

~~W~~
42152
3.

SLOVENSKI PISATELJI

JOSIP JURČIČ

ZBRANI SPISI

III. ZVEZEK

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“ V LJUBLJANI

1922.

Slovenski pisatelji.

Josip Jurčič.

III.

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI

DRUGA IZDAJA

UREDIL

DR. IVAN PRIJATELJ

V LJUBLJANI 1922

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“

JURČIČEVIH ZBRANIH SPISOV

III. ZVEZEK

KLOŠTRSKI ŽOLNIR. DESETI BRAT

V LJUBLJANI 1922

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVA ZADRUGA“

42152

D. 152.1

25.4.35

Univ. J. 620018799

Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani.

Kazalo.

Urednikov uvod	I
Kloštrski žolnir	3
Deseti brat	99
Urednikove opombe	417

Urednikov uvod.

V jesenskih mesecih l. 1865., v prvem semestru svojih dunajskih univerzitetnih študij, posvečenih klasični filologiji in slavistiki, poslušajoč med dnevom predavanja Bonitza in Miklosicha in shajajoč se sempatja po večerih s Stritarjem pri Dreherju ob čaši piva ali v kaki kavarni ob kavi, a po navadi posedajoč malone brez bora v žepu doma v svoji študentovski sobici, snujoč svoj in slovenski prvi roman, „Desetega brata“, v tem času in v takih okoliščinah je spisal Jurčič, kateremu se je vedno istočasno več pripovednih snovi oblikovalo v glavi, krajšo povest, naslovljeno „Kloštrski žolnir“.

Prvi zarodek te povesti pada časovno po vsej verjetnosti v poletni čas l. 1865. Kakor je piscu tega uvoda pripovedoval pisateljev brat Anton, ki še danes kot prevžitkar živi v očetnem domu na Muljavi, je bil porabil Jurčič zadnje dolge abiturientske počitnice med drugim tudi v to svrhu, da se je s svojim očetom napotil v Jablanca, malo zaselje nad Kostanjevico, odkoder je bil njegov oče doma in kjer je takrat na očetnem rojstvenem domu težko gospodaril očetov brat in pisateljev stric, s čigar družino se je želel mladi Jurčič seznaniti, goječ obenem željo, da vidi in spozna kraj, odkoder je izhajal po očetu njegov rod. Brat Anton se še danes spominja naslednje podrobnosti, ki mu jo je pravil Jože po povratku s tega obiska: „Ko sva se z očetom bližala njegovi rojstveni hiši v Jablancah, je stal na pragu hiše domači sin, kateremu sva povedala, kdo da sva. Pri tem

sva opazila, da se bratranec ni oveselil samo prihoda sorodnikov, ampak se je še iz nekega drugega vzroka veselo oddehnil: „Ja sem več mislil, da je prišel góspon gospodarja zarubljivat, pa ste stričevi!“ so se glasile njegove besede.“

Po tej pripovedi brata Antona je časovno fiksirano, kdaj se je Jurčič na lastne oči seznanil s Kostanjevico. Beležnica, ki jo je uporabljal naš pisatelj v prvem visokoškolskem letu 1865.-6., pa nam nudi še en podatek za to, da se časovno določi, kdaj je nastala ta povest. V tem notesu se namreč nahaja Jurčičev izpisek iz Valvasorjevega historičnega opisa Kostanjevice, notica, ki si jo je Jurčič izpisal iz kranjskega kronista najbrž po tem obisku. (Ta izpisek glej zadaj v „Urednikovih opombah“.) Spričo tega samo enkratnega in kratkega obiska Kostanjevice bi se morebiti tudi dale razlagati nekatere topografske netočnosti, ki ž njimi operira Jurčič v tej povesti. Kolega dr. Kelemina, ki dobro pozna to dolensko mesto in njega okolico, mi je na mojo prošnjo v tem oziru poslal v pismu iz Kostanjevice z dne 15. IX. 1921 naslednje svoje mnenje: „V povesti imamo tri glavna pozorišča: samostan, Kodranovo in ribičevo hišo ob severnem koncu otoka; Kodranovo leži severno-zapadno od samostana. Avtorjevi podatki o kretanjih očeta Avguština med temi tremi točkami se ne krijejo z razmerami v terenu. Prior, ki se napoti iz samostana severno-zapadno proti Kodranovemu, v istini nikakor ne bi prišel na tej poti vis-a-vis severnemu delu otoka do Krke, zakaj Kostanjevica ostane pri takem potu daleč za hrbtom. Toda mogoče je to licentia poetica, ki si jo dovoljuje avtor zato, da lahko dodeli ribiču Vidu vlogo. Čudno je, da prior jezdi skozi celo mesto (to je precejšnja pot!) na razgovor k ribiču, ko bi ga vendar lahko počakal na desnem bregu. Na str. 22 je govor o neki točki, odkoder se bojda lepo vidita mestece in kloster. Take točke ni

nikjer: če se gre po cesti proti Novemu mestu (kakor gresta popotnika), leži klošter levo v precejšnji vniki, tako, da se jedva pokaže tuintam njegov topi zvonik. Drugih natančnejših podatkov v povesti ni. Avtor se jim naravnost izogiblje (prim. v nasprotnem oziru njegovo zgovornost glede Novega mesta na str. 73-74!). Tako bi človek sodil, da Jurčič teh krajev ni videl od blizu; lahko pa je, da je gledal z vinskih goric, ki spremljajo levi breg Krke, čez širno Krakovje (str. 8), naše kraje. Svojo sliko si je morebiti izpopolnil po zemljevidu in Valvasorju... Kodranovo bi ležalo nekako v vasi Dobe.“ — Dr. Kelemina deloma pravilno domneva: Jurčič je sicer videl te kraje, a samo mimogrede ob enem samem obisku Jablanc, v ostalem pa se je najbrž nalašč v obilni meri poslužil poetične svobode, podobno kakor je to delal glede krajevnih podatkov v „Desetem bratu“, čigar pozorišče tvori njegov domači kraj.

„Kloštrski žolnir“ hoče biti historična povest. Jurčič jo je spočel in napisal kot Scottov učenec v romantičnem navdušenju za „naše prednike iz starih časov“, o katerih „zares čudnem, rekel bi poetično mislečem duhu“ so mu skrivnostno k srcu in fantaziji govorile in pričale „njih stavbe in razna v razvalu ali še v živečih ostankih ohranjena dela“, kakor pravi sam v začetku te povesti. Tudi „otočno mestece Kostanjevica, opasano z vodo okroginokrog“, se mu je zdelo taka interesantna „stavba“. Vzpodbuditi fantazijo v sodobnem slovenskem bravcu, zatopljenem v praktične brige ter skrbi, z interesantno fabulo obrniti njegov pogled v čase, ko so „očetov naših imenitna dela“ nastajala še iz bolj „poetično mislečega duha“, ta v bistvu romantična želja je navduševala Jurčiča, učenca domovinske romantike, ko je sklenil splesti — bolj v obeležju nego v dejanju povesti — umetnostni venček, da ž njim opasa to dolenjsko „otočno mestece“, čigar zgodovina in obrambna lega sta mu

govorila o herojstvu naših prednikov, torej o oni človeški kreposti, ki je bila vsem romantičkom eno izmed mnogih njihovih gesel. Iz romantičnega razpoloženja avtorjevega so nadalje potekle še nekatere podrobne črte povesti, tako napr. elementarna, žgoča ljubavna strast, zavozljavajoča zapletok, potem napeta interesantnost pripovednega vozla in končno tudi skrivnost, ki je vanjo dobršen čas zavit umor patra Avgušlina.

V ostalem pa se pod tem iz literature pridobljenim rahlim romantičnim ovojem udejstvuje tudi v tej povesti že oni krepki prirojeno-realistični Jurčičev talent, ki tvori značilno črto vse pripovedne umetnosti našega pisatelja. Ta zmisel za sodobno realnost predvsem povzroča, da zgodovina kot taka v tej „zgodovinski“ povesti ne prihaja kdovekaj do besede. Samo v prvem in tretjem poglavju se o zgodovini Kostanjevice nekaj malega referira; a to, kar se v povesti sami dogaja, ne nosi na sebi naravnost zgodovinskega pečata, ampak je vse takšno, da bi se bilo moglo dogoditi tudi v Jurčičevih časih. Dejanje „Kloštrskega žolnirja“ sicer ni povsem vsakdanje, a je vendar narisano pretežno realistično. „Človeško življenje, vnanje in notranje — ta čudovita zmes vednih zmen, izkušenj, bojov, težav, veselja in žalosti — življenje je tista velika tvarina,“ pravi Jurčič izrečno v tej povesti (str. 79), „katero je in bode obdeleževalo ljudstvo vseh obrekovanih in hvaljenih pisateljev.“ Vendar pa kot opisani romantično-realistični dualist obenem poudarja, „da so tudi take dobe v človeškem življenju, o katerih se ne dá veliko povedati, če nečeš poslušati čisto vsakdanjih reči“.

V „Kloštrskem žolnirju“ gre za boj, ki ga bijeta za preprosto in lepo slovensko kmetiško devojko Katrico med seboj sin slovenskega kmeta, prior Avguštin, in v Italiji izobraženi tujec, Slovan po rodu, inženir Adam Žabranek. V slikanju značajev, na katero je polagal

Jurčič posebno važnost, se kaže zlasti razločno oni značilni Jurčičev dualizem med priučenimi literarnimi vzori in prirojenim talentom, v katerem skozi romantični pajčolan vedno izraziteje prodira realistična natura onega Jurčiča, ki je stremil za tipi, za slikanjem postav, zgoščujočih v sebi črte in lastnosti rodu, milijeja, slojev in razredov. Pater Avguštin je kot sin slovenskega kmeta, po Jurčiču tako oboževanega, „prebrisana glava“, mož „ostrega pogleda in nenavadnega poznanja drugih ljudi“, človek s „trdno voljo, izpolniti, kar si je namenil in kar je spoznal, da je prav“. Kot izobraženec je po Jurčičevo navdušen za lepoto in zgodovino svoje domovine. Kot duhovnik je dostojanstven, vendar pa od srca dober nasproti svojim ovčicam; „z vsakim kmetiškim človekom se je rad pomenil“, pravi o njem neki kmet (str. 68). Pobožen mož je, oprezen nasproti drugovercem, zraven tega skrben varih svoje nečakinje, torej svečenik, kakršnih je Jurčič brezdvomno še mnogo poznal med starimi duhovniki svojega časa. Ko zve, kaj se plete med tujim „žolnirjem“ in nečakinjo, ki mu „je bila najljubša na svetu“, sklene, da „ne privoli v dušno in telesno pogubljenje dekličino“, s čimer je pri njegovi „trdni volji“ in prepričanju, da „se za sam denar pri nas ne dobo pošteno ime poštenega dekleta“, od strani priorja dana podlaga za energičen spopad z „žolnirjem“.

Adam Žabranek, ta tujec, po usodi zanesen v tiho slovensko pokrajino, da vznemiri dušni in telesni pokoj preprostega slovenskega kmetiškega ljudstva, je najbolj romantično-eksotična prikazen v povesti. Po vnani postavi vitek, po „svetli, črni bradi“, „polnem, gladkem, malo zatemnelem licu“, „lepem čelu“ in „krasnih, velikih očeh“ je glasom sodbe meščanskih hčera in mater „prav čeden“. Samo oči, „ki so malokdaj pogledale okrog sebe“ in bile po navadi vprte v tla, dajo slutiti v njega življenju burno ter skrivnostno predzgodovino, s katere

nam pisatelj rahlo odgrne zaveso v pismu, ki ga piše Žabranek svojemu italijanskemu prijatelju. Iz tega pisma zvemo, da je ta „čudni“, strastni junak doživel nekje v tujih krajih „blazno“, nesrečno ljubezen. Že takrat da je mislil na samomor — pravi pravcati mračno-razočarani junak romantike. V Katrico da se je zaljubil na prvi pogled, ker ga je po svoji podobnosti živo spomnila na ideal njegove prejšnje ljubezni. Vsa inženirjeva natura se nam razodeva v naslednjih besedah njegovega pisma, tiščočih se predmeta njegove nove ljubezni: „Imeti jo moram, ako se imam sam pokmetiti, ako vse imetje dam zanjo, imeti jo moram, ako se mi ves svet stavi v bran.“ Te besede, ovajajoče junakovo energično naravo in napovedujoče neizogiben, katastrofalen konflikt z istotako energičnim priorjem, nam delajo Žabranka v toliko simpatičnega, v kolikor kažejo, da ta romantični junak ni pustolovski frivolnež, ki bi iskal žrtve svoji pohoti, ampak je pravzaprav sam žrtev svojih elementarnih instinktov in čuvstev, podobno Peču v „Tihotapcu“ in Lojzu v „Dveh prijateljih“. Najbolj nesimpatičnega ga dela njegovo operiranje z denarjem, ki pa je poleg Katricinega nagnjenja najbolj realno pritegnjen zaveznik v njegovi situaciji.

Junakinja Katrica, za katero se vname borba med skrbnim stricem in strastnim tujcem, je tip slovenske kmetiške deklice, ki nam je znan že iz drugih Jurčičevih povesti. Tiha slovenska devojka, zapredena v sladkotrpke mreže ljubezni, bolj trpeča nego delujoča ljubimka, ki samo včasih na skrivnem izpregovori kako besedo z mladeničem svojega nagnjenja. V konfliktu, ki se razvije med stricem in „žolnirjem“, sklene Katrica v pogovoru s hlapcem Mihljem, da ona „ne sme pospešiti materine smrti“, zato da se ne bo več menila s tujim mladeničem. Samo še enkrat hoče govoriti ž njim. In iz tega kratkega razgovora, enega izmed dveh, ki se nam navajata med

Katricico in „žolnirjem“, zvemo, kako ljubi to prirodno selsko dete. V zavesti, da ni vredna inženirjeve ljubezni, se še bolj boji, da „ni božja volja“, da bi jo tuji mladenič vzel v zakon, v katerem edinem bi bila pripravljena uživati ljubezen ž njim, ki si je osvojil njeno srce. Ko ne sme več govoriti ž njim in ji pride na uho, da je obolel, hodi vedno „objokanih oči“ in po ovinkih pozveduje, kako se mu kaj godi. Deklica, ki dlje časa nego drugi ljudje ne more pozabiti tako tragično umrlega priorja, se zastrmi za inženirjem, ko se ta po daljšem presledku zopet pojavi pred njenim pogledom na trgu v Novem mestu, in tiho zašepeče: „On je!“ In ko začne lepi tujec zopet „snubačiti“ pri nji, se vname v njeno notranjosti boj, o katerem pravi avtor, da „je pri takih prilikah, če je bila le sama, jela bridko jokati, ne vede, ali od veselja ali od žalosti“, dokler ni zmagalo v nji — srce. A še kot mrtev se stric Avguštin bori s tujcem za njo v njeni duši: „Ko bi bili še rajnik stric živi, bi šla pol lažje k poroki s teboj.“ Te besede nam kažejo tipično slovensko kmetiško deklè, malo aktivno pri takih odločilnih korakih, kakršen je zakon. To izrazito sliko tihe slovenske seljakinje dovršujejo lapidarne zaključne besede povesti, v katerih nam Jurčič z resignirano melanholijo odkriva, v čem nahaja slovenska kmetiška ženska trajno pozabljenje svojih trenutnih srčnih kriz: tiho je delala od zore do mraka, dokler ni postala postarela in zgubana „grda baba“ — nekdanja lepota kostanjeviškega okrožja...

S tipičnimi črtami so narisane tudi postranske osebe povesti: jezikava, pobožnjaška kostanjeviška gospodinja Lešpeta, ribič Vid, Katričin varih Maklen, oljar Holte, poslednji kot svojevrstna variacija Jurčičeve stalne potujoče prikazni, sami ljudje iz naroda, polni vraž, pri vsem svojem dejanju in nehanju gnani od ene same vzmeti, od pohlepnosti po denarju. Samo vpricho smrti

in iz strahu pred posmrtnostjo se te materijalistične duše odvežejo od posvetnih blagrov, tako ribič Vid, ki šele na smrtni postelji izda morivca, in oče Maklen, ki po „žolnirjevem“ samomoru dá „veliko denarja cerkvi vbogajme“. Čuvstveno globlji je med temi postranskimi osebami v povesti edinole na domačo hišo z vsem svojim bitjem navezani hlapec Mihelj.

V tehničnem oziru mladi Jurčič tudi v tej povesti spretno in napeto razvija in stopnjuje dejanje, to poleg risanja značajev glavno težišče svojega umetnostnega zanimanja. Oglašča se rahel zmisel za psihološko poglobitev tam, ko po neljubi epizodi z dobro narisanimi objestnimi kmetišskimi fanti v gozdu Žabranek pride do mnenja, da je fante nahujskal menih. Zadobljene rane še bolj podžgo inženirjevo sovraštvo do priorja, kar ima za posledico neposredno nato izvršeni zločin nad življenjem patra Avguščina. Ta utopitev pa je v taki obliki, kakor jo je popisal Jurčič, popolnoma nemogoča in zato največja psihološka hiba „Kloštrskega žolnirja“. Docela neverjetno je, da bi se šel ranjeni in malo poprej še onesveščeni inženir vozit s čolnom po vodi. Naravno bi bilo, da bi čimprej izkušal priti domov v posteljo. Še bolj pa se posiljuje psihologija tam, ko pisatelj pripoveduje, da je stopil prior v mraku v čoln k inženirju, o katerem je vedel, da je njegov „strasten“ nasprotnik. To se ne godi iz nobene psihološke nujnosti, ampak zgolj zato, da se lahko izvrši umor. Psihološko slabost te najvažnejše scene v povesti je pisatelj sigurno sam čutil, zato je izkušal utemeljiti vožnjo ranjenega inženirja po vodi s tem, da je pristavil, češ, da se je ta hotel z „veslanjem ugreti“, in omenil glede priorja, stopajočega v čoln, da je to storil „nerad“. Vrhutega vstaja v čitatelju dvom, če je res mogel v vodo vreči krepkega priorja sloki mladenič, čeprav pisatelj o priliki menda baš v ta namen podčrtuje, da je bil „vražje močan“; saj je bil

vsled ran in pravkar prestale nezavesti vendar kolikor toliko oslabljen. Kljub tem in takim zasilnim utemeljitvam je ta scena najbolj prisiljena in direktno izkonstruirana.

V ostalem pa je razvoj dejanja naraven in mestoma naravnost dramatično napet, napr. tam, ko hlapec Mihelj „za duše v vicah“ dopusti, da se še enkrat pomenita ljubimca, katera pa prav v tistem hipu zasači prior; ali pa na koncu povesti, takrat, ko je poroka že v teku in čitatelj z mrzlično napetostjo želi zvedeti, če pride Vidovo poročilo še o pravem času menihom na znanje, zlasti ko se Holte še pred cerkvijo obotavlja, ali bi šel ali bi ne šel pravit usodno vest. Napetost dejanja se završiči, ko se poroka ustavi „ravno v sredi pri odločilni besedi“, in čutu pravice se zadosti, ko najdejo nekaj dni pozneje drvarji v hosti truplo samomorivca, o katerem še poprej zvemo pretresljivo podrobnost, da je v temni noči, ko je zvonilo Vidu, zastonj še enkrat trkal na okno nje, ki je bila njegova — usoda...

„Kloštrski žolnir“ je kljub psihološko pogrešeni peripetijski sceni v nastopajočih glavnih in postranskih značajih spretna risba, v brzem dejanju zanimiva povest in na močno noto elementarne ljubezenske strasti ubrano uglašena kompozicija.

„Deseti brat“, prvi slovenski roman, je razmeroma dolgo časa zorel v glavi onega Jurčiča, ki je sicer v teh mladih letih ustvarjal povest za povestjo v naravnost občudovanja vredni plodovitosti. Prva ideja za to delo sega po vsej verjetnosti daleč nazaj še v dobo pisateljeve nižje gimnazije, v čas, ko je po Levčevem pripovedovanju Jurčič z razgreto glavo čital Levstikovo „Potovanje od Litije do Čateža“, iz katerega si je posebno zapomnil Levstikov nasvet in program, kako bi se dal napisati med drugim tudi slovenski roman: „Vzeti bi se moral kak veljaven domačin, in k njemu bi se vrstile

druge menj pomenljive osebe, kakoršnih nam bi ne zmanjkalo tako hitro. Saj vémo vsi, da šaljivi Ribničan obide križem svét; da imajo Gorenci dovolj pravlic od vojaških begunov, ki so se potikali po hribih in šumah... Celó rokavnjači in deséti bratje so narodna lastnina...“ (Levstikovi zbrani spisi, III., str. 188.) Slémeniški graščak Benjamin je tak „veljaven domačin“, okrog katerega se vrsté druge osebe, zlasti „originali“ iz ljudstva. — K tej pobudi, ki je tako kakor ostali Levstikovi nasveti v tem spisu podžigala pripovedni talent mladega Jurčiča, se je l. 1862. po sporočilu istega Levca pridružil še neki nov, mogočen vpliv. „Bilo je l. 1862.“, pripoveduje Levec, „da Jurčič pri svojem sošolci Ferd. Ullrichu slučajno najde Walterja Scotta. Začel ga je brati in romani Scottovi so imeli nanj takšen vpliv, da so takorekoč odločili usodo njegovo. Bral ga je noč in dan in zlasti Scottov ‚Starinar‘ mu je silno imponiral, tako da je celó v ‚Desetem bratu‘ znati več reminiscencij iz njega. Kar je bil Scott národu svojemu, to bi bil Jurčič rad Slovencem svojim.“ (Ljub. zvon, 1888, str. 422.) Tako je pisal Levec o Scottovem vplivu na Jurčiča sedem let po smrti avtorja „Desetega brata“. Vrhutega imam sedaj na razpolago istotako izpod Levčevega peresa še en sodoben dokument o tem vplivu. V jeseni l. 1866., baš takrat, ko je bila v Janežičevem „Cvetju“ izšla že polovica „Desetega brata“ v tisku, je pisal (7. IX. 1866) nastopni osmošolec Levec svoji nevesti naslednje pismo: „Ljuba Jerica! Tu Ti pošiljam angleški roman ‚Der Altertümler‘, ki ga je spisal Walter Scott, najslavnejši angleški romanopisec in učitelj našega Jurčiča. Ako nam pa že učenec tako dopade, kaj hočem potem reči o učitelju? Nemci, vsaj nekateri, ki jim je priljubljena nemška blazirana praznota, Scotta ne časté posebno, nekateri pa neizrečeno. Prvi pravijo, da je Scott preobširen, tedaj tudi predolgočasen popisovavec; drugi pa

trdé, da ravno to je izvrstno na njem, ker značaj človeški tako natanko nariše. In res, kolikrat sva Jurčiča občudovala, da svoje osebe tako plastično pred oči stavi! Naj že bo, kakor mu drago, beri ga kar najpazljiveje, preberi ga pa vsaj v 14 dneh, da mi ga potem nazaj pošlješ, ker ni moj.“

Iz vsega tega torej sledi, da so že sodobniki smatrali Jurčiča za Scottovega učenca in videli posebej v Scottovem „Starinoslovcu“ nekak vzor Jurčičevemu „Desetem bratu“. A dočim so sodobniki nahajali samo „reminiscencije“ zgolj v tem, kako izkuša naš romaničar pisec v tem svojem delu na podoben način kakor Scott v „Starinoslovcu“ risati značaje, je prišel dr. Dragan Šanda v posebni študiji o tem vplivu do zaključka, „da je dejanje v obeh romanih v glavnem isto, samo v našem prikrojeno deloma Jurčičevi ideji, deloma slovenskim razmeram in da nahajamo osebe, delujoče v ‚Desetem bratu‘, tudi v ‚Starinoslovcu‘, izvzemši par postranskih, ki so za dejanje nebistvene.“ (Dom in svet, 1905, str. 77.)

Dejanje Scottovega „Starinoslovca“ se zgoščuje v dveh ljubavnih zgodbah, snujočih se dokaj počasi in precej v ozadju, dočim se v ospredju na dolgo in široko opisuje dejanje in nehanje bolj postranskih oseb, zlasti minuciozno značaj malce čudaškega strastnega starinoslovca, graščaka Jonathana Oldenbucka. Ta se na nekem popotovanju slučajno seznanil z mladim, simpatičnim možem, Lovelom, ki je prišel po neznanih opravkih v bližnje mesto Fairport. Ta Lovel je vsem ljudem v okolišju mesteca skrivnostna oseba. Oldenbuck ga povabi na svoj grad in mu razkazuje dozdevne rimske starine ter napise na svojem posestvu. K njima se nenadoma prikrade Edie Ochiltree, berač brezskrbnega, vedrega značaja, krajevni novičar in narodni pevec, ki jima razodene, da ti napisi sploh niso stari. Ta berač se

odslej vedno znova pojavlja v vseh odločilnih momentih povesti kot pomočnik dobrih in preganjavec slabih značajev v romanu. Oldenbuck povabi v gosti na svoj grad tudi sosednjega graščaka, baroneta Wardourja, ž njega lepo hčerko Izabelo. Izkaže se, da je Lovel zaljubljen v to devojko, katero je pred nedavnim časom nekje spoznal, ko je bila na obisku pri svoji teti. A Izabela ga odklanja, ker ga ima za nezakonskega sina in ker ve, da ji njen oče ne privoli v zakon z drugim kakor s plemiškim mladeničem slavnih pradedov in bogatim človekom, kakršen po njenem mnenju Lovel ni. Njen oče je namreč vsled svojih zvez z nekim pustolovskim nemškim rudo sledcem in iskavcem zakladov, Dousterswivelom, zašpekuliral svoje imetje, tako da stoji pred finančnim propadom. Ko se Izabela in njen oče vračata z obiska pri Oldenbucku domov po morski obali ob visokem, skalnatem morskem bregu, ju zaloti nenadna plima. Vtonila bi, da ju ne rešita berač Ochiltree in Lovel, ki ju z vrvmi potegneta preko skalnih robov na varno. Na nekem zletu v bližino Wardourjevega gradu Lovel zbrani družbi čita rokopisni roman, ki ga je spisala njegova oboževana miss Izabela in mu dejanje spletla iz ljudskega poverja v čarovnice ter v velikega gorskega duha, čuvajočega zlate zaklade. — K izletnikom, občudujočim slikovito okolico, se pridruži Oldenbuckov nečak, kapitan Hektor M'Intyre, na čigar sestro Marijo, bivačo pri stricu Oldenbucku, je Lovel napravil precejšen vtisek. Hektor se zaplete z Lovelom v prepir, ker mu ta neče povedati natančnejših podatkov o sebi, pravzaprav pa zato, ker sluti v njem tekmeča pri Izabeli, v katero je Hektor zaljubljen. Iz tega prepira se izcimí med Lovelom in Hektorjem dvoboj, v katerem je poslednji nevarno, dasi ne smrtno, ranjen. Po duelu berač Ochiltree odpelje Lovela in ga skrije pred oblastmi. V času, ko je Lovel izginil, se v Scottovem romanu zelo obširno po-

pisuje, kako pustolovec Dousterswivel po noči slepomiši z graščakom Wardourjem, gmotno po njem ruiniranim, iščoč po razvalinah samostana St. Ruth zakopanih zakladov. Berač Ochiltree ju opazuje in najprej v temi straši nemškega sleparja, potem pa, ko onadva zastonj iščeta in kopljeta, berač tam v resnici najde zaklad, ki ga je bil sam zakopal, da trenutno pomaga bednemu Wardourju iz stisk, ter naposled dejanjsko pretepe Dousterswivela. — Kopači zakladov so slučajno navzoči pri skrivnostnem obredu, ko se v razvalinah nekdanjega katoliškega samostana vrši nočni pogreb katoliške graščakinje lady Glenallanove. In od tukaj dalje se začne razvijati druga zgodba s tragično ljubavno predzgodovino. Ta lady Glenallanova je bila mogočna, ohola graščakinja, ki pred mnogimi leti ni dovolila, da bi njen sin lord Geraldin vzel nečakinjo njenega umrlega moža Evelino Nevillejevo, katero je mladi lord prisrčno ljubil. Misleč, da se mati kdaj pozneje že omeči, se dá Geraldin z deklico na skrivnem poročiti. Ta skrivna poroka ostane materi neznana. Da bi sinu izbila Evelino iz glave, izjavi mati sinu, da je deklica nezakonska hči njenega pokojnega moža in torej Geraldinova polusestra ter podkrepi to laž s krivo prisego ene svojih služabnic. Posledica je, da skoči Evelina v obupu v morje, odkoder pa jo zaenkrat še rešijo. A skoro nato Evelina umrje ob porodu sina, katerega odvede in na tujem odgoji Geraldinov mlajši brat, ki živi v sporu z domačo družino. Sam Geraldin se nekaj let ves obupan potika po vojnah, da bi pozabil svoje gorje. Končno se vrne v domači grad, kjer živi kot čudaški samotar. Ko njega mati umrje in jo pokopljejo v razvalinah samostana, se neka stara ribiška žena, nekdanja služabnica hudobne lady, skesa svoje krive prisege, pošlje berača Ochiltreeja k čudaškemu lordu, da temu razodene resnico. Lord sklene poiskati sina svoje nesrečne Eveline. A skoro nato se ta sam pojavi v osebi Lovela,

kateri postane dedič Geraldinovega imetja in ženin Iza-
bele Wardourjeve. Kot tak se tudi spravi s Hektorjem,
ki pri svoji sicer površni a duševno dobri naturi resig-
nira na Izabelo.

1) Ako zasledujemo postanek Jurčičevega „Desetega
brata“, moramo reči, da je bila prva ideja zanj, močno
raznetivša Jurčičevo inspiracijo, obsežena v Lestikovem
nasvetu: za slovenski roman naj bi se vzel kak veljaven
domačin in obenj naj bi se uvrstile stranske osebe, med
2) njimi tudi napr. kak „deseti brat“. Nato je naš pisatelj
čital Scottovega „Starinoslovca“, ki se ga je brezdvomno
mogočno dojmil kot vzorec romantično zapletenega de-
janja in z realistično podrobnostjo očrtanih značajev.
3) Tretja pobuda je izšla leto kasneje zopet od našega Lev-
stika. In ta je bila morebiti odločilna, da se je začel
oblikovati prvi Jurčičev in obenem prvi slovenski roman.
V tem oziru se zopet lahko skličemo na Levca, ki piše:
„Jurčič je sam večkrat priznaval, da mu je idejo, pisati
„Desetega brata“, dal Levstik s fragmentom svojim „De-
seti brat“, katerega je objavil leta 1863. v Vilharjevem
„Napreji““ (Ljub. zvon, 1888, str. 423.) — Ta Levstikov
leposlovni odlomek, ki nosi isti naslov kakor Jurčičev
roman, predstavlja opis ene same tipične figure, ne-
kakega ponesrečenega študenta, ki pri vsej svoji nadar-
jenosti ne more priti na zeleno vejo, skitajoč se brez
miru in pokoja po domači zemlji in po tujih krajih,
vbadajoč se brezuspešno po cesarskih pisarnah, pri trgo-
govini, v samostanu, poizkušajoč srečo kot domači učitelj,
kot vojak v papeževi armadi, kot pastir, dokler ne začne
sanjati o službi urednika pri kakem političnem listu. To
je z eno besedo slika trnjeve poti slovenskega inteligenta,
prava podoba svetopisemskega izgubljenega sinu, priha-
jajočega do romantičnega prepričanja, da je vse na svetu
puhlo in prazno, prava pravcata tlaka. Mnogo avtobio-
grafske grenčice je v tem Levstikovem spisu o Juriju

Zlatorepcu, kakor Levstik imenuje svojega junaka, ki je brezdvomno kumoval Jurčičevemu Dolfu, kakor je z druge strani naslov tega Levstikovega odlomka še enkrat spomnil Jurčiča na Levstikovo prvo pobudo, na tipičnega slovenskega romarja, „desetega brata“, na to interesantno kolektivno narodno potujočo prikazen, do kakršnih je imel naš pisatelj že od nekdanj prav posebno nagnjenje.

O počitnicah l. 1864., ko je Jurčič kot nastopni osmošolec bival doma na Muljavi in zahajal na bližnji grad Kravjak podučevat grajsko gospodično Johano Ottovo v slovenščini, se je začela našemu pisatelju na podlagi dotedanjih literarnih pobud in njegove lastne tihe simpatije do grajske gospodične oblikovati povest, katere prvi osnutek imamo ohranjen v „črtežu“ (natisnjenem zadaj v „Urednikovih opombah“ vdrugič, vprvič ga je natisnil Oton Župančič v „Ljub. zvonu“, 1917, str. 54). Ta „črtež“ nam kaže ogrodje dejanja „Desetega brata“ še v jako primitivnem štadiju. Glavna ljubavna zgodba pa je že tukaj načrtana: Med Kvasom, novodošlim grajskim domačim učiteljem, in Manico, grajsko gospodično, začne brsteti ljubezen, ki se začne čutiti, ko se mlada človeka na izprehodu na razvalino, idoča pred ostalo družbo, pogovarjata o domovini, njeni zgodovini, njenem narodnem pesništvu itd. V ta sladki napoj pade za Kvasa prva grenka kaplja pelina, ko ta zve, da deklico ljubi tudi mladi Piškot, sin sosednjega graščaka, starega od ljudnega moža. Mladi Piškot ima na svoji strani Maničinega očeta, praktičnega selskega graščaka, ki je „vedno pridobiti in pridelati željan“. A Kvasov zaveznik je najprej njegov plemeniti, nesebični in pogumni značaj: dva človeka reši Kvas iz smrtne nevarnosti, najprej svojega tekmeča Piškota iz vode in potem še Manico pred podivjanim bikom, pred katerim se mladi Piškot v strahu skrrije za drevo. Zadnje junaško dejanje po-

vzroči, da si Kvas in Manica razodeneta ljubezen. Drugi Kvasov zaveznik je „deseti brat“ Spak, s katerim naj bi se po tem „črtežu“ seznanil čitatelj že v začetku povesti, kako brezskrbno pevaje hodi od kraja do kraja, kako ženi in moží zaljubljenca, tolaži ljudi, obetajoč tudi Kvasu, da bo on dobil Manico v zakon, ne pa mladi Piškot, na katerega je Spak hud, kakor tudi na njegovega očeta. Da bi Kvasovega tekmeča odvrnil od posetov na gradu, ga Spak najprvo po noči mimo cerkve idočega straši kot „bel strah“. To ima za posledico, da mladega Piškota nekaj časa ni več na grad Maničinega očeta. Ko ga zopet prižene ljubezen v Maničino bližino, se dogodi omenjeni slučaj s podivjanim bikom. Ko pride mladi Piškot ob neki drugi priliki po noči v grajsko bližino, začuje Kvasa prepevati pod oknom Maničine spalnice in se spusti ž njim v pretep, v katerem ga študent rani. Že iz tega tepeža je Jurčič izprva nameraval naprtiti Kvasu sodno preiskavo, a je to že v „črtežu“ zbrisal. Ostavil pa je v „črtežu“ dve značilni psihološki potezi: to, da Manica po Kvasovem notesu, ki ga dekla najde pod njenim oknom in ona skrbno spravi, vé, kdo se je zanj boril po noči pod oknom njene spalnice, in pa to, da vsi slutijo, kdo je bil tisti, ki je bil ranil mladega Piškota, dasi ta neče povedati njegovega imena. Povest naj bi se bila po tem prvem Jurčičevem „črtežu“ zaključila tragično: Na spomladanskem lisičjem lovu bi mladi Piškot razstavljal lovce in pri tem vnovič razžalil Kvasa s tem, da bi njega postavil na najslabše mesto, sebe pa na najboljše, na katerem naj bi ga s smrtnim strelom ubil „deseti brat“ Spak. Samo čitatelj naj bi zvedel, zakaj je Spak storil to dejanje, namreč — iz maščevanja nad starim Piškotom. Ta stari, odljudni mož naj bi bil — ne Spakov oče — ampak njegov mlajši brat, ki naj bi bil Spaka, svojega starejšega brata in postavnega dediča, pred davnim časom ogoljufal za dedi-

ščino, vsled česar da je Spak že takrat bil sklenil „ubožen ostati in bratu povrniti“, kar naj bi storil sedaj, ko bi mu ustrelil sina, da bi njegov hudobni mlajši brat „ne imel premoženja nikomur pustiti“. Stari Piškot naj bi umrl in zapustil imetje ubogim in cesarju. — Sodišče pa naj bi o tem ničesar ne zvedelo, ampak po vseh indicijah obsodilo Kvasa v dolgoletno ječo na ljubljanskem gradu. Med obravnavo naj bi obtoženemu Kvasu navzoči „deseti brat“ zašepetal na uho, da naj ne bo v skrbi, češ, da ga že on reši iz ječe. Res naj bi Spak poizkusil kot „strah v beli obleki“ po noči metati pile skozi okno v temnici zaprtemu Kvasu, a pri tem naj bi straža usmrtila Spaka, čigar zadnje besede naj bi bile: „Jaz sem ga, on ga ni ubil“. Na podlagi te izpovedi naj bi bil Kvas izpuščen iz zapora in naj bi se napotil kot postaren, suh in razmršen človek v Maničin domači kraj. Tu naj bi na gradu, kjer je bil Kvas nekdanj za domačega učitelja, sedaj gospodinjala Maničina sestra Katrica, omožena s sodnikom Brusom, Manica pa naj bi živela pri nji kot otožna samica. Iz ječe izpuščeni Kvas naj bi po prenočevanjih na mahu in v mrvici prispel na smrt bolan v kočo Janeza, omoženega s Krivčevo hčerjo, in naj bi tu v bližini gradu izdihnil svojo dušo z naročilom, naj Janez izroči Manici prstan z njega roke. Pokopali naj bi Kvasa pod grajsko lipo, kjer naj bi listje šumelo „čudovito pesem nad grobom“ njegovim.

Dejanje Jurčičevega „Desetega brata“ v tej obliki, kakršno kaže „črtež“, je imelo biti ne samo bolj naivno in romantično nego tudi mnogo enostavnejše kakor v poznejšem romanu. Zapletek prve ljubavne zgodbe med Manico, Kvasom in mladim Piškotom — poznejšim Marijanom — je bil sicer že v „črtežu“ prav tako zasnovan kakor kesneje v romanu; a druga zgodba, sukajoča se ob osebi starega Piškota — poznejšega Piškava — in „desetega brata“, je bila zamišljena docela drugače. Šlo

je v tej zgodbi za dva brata, katerih mlajši je starejšega iz pohlepa po denarju ogoljufal za postavno dediščino. Tu ni bilo še nikakega sledu o onih sorodniških vezeh, ki sedaj komplicirano zapletajo ožje sorodstvo med starim Piškavom (dr. Kavesom-Kvasom), med njega sinovoma iz dveh zakonov, Mrtinkom in Marijanom, ter med njega stričnikom, študentom Kvasom; bilo ni Majdalene Strugove, skrivne prve poroke s to in nesrečnega drugega zakona z grešnico, Marijanovo materjo. Izkratka: druga zgodba ni imela še nikake ljubezenske podlage in ženske niso v nji igrale še nobene vloge. Izmed postranskih oseb so bile že tu začrtane vloge nekaterim, ki sedaj nastopajo v romanu: črevljarju Krivcu in njegovi ženi, Dolfu, krčmarju Bolku (poznejšemu Obrščaku), Tinetu, ozir. Janezu (poznejšemu Dražarjevemu Franceljnu) drju. Brusu (poznejšemu sodniku Mežonu), zdravniku Stikavtu in njega hčeri (poznejšemu Venclju in njega Marički). Izmed kmetiških „originalov“ ni v „črtežu“ še nikakega sledu po znamenitem Krjavlju, za katerega pripovesti pa se je Jurčič že l. 1864. zanimal, kakor kažejo beležke v istem notesu, v katerem se nahaja tudi „črtež“. Namesto Krjavlja bi bil imel deloma nastopati neki gluhi puškar Mahajec. (Zadnja beležka v „črtežu“ o ranjenem Spaku, ležečem v Mahajčevi koči, pa kaže najbrž že na izpremenjeno končno redakcijo romana, ker ima že obliko Piškav in govori o Spaku, ranjenem na lovu, dočim v „črtežu“ Spak na lovu ustrelil mladega Piškota, pri čemer pa sam ni ranjen.) Bil je v „črtežu“ tudi že fajmošter, ni pa bilo še učitelja Zmuzneta; bil je kamenosek Matjaž, katerega je Jurčič najbrž hotel naslikati po modelu Klemenovega Matija, „slovenskega bogotajca“; bila je stara Mikčevka z neko neznano povestjo (stara Dražarka?) in bila je sestra Manice Katica, katere v končnem romanu ni, dočim imamo v romanu Peharčka, o katerem se ne ve, če ga je imel

Jurčič tudi že v „črtežu“, ker se ta osnutek začenja šele s tretjim poglavjem, a Peharček nastopa v romanu samo v prvem.

Vse kaže, da je bil naš pisatelj prvotno zasnoval mnogo bolj preprosto povest, v kateri je nameraval postaviti spomenik svojemu tihemu nagnjenju do Johane Ottove, naslikati življenje v kranjskem gradiču, življenje družbe, zbirajoče se okrog „veljavnega domačina“, kakor ga je sam opazoval na Kravjaku, in življenje kmetiških „originalov“, živečih ob gradu, med njimi zlasti dejanje in nehanje interesantne potujoče prikazni, „desetega brata“ — vse to zvesto po navodilu, ki ga je bil nasvetoval za slovenski roman Levstik. Na Scottov vpliv spominja v „črtežu“ samo nekaj malega: predvsem podobnost med Ochiltreejem in „desetim bratom“, na čigar figuro pa je bil opozorjen Jurčič tudi že v Lestikovem „Potovanju“, bolj na naslov nego na figuro tudi v znanem nam Levstikovem odlomku, neglede na to, da tvori taka potujoča prikazen iz naroda najbolj tipičen rekvizit tudi ostalih Jurčičevih povesti iz te dobe. Rahel spomin na Scottovega „Starinoslovca“ tiči morebiti tudi v tem, kako Kvas, podobno kakor Lovel Izabelo, reši Manico, ozir. mladega Piškota iz vode in kako Spak podobno kakor Ochiltree Dousterswivela straši v noči. Kar se tiče tega dvakratnega „belega strahu“ v „črtežu“, se mora reči, da je to ena največjih navitet v prvem osnutku našega mladega pisatelja, kakor tudi sicer kaže „črtež“ v tehničnem oziru sploh še mnogo romantične šablone in sentimentalnosti: napr. stereotipno odlikovanje junaka s tem, da se ta predstavlja kot pogumen rešitelj iz smrtne nevarnosti ne samo junakinje, ampak celo tekmeča, kot ponočni pevec pod oknom izvoljenkine spalnice; semkaj spada tudi končno otožno samevanje junakinje in umiranje junaka v njeni bližini z naročilom glede prstana na umirajočih ustnicah ter šumljanje lipe nad njegovim

grobom. Nasprotno pa kaže Kvas v „črtežu“ mnogo več aktivnosti nego v končnem romanu.

Tak „Deseti brat“, kakor je nazadnje izšel izpod Jurčičevega peresa, ni več enostavna povest, ampak je pravi pravcati roman z najrazličnejšimi značaji in dejanji, ki se umetno zavozljani zapletajo drugo v drugo. V tej obliki roman ponekod res spominja na Scottovega „Starinoslovca“, zlasti v tem, kar je Jurčič v romanu drugače zapletel in razpletel, nego je bil zasnoval v „črtežu“. Ako se dejanje „Desetega brata“, podobno kakor v „Starinoslovcu“, vrši v veliki meri med graščaki, to ni tolikanj vpliv tega Scottovega dela, kolikor bolj vpliv splošne romantike, ki se je rada ozirala nazaj v te domove srednjeveškega življenja. A že pri tem moramo dostaviti, da ima rojeni realist Jurčič v „Desetem bratu“ pred očmi sodobne graščake, ne pa historičnih, ki so zanimali Scotta in včasih v drugih delih tudi našega pisatelja. V tem, da se Manica podobno Izabeli zanima za domačo zgodovino, za literaturo in narodno poverje, tudi ne moremo videti posebne sličnosti med angleško in slovensko grajsko gospodično, izmed katerih slovenska mnogo bolj dejansko kaže svojo ljubezen do izvoljenca nego docela pasivna Angležinja. Manica je čisto realna oseba, v kolikor je narisana po Johani Ottovi, idealizirana pa je z onimi atributi, katere ji je pridodal Jurčič iz onih svojih predstav, ki jih je sam imel o idealni slovenski inteligentni devojki. Tudi Kvas ni niti malo podoben tajnostnemu potomcu iz skrivnega zakona, Lovelu, ker je direktna slika slovenskega študenta, v katerega značaju je dokaj črt pisatelja samega (prim. njegovo ljubezen do slovenskega kmeta, izraženo v pismu na prijatelja Bojana). Tudi Izabelin oče, baronet Wardour, ž njega plemiškim ponosom in lehkovernimi zvezami z nemškim pustolovcem, ni niti oddaleč podoben slémeniškemu graščaku Benjaminu, veljavnemu kranjskemu domačinu,

boljšemu kmetu. („Rusticus“ mu pravi Jurčič v „črtežu“ in v romanu.) Istotako je lord Geraldin skoziinskozi romantičnotrpeča žrtev hudobne matere, dočim je stari Piškav izpočetka podoben samopašnež kakor Sova v „Domnu“, v starosti pa na zunaj trda, na znotraj trpeča in celó kesajoča se romantično-temna figura. — Precejšnja sličnost obstoji pač med Marijanom in Hektorjem, ki sta oba površneža, ljubeča lovsko zabavo, a koncem koncev v duši prav dobra človeka; dalje med Ochil-treejem in Spakom, katerih zadnji pa je zopet docela slovenska in tipično Jurčičeva figura potujočega berača, ki je vrhutega čisto drugače in tesneje zapleten v dejanje slovenskega romana nego povsem postranski angleški „kraljevi berač“ v dejanje „Starinoslovca“. Glede podrobnosti se kaže delna sličnost v operiranju z zakladom ter s sodnimi preiskavami in prav velika podobnost v usodi Eveline Nevillejeve ter Majdalene Strugove. Vobče se mora reči, da je druga zgodba, obravnavajoča Piškavovo predživljenje dobila ono obliko, ki je „črtež“ še nima, najbolj pod vplivom „Starinoslovca“. Tako tudi srečen konec romana, ki se je v „črtežu“ iztekal nesrečno. — V tehničnem oziru bi se dala konstatirati sličnost v tem, da sta oba romana, slovenski in angleški, osnovana na podlagi dveh zgodb, katerih druga se v obeh umetninah začne razpletati — potom referiranja o njeni predzgodovini — šele v drugem delu obeh romanov, dasi sta bili te dve zgodbi — a druga precej drugače — načrtani že v Jurčičevem „črtežu“, ki ni še skoraj nič spominjal na Scottovo delo. Tudi primerjanje glavnih in postranskih oseb z ozirom na njih aktivnost in pasivnost pri razvoju dejanja je zanimivo. Znana je Scottova lastnost, da postranske osebe ne samo jako minuciozno in skrbno riše, ampak tudi izdatno vporablja pri zapletku in razpletku dejanja svojih romanov. V „Starinoslovcu“ nobena glavna oseba ni jako aktivna. Niti Lovel se po-

sebeno ne trudi, da bi si pridobil Izabelo (ako izvzamemo njegovo reševanje deklice ob nenadni plimi), niti Geraldin se bogve kaj ne bori z materjo za Evelino. Tudi Kvas je v svoji ljubezni do Manice tako proti očetu Benjaminu kakor proti tekmecu Marijanu precej pasiven, prepuščajoč „desetemu bratu“ in času, da ta dva delata zanj. Zato pa je stari Piškav krepko aktivno-pogubna in pozneje človeško-tragično sama sebe gubeča osebnost. Tudi žalostne posledice skrivne poroke — največje sličnosti obeh romanov — povzroči pri Scottu mati skrivnega poročenca, torej stranska oseba, dočim si jih naprti pri Jurčiču na svojo vest sam junak te zgodbe, dr. Kaves.

Zategadelj bomo kljub nasprotni trditvi dr. Šanda rekli, da je dejanje „Desetega brata“ ž njega umetnimi zavozljaji, vežočimi junaka prve zgodbe, Kvasa, junaka druge zgodbe, starega Piškava, ter soudeležnika pri obeh zgodbah, „desetega brata“, v eno sorodniško vez — krepko izviren plod Jurčičeve umetniške invencije, in bomo ostali glede vpliva Scottovega „Starinoslovca“ na dejanje „Desetega brata“ pri Levčevi konstataciji „reminiscenc“, ne pa posnetkov.

Veliko več kakor za dejanje pa se ima Jurčič Scottu ne samo v tem romanu, ampak tudi v ostalih svojih povestih zahvaliti za način pripovedovanja, zlasti kar se tiče slikanja značajev. O Scottu je znano, da je bil mojster v risanju značajev, kažočih poleg iskrene, izvirne, trde jedrine obenem mnogo skritih plemenitih potez. Individualna posebnost prevladuje v njegovih značajih, dočim stopa v njih družabna tipičnost v ozadje. Moški značaji stoje v njega romanih kakor tudi v tedanji angleški družbi v ospredju, ženske figure se drže bolj v pasivnem zatišju. Na podrobno risanje moških karakterjev, postranskih skoraj bolj nego glavnih, polaga Scott tolikšno važnost kakor na napeto zavozljanost dejanja. Psihološka evolucija delujočih oseb ne igra pri njem

še nikake vloge. Njegova pripovedna umetnost sloni na mehaniki življenja, ne pa na psihologiji junakov. — V tem oziru moramo reči, da je Jurčič zvest učenec angleškega mojstra kakor v ostalih povestih, tako zlasti in posebno še v „Desetem bratu“. Prva zapoved mu je napeto-zapleteno dejanje, „interesantnost“ zgodbe, druga nič manjša: podrobno, nazorno risanje značajev, individualnih, ne projiciranih na družbo na tak način, da bi se dalo iz njih sklepati na socialno strukturo in mentaliteto slojev. Za milije, socialni in prirodni, soustvarjajoč posameznike in sloje, Jurčič nima niti toliko očesa, kolikor ga je imel Scott, ki je vsaj kakšno pokrajino lepo naslikal, čeprav ne tolikanj kot milijejski kolikor bolj kot romantični pokrajinar. — Pri risanju značajev je Jurčiča brezdvomno mikala ona Scottova minucioznost in podrobnost, o kateri je že Levec pisal svoji nevesti, da se zdi nekaterim Nemcem pri Scottu „preobširna“ in „predolgočasna“, drugim pa posebno „izvrstna“. Že v začetku „Desetega brata“ jo Jurčič omenja kot Scottovo prednost, pristavljajoč: „To se ve samo ob sebi, da ga slovenska mati do zdaj še ni rodila, ki bi z isto rezno natančnostjo obrisal naša narodna svojstva, kakor je omenjeni nedosegljivi mojster svetu predočil značaje svojega ljudstva.“ Svojo nesposobnost navaja Jurčič s pisateljsko skromnostjo za vzrok, zakaj v tem oziru ne gre on za angleškim vzornikom. A bili so še drugi vzroki. Predvsem primitivnost slovenskega pripovedništva, ki ni dovoljevala niti pisatelju, niti ni pričakovala od našega čitatelja, da bi se eden kakor drugi spuščala v take finese. Začetniki v pisanju in čitanju pripovednih umotvorov lepé na snovnosti, na zanimivem in brzem dogajanju. Zato je Levstik že v svojem „Potovanju“ zapisal besede, ki so bile Jurčiču brezdvomno dobro v spominu že prej in tudi sedaj pri pisanju „Desetega brata“: „Morda bi ne bilo odveč, ako se opomni pri tej prilož-

nosti, da mi naj bi povesti ne skládali, kakor imajo navado vse duhovne hrane užé presíti Francozje, pa tudi Nemci za njimi. Junák naj déla in misli; njegovo djanje ga naj znáči. Gotovo ni glavna réč, kako mu je nos urézan, kakovo ruto je dél za vrat; koliko ima las v brkah; kolikrat se oddahne in odrgne čevlje, preden prime za kljuko pri durih. Prvo je značaj in znanje človeškega srcá, in pa, kako se zgodba zaplete in zopet razdrása. Ogíbalí naj bi se tudi silo obšírnega popisovanja krájev še tako lepíh, ako ni potrebno in v pravo mesto postavljeno. Mislil bi, da je vsacemu vmetniku človek prva réč; vse drugo ima le toliko veljave, kolikor je dobí po njem.“ Tu se je Levstik pač tudi iz ozírov na ekonomijo in na začetniški štadij slovenskega pripovedništva omejeval na risanje človeka kot končnega produkta, odklanjajoč praktike v tistem času nastopajočega realizma, zanimajočega se tudi že za milije, ki soporaja človeka. V nasprotju z Levstikom je Jurčiča táko podrobno opisovanje značajev mikalo, češ, da je lastno ne samo „presitim“ novelistom velikih tujih literatur, ampak tudi našim starim mamicam. Vendar je Jurčič ubogal Levstika in izrečno izjavil, da on v tem ozíru ne pojde za Scottom, češ, da mu v ta namen primanjkuje — pisateljska skromnost! — fantazije. Zapisal je v začetku IV. poglavja, naj čitatelj ne misli, „da bomo Lovretu za petami do konca te suhotne pravljice, to je, da bomo najmanjša dejanja njegova načrtali s tisto jezičnostjo, ki jo včasih občudujemo poslušaje svoje stare majke ... Ali da bomo tako vestno sledili svojega junaka stopinje v temotni preteklosti štiridesetih let, kakor sloveči angleški novelisti, ki uvajajoč svojega viteza v kako izbo, ne pozabijo celo povedati, da je kljuko pritisnil“ (naravnost Levstikov izraz!). Nato značilno nadaljuje Jurčič: „Nikakor pa se s tem nočemo hvaliti, ker vemo, da ni taka obšírnost réč, ki jo lahko posnema

vsak писаč, ampak da je tistemu, kdor jo hoče upotreb-
ljevati, posebnega božjega daru tako potreba, ko ribi
vode, in ta dar je — živa domišljija.“

Po vsem tem in takem vidimo, da Jurčič niti v
načinu pripovedovanja in v risanju značajev — zanj tako
važnem! — ni šel slepo in do zadnje črte za Scottom,
marveč si je — po Scottovem vzorcu sicer — prikrojil svojo
lastno pripovedno tehniko, primerno svojim zmožnostim
in slovenskim literarnim razmeram takratne dobe. Zato
hočemo baš pri „Desetem bratu“, tej umetnini, za katere
postanek imamo več podatkov nego za katerokoli drugo
Jurčičevo delo, konstatirati, da je glede našega pisatelja
pravo zadel že Stritar, ki je izrekel o njem naslednjo
sodbo: „Jurčič se je učil . . . bral je, kar imajo boljših
pripovednih pisateljev drugi narodi, bral je zlasti o
svojem času z mladostnim navdušenjem in z gorko do-
vzetnostjo nedosežnega Scott-a in bral ga je s pridom,
to kaže vsa njegova pisava. Učil se je po njem, ali po-
snémal ga ni. Ohranil si je svojo lastno, krepko indivi-
dualnost.“ (Stritarjevi zbrani spisi, V., str. 221.)

Kakor smo videli, je imel Jurčič celo takrat in tam,
kjer je prilagajal Scottov način pripovedovanja svojim
sposobnostim in našim literarnim razmeram, vedno in
povsod Levstikove nasvete pred očmi. Zategadelj si lahko
mislimo, da je bilo avtorju „Desetega brata“ mnogo več
ležeče na tem, kakšno sodbo izreče o tem njegovem
dotlej največjem delu Levstik, kakor pa na tem, kako
bo sodila o njegovem romanu ostala tedanja slovenska
javna literarna kritika, ki ni bila v tistih časih niti še
v povojih. Sicer je javil dr. Bleiweis že v „Novicah“
1866 z dne 14. marca, ko je bil začel „Deseti brat“ šele
izhajati, naslednje: „O ‚Desetem bratu‘ bomo govorili,
ko bode roman ves natisnjen. Jurčičevo ime samo nam
je porok, da bode delo dobro.“ A te svoje obljube urednik
„Novic“ ni izpolnil nikoli. Šele dne 15. jan. 1868, skoraj

deset mesecev po izidu celotnega romana, je dr. Bleiweis sprejel v „Novice“ Levčev reklamni članek za Janežičevo „Cvetje“, o katerem piše tukaj Levec, da „ravno zdaj nam prinaša iz slovečega peresa g. Jurčiča nov izviren roman ‚Cvet in sad‘, ki bo, kakor se kaže, po notranji in vnanji obliki še bolj dovršen kakor ‚Deseti brat‘,“ nadaljujoč: „Jaz mislim, da tak *móž*, kakor je g. Janežič, ki za naše beletristike razevit žrtvuje zdravje, čas in premoženje, zasluži več materialne, tak pisatelj pak, kakor je g. Jurčič, več moralične podpore. Naš Walter Scott, kakor bi jaz g. Jurčiča imenoval, pokazal je v svojih mnogih, skoro vseh po Janežiču na svitlo danih, večih in manjih povestih, da tako, kakor on, ne pozna nobeden slovenskih novelistov, kar se jih je dozdam oglasil, djanja in nehanja, mišljenja in značaja slovenskega naroda.“ — K tem in ostalim Levčevim izvajanjem je dr. Bleiweis pristavil znano svojo banavzično opazko: „Če tudi navadno veljá misel, da novele in njim slični beletristični spisi so le bolj berilo mladosti in se to dokazuje s tem, da se take knjige nahajajo največ v rokah mlajših naj si bodi možkih ali žensk, vendar je tudi lepa novela, dober roman itd. zanimivo berilo hladnejše krvi.“

Minilo je bilo skoraj že celo leto, odkar je bil izšel v „Cvetju“ zadnji kos „Desetega brata“, ko je končno Levstik na Jurčičevo prošnjo prijel za pero, da oceni mlademu pisatelju njegov prvi roman. Storil je to Levstik v privatnem pismu, ki ga je pisal Jurčiču dne 7. II. 1868. (Priobčil Oton Župančič v „Ljub. zvonu“, 1917, str. 40.) Privatno pot je ubral Levstik zato, ker mu je bila javna v tedanjem našem tisku zagrenjena in sicer pravtako zagrenjena v Bleiweisovih „Novicah“, o katerih pravi Levstik v tem pismu, da imajo „samo svoje namene“, s čimer hoče reči, da izključujejo kritične cilje leposlovja, ki ga je dr. Bleiweis, kakor smo gori videli, omalovaževal, kakor je bila Levstiku otežkočena javna leposlovnokri-

tična beseda v „Glasniku“, o čigar uredniku Janežiču pravi Levstik v tem pismu, da tega navdaja „vedni trepet“ pred takratnim jeranskim duhovništvom („Molčimo, farji gredó!“) in pred duhovništvu uslužnim Bleiweisom. — Preden navedem v kratkem posnetku to Levstikovo kritiko „Desetega brata“, Jurčiču privatno sporočeno, se mi zdi potrebno omeniti v njeno označbo neko stvar, ki jo Levstik sam poudarja v uvodu tega pisma. Levstik pravi, da ne more pisati javne kritike „Desetega brata“ in s tem ustreči Jurčičevi izrečni želji ne samo zato, ker nima lista, kamor bi pisal, ampak še iz enega drugega vzroka: Njemu da so „take reči zdaj vže preoddaljene“. Že deset let stoječ v vednem boju in v neprestani negaciji se sedaj boji, da bi se njegova kritika preveč ne omejila na podčrtavanje pomanjkljivosti romana in da bi ne zjela in ne povzdignila v zadostni meri lepotic dela. Kakor sploh v tedanji slovenski javni literarni kritiki tako bi Levstik tudi v tem specialnem slučaju najrajši odstopil besedo Stritarju, češ: „morda bi moje negativno grajanje več kvarilo nego koristilo, a Stritar vedno zida, kadar kritikuje.“ Po tej značilni in resnični karakteristiki lastnega duševnega stanja se Levstik vendar loti kritikovanja „Desetega brata“, sporočajoč Jurčiču v njem kritiko, ki je v resnici v graji bolj podrobna, v hvali pa precej splošna.

Svojo kritiko pričinja Levstik z občno sodbo, da je Jurčičev roman „porod ženjalnega očeta“, a da „ima poleg vsega tega velike hibe“. V eno glavnih hib šteje kritik pisatelju to, da mu je „ženski svet premalo znan“. Zato se Levstiku zdi slabo naslikana Manica, o kateri meni, da je za Kvasa prestara, ker ima toliko let kakor Kvas; zlasti pa da je prestara in zato prerazborita, „da bi se tako na prazno roko zaljubila“ v mladega študenta, kakor to kaže Jurčič v romanu. Še slabše kakor Manico je avtor po tem Levstikovem mnenju narisal Kvasa:

„On je te povesti junak, a vendar je meju vsemi osebami najnedelavnejši. Sreča, Manica in Martinek delajo zanj; nose ga kakor angelj Habakuka v Babilon.“ Kvasova aktivnost da si daje duška v samem „sentimentalnem modrovanju“. Nasvet realista Levstika se zategadelj glasi, naj bi se Jurčič ogibal „ostaréle, črvíve sentimentalnosti“. Mnogo bolje očrtan se zdi kritiku Marijan, o katerem pravi, da je „maló robot, ker je bolj na telesu razvit nego duševno, i baš za tega delj krepák, zunaj in znotraj čvrst, zdrav mladenič, kateri globoko čuti, samo da ne vzdihuje, da pesmic ne dela, skalam in grmovju ne toži Maničine trdosrčnosti — s kratka, da nej sentimentalen mekúž, kar je Kvas preveč“. Po Levstikovem mnenju je Jurčič nasproti Marijanu naravnost krivičen, ker o njem pravi, „da je zaspal, ko je premišljaj, ali bi šel v grad na gosti ali ne“. O Kvasu Levstik meni, da ga je pisatelj na škodo resničnosti preveč idealiziral. Hotel da je v njem Jurčič „postaviti vzor pravega dijaka“; zato da ga pošilja na Dunaj delat doktorat, ko Kvasu tega niti več treba ni, ko „njegova póstarna nevesta trepetáje čaka bračne postelje“ ž njim. Hotel da je Jurčič v njem narisati „mladeniča brez duševnega madeža“, pa ga je v konfliktni sceni z Marijanom v gozdu napravil naravnost za plašljivca, ker mu je „v zasedi skrivaj pridružil Martinka“, kakor da bi sam dvomil, „ali ne bi podplatov pokazal, kadar bi se bilo treba braniti“. Levstik meni, da Mrtinka v tem prizoru „namesti krivdnega Kvasa zadene po nedolžnem smrtna rana“. O obeh gosposkih očetih, starem Piškavu in graščaku Benjaminu, pravi Levstik, da sta vsak po svoje dve „izborni osebi“. „Ves originalen“ se mu zdi „ubogí, pošteni Martinek“, ki ima za Levstika „obilo plemenitejši značaj od Kvasa“; samo da je „preobložen“ in vsled tega „bizaren“. O Vencljevi hčerki Marički sodi Levstik, da je „čvrsta“ in „prav po naravi pisana“, le glede njenega „drobnega obrazka“

meni, da ta ne pristoja „njenemu početju“. O Dolfu je kritik mnenja, da je to „originalna podoba“, sicer edina v povesti, ki menda ni čisto iz Jurčičeve glave, ker baje „nadaljuje“ Levstikovega Jurija Zlatorepca; kljub temu da je njegova slika tako „po svoje zasuknjena“, da se zdi kakor pobrana „na širokej cesti človeškega življenja“. Da se „zanimivo“ in podrobno opisani Peharček pojavlja samo v začetku romana in se potem docela molči o njem, v tem vidi Levstik tehnično „napako“. Ako ga je hotel pisatelj omeniti zgolj mimogrede, naj bi se po mnenju kritika ne bil zamudil ob njem dlje, nego se je ob glušču z metličjem, ob dečku, begajočem po travniku, ali kvečjemu toliko, kolikor se je ob Piškavovi oskrbnici in njenem možu, črevljarju Krivcu, o čigar pojavu pravi Levstik: „Zdi se mi, da moža še zdaj vidim, kako nabija podplate, na trinogu sedèč.“ Zanimivo je, da o markantni Krjavljevi figuri nima Levstik dosti več besed nego naslednji stavek: „Posebno izvrstno Krjavljevo ljubezen bi človek rad sam gledal, če ne v tej, pa v drugi knjizi.“ — O postranskih kmetiških tipih sodi Levstik sumarično — ne ustavljajoč se ob nobenem posebej, niti ob Obrščaku ne — da so narisani takó, „da v nekaterih rečeh ne mogó biti bolje“. Kakor nekđaj v „Potovanju“ je Levstik še zdaj mnenja, da naj bi slovenski pisatelj, ki je takrat po pretežni večini izhajal iz kmetiškega stanu, jemal snovi svojim povestim iz življenja kmetov, sedaj ne tolikanj zato, da bodo bolj slovenske, kolikor bolj zato, da bodo bolj napisane iz resničnega poznanja človeka. „Še enkrat, in sicer silno“ Jurčiču priporoča čitanje kmetiških povesti švicarsko-nemškega pisatelja, župnika Jeremija Gotthelfa (Bitziusa), tega mojstra homerične preprosti in nazornosti, ljubitelja neposrednega ovzdušja grude in hleva, moža, ki je pisal s krepko tendenco, zapisano v zemlji, in s še večjim zdravim veseljem nad drastično kmetiško vsakdanjo resničnostjo, opisujoč de-

janje in nehanje svojih kmetov, vbadajočih se na njihovih emmentalskih posestvih, na zgornjeaargavskih zadolženih gruntih, izkušajočih premagati svoje dolgove in revščino, povzročeno po krompirjevi kugi in propadu platnene domače obrti, s sirarskimi zadrugami. Človek večje kolektivnosti, človek enega celega obširnega stanu se je vzpenjal pokoncu pod pritiskom življenja kot junak Gotthelfovih povesti. Kakor so pisatelji prve realistične nemške, takozvane „domačijske“ povesti, zlasti v osebi O. Ludwiga, prihajali do prepričanja, da se v na videz preprostem kmetiškem in malomeščanskem življenju nemškem skrivajo ne samo vnanji, temveč tudi notranji boji shakespearске sile¹, tako tudi Levstik v tem svojem pismu ponovno svétuje Jurčiču, naj ostane pri svojih dobro znanih mu kmetiških ljudeh in naj si vzame za vzgled Gotthelfa: „Videl bodeš iz njega, da krivo učé, kateri trde, da v povesti ne sme biti edinih kmet-skih ljudij. Človek je prvo, tega je Bog ustvaril, a kmete in gospoda še le človek sam. Sploh se starih zarjavelih mislij otresi, kolikor moreš; premišljaj, predno kaj poprimeš, ter sam sebi mnogo verjemi, ali bodi sam sebi najostrejši, najpravičnejši sodnik . . . Žali bog, da višjih krogov ne bodeš mogel nikoli tako črtati, kakor kmete, ne zato, ker bi ti ne imel sposobnosti, nego ker jezik nejma še potrebnega kolorita, izrekov itd., kar je pri črtanii tako zelo važno, kakor posebno tvoji spisi tako glasno pričajo. Nikdo ne more dajati, kdor nejma;

¹ Poznejše preiskovatelje Jurčičeve umetnosti opozarjam na sledečo zanimivo paralelo: Znano je, da je Otto Ludwig pri spisovanju svojih „domačijskih“ povesti prebiral Scotta in Dickensa in zraven posebno skrbno preiskoval Shakespearjevo tehniko; podobno Ludwigu je tudi Jurčič v dobi, ko je pisal „Desetega brata“, zelo marljivo študiral Shakespearja.

nikdo ne more jemati tam, kder nej. Niti ti ne jemlji tam, kder nej nič, a ne dajaj drugim, česar sam nejmaš.“ — Kljub temu, da bi bil Levstik torej najrajši videl, da bi ostal Jurčič pri svojih kmetih, kljub temu, da naravnost zatrjuje, da bi mu bilo „žal za vsako kmetsko črtico, ktera bi se uničila“ iz „Desetega brata“, vendar z ozirom na kompozicijo tega prvega slovenskega romana docela točno očita njega avtorju: „Mnogo obširneje, mnogo resničneje ter z mnogo véčo ljubeznijo si črtal kmetsko življenje, ker ti je bolj znano, nego izobraženi svet, v katerem se vendar godí največ vsega, kar se dostaja glavnih oseb. Menim, da si epizode preobširno razpisal glavnemu dejanju na kvaro.“ Kritiki bi si želeli videti te kmetiške osebe in „originale“ v povesti, kjer bi nastopali kot junaki ali nositelji glavnega dejanja: „Zlasti Krjavelj bi utegnil kde drugde pripovedovati, kako je hudiča presékal.“ — Izmed psiholoških gibál, delujočih v romanu, hvali Levstik instinktivno, „iz skritega hrama človeške narave izvirajoče sovraštvo meju Marijanom in desetim bratom“ ter „plahoto sicer neustrašenega, sivega grešnika dr. Kaveza, kader ugleda Martinka, kateri ga nehote opomne starih hudodelstev“. — Glede jezika, pravi, da bi imel marsikaj prigovarjati Jurčiču, kateri ga je v tem oziru prosil milostne sodbe. Čeprav mu to prošnjo zavrača, češ: „Siromakom se daje milost, junaci je ne hté“, vendar se Levstik v tej privatni kritiki ne spušča v jezikovna pretresanja. Ako bi bil napisal javno kritiko, bi se bila ta najbrž gibala v pravcu staroslovenskega in slovanskega radikalizma v zmislu iskanja in vzpostavljanja Slovanstva v Slovenstvu, smer, ki je bila že takrat docela prevzela Levstika v estetiki in jeziku. V slogu svojega besednega estetizma in slovanskega izraznega radikalizma Levstik v tej privatno sporočeni kritiki graja samo imena delujočih oseb v romanu: „Kvas je prevsakdanje, Kavez preneukretno in čudno, Piškav jako

okorno, Krjavelj protivno čisto slovanskemu ušesu, in v srce me je sunolo, da se pošteni Martinek zôve Spàk. To so malôsti, a vendar važne. Ako Nemeč o vsakej priliki tako poudarja nemstvo, koliko bolj je posebno zapadnim Slovanom treba poudarjati čisto Slovanstvo!“ — V socialnem in umetnostno-opazovalnem zmyslu pomembno je naslednje mesto Levstikove kritike kmetiških motivov: „Dalje meju kmeti preveč ôpisuješ edini proletarijat. Zakaj nejsi poleg teh golih sinov postavil kake trdne kmetske hiše, v ktorej moder mož in delavna žena vladata sebi in svojcem na blagost? Zdi se mi, kakor bi tvoja knjiga nehoté dokazovala, da Slovenci po Kranjskem nejmamo srednjih zemljákov nego samo graščake in take preproste ubožce, kakoršne zbiraš pri Obrščaku. To vendar nej res. Ali tvoje ljudstevce je tako živo našarano, da je človeku vselej žal, kader Obrščak zapre krčmo.“ — Najtehtnejša pobuda in obenem najgloblja kritična ideja pa je obsežena v naslednji sklepni sodbi Levstikovi: „Moja sodba je ta, da si ženij, kteri si nej še našel prave mére, a najdeš jo gotovo, če ne opešaš, kar je pri nas tako rado, ter ako se potrudiš, svet in človeško srce bolje in globokéje pregledati, da ne bodo tvoje knjige več tako inoplatne (einseitig), kakor je ‚deseti brat‘, kferi je poleg vsega tega do zdaj prvo ter največe slovensko delo te vrste. Ako neustrašen toda pazen korakaš po začetem strmém poti, mogel bodeš osnovam dajati globokéjše misli, a osebam več duše, ter vse delo postavljati pod višo moralno perspektivo.“

Jurčiča je ta Levstikova kritika globoko v srce raniła. Da bi ga malce potolažil, mu je Levstik pisal dne 27. II. 1868 še eno pismo, v katerem pravi: „Poleg vseh hib ima tvoje delo vendar premagljivo čarobnost . . . Saj sem ti rekel, da moja razdirava kritika več kviri nego koristi.“ V podrobnosti se tu ni več spuščal zna-

meniti naš kritik. A svojo najvažnejšo misel je še enkrat ponovil: „Posebno še poudarjam, da izkušaj dati svojim značajem več dušne globočave in dogodbam več moralnega stojála.“

Ako se ozremo na Jurčičevega „Desetega brata“ danes, ko gledamo nanj v historični distanci, moramo najprej ugotoviti, da je bilo to delo za našo literaturo naravnost epohalen pojav. Slovenci, ki so imeli dotlej samo skromno-ginljivo pripoved o Svetinu, anekdotične istorije „Novic“, prvih Janežičevih in Mohorjeve družbe izdanj, Slovenci, ki so ravnokar dobivali v „Slov. glasniku“ prve početke nekoliko ambicioznejše novelice in baš v Jurčičevih prispevkih v istem listu kopo samoraslejšje kmetiške povesti, so čitali leta 1866. — ravno v letu vstajenja večnolepe Prešernove pesmi! — prvi pravi pravcati slovenski roman z bogatim, kompliciranim dejanjem, segajočim v različne sloje naroda, pletočim se okrog src in misli, okrog dejanj in nehanj cele vrste človeških parov in takih samskih „tipov“ in „originalov“, kakor so Dolef, Krjavelj in „deseti brat“. Samo nekaterim izmed teh figur je pri njih rojstvu kumovala romantična domišljija, večina njih je bila narisana na osnovi skrbnih podrobnih študij na licu mesta in postavljena na realna tla pisateljve ožje domovine, v osrčje pristno slovenskega podeželskega milijeja. „Ta roman je zbudil toliko pozornosti največ radi tega, ker je v pripovedni naši literaturi res prvi proizvod, ki stoji bolj na umetniškem stališču nego tedanje in prejšnje šablonske pripovedi, pisane večinoma za potrebo . . . Mi si sedaj ne moremo predstaviti, s kakim navdušenjem so vživali tedanji Slovenci tako hrano . . . Kdo si je takrat mislil, da je mogoče zajeti [snov romanu] tudi naravnost iz domačega življenja, prikazovati domače značaje?! . . . Slovenci so čitali in se niso mogli načitati, kajti zrlji so kot v zrcalu svojo lastno dušo, svoje čutenje in mišljenje, in njih samoljubje je

pognalo nove korenine.“ S temi besedami dobro označuje Dragan Šanda pomen „Desetega brata“ za sodobnike.

Spretno, naravnost močno umetniško roko je pokazal Jurčič, ko je posegel globoko v narodno dušo po „desetem bratu“, po tem glavnem junaku svojega romana, po vsej pravici naslovljenega po tej osebi, ki tako prirodno veže obe zgodbi romana najprej kot trpeči udeleženec predzgodovine druge zgodbe, potem kot najaktivnejši faktor prve in pred očmi čitatelja doigravajoče se druge zgodbe. Polagoma odkrivajoče se krvno-sorodniške vezi delajo realno to sicer simbolično figuro narodne duše. Deseti brat, kakor je nastal v domišljiji slovenskega ljudstva, je prekrasen plod globoko etične nature našega naroda. Jurčič je bil blizu, da zajame eminentno pomembnost te tvorbe narodne psihe, ko je zapisal o desetniku besede: „V prejšnjih časih se je še vendar včasih naletel, ki je, rojen deseti sin iz matere, s čudovitimi lastnostmi in zmožnostmi obdarovan, po božji namembi preganjan, hodil od hiše do hiše po širokem svetu, povedal za srečo, pokazoval zaklade, pel pesmi in pravil pravljice, kakor nihče drugi.“ A Jurčič ni prišel do te narodne tvorbe — in je tudi ni vzel v roko — kot umetnostni mislec, marveč kot romantični občudovatelj narodnega poetičnega snovanja, iz edine želje, da bi oživil spomin na čase, ko je bilo „med našim narodom veliko več poezije ko v današnji suhoti“. Narodni desetnik je bil našega trpinčenega naroda visoka duševna kreacija, porojena iz sanj o pravici, podobno kakor kralj Matijaž. Jurčič ni ž njim poizkusil nikakega simbolizma narodnih lastnosti in se ni doteknil rešitve problema, kako je narod prišel v položaj ustvarjati si sanjo o desetem bratu. Jurčič je vzel ta ljudski pojav kot „original“, kot narodopisno zanimivost in ga je porabil bolj tehnično kot razreševavca zapletkov svoje fabule. Mrtinek Spak završuje galerijo prejšnjih pisa-

teljevih potujočih prikazni, on je njih krona kot oseba, ki je tukaj tudi organsko zvezana z dejanjem, ne pa samo postranska figura. S tem, da je Mrtinek sam zapleten v dejanje, je v njem narodni desetnik postavljen iz simboličnih višin na realna tla, toda na tak način, da ohranja iz simboličnih sfer svojega porekla le neznatne črte, dočim ima iz realnega življenja, v katero ga je postavil pisatelj, več potez na sebi. Kot narodna etična sanja Mrtinek z veselo pesmico razveseljuje ljudi (podobno drugi taki narodni tvorbi, Kurentu), jim pomaga v njihovih težavah z besedo in dejanjem, celo z denarjem, ki ga izsiljuje od svojega očeta, starega grešnika, pred katerim se neprestano in nepričakovano pojavlja kot kaznovalna šiba usodne, vedno bdeče pravice. Skrivnostnost njegove desetniške nature se druži z docela realno fundirano maščevanjaželjnostjo, iz česar rezultira nenadno pojavljiva, povsod navzoča figura, vzbujajoča skoraj demonično zôno. Narodna romantika in Jurčičev realizem sta v Mrtinku Spaku porodila literarno figuro, ki je ena najbolj plastičnih v vsem našem pripovedništvu. Mrtinek ni bizaren, kakor pravi Levstik, ampak je skrivnosten, ker ni risan samo po „Lüškem Mrtinku“, torej po naravi, ampak je — pri vsej Jurčičevi nenaklonjenosti do zagonetnih problemov narodnega snovanja — ipak še vedno oblit s čarobno narodno simboliko. Tesna zvezanost Mrtinkova z dejanjem obeh zgodb, je delala pisatelju tehnične težave, ki jih ni povsem premagal. Čudno se zdi čitatelju, da je Spak Kvasu précej dober, dasi po pravici slutí v njem sorodnika svojega osovraženega očeta. Naravnost izkonstruiran in izumetničen pa je način, kako Mrtinek, na samem čitajoč materina pisma, na mah spozna Piškava kot svojega očeta. Odljudni stavec, ki se za nikogar na svetu ne zmeni, naj bi se brigal za to, kaj ima neki berač opraviti z nekimi papirji!

Izmed oseb prve zgodbe sta graščak Benjamin in njegova žena narisana docela realno po osebah, kakor jih je imel Jurčič priliko opazovati po dolenjskih graščinicah. Tudi družbica podeželske gospôde z zdravnikom, sodnikom, učiteljem in župnikom je s primerno skopimi potezami skicirana povsem po naravi. Kakor je že Levstik pripomnil, je izborno zadet Marijan, ta vnanji, vsakdanji povprečnež, ki s svojimi lastnostmi ne bôde v oči, ta gosposki mladenič, ki je na kmetih živeč postal vnanje površen, ne razvivši notranje čuvstvenosti, ki v njem spi in šele pod vdarci usode zasiže na dan. Najbolj idealizirana sta v prvi zgodbi Manica in Kvas, porojena iz Jurčičeve želje, da v teh dveh osebah postavi spomenik svoji tihi ljubezni, ki sigurno v življenju ni prišla nikdar do razodetja, vsled česar tudi v romanu ni nazorno ter pred očmi čitatelja razvita, temveč samo naznačena. V par pogovorih, v katerih nastopata ta dva ljubimca na samem, se nam pač kaže inteligenca devojke, posneta najbrž po resničnem modelu Johane Ottove, dočim se o eksploziji njiju čuvstva le bolj referira. Opisujoč prijatelju Bojanu Manico kot „vzor, lepše polovine človeštva“, kot deklico, obdarjeno z „vserazumnostjo“, jo Kvas-Jurčič obžari obenem s poetičnim svitom svojega lastnega „romantičnega mišljenja“: s tem, da Manica „posebno rada bere“, da govori rada o Shakespearju, o klasikih raznih narodov, da ima posebno rada Valvasorja, iz katerega „pozna našo domačo zgodovino skoraj do pike“, da „zna iz glave pesmi našega menišiča Vodnika“. Ko je tako Jurčič oddal najidealnejše črte svoje lastne nature Manici, mu za njegovega Kvasa ni preostalo kdovekaj več idealnih barv na paleti. Kvas je docela neaktiven, kakršen je bil po vsej verjetnosti tudi Jurčič sam v svojem razmerju do Johane Ottove. V „črtežu“ ga je bil pisatelj še obdaril s šablonsko aktivnostjo, izražajočo se v reševanju ljubimke in tekmeca iz smrtne nevarnosti, v

končnem romanu, kažočem v ostalem kolosalen napredek avtorjeve tehnike, pa je potopil tega junaka v takšno mehkužnost, da se njegov zaljubljenec pogovarja celo s cveticami, kar je Levstik po pravici proglasil za „ostarelo, črvívo sentimentalnost“. Docela konvencionalen je ta ljubímec, ko se s knjigo v roki šeta po grajskem vrtu, kjer se sestaja z izvoljenko ob uljnaku, ves srečen, da ji sme stisniti roko. A vendar je že realnejši nego oni Kvas v „črtežu“, ki po noči pod oknom ljubíčine spalnice trubaduri, spuščajoč se v turnir s tekmečem v ljubezni. — Splošno se mora reči, da je zametek prve zgodbe s Kvasom in Manico sicer izšel iz dejanskih razmer na Slémenicah - Kravjaku, a ker v Jurčičevem resničnem življenju tak ljubavni čút ni prišel nikdar do realnega izraza, si je Jurčič pri eksplikaciji ljubezni in slikanju obeh idealnih ljubimcev pomagal z dotedanjo literarno šablono — z romantičnimi atributi. Druga ljubavna zgodba z drjem. Kavesom in Majdaleno Strugovo pa je docela romantično kombinirana in spominja najbolj na Scottov vzorec, dasi je v dejanju razsnovana docela samostojno.

Gospóde Jurčič res ne pozna posebno dobro in je tudi ne ljubi. Gosposko osobje njegovega romana hodi na lov ter dela izprehode, na katerih vzdržuje pogovore samo zato, da sploh govori. Zlasti ženske v pogovoru z moškimi lové vsako besedo in umetno vežejo besedovanje.

Jurčič je doma med kmeti. Med njimi se počuti dobro kakor njegov Kvas, ki piše svojemu prijatelju na Dunaj: „Veš, da imam tudi jaz kmeta rad, ker sem bil sam iz prvote kmet, ker sem kot deček že za brazdo plužne držal. Med preprostimi kmetišskimi možaki čuješ včasih izvirno in takó modro misel, da se je ne bi smel sramovati noben modrijan; čuješ primere in govorne podobe, ki reč tako do dna in tako živo postavljajo pred oči, kakor zna malokateri poet izraziti izlege svoje do-

mišljije in glave. Kmet je po tej moji misli šola tudi mislečemu človeku. In zavljo tega svojega načela rad zahajam med ljudstvo.“ Obe glavni zgodbi „Desetega brata“ se dogajata v gosposkem svetu, vendar gleda Jurčič tudi te dogodke najrajši v kmetiškem zrcalu, kakor je opomnil že Levstik. Med gospódo se pisatelj komaj malo zasučé, potem pa že hiti v kako kmetiško kočó ali vaško krčmo, kjer séde med kmete in jih posluša, kako razkladajo svoje stvari in rešetajo to, kar se plete med gospódo.

Pri vsem tem pa je Jurčičeva karakteristika našega kmeta docela žanrska, epizodna, opisujoča med kmeti zgolj drastične „specialitete“, bodeče v oči s svojo „interesantnostjo“, vzeta iz narodopisne romantike, ne iz realizma, bolj iz kabineta nekaterih posebnosti, nego iz študijskega laboratorija, obsegajočega vse vrste. Jurčič nam niti v „Desetem bratu“, niti v svojih prejšnjih in skoraj tudi ne v poznejših kmetiških povestih ne kaže, kako raste slovenski kmet iz grude in razmer na nji. Na Jurčičevi kmetiški pokrajini ni videti njiv, travnikov, gozdov, kakor tudi ne notranjosti kmetiških domov, izkratka: onega milijeja, iz katerega se v veselju, upu, strahu, skrbeh in trudu oblikuje slovenski kmetiški človek. Konture vasic so v ospredju njegove pokrajine z najbolj razločnimi obcestnimi in vaškimi krčmami, v ozadju dolenski holmci, vrhu hriba razvalina, na nižjih višinah graščinice, kjer živé nežne gospodične v družbi poseljačenih graščakov, podeželnih uradniških honoracijerjev in zapitih talentov. Pod razvalino je klopica, na kateri gosposka zaljubljenca pogosto sedevata v razgovoru. Kakor za stafažo h gradiču se nekje za vasjo krivenči Krjavljeva kočá, slikovito pokvečena, pravi nestvor človeškega bivališča, romantičen kontrast k lepemu gosposkemu domovanju. Najbolj vidna v tej pokrajini pa je kmetiška krčma, ta Jurčičev umetniški observatorij.

Takšno je kraljestvo Jurčičeve Muze, ki je obenem kraljestvo „Desetega brata“. Kakor je že Levstik dobro opazil, Jurčič še nima oči za vso dolgo vrsto različnih, bolj vsakdanje-enoličnih zastopnikov slovenskega kmeta, ampak mnogo bolj za njega drastične „originale“. Jurčič kakor da bi izhajal iz epične dobe našega selskega ljudstva; on je njega kramljatelj, ne pa psihološki preiskovatelj in socialni glasnik njega upov in strahov. Kmeta pri njega delu na polju in v domu, pri njega naporih in trudih, premišljevanjih, željah in aspiracijah še ni bil odkril Jurčič. Na to višjo, socialno širšo ozmislitev ter duševno poglobitev, na to, kako se slovenski kmet, to je, oni slovenski človek, ki tvori večino našega naroda, med seboj socialno stopnjuje in sam v sebi duševno udelevuje, na to, kar tvori materialna in duševna gibala najbolj mnogoštevilnega slovenskega človeka kot stanu in poedinca pri njega žalosti in veselju, uspehih in porazih, v te umetnostno najpomembnejše in najzagonetnejše globine je obračal pogled Jurčiču naš veliki Levstik takrat, ko je poizkušal prve svoje korake v slovensko literaturo slovenski roman. Da je Levstik takrat našel resničnega leposlovnega ženija in mu podal ta nasvèt, bi bili mi Slovenci že v onem času dobili vsaj poizkus socialne in psihološke povesti našega kmeta. Toda Jurčič je bil prirodni otrok, zaverovan v pisani vnanji videz, rojen bolj za bodro fabuliranje, živahno opazovanje in prikazovanje „interesantnih“ posebnosti, nego za potapljanje v problematične, težko vlovljive globočave socialnih in psiholoških nijans. Zato nam je Jurčič podajal sveže freske najbolj vidnih kmetiških „tipov“ in „originalov“, nekako fiziologijo drastičnih „specialitet“ našega kmeta, ker je po svoji izobrazbi prihajal iz romantike, takrat že precej šablonizirane, in šele stremil v realizem, ki ga je imel v krvi in ki se je v oni dobi šele porajal v svetovni literaturi. Jurčič je bil velik pripovedni ta-

lent, a oni ženij ni bil, da bi nam bil že takrat podal psihologijo, socialno in psihološko sintezo našega kmeta, s katero bi bil udeležil in dosegel cilj, ki se je zasvetlikal Levstiku v gori citiranem pismu, tem najtehtnejšem dokumentu vse naše kritične literature. Sicer pa tega cilja naše leposlovje še do danes ni doseglo . . .

In vendar nam je podal Jurčič v „Desetem bratu“ za tedanja doba izredno in še za današnji čas pristržno in ljubko umetnino. Dražest tega umotvora prihaja iz srečne zveze med žarko romantiko, ki je v njem spletla zanimivo dejanje, polno plemenitega čuvstva in etične resnobe, ter med svéžim, mladim realizmom, s pomočjo katerega se je mlademu romanopiscu posrečilo med našim ljudstvom najti in v našo lepo knjigo prestaviti take tipe kakor so Peharček, Obrščak, Dolef, Krjavelj in Mrtinek Spak. Osebe, ki so služile tem tipom za model, je Jurčič opazoval povečini v vaški krčmi, ko je tem možakom vino razvezovalo jezik in jim odpiralo nature. Takrat jih je risal Jurčič, naglo in krepko, črto za črto, s potezami, dotikajočimi se včasih malce karikature. Povsod, kjer je prihajal v dotiko s kmetom, zlasti pa v selski krčmi je Jurčič odpiral svoje pozorno oko in nastavljal svoje čudovito dovtetno uho ter beležil jedrnato ter slikovito narodno frazeologijo v svoje notese, odkoder jo je potem prenašal v svoje povesti. Izmed narodnih rékel, izrazov in slikovitih prisposodob, s katerimi Jurčič barva govorico kmetiških tipov, nastopajočih v „Desetem bratu“, jih lahko čitamo celo vrsto v pisateljevih notesih. Tako ima napr. že v beležnici iz l. 1864.-5. zapisan izrek: „Nisem bila tako grda, da bi me bil pes oblajal“ (prim. str. 116). In v notesu iz l. 1865.-6. berem: „pol grunta (tri črevlje) pod ježo“ (244), „govori ko cigan o žameta-stih hlačah“ (203), „pamet boljša ko žamet“ (206), „tako je prebrisan, da vé, koliko je duš v vicah“ (244), „tajiti kaj kakor gad noge“ (244, 381), „majhno je manjkalo,

da mi niso jest rekli“ (245), „kakor bi kuzlo v golido spustil“ (252), „ne za na ramo, ne za na voz“ (320), „luknja tobaka“ (299), „gina“ (254), „gol, í“ (283) itd. — Pogosto se je Jurčič držal bolj opazovanja in dejanjskih predlog, nego tehničnih ter estetičnih teorij: Manici je dal nekoliko previsoko starost 23 let, ker jih je toliko štela Johana Ottova, po kateri jo je slikal; Krjavlja in Spaka je nazval s tema neblagoglasnima imenomoma, ker je njuna modela res tako imenovalo ljudstvo. — Krjavelj „zatuli čudovit jok“ (223), ker je tako delal, pripovedujoč o svoji Urški, „Lüški Mrtinek“, kateremu je vzel Jurčič iz ust to pripovedovanje, kakor kaže odlomek iz pisateljevega „Dnevnika“ (zadaj v „Urednikovih opombah“). Tudi glušec z metličjem „zatuli“ (109) sigurno samo zato, ker ga je Jurčič res slišal tako govoriti. Ako pravi Krjavelj smejočemu se Kvasu: „zakaj se mi rigate?“ je to po vsej verjetnosti posneto po resnični govorici možakarja, ki je služil pisatelju za model. V tem in takem izražanju je Jurčič gotovo sam čutil „robotost“ (201, 220, 245), a se kljub temu ni hotel, kakor je želel Levstik, oddaljevati od resnice. Odtod pride, da je pisan „Deseti brat“ tam, kjer v njem govore kmetiške osebe, v jeziku, ki je črpan neposredno iz ljudskih ust. Za izobraženo družbo je poizkušal Jurčič ustvariti način finejše konverzacije.

Jako bi se motil, kdor bi mislil, da Jurčič pri pisanju „Desetega brata“ ni kdovekaj upošteval estetičnih teorij. Baš v času nastajanja tega romana se je ž njimi intenzivno bavil. Iz teh teorij je črpal za svoje pisateljevanje zlasti eno pravilo: glavna skrb leposlovca naj bo risanje z n a č a j e v! V njegovi beležnici iz l. 1865.-6. čitam naslednje beležke: „Ne piši nikdar značaja brez tipa. Scott tako delal.“ „Vzrok dejanja — značaj, ideja — je bil Shakespearju važnejši nego dejanje samo po sebi.“ „Značaj naj bo v sredi med abstrakcijo in naturo.“

Na ta način nam je Jurčič v „Desetem bratu“ ustvaril roman, spleten iz zanimivega, umetno zavozljajnega dejanja, katero je poživil in izpestril s krepko očrtanimi narodnimi originali. Vso to risbo je vrhutega postavil v ljubki, topli okvir svoje rodne domačije ter zapredel v občutje one prikupljive, tople domače čarobnosti, o kateri pravi sam strogi Levstik, da jo je čutil on „i vsak bralcev, s katerim se je še menil o tej reči“. Ta svoj domači čar je ohranil roman še do danes. Kljub temu, da dejanje „Desetega brata“ ni posebno dramatično, je dramatizacija tega romana (Govékarjeva) zlasti zaradi Jurčičevih markantnih domačih tipov postala prava ljudska igra in roman sam po izdaji „Morhorjeve družbe“ prava — narodna knjiga slovenska.

I.

Kloštrski žolnir.

Izvirna povest iz 18. stoletja.

I.

Zares čudnega, rekel bi poetično mislečega duha so morali biti tisti naši predniki iz starih časov, o katerih pozemskem dejanju in nehanju nam pričajo njih stavbe in razna v razvalu ali še v živečih ostankih ohranjena dela. Zakaj če vidiš, potujoč po deželi, na strmovitih hribih sledi stanovanj nekdanje gospode, če zagledaš na prijaznem holmcu tik porastle vrste hribov belo cerkvico, ki bi bila po razsoji tvojega razuma ljudem pripravnejša na ravnem polju; če moraš dalje sopihaje stopati po cestah, ki te vodijo visoko gor na rob strmega vrha ob skalah in gosti hosti, in vendar po natančnejšem razgledu uvidiš, kako lahko bi se bili nekdanji cestarji ognili klancu in strmini, ko bi bili napravili zdolaj ob hribu le majhen ovinek — če preudariš vse to in še druge enake zapuščine, kajne, da mi pritegneš: naši očaki so imeli več fantazije, kakor mi njihovi vnuki, ki nam je več mar za dobroto in korist, ko za prirodno lepoto.

Takega duha so bili tudi ustanovitelji mesta dolenske Kostanjevice. Videli so menda lepi

zeleni otok v Krki in si mislili kakor sv. Peter: „Gospod, tukaj bo dobro bivati, napravimo šotorov: Tebi enega, Mojzesu enega in Eliju enega.“ In postalo je otočno mestece Kostanjevica, opasano z vodo okroginokrog. Da se je lepo na otoku stanovalo, pa je bilo vse; tega ustanavljavci niso dosti šteli, če jim bo delala Krka od leta do leta nadloge, pri vsaki povodni jim zalivala hiše ter jih tako podila vun od gorke peči v hribe in vzvišene kraje.

Tako sem si reč včasih mislil po svoji suhi pameti; ali zgodovina uči, da so po vsem tem stari Kostanjevčanje imeli dovolj zrelega preudarka in da niso bili tako nepraktični, kakor bi danes človek menil; zakaj ravno tista voda, ki jim je o povodnih delala nadloge, jim je branila proti sovražnikom življenje in imenje.

Komaj četrť ure od prijaznega mesta je stal nekđaj sloveči kostanjeviški klošter, ki ga je sezidala, kakor pripoveduje zgodovina, slovesno obljubo izpolnivši, l. 1234. žena koroškega vojvoda Bernharda, Juta, hči mogočnega češkega kralja Otakarja, katere pozemski ostanki tudi počivajo v samostanski cerkvi. Oblast kostanjeviških cistercijanskih menihov se je v tekočem času čimdaljebolj razrastala, na svetnem in duhovskem polju, tako da listi v naši povestnici ne kažejo samo, kako se je kloštru množilo materijalno bogastvo, ampak tudi pripovedujejo,

da je dobil njegov prelat celo arhidijakonstvo nad mnogimi samostanu pripadlimi farami.

Leta 1784. je zadela kostanjeviški kloster ista usoda, kakor večino takih zavodov; cesar Jožef je namreč odpravil menihe, bogato lastnijo, polje in prostorne gozde pa je privrgel k državnemu verskemu zakladu. Poslopje nekdanjega kloštra se rabi dandanes za uradnijsko upravo; vendar v narodnih ustih uživa še vedno ime stana pobožne samije, dasi morebiti se marsikdo ne spominja več „kloštra“ s tisto spoštljivostjo, ko ob meniških časih. Ni tukaj na mestu, da bi sodili, ali je storil cesar Jožef prav ali nápak, ko je odpravil samostane — celo v narodu čuješ razen glas o tem — gotovo pa nam pritegne vsak — tudi neprijatelj meništva — da so menihi vsaj v prejšnjih časih veliko storili za duševno omiko med ljudstvom.

Kot edinim poznavavcem znanosti tedanjih časov, zlasti v srednjem veku, kot oznanovavcem modrosti in nravnosti na podlagi verstva, jim je bilo lahko mogoče pridobiti si zaupanje in tisto spoštovanje, ki ga je naše ljudstvo ohranilo še do današnjega dne do pravega učitelja in dušnega pastirja. Ker pa niso bili samo verski in duhovski oblastniki, ampak tudi svetni gospodje svojim podložnikom, je misliti, da se je kmet iz materijalnih ozirov bal zameriti ostrim gospodarjem in se je tolikanj bolj varoval življe-

nja, ki bi jim ne bilo povolji. Zato nahajamo kloštrske podložnike redneje živeče ko drugih gospodarjev, katerim je bilo sploh le malo mar za nravno vedenje svojih kmetov. Samoobsebi se pa razume, da ima skoraj vsaka še tako dobra reč svojo slabo stran, da se je semtertja tudi v klošter med častitljive može zasejal kakov pregrešek; vendar pokrijmo jih s plaščem krščanske ljubezni.

Dostikrat se je zgodilo, da je vzel menih ubogega dečka iz okolice že v mladosti k sebi in ga nekaj iz veselja in ljubezni, nekaj za kratek čas podučeval v vednostih, katerim je bil vešč. In če je imel mladenič srečo in glavo, ga je doletela čast, da so ga vzeli med brate in naposled med častite očete v klošter.

Eden takih srečnih ljudi je bil tudi Gašpar Kodràn, s samostanskim imenom zaznamenovan za patra Avgušтина, ki je živel in delal proti koncu sedemnajstega in v začetku osemnajstega stoletja in se je s svojo prebrisanostjo tako povzdignil, da je prišel do priorja. Bil je mlajši sin imovitega kmeta Kodrana, čigar domovje je stalo dobro uro daleč od kloštra, v prijaznem kotu na zapadno-severni strani. Oče njegov, ki je bil toliko premeten, da si je bil pridobil z vinsko kupčijo lepo imenje, je že spoznal, ko je Gašpar še bos in brez hlač letal okoli hiše, da je sinkova glava za kaj več ustvarjena,

kakor da bi kmetiški slamnik nosila za plugom ; zato ga je s prošnjami in denarjem spravil v kloster. Pa ubogi, častiželjni mož ni učakal sreče, da bi bil videl sina v posvečeni halji ; umrl je poprej in na njegovem mestu je starejši brat Gašparjev prevzel gospodarstvo na samotnem Kodranovem. Oženil se je z imovito vdovo, in tako je bila Kodranova hiša, dom patra Avgušтина, najbogatejša na kmetih daleč okoli. Po bratovi smrti je bil Avguštin oskrbnik in varih njegove hčere Katrice, ki je bila ob času, ko se naša povest začinja, dorastla v vsej deviški krasoti, in kot — najlepša, najbogatejša nevesta vsem mladeničem dragocen zaklad, po katerem je marsikatero srce v prsih nemirno utripalo. Toda stara mati in varih, prior Avguštin, onadva sta dobro poznala in vedela, kaj imata v Katrici ; zato so bile marsikomu odveč predrzne želje, da je mislil nanjo.

To je bil prior Avguštin, kar se tiče rodu in sorodniških razmer ; nič manj imenitnega ga pa ne nahajamo v tem, kar se tiče njegove osebnosti in zveze s kloštrskimi rečmi sploh ter s posameznimi menihi posebe.

Da je bil Avguštinov značaj vse časti vreden, priča že to, ker so ga imenovali za priorja, prvega za opatom. Bil je pobožen mož, ni opravljal samo molitvic, ki jih je po zakonu moral, ampak tudi več ; med ljudmi je bil celo na glasu,

da je več časa preklečal na kolenih, ko prestal na podplatih. Poleg prebrisane glave, ostrega pregleda in nenavadnega poznanja drugih ljudi je imel Avguštin že od mladih nog trdno voljo, izpolniti, kar si je namenil in kar je spoznal, da je prav. Razen tega je imel že po vnani postavi in obličju neko čudno lastnost, ki ga je postavila med tovariše na višje stališče in mu spravila pod palec skoraj vsakega, s komer je prišel v dotiko, čeravno si morebiti še sam ni bil vsvesti te svoje naravne moči. Temu je bilo tudi pripisovati, da je postal prior, če tudi je bilo več patrov starejših od njega. Telesne postave je bil močne, velike, čednega obraza, velikih oči, v katere ni mogel vsakdo gledati, in visokega čela. Lasje so se mu bili že začeli beliti, dasi je bil šele okrog petdeset let star.

Ker je bil opat že sila prileten in zavoljo vednega bolehanja preslab za višje opravke v duhovskih in svetnih stvareh, jih je obravnaval prior Avguštin. Ta pa je bil oster gospodar, zlasti v rečeh, v katerih je šlo za obrambo starega redu ali za pravice vsega kloštra. To poslednje se je izkazalo sosebnobno ob neki priliki. Klošter je imel že staro pravdo z nekim sosednjim graščakom in velikim posestnikom zavoljo mejnikov lepega gozda Krakovo, katerega velikanska, po planjavi ležeča širjava še današnji dan mika potnikovo oko, ako z vinskih gorc

na prostrani ravnici, kjer bi pričakoval rume-
nega polja, strme gleda stati velikanske sto
in sto let stare hraste. Ker se je bil prepri-
čno vnel, je hotel Avguštin na vsak način,
da se reč poravna enkrat za vselej. Zato
je po njegovem prizadevanju prišel v Kosta-
njevico zemljemerec, kateri je imel po starih
zaznamkih v kloštrskih zapisnikih razmeriti
zemljišča in konec storiti vsej pravdi.

II.

Ravno je v plohi dež lil neko spomladansko
popoldne — kakor je pripovedovala botra
Lešpeta še v poznih letih svoje starosti — ko
so ljudje v prvič videli med seboj visokega,
mladega moža, ki je bil, kakor se je čulo, pri-
nesel iz daljnje dežele še učenejšo glavo, kakor
so jih imeli menihi. Poslednji so mu ponudili
častno stanovanje v kloštru in prostor pri svoji
mizi. Toda tuji zemljemerski učenjak je bil nekaj
čudne nature; zahvalil se je menihom za po-
nudbo in je rajši v mestu v hiši vdove botre
Lešpete najel borno izbico in tam razložil
svoja risanja in debele knjige. Kmetje odkraja
niso vedeli, kako bi ga imenovali, kadar so
govorili o njem in njegovem početju; kmalu pa
so dobili na ušesa, da mu pravijo menihi

„gospod inženir“, in ker njihov slovenski jezik ni mogel lahko izgovarjati tuje besede s samoglasnikom odspredej, so ga hitro prekrstili in vsak je pravil le o „kloštrskem žolnirju“.

Ž njim, to se ve, da niso mogli govoriti, ker je bil prvič tujec, grozno samsvoj in tih, da se ni zmenil za nikogar, drugič pa je govoril neki jezik, kateri ni bil niti tak, kakor so ga znale v Kostanjevici meščanke, niti kakor so ga govorili sosednji Hrvatje. Da pa ni latinski, kakor ga imajo menihi pri sv. maši, ali pa nemški, kakor ga kramljajo Kočevarji, to so kmalu ugenile prebrisane kostanjeviške glave, zakaj semtertja so ga vendar razumeli kako besedo. Mi, ki današnji dan že nekaj bolj poznamo narodnosti evropskega sveta, in ker se nam je na nekem lističu ohranilo celo njegovo ime slovanske korenike — Adam Žabranek — bomo sodili iz vsega tega, da je bil po rodu Čeh ali Poljak. Vendar to nič ne zaleže in se nam nikakor ne zdi tako važno, da bi reč preiskovali iz temnih, samo verjetnih razlogov; zato ga bravcu précej postavljamo pred oči po njegovi vnanjosti in po telesnih in dušnih lastnostih.

Adam Žabranek je bil nenavadno visoke postave. Kar se je bila pa rast prehitela na daljo, je bila zamudila nekoliko na širjavo, tako da je bil črez pas malo tanjši, kakor so moški

sploh. Vendar ni mogel nihče reči, da bi ga bila ta vitka in pregibčna postava kazila; nikdar ne, temveč še rajši so ga dekliči pogledovale s skrivne strani, in delavci, ki so mu na njegovih opravkih nosili mere in drugo učeno orodje, ti so trdili, da je žolnir vražje močan, dasi ga ni videti čez pleča in četudi nosi gosposko suknjo. Po svetli, črni bradi je moral biti kakih osemindvajset let star. Polno, gladko, malo zatemnelo lice, kakor tudi lepo čelo in krasne velike oči, ki so malokdaj pogledale okrog sebe, vse to je privedlo pri meščanih hčere in matere do izreka, da je „kloštrski žolnir prav čeden“. Po takem razsodku se pa tudi ne razume težko, da so mlade in stare prav pogostem in rade izpraševale njegovo gospodinjo vdovo Lešpeta, kaj je pravzaprav lepemu žolnirju, da tako pusto obrača oči v tla, kaj dela doma, kaj pravi i. t. d. Nič kaj pa ni bilo tem zvedavkam povšeči to, kar so zvedele. Botra Lešpeta je namreč vselej dva pota zamižala, potem pa z jezičkom zamigljala in skrivnostno ropotala: „Saj res! Človek že dober čas živi in trpi na zemlji, da se Bogu smili; pa takega še nikdar ne. Dober gospod je, ta moj; kolikor sem mu dejala, da bi rada za izbico, toliko mi je dal; prav nič se ni pomišljal, ne bele ne črne ni rekel. Saj res, do smrti mi bo žal, vse žive dni, da mu nisem rekla še enkrat toliko. Dal bi bil

— dal, denarja ima, da sam ne ve koliko. Oh, kako bi si bil človek zlepa zaslužil pošten kupček! Pa kaj menite, da mu bodo gospodje v kloštru malo dali? Kolikor bo hotel, toliko mu bodo dali; zakaj Bog me varuj, če imajo take široke papirje in take svetle, zlate kavke, da bi jih znali tako predstavljati po risih in potlej tako številke pisati, kakor jih on piše vuninvun. In kaj menite, da kaj govori s kom? Oh, nič, prav nič. Tam, kjer je gospod doma, morajo biti pač strašno pustí ljudje, če žive vsi tako molčeče; Bog me varuj, da nisem tam doma, saj res. Pa ga ima človek vendar rad. Bog daj, da bi še dolgo ne zmeril in ne zrisal; človek ima vendar kakov zaslužek!“ Tako je govorila botra Lešpeta, in iz tega z bravcem lahko veliko povzameva, kar nama razjasni čudni značaj kloštrskega žolnirja.

Vendar ko bi sodili po botrinih besedah, da je bil Adam Žabranek zmerom tih, bi bilo to nápak, zakaj prior Avguštin, ki je v opravih večkrat občeval ž njim, ta je vedel, da zna žolnir lepo in veliko govoriti, kadar hoče. Dalje je prior videl iz vsega žolnirjevega ravnanja, da je Adam učen, in iz nekega izreka je celo povzel, da se je mladi mož izuril v svojih znanostih na Francoskem in Laškem. Spoznavši, da je možki in značajan, ga je imel prav rad, samo nekaj ni bilo pobožnemu očetu priorju

pogodu, to namreč, da tujec ni kakor drugi ljudje hodil v cerkev in da je obmolknil, kadar se je zasuknila govorica na božje in verske reči. Z vso pravico je iz tega pozneje sklepal, da je žolnir drugoverec ali celo bogotaj, v njegovih očeh seveda največja napaka, kolikor jih more človek imeti na sebi.

Nekaj tednov potem je bil žolnir dovršil svoje delo. Pater Avguštin je bil kot oskrbovavec in namestni vodnik kloštrskih reči lahko zadovoljen, zakaj konec učenjakovega števljenja in razmerjevanja je bil tak, da je dobil klošter svojemu poprej nezadovoljnemu sosedu nasproti več, kakor je bilo upati pred pravdo. Prior je torej z velikim veseljem izplačal zemljemercu zaslužen plačo, s toliko večjim veseljem, ker je po poslednjem, ravno omenjenem spoznanju menil, da ta človek poleg vseh svojih dobrih lastnosti vendar ni nič kaj varen, da bi dolgo živel med pobožnim in vernim ljudstvom ter s svojo malomarnostjo za bogočastje dajal slabe zglede in pohujšanje. Tudi zavoljo tega je bilo moževi veliko ležeče na tem, da se tujec umakne, ker se je bil v poslednjem času čudovito naglo priučil deželnemu jeziku in se mu je potemtakem zdel toliko nevarnejši.

Pa kakor nalašč, žolnir ni pokazal nikake priprave, da bi pobral kopita in odšel. Kakor bi bil v Kostanjevici v mali izbi našel nov dom,

je sedel tam, v veliko veselje samopridni botri Lešpeti, sedel in bral ali pohajkoval ob Krki dan na dan.

Več tednov je preteklo in žolnir je bil še tukaj.

Nekega dne pride celo v klošter in prosi, naj mu posodijo kako knjigo, da bi se dobro naučil deželnega slovenskega jezika. In čeravno so vsi menihi strmeli in se čudili, kaj mu bo zdaj znanje jezika, ko že nima nobenega opravka v deželi več, jezika, ki ga že tako nekoliko razume za silo, dasi mu niso skoraj radi izpolnili prošnje, vendar niso imeli pravega vzroka, da bi ga bili praznega odgnali, in dali so mu iz svoje knjižnice staro Bohoričevo slovnico.

Sicer pa je gospodinja Lešpeta trdila, da se je gospod nekaj časa sèm čisto izpremenil. Govoril je ž njo veliko več ko nekdej, in čudom se je ženska čudila, odkod razsvetljen gospod žolnir kar brž govori tako lepo slovensko. Izpraševal je staro, kako je ta ali ta človek v sosesčini, in pri tem je botra uvidela, da žolnir pozna več ljudi, kakor bi si človek mislil; zakaj vprašal jo je celo, kaj ve o Kodranovi hiši in o — Katrici. Več ni posedal pri velikih papirjih in risal, ampak veliko je hodil okrog po polju, po hosti.

Vsak večer, ko se je zmračilo, je zahajal nekam, šele pozno v noč se je vračal domov.

Kam hodi, to ji je dejalo! Predrznila se ga je enkrat od strani poprašati; ali odgovoril ni nič, in botra si je morala drugače izmisliti, kako bi se prišlo do skrivnosti. Nekega večera torej, ko kloštrski žolnir ravno odide, pokliče Lešpeta razcapanega fantina in mu obljubi kos pogače, če teče za gospodom in lepo oddaleč gleda, kam bo krenil. Toda zvedava starka s to svojo ključalnico ni prišla do razjasnila, zakaj deček je ušesa tišče glasno pritulil nazaj in po dolgem izpraševanju je botra od ihteče svoje pošte zvedela, da je gospod žolnir zagledavši fantalina ga počakal pri vrbovju blizu Krke četrte ure od mesta in ga prav dobro zlasal in zuhljal, kakor bi mu bilo znano, čemu gre za njim. Ker se je ves tisti večer in drugo jutro gospod silno grdo držal proti gospodinji, zato ta ni pozvedovala nikdar več, kam hodi. Bala se je, da ne bi šel stanovat drugam.

Z menihi vred so se čudili tudi meščanje, kako je to, da se je tujec v Kostanjevici tako udomačil. Zdelo se jim je, da mora biti za tako samotarskega človeka prav malo kratkega časa in veselja v njihovem mestu. Kot ostromisleči ljudje, ki so imeli že po svoji dobri naturi navado, v svojih večernih razgovorih pri pipah presojeti vsako stvar do tal in do zadnjega, so preiskovali Kostanjevčanje očitno in naš pobožni prior Avguštin sam pri sebi, z a k a j pač kloštr-

ski žolnir še dalje in dalje časa ostaja tu na tujem. Rešetaje to reč so prišli do teh in teh misli, ki so pa bile vse napačne, kakor se je pokazalo pozneje.

Zares moder mož je bil po moji sodbi tisti, ki je prvi ugenil, da ženske v nekaterih notranjih čuvstvih in mislih poprej pravo pogodé in presodijo kakor moški. Zakaj je ta izrek modrega moža na vse plati resničen in veljaven, to se je potrdilo celo pri Kostanjevčankah, dasi ravno te svoje žive dni niso prišle čez deveti prag in niso poznale ne branja ne pisanja drugače kakor po besedi. One so namreč prve pogodile — to seveda šele po dolgem iskanju — da je razlog in vzrok, zakaj se kloštrski žolnir tukaj vdomačuje, popolnoma človeški. Do tega končnega ključa pa sta ostroumne meščanke navedli dve reči.

Povedali smo že, da žolnir menihom sosebno zavoljo tega ni bil všeč in da se je zdelo ljudem že sprvega to posebno neslišano, ker gospod žolnir ob nedeljah in praznikih ni maral za nobeno mašo in božjo službo in da so ga vsi obsodili za krivovernika ali celo bogotaja. Kako je bilo torej imenitno in premiselka vredno, ko so zaslišali in videli poleg drugih žolnirjevih izprememb tudi to, da je gospod zdaj vsak praznik stal pod korom v cerkvi. Prior Avguštin, ki ga je s prižnice tudi videl med

vernimi poslušavci, je mislil že z velikim veseljem, da je njegova in drugih menihov sodba o verskem mnenju tega gospoda s tem dokazom popolnoma izpodbita; zato je bil potem, ko je žolnir zopet neki dan prišel v kloster in nazaj prinesel Bohoričevo slovnico, veliko prijaznejši ž njim. Ali kostanjeviška dekleta in matere, ki so od strani opazovale vsak premik kloštrskega žolnirja v cerkvi, so opazile, da tuji gospod ne hodi zavoljo molitve k maši, da pri povzdigovanju nič ne trka na prsi, da nikoli ne stori križa, da nima molka v roki in da ne gleda k oltarju, ampak v stransko kapelico, kjer je stala — Kodranova Katrica, najlepša deklica v vsej cerkvi.

Razen te reči je bila pa sčasom prišla na dan še ena, ki je razkrila popolnoma vse. Žolnirjevi večerni pohodi namreč niso ostali vedno skrivni. Ljudje so počasi spazili, da hodi gospod proti Kodranovemu, in nekateri so celo trdili, da so videli na svoje oči, da sta kloštrski žolnir in Katrica govorila.

Že od starodavnih očetov je pa v kostanjeviškem mestecu lepa navada, da kar ve nekoliko žen, zvedo vsi drugi po bratovsko, in vsled tega častitljivega narodnega običaja je kmalu vsa okolica vedela skrivnost: „Kloštrski žolnir in Kodranova Katrica sta si malo tako.“

III.

Solnce je bilo še komaj nekoliko pedí od zapadnih gorá, ko je prior Avguštin jezdil iz kloštrskih vrat in proti severozapadni strani obrnil svojega rejenega konja, ki je počasno pa ponosno korakal pod svojim jezdecem, kakor da bi vedel, da ima veljavnega moža na hrbtu. Na obrazu se mu je bralo, da je bil zamišljen in da resnobno preudarja nekaj posebnega. Zvedel je bil namreč, da je žena njegovega rajnega brata, gospodinja na Kodranovem in mati njegove varovanke Katrice, precej zelo zbolela. Ker je bila ženska že precej priletna, se je bilo bati, da ne vstane več s postelje. Napatil se je zdaj sam, da bi obiskal in izpovedal svojo sorodnico. Med potjo pa je preudarjal, kaj mu bo potlej začeti, ko bi se res primerilo, česar se je bilo bati. Samica dekle ne sme dalje ostati, to bi bilo nevarno zanjo in za njeno veliko domačijo. Ali vse mladeniče v okolici je pater v mislih preštel in ne enega ni mogel dobiti, ki bi se mu bil zdel pripraven, da bi ga bil dal Katrici za moža.

Ko prijezdi vštric mesta Kostanjevice do Krke, potegne brevir iz žepa in jame moliti. Pa komaj prebere dva verza iz psalma, ko zagleda, da je kloštrski ribič, ki je imel na

severnem oglu kostanjeviškega otoka na samem tik Krke svojo kočo, da je ravno odpel najlepši čolnič, katerega je smel rabiti le tačas, kadar se je hotel voziti opat ali kakóv višji gost v kloštru, ter da v tem čolnu nekoga prepeljava. Malo nevoljen z vleče gospod obrvi, spravi brevir in požene konja v legak dir. Ko prijaše do mesta, je bil ribič že zopet odrinil od kraja in njegov prevažanec se je bil že skrila za vrbovjem, ki je gosto rastlo ob desnem bregu.

„Kako se upaš, Vide, rabiti ta čoln za navadne reči?“ pravi prior ribiču, ki je podržal veslo v roki in ponižno snel z glave kučmo. — „Ali ni tvoja ribiška škatlja dobra za vsak dan?“ —

„O saj ga nisem še — nisem še nikoli s suhega spustil, duhovni oče prior — in ga ne bom več, če je vaša volja. Danes sem pa mislil, sem dejal, gotovo bi opat nič ne rekli, če se gospod žolnir, ki je delal za klošter, za enkrat prepelje v čednejši posodi,“ reče Vid pohlevno in upre male sive oči v vodo.

„Žolnir?“ vpraša prior.

„On sam, duhovni oče! Tako dober gospod je, dal mi je tri srebrne groše. Zato bi vas lepo prosil za zamero zavoljo lepšega čolna in v petek prinesem kloštrskemu kuharju hudirjevo lepih — oh, zaletelo se mi je, sicer nimam grde navade, da bi klel — zelo lepih rib pri-

tresem. Dve ščuki, vrag — Bog vedi, da sta tako debeli kakor ta moj komolec, zahajata tam-le za izpodjedeno vrbo in že trikrat sem jima namenil, da bosta konec tedna v vaši skledi.“

„Že dobro, ali denarja za prevožnjo ne smeš jemati. Življenje in opravo dobivaš od nas, drugega ti ni treba. Le varuj se, ljudje te tožijo, da se rad žganja opivaš in da preklinjaš,“ pravi prior in požuga Vidu.

„O ne, kako bom pil!“ — odgovori Vid. „Če kakov groš dobim, saj veste, da moja Mretika služi in da moram kaj na stran dati zanjo in zase, da me bodo imeli s čim pokopati. To je res, da ljudje jezike brusijo, ker so mi nevoščljivi, da me imajo gospodje očetje radi. Da pa ne kolnem, vprašajte mojega izpovednika patra — —.“

„Tiho!“ pravi prior nevoljen. — „Kam je šel žolnir?“

„Tega vam pa ne morem povedati, duhovni oče, gospod prior! Pa saj jaz ljudi ne vprašujem, kam hodijo, sesebno gosposkih ne, torej tega ne vem. Gor ob vodi je šel, daleč še ni. — Ljudje me hodijo tožit! Gotovo tisti Peter, le nikarte nič ne verjemite, če bo kaj krivega klobasal o meni. On je ves naprežen name ko vrag. Saj je tudi on raznesel, da ribe prodajem v Novo mesto, kar pa ni res, ker hudir — Bog

me vzemi, če sem dal kdaj kak ribji rep drugam ko v klošter.“

„Le glej!“ je dejal prior in odjezdil hitreje.

Vid je od veselja za komolec visoko poskočil, da bi bil prekucnil skoraj čoln in sebe, ko se je prior skrila, potem pa čudno namrdal črnikasto lice, raztegnil široki ustnici, nagubančil nizko čelo pod zmršene lase in se zagrohotal: „Le pojdi, sitnost meniška! Že nekaterikrat sem petico dobil od lepšega čolna in že nekatero ribo so mi Novomeščanje plačali in mi jo bodo še, če vrag ne skali vode. Mislite, čemerikavci v haljah, da res ne smem včasih poskočen biti pri glažku in da se moram vedno pokoriti ob suhi skorji in kisli repi in rženem močniku! Se bom že pokoril, preden umrjem! Zato pojdejo večje ribe in lepši raki v oljarjevo Holtetovo malho in na trg, slabejša žival pa na kloštrsko mizo, kakor amen v očenašu.“ Rekši se trikrat močno upre v veslo in vesla na drugo stran.

Prior Avguštin pa je bil vzpodbodel konja in je kmalu došel žolnirja. Ogrnjen je bil poslednji z velikim, črnim plaščem in zlata veriga mu je bila ovita krog vratu.

„Dober večer, gospod Žabranek! Kam ste se namenili, ali greva vkup?“ ga ogovori pater.

Žolnir se obrne, odzdravi patru, ali opaziti je bilo na njem, da ni posebno vesel nove družčine.

„Malo se mislim izprehoditi,“ odgovori na vprašanje. „Da vam pa morem odgovoriti na poslednje, mi dovolite, da zastavim isto vprašanje.“

„Jaz grem tu v obližje obiskat svojo sva-kinjo; zbolela je nekaj in treba ji bo morebiti duhovne tolažbe. Précej tu gori v kotu je ta hiša, ki je nekoliko že vidite. Na Kodranovem se pravi, moja rojstvena hiša je.“

„Katica je zbolela?“ vpraša žolnir hitro.

„Oho! Kakor vidim, poznate že naše ljudi in kraj bolje, kakor sem mislil!“ odgovori menih čude se. „Samo mati njena je bolna, deklici ni hudega, mislim. Ali kako je to, da veste ime-novati že imena?“

Žolnir se obrne napol stran, morebiti, da bi zakril rdečico, ki mu jo je prenačljena beseda gnala v lice.

„Slišal sem o deklici,“ odgovori in, da bi besedo zasukal na drugo reč, pravi: „Tusèm posebno rad zahajam; zakaj od nobene strani se mi mestece in klošter ne vidita lepša. Naj-krasnejši pa je ves obraz zvečer, ko ravno solnce zahaja in zasenči vso planjavo; le vzhodne in južne gore se še zore. Zares vam moram povedati, da ga nisem še našel kraja, ki bi mi bil tako povšeči.“

„Ali mislite še dolgo ostati tu?“

„Kakor nanesejo reči. Ako se ne premislim in ako ne bo kake izpremembe, nemara da ostanem; zakaj samota mi je prav pogodi, lahko se bavim s svojimi nauki in sploh sem tu zadovoljen z vsem,“ pravi žolnir.

Prior nekaj časa molči. Ker pa žolnir ni poprijel besede, je povzel pater, da ne bi molče korakala po polju, prejšnjo snov o lepoti tukajšnje okolice.

„Da vam konstanjeviško okrožje posebno ugaja, temu se ne čudim; zakaj čeravno sem tu porojen in se ne morem hvaliti, da bi veliko sveta poznal kot samovidec, vendar ne vem mesta, kjer bi bil rajši ko tukaj. Ali mnogo mikavnejše mi je postalo vse šele potem, ko sem spoznal zgodovino tega okraja. Za vas morda ta ne bo tako zanimiva, ker niste domačin, pa vendar menim, da ima človek potem ves drugi razgled, če razen prirodne lepote in lege pozna tudi važne dogodbe iz nekdanjih časov. Mestece naše, postavim, je majhno, ne more se hvaliti, da ima velika in lepa poslopja, pa je staro in se nahaja zaznamenovano v važnih dobah deželne zgodovine. Že letna številka 1248. govori o njem in njegovem gospodarju: Henricus castellanus de Landstrost. Le pomislite, že to ime: Landstrost, čeravno vem, da ni prvotno, koliko veljavo daje kraju že samo po sebi, ko bi tudi človek ne vedel iz zgodovine, kako

imenitno je bilo mestece v vojskah z Otakarjem, s celjskimi grofi, in kaj je bilo za ljudi v okolici v turških časih. Vem, da v vsej deželi ni bilo boljšega zavetja nadlegovanim revežem, kakor ta otok. Le pridite kdaj k nam — čudim se, kako da vas je tako malo videti — in pokažem vam stare kronike, iz katerih lahko razpletete vso zgodovino, sosebnost ako vam domišljija pripomore napolniti praznote in samo površno povedano razsnovati. Tudi začetek kloštra in njegove zgodbe so mikavne od kraja do zdaj. Ustanovljen vsled boja in po dokončanem boju — post debellatum episcopum Bambergensem, cum quo (Bernardus dux) propter limites ditio- nis certabat, pravi kronist — prestal je nekateri in nekateri boj na svetno in duhovno plat. — Pa tukaj gre moja pot na stran, zbogom, oglasite se kaj, in se pomeniva dalje o tej reči.“

Rekši jo prior Avguštin zavije na ožjo kolovozno pot, žolnir pa stopa naravnost proti malemu gozdiču. Prior je bil nekako zadovoljen sam s seboj, ko se je ločil od tovariša in sam jezdil proti domovju, ki je stalo komaj še četrt ure pred njim. Zadovoljen je bil, da je premagal neko zoprnost, ki ga je prešinila vselej, kadar je bil z žolnirjem vkup, kar se mu nikakor ni zdelo prav, ker ni imel nikakršnega vzroka, zlasti še kar so ljudje povedali, da hodi tujec k maši tako ko drugi ljudje, ker ni bilo o njem

slišati nobene žal-besede in pritožbe in si nikakor ni mogel razložiti, zakaj ga nekaj vleče od njega.

Ali tudi žolnir je menda čutil in vedel, da pater prior ne bo njegov dobrotnik; zakaj komaj je prišel do prve seči, je stopil za češminov grm, gledal nekaj časa za jezdecem, potem pa, naslonjen na svojo palico, dolgo in nepremično stal na istem mestu. Iz upognjene njegove krepke postave, iz temnih, hudih oči in stisnjenih usten ni bilo lahko soditi, da ga obhaja tisto lahko, neskrbno in dobrodejno čuvstvo, ki ga ima človek, kadar se razide z ljubim znancem ali vsaj s spoštovanja vrednim prijaznim človekom.

Kmetija pri Kodranu je stala na samoti v prijaznem zakotju, kakor smo že povedali. Že po vnanjem videzu se je ločila od drugih kmetijskih hiš. Hiša je bila na široko zidana in dasiravno je imela en sam strop, je bila vendar pol sežnja višja od vsake druge v obližju. Zid je bil sicer samo ometan, neuglajen in nepobeljen, pa poznalo se mu je, da so gospodarji zato pustili to neotesano podobo, ker niso hoteli biti prevzetni, ampak so ponižno hoteli ostati kmetje in so zato mislili, da se mora stanovanje ločiti od gosposkih hiš. Prostorni hlevi in druga gospodarska poslopja, zlasti velikanski vinski hram na južni strani pa so vendar kazali stan imovitih vlnščakov.

Ko je prior Avguštin prijezdil na dvor, mu je prišel naproti véliki hlapec Kodrančin, stari Mihelj, ki je ravno pred zidanico nabijal velik sod, snel že oddaleč klobuk z glave, si obrisal lase s čela ter spoštljivo poprej poljubil jezdecu roko, preden je prijel konja za uzdo.

„Kako je kaj, Mihelj?“ vpraša pater ter rasede.

„Je! Saj bi še bilo! Pokmetovali smo še precej vidno in pridno. Vina sem zaaral lepo število veder in domačega bo nekaj polovnjakov. Ko bi le še bolezní ne bilo v hišo, bolezní,“ odgovori Mihelj in dá konja mlajšemu hlapcu, da bi ga odpeljal v konjarno.

„No, kaj pa ti, Katrica?“ se obrne prior k deklici, ki je bila iz veže urno pritekla stricu poljubit roko.

Katrica je bila okoli dvajset let stara in ni slula zastonj, da ji ni že dolgo bilo enake v farni cerkvi. Bila je vitke, tenke rasti, prosto oblečena. Nihče, ki jo je vprvič videl, ne bi bil verjel, da je vzrastla med trdim kmetiškim delom. In kdor je zrl v krasno, okroglo obličje in milo plavo oko, ta se ni čudil, zakaj so mladeniči v okolici nekako posebno spoštovali to deklico in nikakor ne mogli ž njo govoriti tako kakor z drugimi.

„Kako je kaj materi?“ je vprašal prior, stopivši v vežo.

„Oh, stric, že ves dan jih trese mrzlica in boli glava. Jaz se bojim — —“ dalje ni mogla govoriti, jok ji je zaprl sapo.

„Nič ne jokaj, saj še ni take sile, ne. Le moli; kar je božja volja, to se zgodi. Mati je res stara, pa zato še ni, da bi morala umreti, če malo oboli,“ jo tolaži pater.

„Kaj počnem potem sama na svetu!“ plaka dekle.

Patra je genila njena žalost, obrisal ji je solzo z belega lica in dejal z nekako voljnejšim in mehkejšim glasom:

„No, no, utolaži se, dokler bom jaz živ, tudi tebi ne bo manjkalo očeta, kateremu bo prva skrb, da ne boš sama in zapuščena na svetu.“

Rekši stopi v izbo. Na postelji je ležala stara žena. Lice ji je bilo zelo upadlo in oči so se bile udrle, dasi ni bila več ko nekoliko dni bolna. Avguštin je na prvi videz spoznal, da bo tu natura terjala svojo poslednjo, neizprosno pravico. Bolnica, spoznavši svojega visokega svaka, je hotela sesti v postelji, ali moč ji že ni dopustila tega.

Ko jo je prior nekoliko poprašal o bolezni in mu je z onemoglim jezikom odgovorila, da ne bo več dolgo, je mignil Katrici, naj gre vun, da se pomenita sama z materjo.

Že je bil trd mrak, ko je minila izpoved in drugo razgovarjanje in se je prior odpravil v klošter.

Napovedal je, da pride on ali kateri drugi pater drugo jutro s sv. obhajilom.

Miheljnu, ki mu je bil pripeljal konja pred vežo, je še pred odhodom zabičeval, naj gospodari zvesto, kakor ve in zna, naj pazi na druga družinčeta, da katero česa ne premakne ali napačnega ne stori, dokler se spet ne vrne red v hišo. Potem pa zasede konja in zdirja po ozki, prerastli poti, ki je držala od zapada v klošter.

Kakih pet minut hoda od Kodranovega stoji pol streljaja od poti na vzvišenem jarku nekaj skalovja, robidovih in trnjevih grmov okrog. Prior Avguštín se je še domišljal, da v svojih otročjih letih ne bi šel sam v mraku tod mimo, ker je stara pravljica pravila, da se ponoči tukaj prikazuje škrat zavoljo tega, ker so bili zli ljudje nekđaj tusèm zavlekli ubitega suknarškega kupca.

Nocoj je pač imel premišljevati resnobnejše reči, in težko da bi mu bilo na mar prišlo strášilo otročjih let, ko ne bi bil streljaj od sebe zapazil nekaj črnega, ki se je pred njim s poti ognilo in skrilo med grmovje.

Ko je prišel ravno vštric omenjenega kraja, je malo podržal konja in pogledal v skalovje

in robidovje, a nikogar ni mogel zapaziti. Ko bi bil na njegovem mestu Mihelj, bi bil trdil, da je videl smrt, ki lazi okoli Kodranovega, očitno znamenje, da Kodranka ne bo dolgo živela. Ali prior, izobražen in pameten mož, takim vražam ni veroval, vedel je, da je bila to gotovo človeška podoba. Vendar ni mogel razumeti, kdo bi bil ta ob tej uri, zakaj se mu umiče in česa išče.

„Kdo je?“ zavpije.

Toda nobenega govora ni bilo slišati, nič se ni premeknilo in ničesar ni bilo videti razen čudnih senc štrlečih skal in pobitega grmičevja v mesečini. Nekaj čudnega je izpreletelo priorja. Hotel je obrniti konja in poklicati Miheljna, da bi preiskal, kdo tava tu ob tej uri. Pa pomislil je, da se je morda motil, da se mu je le zdelo, kakor bi bil nekaj videl, in spoznal je, da bi ga morda imeli ljudje za strahopetca in prazno-verneža, ko bi jim pravil take prikazni in bi se potem morebiti ne našlo nič. Zato je vzpodbodel konja in odjezdil. Med potjo pa mu ni hotelo iz glave; vedno je ugibal, kdo bi bil. Ko je prišel do Krke, do tja, kjer sta se poprej sešla z žolnirjem, mu je prišlo nekaj na misel in še bolj je pognal konja v dir do ribičeve kočice. Tam je postal. Ribič je imel na oni strani še luč v koči.

„Vide, Vide!“ zakliče prior.

„Hejo! Hoj! Že slišim! Précej!“ se odziva Vid z druge strani.

„Pridi sem!“

In nekaj trenutkov potem je Vid priveslal na to stran.

„Kaj ste vi, gospod? Bog vam daj dober večer, jaz sem menil, da že spite.“

„Ali je že šel žolnir nazaj v mesto? Povej mi po pravici; zakaj če se količkaj zlažeš, ne boš več ribaril,“ pravi prior.

„Ni še šel ne, zakaj se bom legal,“ odgovori Vid.

„Ali hodi vselej v mraku na to stran?“ vpraša menih dalje.

„Najrajši hodi zvečer.“

„Kdaj se vrača?“

„Je! Včasih poprej, včasih pozneje!“

„Ali veš, kam hodi? Resnico govóri!“

Vid na to ni précej odgovoril, ampak malo pomišljaj.

„Tega ne vem!“ je dejal.

Menihu pa se je ravno to oprézovanje zdelo čudno, ostro je pogledal ribiča in pognal konja. Vid je gledal za njim in ravnotako spačil obraz kakor prej, potem se pa udaril ob čelo in dejal: O, ti buča oslovska, nápak si govorila in nápak si storila! Nemara da bi bilo boljše, ko bi bil dejal, da je žolnir že doma. Kaj pa, ko bi se bila sešla! E, nič, dobro sem govoril.

Saj nisem povedal, kam hodi. Ali vrag ga premisli, gospoda kutarja, nemara da je za steno zalezal in videl čez razpoke nekaj te reči. Pa meni nič mar, vsak zase. Žolnirju povem do malega, kaj in kako je letá izpraševal, in če bo treba, tako oplahariva vse kloštrane, da ne bodo vedeli, ali imajo ušesa spredaj ali zadaj, ali na strani. Samo o tem naj bi me kdo podučil, zakaj ta žolnir skriva svojo ljubico in sebe. Vrag ga poznaj, tak gospod in tako petičen in čeden bi očitno dobil tri Kodranice namesto ene.“

Prior Avguštin pa je jahal potem počasneje čez polje. Nihče drugi ni mogel biti oni človek, ki ga je videl pod Kodranovim in ki se mu je ognil, kakor žolnir; zakaj na delavnik kmetje niso bili črno opravljeni, žolnirja pa je ravno poprej videl v črnem plašču in v obližju. V mesto se še ni vrnil. Ali kaj je hodil? Otódešnje njegovo hlastno vprašanje, ali je Katrica bolna, je prišlo menihu na um, domislil se je, da dolgo ni mogel najti vzroka, zakaj brez dela in opravila vendar ne misli na odhod. Ko bi se pa res predrznil laziti za njo! Tako je prior Avguštin mislil in sicer mirna kri njegova mu je jela vreti po glavi, zakaj kako bi bil mogel ostati malomaren, ko je bolj kakor verjetno slutil, da tuj, odljuden in najbrže še brezbožen človek, človek, o katerem se ne ve drugega,

kakor da ima nekaj denarnega imetja in še o tem ne, koliko ga je, in če je pošteno dobljeno, da tak stave zasaja nedolžni deklici, ki mu je bila, sam ni vedel kako, najljubša na svetu. Ve se pa sploh, da je v takih rečeh sila neprijetno, ako pozna človek samo pol resnice; zato je menih sklenil se precej drugi dan prepričati, kako in kaj, in potem ravnati, kakor se spodobi.

IV.

„Kakor tatu, tako ga zapodi, kadar ga boš videl blizu; zakaj on je hujši od tatu, ki odklene kaščo; on krade pošteno ime, ki ga je imela letá hiša že odnekdaj. Nič se ne boj, naj bo gospod ali kar hoče, tvoj gospod ni. Zdaj, ko gospodinja ne more, ti imam ukazovati jaz. Ako se ne pobere zlepa, vzemi še dva hlapca in zapodite ga s preklo. Samo varujte, da ga kateri preko glave ne udari in sploh sila naj bo zadnja. To mi ni povšeči, da mi nisi tega poprej povedal, Mihelj! Jaz sem se bolj zanašal nate. Bila je tvoja dolžnost, kakor hitro si videl, da deklica enkrat govori ž njim, da bi bil naznanil ali materi ali meni.“

Tako je govoril drugi dan prior Avguštin v svoji sobi na lepem stolu sedeč hlapcu Miheljnu s Kodranovega, ki ga je bil dal po patru, ki je šel obhajati staro Kodranko, pokli-

cati v klošter. Mihelj pa se je ves tresel in vedno klobuk vrtel v rokah, ker vest ga je od sile pekla, da je izdal Katrično skrivnost in vendar ga je deklica tako rada imela, kakor bi bil njen ujec; vest ga je pekla, da je zatožil žolnirja, da se včasih čez linico kako četrte ure z dekletom pogovarja, dobrega gospoda, ki mu je stisnil marsikako petico v dlan. Pa kaj si je hotel ubogi Mihelj; saj ga je gospod prior tako prisukal in tako trdo vzel v klešče, saj je že skoraj pol vedel in tako vprašal, da se ni dalo izviti mu iz rok! Mihelj bi bil komu drugemu še legal, ker se mu je tu v tej reči potreba zdela velika, ali patru Avguštinu se ni upal iz več veljavnih in imenitnih vzrokov; prvič zato ne, ker je bil prior pravi brat rajnega njegovega gospodarja in stric Katričin in je torej imel nekaj pravice zvedeti, koga Katrica rada vidi; drugič je imel Mihelj vero, da duhovnik več ve, kakor si pošten človek domišja, in mu torej ni varno reči kazati narobe; tretjič pa je bil prior Avguštin njegov izpovednik, in hitro se je Mihec bistroglavec domislil: če mu prav zdaj laž povem, v postu pojdem k izpovedi, tačas mu bom moral pravo ziniti; mar precej! In tako je gospodu razložil vse, kdaj je žolnirja najprvo videl govoriti s Katro, kaj pravijo ljudje, kolikokrat je on govoril ž njim, da se mu ne zdi nič nápačen človek itd.

„Jaz bi vam bil že povedal, ali kdo je vedel in mislil, da vam ne bi bil po volji zet. Tako sem molčal, ker sem videl, da tiho prihaja in tiho odhaja,“ je dejal Mihelj.

„Ti tega ne veš. Stori, kakor sem ti ukazal! Katrici pa ne pravi ničesar, kar sva se menila. Pogovoriva se že drugo pot midva sama. Zdaj ji materina bolezen dela dovolj skrbi, in če jo boš dobro pazil in gledal, da ta postopač ne pride ž njo vkup, se že strezni in spametuje, tudi če ji je um malo zblodil. — Ko bi bila tvoja gospodinja bolj bolna, daj mi vedeti po kom.“

Mihelj je po tem poslednjem poduku krevsal po širokih stopnicah in še vedno klobuk v roki drže (ker klošter se mu je zdel kakor svetišče) je godrnjal sam s seboj: „Pošket! Petdeset let že služim to hišo, pa ne vem, da bi bil dobil kaj takega dela. Predrto da, ko bi mi bil rajni Kodràn velel, naj pretepem svojega brata, pa bi ga bil; ali ko bi mi bil zapovedal, naj temu gospodu žolnirju potegnem kapo čez ušesa in tako žalim Katrico — ona ga ima rada, to je enkrat ena — ne, tega pa ne vem, ali bi bil storil. Ali kaj, zdaj rajnik ni več živ, drugačen gospodar ima besedo, in ne vem, kako bo ta motovilec motal v njegovi roki. Vdati se bom moral.“

To premišljujoč je prišel domov.

Minilo je potem nekaj dni. Marsikaj se je predrugačilo okoli Kodranovega. Gospodinji je bilo nekaj boljše, zato je bila vsa družina veselejša in zlasti Katrica. Le Mihelj je hodil nekaj čuden in tih okoli in se vedno držal na hudo. Ni mogel pozabiti razgovora s Katrinim stricem. Že dva večera je bil psa spustil z verige in sam ni šel spat do enajstih. Izpraševali so ga, kaj mu je; pa le godrnjavo je odgovarjal. Katrici so se tri reči čudne zdele, prvič, kako da stric prior ni več tako prijazen in dober ž njo, drugič, kaj da je Mihelj tako sam zase in na ves svet jezen, odkar je prišel iz kloštra, in tretjič, kako to, da njega že več večerov ni bilo pod omreženo okno. In začela je tudi ona slutiti, da morda tudi stricu ni več skrivnost njena ljubezen, ljubezen, katero si je že sama včasih očitala, ker ji je nekaj dejalo, da tam ne more biti sreče, kjer se družijo različnost. Že večkrat je zatrdno sklenila, da se ne bo več menila ž njim; ali vselej je prišel tiho, skrivnostno na okence, rahlo potrkal in tako zapeljivo in tako vabilno zaklical njeno ime, da je morala odpreti vsaj na eno besedico, iz katere se jih je porodilo deset in več. Dasi je tiho zahajal večjidel v mraku, dasi podnevi ni večkrat govorila ž njim ko trikrat, tačas, ko je sama seno preobračala na meji konec njiv, ko je vprvič govorila ž njim, in dvakrat, ko je šla od maše, in dasi

nikomur ni nič pripovedovala, vendar ji ni bilo neznano, da že ljudje zelo vedo, kar si je sama dolgo prikrivala. Saj so ji prijateljice že večkrat nagajivo imenovala žolnirja, saj so nekateri bogatejši mladeniči z vidno in očitno nevoljo stikali glave, kadar je stal sam in tih pred cerkvijo in nepremično gledal za njo, ko je z materjo in sorodniki prihajala iz svetišča. Kar pa so vedeli že skoraj vsi, kako lahko je bilo, da je slišal tudi njen stric prior. In dasi je včasih nekako ponosno mislila nanj, na učenega, gosposkega, kakor je vsak vedel, bogatega, lepega mladega tujca, vendar ji je bilo vselej tesno in otožno pri srcu, kadar je mislila, kaj poreko mati, kaj bo dejal stric, kadar zve, koga si je izbrala. Da se pa to nekdam zgodi, to ji je bilo gotovo; samo to si je želela, da bi se dolgo in daleč odrinilo.

Mihelj gotovo ve, kaj in kako je, si je mislila, in neko popoldne, ko je dobila hlapca samega, ga je prijela za roko in ga s tihim, tresočim glasom vprašala: „Mihelj! Če me imaš kaj rad, povej mi, ali stric vedo?“

Miheljnu je prav do srca seglo, ker ji je na obrazu bral, kako tesno in boječe ji mora biti v mladih prsih. Star je bil, ali spominjal se je svojih mladih let in kaj je tačas čutil, ko so njegovo deklico z drugim omožili; obrnil se

je v stran, da bi solzo strl v očesu, in namesto odgovora je prikimal.

Katrica je pobesila oči, lice ji je malo zabledelo, nekaj časa ni mislila, niti rekla ničesar.

„Meni se smiliš, revica, jaz vem po sebi, kako je to; ali pomagati ti ne morem nič,“ je dejal Mihelj.]

„Kaj so rekli stric?“

„Da ne bo nič, da ga moraš pozabiti. In če ti je moč, daj, premagaj se, stricu se ne smeš zameriti, on je moder mož, že ve, zakaj ne pusti, da bi se vzela. Žolnir je dober človek, jaz ga imam prav rad in nič se mi čudno ne zdi, da si ga poslušala. Pa vendar, pomisli, bogve odkod in kaj je pravzaprav, morda ga stric bolje poznajo kakor jaz in ti, zato bodi možka in pusti ga, če je tudi težko. Semkaj ga potlej ni bilo nič, pa tudi, ko bi prišel, jaz ne smem pustiti, da bi vidva govorila, to sem obljubil in v roke segel gospodu. Tudi ribiču je prepovedano, da ga ne sme prepeljavati čez Krko.“

Deklica pokrije s prtom obraz, sede na klado in začne ihteti, da bi bil dal Mihelj svojo srečo in še nekaj, ko bi bil le eno uro prior, da bi reč razsodil drugače.

„Nikar ne bodi jezna name, Katrica!“ pravi Mihelj, „jaz sem moral obljubiti in kar sem

obljubil, to sem obljudil; žolnir ne sme več hoditi okoli hiše, tako so govorili stric. Zato, ker drugače ne more biti, pa ga še ti pusti, saj je še dosti lepih fantov. Glej, stric so kaj hudo gledali, in to veš, da je stričeva volja materina volja. Mati pa so stari, ne boš jih dolgo imela na svetu. To pa pomni, da kadar izgubiš mater, ne boš nikdar več imela druge, in nekaterikrat se boš nerada domislila, kdaj nisi tako storila, kakor so hoteli. In glej, Katrica, komaj jim je malo odleglo, komaj so se oteli bližnje smrti, kaj bi bilo, ko bi se jim še ti upirala? Vdrugič zbole. in kaj potlej?“

„Prav govoriš, Mihelj!“ je dejala deklica, obrisala solze in vstala — „ne smem pospešiti materine smrti. Svojo nesrečo moram pretrpeti in jo tudi bom, da ne žalim matere. Ne bom se več menila ž njim. Pa ne! Tega ne morem, tako ne morem! Samo še enkrat, in potlej nikoli več, še enkrat naj govorim ž njim.“

„Kaj ti je pa, srček moj?“ je pošepetal znan prijeten glas, in ko se je Katrica ozrla, je stal za njo žolnir in smehljaje se položil roko na njeno ramo in uprl svoje veliko žareče oko v njeno obličje. Žolnir je bil prišel tako nenadno in naglo, kakor da bi bil iz tal vzrastel ali padel z neba. Zato je tudi Mihelj debelo gledal in ni vedel, kaj bi storil, ali bi izpolnil Katrino prošnjo in pustil, naj se zadnjikrat

zmenita, ali bi ga podil proč. „Naj bo za duše v vicah!“ je dejal naposled, „naj se pomenita kako četrť ure, saj je že mračno; nihče ju ne bo videl, priorja zdaj tudi ne bode več gor, ki že dozdej ni prišel.“ Zatorej je hitel obroč obrezovati in se ni zmenil, kaj si tožita.

„Da ne smeš več z menoj govoriti?“ je dejal žolnir zamolklo.

„Zato te prosim, ne hodi več gor, da ne nakoplješ sebi in meni še večje nesreče na glavo. Božja volja menda ni, zato — —“

„Torej me tudi ti ne ljubiš več?“

„Oh, ravno to mi dela bridko nesrečo. Glej, jaz nisem bila vredna tvoje ljubezni, to sem ti tudi pripovedovala, zato sem te prosila, da me pusti. Že tačas sem mislila, da me ne boš vzel, in res ni božja volja —“

„Menihova volja, reci! Le tiho bodi, izkušal bom jaz poravnati vse — —“

„Jezus! Marija!“ zastoče zdajci Mihelj, rezilnik mu pade iz rok in srepo gleda novega prišelca — patra priorja.

„No, lepo je to, lepo ravnaš po mojem ukazu, Mihelj! Še zraven stojiš in gledaš! Ne boš dolgo gospodaril na Kodranovem —“ reče prior.

Bil je od jeze bled, oči so bile nekako ognjevite in spodnja ustnica s podbradkom vred je lezla nakvišku, vendar je menda poznal sa-

mega sebe in da ni spodobno za njegov stan, se kazati strastnega. Zato je počasi vzel ruto iz rokava in se vsekoval, da bi si ohladil kri ali morda, da bi komu drugemu prepustil prvo besedo.

„Stric!“ — začne Katrica s prosečim glasom.

„Midva bova že še imela besedo, deklina! Mati bolna leži, bolj se ti pristoji, da ji strežeš, kakor da pregrešno postopaš s tujimi ljudmi. Tiho! K materi, precej, nobenega ugovora!“

Katrica milo pogleda žolnirja, kakor bi ga hotela prositi z očesom, naj lepo spoštljivo govori s stricem in reči še bolj ne razdere, potem odide v vežo. Prior migne tudi Miheljnu, naj gre stran.

„Vi meni in mojim ljudem izkazujete preveliko čast, gospod Žabranek!“ pravi prior žolnirju, „da postopate za preprosto deklico; zares tako čast, da je ne moremo nositi; zato vam povem enkrat za vselej, da nas pustite na miru in se pečajte z drugimi ljudmi. Naša dekleta so prepoštena, pri njih ne boste dobili, česar iščete.“

„Gospod prior! Kako morete reči, da iščem česa nepoštenega? — —“

„Jaz vas ne dolžim, ne rečem ničesar; samo to vam svetujem, da se semkaj ne prikažete več; in če bom skrbel, da se ta družina in ta hiša drugače otrebi neprijetnih vsiljencev.“

„Vam se nisem nikdar silil, nisem priberačil, najmanj —“

„Vem, vem, da niste priberačili. Ali hči mojega brata ne potrebuje ničesar od vas, tudi se za sam denar pri nas ne dobo pošteno ime poštenega dekleta. Glejte, da nam kmalu storite dobroto, da vas ne bomo videli tukaj. Sicer nimava česa več govoriti.“

Rekši se pater obrne in odide v hišo.

Žolnir se zaničljivo ozre za njim, stisne pesti in ustnici in zapusti dvorišče.

V.

Zima je bila nastopila. Debel sneg je pokrival nižave in hribe, polja in vinograde; pa tam na pokopališču je tudi pokrival gomilo stare gospodinje s Kodranovega. Žena ni preživela vremenske izpremembe, Katrica je osirotela. Zdaj ni imela niti očeta, niti matere, le stric ji je ostal, in stric, čeravno jo je rad imel in ga je spoštovala tudi ona bolj kakor vsakega svoje bližnje in daljnješe sorodbine, stric — ji vendar ni bil tako ljub, ko poprej, saj ji je naklonil s svojo prepovedjo slabo srečo. Res je mož vedel tehtne in veljavne besede govoriti in deklici do zobca razložiti, zakaj bi ne bilo prav, če ne pusti iznemar tujega mla-

deniča. Dokazal ji je do pike, da je najbolje, če se peča človek z ljudmi svoje vrste in da za prevzetnostjo rado prihaja kesanje. Katrica je bila prepričana, da je stric prior moder mož, ki je veliko v bukvah bral in sam že veliko učakal na svetu; ali vendar jo je včasih obhajala misel, da takih reči, ki izvirajo globoko iz srca, v svojem posvečenem stanu sam ni izkusil, da torej vendar ne ve vsega. Sosebno jo je peklo, kar je stric pristavljaj konec svojih govorov, da namreč žolnirju ni bilo drugega na mislih, kakor da bi jo pripravil v slabo ime in potem pustil. „Nič ne misli,“ je dejal, „da bi te bil kdaj namenjen vzeti pošteno v zakon. Kaj bo s teboj? On ni za kmetijo ali kupčijo, ti ne za gosposko življenje. Taki ljudje nimajo drugega, kakor gladke jezike; vesti in poštenja malo ali pa nič. Zato bi bilo greh, ko bi ga poslušala. Človek je slab. Če molimo, ne vpelji nas v izkušnjava, ne smemo s svojo voljo zahajati vanjo.“ K tem modrim besedam je prior še pristavil in čutiti dal, da ima še druge razloge, zakaj ne bi privolil, tudi potlej ne, ko bi jo bil žolnir naravnost snubil. Dasi je bila Katrica v srcu uverjena, da, če je tudi ves gosposki stan tak, kakor je mislil stric o žolnirju, on vendar nima nobene teh hudobnih lastnosti —: vedela je, kaj veli četrta zapoved, in si trdno namenila, da se ga bo ogibala.

Ne ve se, če je Katrica ta svoj namen skozi tudi izpolnjevala. Gotovo je, da žolnirja o belem dnevu ni bilo videti na Kodranovem, da je Katrica vsako nedeljo pobesila oči v tla in hitreje šla mimo njega, če je stal pri cerkvi. Ali hudobni svet je trdil, da je bila onidan, ko se je razglasilo, da je žolnir precěj obolel, vedno objokanih oči in da je po ovinkih pozvedala, kako se mu kaj godi; hudobne ropotulje so dalje hotele vedeti, da ponoči pes večkrat hudo laja na Kodranovem in da je pastir videl s svojega ležišča v mrví na kozelcù nekaj kakor senco stati pred omreženim oknom Katričinim. Pa hudobni ljudje tega ne razumejo, ne pomislijo, da je pes oblajeval lahko kako klado na tnalu ali pa mesec na nebu, in da je pastir utegnil videti samo topolovo kobiló, ki jo je Mihelj tam naslanjal na zid. Kako so mogle torej stare, zoprne kavse zagotovo trositi okrog, da Katrica žolnirju še zdaj ni pokazala duri!

Pust dan je bil, meglen in mrzel. Že na polutreh je kazala ura, in še nihče ni videl solnca v navadnem blesku vse dopoldne in popoldne. Samo malo svita na nebu je pravilo, da se prevrača že precej na zapad.

Prior Avguštin je sedel v svoji izbi na stol naslonjen in zrl v neko pisanje s strmečimi očmi.

„Kje praviš, da si dobil to pismo?“ vpraša mladega meniha, ki je spoštljivo stal za njim.

„Pri svoji teti sem bil v mestu,“ — odgovori oni. — „Tuji gospod, ta inženir, ga je menda kje izgubil in njegova gospodinja ga je prinesla brát moji teti. Ker sem ravno na to naletel, sem ga dobil jaz v roke. Jaz sicer tudi ne razumem, pa videl sem med vrstami vaše in druga imena, zato sem si mislil, morda ne bi bilo napačno, da ga pokažem vam.“

„To ni prav, da beremo drugih pisma, če jih najdemo tudi na potu. Pravzaprav bi se moralo neprebrano nazaj dati tistemu, čigar je. Ali ravno to je prišlo morda v prave roke po božji naključbi. Ali nič ne veš, kaj je tu pisano?“

„Nič,“ odgovori menišec.

„To se vé, laško je. Je že dobro, le pojdi!“

„Častitljivi gospod prior! Ali ne bi bilo dobro, da bi ga kdo precej nazaj nesel; če je vaša volja, jaz sam? Ženska me je prosila, ker misli, da bi ga utegnil pogrešiti, kadar —“

„Že dobro, vse poskrbim jaz.“

Ko je bil prior sam, je prehodil kake tri pote svojo sobo. Potem zopet sede in zopet bere. Pisano je bilo nekemu Brevaniju in spodaj je stalo samo ime „Adam“. Ker še ni bilo zganjeno, tudi ni bilo naslova, kam je namenjeno.

Postavljamo ga lesèm, ker je edini vir, iz katerega se dá vsaj sklepati, kaj je doživel

naš čudni junak, preden je prišel v Kostanjevico, dasi so nekatere reči jako nejasne.

„Ljubi moj Brevani! Vem, da se ne čudiš, kako je to, da nisi že dlje časa ničesar slišal o meni, saj ti je znano, da se mi svet in življenje nista mogla več priljubiti, kar sem v prvi — tisti blazni ljubezni imel toliko bridke nesreče; znano ti je, da sem se zopet poprijel svojih ukov in se lotil zemljemerstva, da bi pozabil sam sebe in Evgenije. Kako mi je to po sreči šlo, povzameš iz tega, če ti povem, da sem bil že večkrat skoraj tako daleč, da sem mislil storiti, od česar si me nekdam odvrnil samo ti, ko si mi ob pravem času izvil smrt iz rok. Tačas in še nekaterokrat potlej, ko sem taval po raznih krajih, premerjaval polja in pustinje, sem bil malo malo hvaležen za tvojo skrbljivost. Pred nekaj časom pa sem se toliko izpremenil, da ti hvalo dajem za tisto uro. Sicer se mi v tem hipu nekaj na pot postavljajo zavire, pa upam, da vendar zmagam in pri tem mi pomoreš ti, dasi tudi sva si daleč narazen. Smejale se boš, če ti povem, da je zdaj tisti mož, ki mi valí kamenje na pot — menih, naslov in ime mu: prior Avguštin, tisti, pri katerem sem pred več meseci izvršil svoje delo. Smejale se boš morda tudi, ako ti naznanim svoje početje; vendar že naprej ti prepovem vsako presojo mojega zdanjega dejanja in nehanja;

ne vprašujem te za svet, ampak prosim te pomoči. Zaljubil sem se v neko — kmetico. Ime njeno ti bo barbarsko zvenelo na uho: Katrica ji pravim. Ko sem jo vprvič zagledal, sem strmel in se na vsem životu tresel, ker sem mislil, da je tukaj — Evgenija. Natančno njena podoba! Dete me ljubi, in jaz menim, da začnem še nanovo živeti; imeti jo moram, ako se imam sam pokmetiti, ako vse imetje dam zanjo, imeti jo moram, ako se mi ves svet stavi v bran! In ti me poznaš, da sem mož, ki večji-del izvrši, kar si nameni. Tukaj pa je ta menih, stric njen, ki me ne more. Že nekaterekrati se je zaletel óbme, in vselej me je popadlo, da bi ga strl med prsti. Izkusi mi ti dobiti katoliški rojstveni list in druge reči, katerih je treba, pod mojim imenom. Denarja ne varuj, samo izpolni mi željo. Najprej bom izkušal naravnost in postavno priti do vrha. Če mi ne pojde, jaz ne vem, česa bi vsega ne storil zanjo! Dete pojde z menoj! Zato mi pošlji denarja. Samo ob sebi se razumè, da oporoko, ki sem jo izročil v tvoje roke, da obračaš moje imetje, kakor sem zapisal, če v petih letih ničesar ne slišiš o meni, s tem oporekam. Izpolni kaj kmalu prošnjo svojemu prijatelju Adamu.“

Nekaj čudno je vrelo in gorelo po patru priorju, ko je to pismo bral in bral in premišljal vsako besedo.

Zdaj šele se mu je zdelo, da pozna tega človeka.

„Izkusi mi dobiti katoliški rojstveni list,“ bere pater. „Zakaj pristavlja pridevnik katoliški? To bi se moralo samo ob sebi razumeti. On ni katolik. To sem precej mislil.“

In nehote ga obide malo zadovoljnosti, da ima to dokazano pred seboj, kar je poprej ugibal samo iz omahljivih vzrokov.

„Ni katolik. To se vidi tudi iz zaničljivosti, s katero govori o menihih. Le stoj, ne bosta se smejala ne ti ne tvoj pajdaš; ampak zvedela bosta oba, da vama ni treba vsega sveta v bran. Videl boš, da si zalotil moža, ki ti bo z božjo pomočjo sam kos, če je tudi menih. Ne pojde to namišljeno dete s teboj! Čudno!“

In zamišljen je prekoračil sobo. V eni reči si je moral priznati, da se je vendar motil v žolnirju. Nikdar ni mislil, da bi bil tujec zares namenjen vzeti Katrico v zakon. Pismo pa govori nasprotno.

„Kaj je početi? Dolgo pomišljati ni časa; kolikor prej mu stopim pred oči, toliko bolje bo. Précej mu moram povedati, da poznam njega in njegove naklepe. Sam Bog bodi zahvaljen, da sem ob pravem času do tal pregledal to reč. Kdo vé, kaj bi bil storil še jaz sam, ko bi tega ne bilo, morda bi bil nevedoma še

privolil v dušno in, mogoče da, v telesno pogubljenje dekličino.“

Zgane pismo ter ga spravi v rokav svoje halje. Potem ogrne plašč, potegne naglavje do čela in, da ne bi bil na poti brez dela, vtakne še brevir v žep. Ker je bil ravno eden izmed patrov odjezdil na njegovem konju v hribovsko vas Rémuse k nekemu bolniku, prior pa drugemu konju ni zaupal bremena svoje častitljive osebe, se je moral napotiti peš. Nikomur v kloštru ni povedal, kam je namenjen.

Krenil je proti mestecu. Naj bo že, da je hotel pred mrakom opraviti svojo reč, ali da se je hotel s hojo ugreti, ali pa so bili hitrejši koraki posledica notranje razburjenosti, stopal je tako naglo po zmrzlem snegu, kakor bi bil v najkrepkejših mladeniških letih. Ko se je približal hišam takraj Krke, zunaj mesta, ga je opazil marsikdo. Mali fantalinje, ki so se drsali po negloboki drči na sankah, zbitih od desak, so pobegnili zviškoma, popustivši prekucnjene sanke na mestu, zakaj bali so se resnega moža, da jim ne bi s prstom zažugal in porekel: „Kaj trgate črevlje!“ Tam se je kaka gospodinja, ki je ravno stala na vežnem pragu, naglo skrila za razpokana vrata, ker se ni hotela pokazati gospodu priorju v zamazanem predpasniku in raztrganem moževem kožuhu; tu je zopet boječ kmetič, ki je nesel z odra namešane klaje,

postál na lestvi, da ga ne bi pater videl, ker je bil ravno razoglav in torej ni mogel spoštovanega duhovnega gospoda spodobno pozdraviti.

Tako je prišel prior Avguštin do vegastega lesenega mostu na južni strani otoka in je stopil v mesto ter potem naravnost proti Lešpetini hiši, kjer je stanoval žolnir.

„Sveta Marija, naša pomagavka! —“ je zaklicala stara vdova, botra Lešpeta, ko je skozi okence ugledala priorja. Kolovrat je ustavila, kodeljo popravila in se hitro otepla predivnega lasja in pazdirja. Na steni je visel molek, tega je brž snela in začela z ustni gibati, kakor bi molila rožni venec; zakaj zdelo se ji je, da se bo gospodu neznansko prikupila, če jo zaloti v molitvi. „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ je pozdravila ona prva meniha, preden je še dodobrega odprl duri, ter položila od sebe molek tako, da je zarožljajal.

„Amen!“ — odgovori Avguštin. — „Ali ste sami?“

„Sama, zmerom sama. Kdo vpraša po meni revi,“ odgovori Lešpeta.

„Kje pa je gospod, ki stanuje pri vas?“

„O Bog ga zna, kod hodi. Davi je šel, pa bo drevi prišel. Onidan, ko je bil bolan, je ostajal še pri domu, zdaj ga pa ne udriži devet vrvi. Zmerom leta okoli kakor stekel pes, če

ni greh tako reči — ne zamerite, duhovni oče, jaz sem nevedna žena, ne vem nič razen kar v pridigi slišim. Ali ta gospod — Bog mu daj vsega dobrega — mi dela res preglavico. Vedno se bojim, da bo kje obtičal, da bo v vodo padel, ali pa se obstrelil. Zakaj kar je tisto puško kupil, je vedno v hosti, pa mi ni še nikdar ne zajčje dlake, kaj bi rekla, še ene vrane ali vrabulje mi ni prinesel domov.“

„Kaj hodi na lov? Kam? V čigavo?“ vpraša prior.

Lešpeti je zašumelo po glavi. Nevedoma je morda izdala svojega gospoda, da zahaja v kloštrske gozde. Potlačiti ni mogla besede, zato je jela prositi:

„Jojmene, gospod častitljivi! Saj pravim, da ne stori nič škode; nič se ne bojte, on ne zna streljati, roka se mu trese, jaz vem, da ne zna. Nič ne škoduje, toliko ne, kar bi človek v oči vrgel. Zato jaz prosim zanj, pustite mu to veselje. Saj vsakega človeka kaj drugega veseli. Eni so na bogastvo in posvetne reči kar napreženi in vsi mrtvi, druge nas veseli božja čast in preljube — —,“

„Le tiho, le tiho! — Kdaj menite, da pride domov?“

Lešpeta je strmela, da ji tak božji možak ravno tačas prestriže besedo, ko je svetih reči imela poln jezik.

„Kmalu, kmalu ima priti. Saj bo zdaj mrak, v mraku pa dohaja. Če nisem jaz uboga žena prenevredna, malo bi posedeli pa —“

„Ne utegnem,“ odgovori prior in vstane.

„Jemnasta, saj res, še nekaj bi poprosila, če smem!“

„Kaj takega?“

„Davi, ko je gospod odšel, sem bila v smetiščnici našla neko pisanje in sem mislila, Bog vedi, ali smem počeno okno zadelati z njim ali ne. Zato sem ga nesla Trobljevi materi brát. Tam je bil pa pater Alftre (žena je mislila reči Alfred) in ga je vzel, ne vem zakaj. Glejte, gospod morda pogreši tiste reči, in bogve kaj bi storil z menoj, ko bi ga ne bilo nazaj. Ali smem poslati v klošter kakega fantka po tisti papirček?“

„Ni treba, pisanje dam že jaz sam žolnirju nazaj,“ reče prior, odpre duri in gre.

Žena je prebledela od straha.

„Jejmene, lepo vas prosim“ — je vpila za njim — „za božjo voljo in pet krvavih ran božjih, oče duhovni, usmilite se in nikar mene ne jemljite v misli, recite, kar si bodi, samo tega ne sme vedeti, da sem ga jaz vzela z mize.“

A prior je bil menda kamenitega ali lese-nega srca, nobene tolažbe ji ni dal v tej težavi. Preden je vedela, da ni ničesar odgovoril, je bil že deset stopinj od nje. Še v poznejših letih

jo je vselej začela peči zgaga, kadar se je domislila te neusmiljenosti božjega moža, da, celo po smrti njegovi mu ni mogla prav iz srca odpustiti.

Ko je prior Avguštin prišel iz mesteca vuntja do Krke, je postal nekaj časa in premišljal, katero pot bi ubral. Nastajal je mrak, megla se je gostila.

Neka deklica, ki je nesla butaro suhe brstí iz gozda na glavi domov, je videla meniha, da je dolgo stal na enem mestu. Kaj je pomišljal? Ali se mu je zdelo že pozno iti na Kodranovo, kamor bi bil morda rad? Ali je hotel iti ob Krki kakor na izprehod, ako bi kje srečal žolnirja? Ali ga je kaka slutnja odvrčala od poti in mu velevala za nocoj v klošter nazaj? Kdo ve!

VI.

Potreba je, da posežemo za nekaj časa nazaj ter pogledamo za drugim človekom v povesti.

Žolnir je bil, kakor že omenjeno, malo zbolel précej potem, ko sta si bila prišla na Kodranovem s priorjem navzkriž. Krepka natura mu je pomagala kmalu zopet na nóge. Ali po tej bolehnosti je imel še manj miru ko prej. Dan na dan, v vedrem in sneženem vremenu, po solncu in mrazu je blodil od jutra do večera

okrog. Izprehodov ob vodi se je menda nave-
ličal; zato si je bil preskrbel puško in je hodil
v hosto. Kmetje in meščanje so se bili počasi
navadili čudnega tujca in njegovega početja,
niso ga več tolikrat vpletali v svoje pogovore
in celo ženske so ga pustile iznemar, tem laglje,
ker se ni dalo zvedeti ničesar novega o njem,
in jim je izpodbijalo marsikaj še celo vero v
staro, mnogo obrano novico, da hodi za Katrico.
Možaki so še včasih ugibali, kako je to, da se
upa žolnir hoditi s puško po kloštrski hosti,
ker je bilo očitno znano, da si niso menihi in
on nič kaj na róke; pri tem ukrepanju so na-
zadnje prišli do misli, da prior še ničesar ne
ve o tem in da morda žolnir kloštrskemu go-
zdarju včasih potisne kako dvajsetico v dlan,
da ga pusti na miru in mu ne vzame puške.
To se ve, da so meščanje poštenjaki posneli
iz tega za splošen pregovor izrek: denar, denar,
ta je mož, ki ves svet prevoha in ga nihče ne
vpraša: hudir, kod hodiš!

Tudi ta dan je bil žolnir v gozdu.

Trije mladi drvarji, ki so sekali smreke, so
slišali že dvakrat popoldne strel. Bili so vsi
trije mladi, nad dvajset let stari fantje, trdne
kmetiške postave. Podrli so bili že lepo ráz-
stavko dreves in so bili ravno posedli okrog
ognja, da bi ugreli zmrzle prste in iztrebili iz
malhe svojo popoldansko južino.

„Menda ne bo več solnca, mene zebe ko psa,“ reče Luka.

„Jaz še skoraj teh svojih krepelij ne morem ugreti, pri moji veri, da že sekire nisem čutil; bolj sem jo vzdigal iz navade, kakor da bi bil še kaj živca imel za nohtni,“ pravi drugi, grdogled in širokopleč velikan.

„Ali si slišal, Tone?“ vpraša tretji in kaže po gošči.

„Spet je strelil,“ odgovori dolgin Tone.

„Menda ga vrag moti, da v taki zimi trape lovi po grmovju. Nas kdo bi zdaj rajši za pečjo ležal in malo zadremal, ko bi smel. Ta žolnir, škric, bi lahko pa neče; vrat mi zavij, če ga luna ne trka,“ pravi Andrejka.

„To je enkrat ena: takim ljudem je dobro, pa sami ne vedo, da jim je.“

„Zato pa niso vredni, da gazijo sneg,“ modruje Luka, najmlajši med njimi.

„Vesta kaj, fanta,“ pravi Tone, „vama že smem povedati, saj smo prijatelji, vidva bosta držala jezik za zobmi — jaz še kdaj uberem tega žolnirja za goltanec in ga prav po mačje stresem; kadar ga dobim ponoči kje na samem, pa se pogledava, da me bo pomnil kaki dve noči.“

„Kaj ti je kaj v želodcu?“ vpraša Luka.

„Menim, da mi je; do grla sem ga sit. Saj si bil ti priča, Andrejka, tačas še, ko je meril

in sem mu bil tistega vruga ponevedoma prebrnil.“

„Tisto mizico!“ se domisli tovariš.

„Aha, tisto! Tačas me je bil pehnil, da sem se zvrnil z jarka. Tačas sem si ga že zapisal za ušesa. Prežal sem že včasih nanj, pa menda s hudičem hodi, nikoli ga nisem zalotil samega. Če je pa še to res, da Kodranico zalezuje, primojduha, reci mi kdo, da ne storim pol pokore in da mi Bog ne odpusti dveh smrtnih grehov, če mu malo potipam glavo.“

„Kadar pojdeš nanj, le pokliči še mene,“ reče Andrejka — „zakaj sam mu ne prideš do živega, močan je kakor devet vragov. To sem pa že tudi jaz včasih mislil, kadar me je bolel zob in nisem mogel zaspati, da je grdo in sramota za vse fante tod okoli, če pustimo, da suknjač, ki se je pritepel iz devete dežele, za nos vodi naša dekleta.“

„Lejta, vidva sta kaj neumna,“ pravi mlajši med njimi, „zdajle je prav lepa prilika. Vsak en češarek vzemimo, pa bo tekel kakor pes iz kašče.“

„Ta tvoja ne velja nič. Ti ne veš, kaj je tepež. Jaz imam glavo že trikrat ubito, tukajle, tukaj, pa tule. Zato vem, kaj se to pravi: udri ga! On ima zdaj nabito puško v pesti, šembrano pravo risanico, pet križatih je dal v Novem mestu za njo sam Holtè, ki olje prodaje. Pa se

zapódi vanj, da ti zakadi pest svinca tja v tvojo starko, ki ti potlej, preden bo leto in dan, segnije in te pokoplje.“

„Če hočeta, le pojdimo, jaz mu sam vzamem puško in zbežim ž njo, vidva ga pa prekresajta!“

Še nekaj časa so trije poredneži pomišljali in preudarjali, potem so si usekali vsak en kolec, potegnili sekire pod nakleščeno kopico smrečja in so naglo za vrstjo stekli po gošči proti strani, odkoder se je ravnokar slišal strel.

Žolnir je sedel na kamenu, z mahom porastlem in iz snega štrlečem. Bil je oblečen v gorko, dolgo obleko iz rjavega sukna, kosmata kapa je pokrivala pol čela, uhlja sta bila čez ušesa potegnjena. Puško je bil naslonil ob sebi na kamen, pod nogami pa je v snegu ležalo nekaj krvavih veveric in dve sraki. Imel je lep razgled pred seboj, megla je bila legla v nižavo, dolina pod njim je bila podobna jezeru; okoli njega je bilo natovorjeno golo in mahovato skalovje, med katerim je tupatam rastel brinov grm, ki se je bil pol otresel sitnega snežnega bremena, pol pa je bil še prestrešen z mrzlo ledeno skorjo; zadaj za njim in onkraj doline pa je na porobju žalostna stala bela gola breza med gosto, živo-zeleno smreko. Vse to pa je bilo menda možu malo mar, sedel je že dlje, glavo naslanjal v dlan in vpiral oči v tla.

„Hej, gospod, mrzlo je, mrzlo!“ tako ga ogovori Luka, ki je bi sam stopil iz gošče. „Lepo veverico ste tu ustrelili, ali bi ne hoteli meni dati repa? Glejte, kučmi bi se kaj lepo pristojal!“

„Vzemi!“ je dejal žolnir, ki bi se bil menda rad iznebil tovariša.

„Glejte, ravno prvi dve tačici ste ji čisto odbili. Dobro puško morate imeti, slišal sem, da jo je Holte prinesel iz Mesta. Malo jo bom pogledal, nisem še videl takega kleka; na kresilni kamen se to izproži?“

Rekši vzdigne puško ter jo potehta v roki. Obenem se ozre in ko vidi, da sta njegova tovariša komaj deset stopinj za njim, jo stisne pod pazduho in zbeži ž njo po dolini.

Osupel gleda žolnir za njim, vstane in kliče: „Stoj, potepin!“

„Ti si potepin, ti, prokleta planka!“ mu zavpije za hrbtom Andrejka. — „Kdo ti je rekel po tujih hostah hoditi in pobijati božjo žival?“

In ko se žolnir ozre, vidi, da je kolec zavzdignjen nad njegovo glavo. Hitro se upogne, pa udarec mu pade vendar čez levo ramo. Jezen zgrabi sovražnika za roko in mu izvije kol iz rok. Ali v tem hipu ga drugi loputne odzadaj čez hrbet, in preden se ozre proti novemu sovražniku, dobi že tretjo čez glavo, da se pri tej priči zvrne v sneg.

„Bo že, le pusti ga; za enkrat mu bo zadosti,“ pravi Tone.

„Če ga le nisi ubil,“ reče Andrejka.

„Kaj še, človek ima trdo črepinjo, jaz vem, imam že trikrat prebito bučo. Hoj, slišiš ti, Luka, puško mu daj nazaj, saj nismo razbojniki.“

Uro potem, ko so odšli ti trije junaki, je vstal tudi žolnir s tal. Kri, ki mu je tekla z glave, je zmrzovala po laseh in po obrazu. V glavi se mu je vrtelo, težko je stal na nogah. Obveže se z ruto in pobere puško, ki je ležala tri komolce od njega v snegu. Bila je toliko pokvarjena, da je bil smodnik iz prašnice iztresen in je manjkalo kresilnega kamena. Nanjo se upiraje počasi kobaca v dolino.

Med potjo premišlja, kaj je pač navedlo te tri fantine, da so planili nanj. Poznal ni nobenega; ni se domislil, da bi bil kakemu človeku storil kaj žalega. Vzeli mu niso ničesar, mošnje se ni nobeden doteknil, celo puško je zopet dobil. Zdajci mu pride na um, da je eden rekel: „Kdo ti je rekel po tuji hosti hoditi!“ Hosta je bila kloštrska. „To je menihovo delo!“ si je rekel in če je bolj premišljal, bolj je menil biti prepričan, da je prior najel te tri, da bi ga pretepli. „Snideva se, in gorje ti! Tako se me ne iznebiš.“

Ko je prišel na plano, mu je nehala teči kri izpod tesne obveze. Tudi je otipal, da kosti

niso poškodovane, da torej ne bo sile. Udarec mu je bil pretresel možgane in ga tako nekoliko omamil, zdaj pa se mu je hitro vračala moč, kmalu že skoraj ni čutil nič bolečine in je naglo korakal proti Krki.

Krvav, kakor je bil, se ni hotel za dne kazati ljudem, zato se je namenil šele ponoči se vrniti v mestece. Mrak je bil sicer že blizu, ali na mrazu pod milim nebom se mu vendar ni prilegalo. K ribiču se napoti, da bi se tam umil in očedil.

Ali kočja je bila zaprta, zastonj je trkal žolnir na okno in na nizka vrata, zastonj izkušal kje priti pod streho. Vid je bil šel v krčmo na frakeljček žganja. Domisli se, da mu je ribič pokazal kot v linici nad vrati, kamor bo spravljaj ključek od čolna, kadar ga ne bo doma in bi se hotel žolnir prepeljati čez vodo. Vid tudi danes ni bil pozabil svoje hvaležnosti izkazati možu, kateremu se je imel zahvaliti, da se je v tem hipu dobro godilo njegovemu grlu. Pod poveznjenim ploščkom je žolnir našel ključ in, da bi se z vesljanjem ugrej, je odpel čoln in počasi veslal ob kraju vode navzgor.

Ni bil še daleč od ribičeve kočje, ko skozi vrbovje zagleda priorja. Poslednji je bil menda tudi opazil njega, zakaj vidno je pospešil stopinje in ko je prišel bližje, je migal žolnirju z roko, naj ga počaka.

Žolnir je podržal veslo. Nekaj čuden smeh mu je zaigral okoli usten, ko je zagledal meniha. Prior se je prestrašil, ko je zagledal krvavi obraz in nekazno brado žolnirjevo, na kateri so se bili po sesedeni in zmrzli krvi sprijeli lasje.

„Ali ste se se pobili?“ vpraša menih.

„Vam ni treba tako vpraševati!“ odgovori žolnir.

„Kakor se mi zdi, imate vi mene za osebnega sovražnika. Tega ne smete misliti. Kakor človek ste moj bližnji, in vera me uči, naj vas spoštujem . . .“

„To spoštovanje pa seza daleč!“

„Nasprotnik sem le vašim nameram. In ravno zato sem vas danes poiskal, da govorim z vami zadnjo besedo. Poslušajte me mirno in brez strasti. Tudi vi morate mene spoznati.“

„Stopite v čoln, tudi jaz imam govoriti z vami,“ reče žolnir.

„Noč se bliža,“ odgovori prior.

„Nič ne dé, tudi v mraku me boste slišali.“

Čeravno nerad, stopi prior v čoln. Žolnir odrine od kraja in zavesla med vrbovje. Izprva še ne posluša priorja.

„Gospod! Če ste se namenili na ponočno vožnjo po Krki in me nečete poslušati, moram jaz vun, noč je tukaj, in nikakor me ni volja, sedeti z vami v mrazu v čolnu in se pomikati vedno dalje od doma,“ reče prior.

„Saj si lahko mislite, da, kar se imava meniti, ni nikomur drugemu mar; torej je tembolje, čim dlje sva od ljudi.“

Rekši se nekako zasmije, da se ni prior nič kaj dobro počutil.

Krka se na tistem mestu malo zavija. Vsi ugovori priorjevi niso nič pomagali, žolnir je veslal naprej. Tema je postajala vedno gostejša, ko sta se skrila za ovinkom.

Naposled položi žolnir veslo povprek ter sede nanje.

„Zdaj govori, hinavec, potlej bom jaz. Kaj meniš, da res ne dobim dekleta, če so mi oni tvoji hlapci opraskali obraz?“

Priorja sta obšla strah in groza. Kaj bi bil dal, da bi bil zdaj doma!

Ob tem času je stopal po poti, streljaj daleč od Krke, imeniten možak, oljar Holtè, proti Kostanjevici. Ker je bil priletnemu možu kožušček dobro kratek in tako ozek, da ga odspred ni mogel speti, ampak ga je samo tiščal vkup, ga je tako zeblo, da je delal prav goste korake in hitel, da bi poprej prišel na gorko. Ali težka banka, olja polna, ki mu je jezdila staro hrbtišče, težki črevlji, ki jih je bil davi namazal s salom in so mu bili na nogah zmrznili, in naposled še te noge same, ki, nič več mlade, niso utrpele dosti naglosti, vse ga je oviralo v njegovem prizadevanju. Nevoljen je večkrat pocuznil s

svojim bremenom, vrgel svoje male in velike merice, ki so mu, na oprto z remencem privezane, sitno opletale po boku, čez ramo nazaj, in vzdihnil k ljubi Mamki božji, kaj človek na tem svetu trpi za vsakdanjo skorjo, katere nazadnje še gristi ne more, ko pogubi zobe.

Da bi mraz in težke noge odpravil iz spomina, jame številiti, koliko ima po hribskih vaseh denarja pri ljudeh, ki so jemali od njega olje na upanje. „Krepotec trinajst — ta bo dal pasjo figo, ob novini ga bom moral spaziti, kdaj bo vino prodal —; Valičevka dvaindvajset, bo dala, rada plača, da le ima, kakor tudi Ostróžan tistih pet grošev. Slepó Mreto bom pa priveril, da bo jajec dala namesto denarja. Kaj svet misli, da jaz denar kopam, ka-li? Vsak ima grablje, vil pa neče imeti. Jemali bi, jemali, kadar pa pride daj, tačas se hudir pa v slamo skrije, če ve, da je Holte prišel v vas, in se dela, kakor bi ga ne bilo doma. Res bi bilo komaj, ko bi človek v luži natočil banko in ne v novomeški štacuni; Bog ti meni grehe odpusti! Kar imaš dobička, tisto pa upaj, upaj, upaj! Odkraja je bilo že še! A zdaj se je svet razvadil, in če človek nečeš brez denarja natočiti posode, pa ne izvedeš nič in zastonj krevsaš od kmeta do kmeta, od bajte do bajte.“

Tako je Holte premišljeval žalostni stan in vidno propast svoje kupčije, ko zdajci od Krke

semkaj zasliši, kakor bi klical kdo na poma-ganje in precej potem kakor bi nekaj štrbunknilo v vodo. Prva misel mu je bila, da bi odložil banko v sneg in šel gledat, kaj je. Ali hitro se izpremisli, strah ga izpreleti, lasje mu vstajajo pokonci. „Kaj ko bi bil — povodni mož? Na dno potegne mene in mojo dušo, in v grehah bi šel iz tega sveta in v pekel bi prišel za večne čase.“ To mu je prišlo na um in še pogledati se ni upal več tja med vrbovje h Krki, ampak potisnil je klobuk čez čelo ter pozabivši težke banke na hrbtu in utrujenih nog je tekkel na vse kriplje, na vse moči, za žive in mrtve. Šele, ko je prišel vštric Vidove kočje, je postal toliko, da se je ozrl, ali ribič sveti ali ne, in da je tri pote neznansko veliko sape potegnil vase. Vid je ali že spal, ali ga pa še domov ni bilo; zato je oljar zopet pospešil korake, dasi-tudi ga je bil strah nekaj minil, ker je že blizu videl hiše in luči. Kolikor bližje jim je prihajal, toliko bolj se mu je srce pokojilo, toliko laglje je premišljal, kako je slišal povodnega moža. Nazadnje si je sam verjel, da ga je videl ob bregu hodečega, z izpuljeno vrbo na rami, kako je bil ravno njega ugledal in ga hotel doteči.

Blizu mosta na južni strani mesta je stala lesena hiša, krčma; tam je Holte potrkal s pestjo ob vrata in tako srečno pribežališče dobil pred mrazom in povodnim možem.

VII.

Štirinajst potov se je bila storila noč potem, kar je naš oljar doživel tisto čudno noč.

Na jugu Kostanjevice v leseni krčmi je pet starih dedcev pilo žganje. Dva izmed njih poznamo na prvi pogled. Eden je ribič Vid, eden njegov spolovar v tatinstvu kloštrskih rib, namreč Holtè; drugi trije pa so neškodljivi stari očetje, ki so v svojem času malo slabega in še manj dobrega storili na tej zemlji, tako da jih je nehvaležni svet do današnjega dne izpustil čisto iznemar in celo bajka, tista čudna ženica, ki vse, še tako čudne in neslišane reči ohranja v spominu in razglaša potomcem, tako pozabila, da še njihovih imen ne moremo naznaniti poznim zanamcem.

„Glejte, to je pa vendar več ko čudo,“ pravi oče pozabljenega imena.

„I, menim! Tudi mene je ta novica, da je obhajal prior v mrzli vodi svoj poslednji dan, tako stresla, da sem bil naredil pri tisti priči Materi božji sedem žalosti obljubo, da ne bom nikdar več klel in primojduha, da ne bom,“ pravi Vid.

„Lasje mi že sive, pa nisem učakal še takega pogreba, kar vem. Toliko gospode, duhovske in deželске!“ reče drugi.

„Res jih je bilo véliko, ali jaz vendar zastavim pol banke olja, da ni izmed vse gospode ne eden vedel, kako je prior smrt storil,“ pravi Holte.

„Kaj je res ka-li, kar so ljudje pravili o divjem možu, ki si ga ti videl?“ vpraša tretji.

„Bog mi daj milostno sodbo in srečno zadnjo uro, res sem ga videl povodnega moža, tako sem ga videl, kakor ti mene vidiš, ali pa jaz tebe,“ pravi Holte.

„Kakóv je pa bil? Ali je res priorja k sebi zvlekel in v vodo potegnil?“

„Beži, beži, prior je vse drugače v vodo zlezal, pravim jaz!“ reče ribič Vid in se namuzne.

„Kaj? Ti boš govoril?“ — se huduje Holte. — „Kaj si pa ti videl? Smrčal si v svoji postelji doma, v tistem bolšjem koritu, in tolikanj si videl ko moja banka, ki ima lesene oči, na vehi in na čepu s svedrom v doge zvrtnane! Jaz sem pa videl na tele oči, ki jih je ustvaril Bog in ne sveder. Da boš vedel, ti Vide! — Le stojte, možje, da vam povem. Jaz sem cijazil polno banko olja iz Novega mesta. Ko pridem tjakaj do vrbovja, kjer je najgostejše — dobro vem, ravno sem štel, koliko imam še olja na ljudeh, da mi ga niso plačali — kar nekaj zabrazdá v vodi. Pogledam in vidim, da je prior v čolnu.“

„Ali je bil sam?“ ga vpraša eden môž.

„Tako sam ko božji volek.“

„Ta je bosa, izpod pazduhe vzeta!“ zagodrnja Vid in pije.

„Jezik mi je bil že zamigal, da bi ga bil poprašal, kaj dela tukaj ponoči. Nisem še utegnil ziniti, ko vidim doli ob brežičku koračiti povodnega moža.“

„Kakšen je bil?“

„Tak ko poldruga žrd, tako velik; širok pa, stavim, da je bil tako, da bi ga ne bili trije junaki obsegli. Lase je imel dolge ko vrbove veje in zmršene kodre kakor ciganje, prav tisti pravi ciganje iz Olentove dežele, kjer nihče ne dela, ampak samo pohajkujejo pa meso jedo. Nag je bil do golega, še bolj kakor sveti Boštjan v oltarju. Na rami je pa nesel dolg panj, še daljši, kakor ga ima sveti Gol v pratiki.“

„Šent, ali te je bilo strah!“

„Prav nič, veste, nič, še manj ko zdajle. — Ogovoril sem ga, kakor tebe zdaj in sem dejal: kam pa ti kolovratiš, prijatelj dolgin? Tačas me je pogledal, in zdelo se mi je, kakor bi se dve kurišči zasvetili meni nasproti.“

„Presneto si ptič, če te res ni bilo nič strah in če si res videl vse to.“

„I, kaj ti je! Kaj se bom legal. Rajši si dam jezik izdreti ko ribniški vol za brazdo, ki ni mogel več orati. — Pa se ti je vzpel, tisti divjak, čez vódo, samo z mezincem sunil čoln,

in prior se je zvrnil. Umrje namreč vsak nerad, čeprav nima grehov, in če mu je prav slabo za živež in za obutalo; nikar pa že tak mož, ki je bil prior in ki ni pogrešal ničesar, ampak dan na dan je bil mesa sit, in v petek mu je pa Vid rib nanesel, kaj ne, Vide?“

„Samo to zadnjo si prav govoril. Za vse druge jaz ne dam še stržena ne, ki se mi naredi v otiski na peti. Slišiš, še stržena ne,“ pravi ribič.

„Ti nikomur nič ne verjameš; še sam sebi ne.“

„Kako je pa to, ti Holtè, da so potlej, ko so priorja v Krki našli in je bil pógreb, tisti gospod iz Zatičine ali odkod, ki so ga pokopavali — kako je to, da so pridigovali, da je mož v vodo pal? Nihče ni nič govoril o povodnem možu!“ ga vpraša drugi.

„Vidiš, to je zato, ker jaz nisem hotel vsega po pravici povedati. Ko je bila tista preiskava, ko so imeli tisti brevir, ki se je bil našel v čolnu, na mizi in druge reči, so bili poklicali tudi mene, ker jim je bil nekdo, vrag ga poznaj, na nos prinesel, da jaz tudi svojo vem. Ali preudaril sem, dejal sem, če resnico govorim, bodo menihi hudi name, ker ne verjemo, da so take zveri na božji zemlji, kakor je povodni mož. Zato sem rajši kar vse utajil in sem govoril, da sem vso tisto noč spal in da se mi še sanjalo ni nič.“

„Jaz bi tudi lahko káko zinil o tej reči in sicer táko, da bi bila vsa drugačna, kakor so tvoje. A ne maram, da bi stare babnice gostolevale o tem. Naj bo mož mrtev, ki se je že enkrat utopil. Saj je nekdej pridigoval, da še las nikomur z glave ne pade brez volje božje. Menda je že bila božja volja, da je umrl, naj potlej sam v vodo pade, naj ga povodni mož sune ali pa kdor hoče. Zmerom je še boljše, da se je on napil vode do smrti, kakor da bi se je bil jaz. On ni kled, jaz pa kolnem in še kakóv drugi grešek bi se dobil pri meni. On je leto in dan bral mašo zase in za druge, jaz sem pa še včasih tiste očenaše, ki so mi jih za pokoro naložili, pozabil moliti. Naj umrje potlej!“ Tako je govoril ribič Vid prav po krščanski ljubezni.

„Veš kaj, ti Vid, tako mi pa ne boš govoril. Rajni prior je bil mož, da ga ne bo več takega in ga ni bilo. Z vsakim kmetiškim človekom se je rad pomenil in marsikateremu je dobro storil in tudi zate ni bil nič napačen, če ljudje prav vedo. To je, kar je!“ je dejal starejši izmed možakov.

„Kako si pa lepoústen!“ — pravi Vid — „kaj bi še bilo, ko bi vedel, kar jaz vem.“

„No, ali smo možje ali nismo,“ — pravi drugi — „prepirali se ne bomo in topli menda tudi ne. Kaj pravite, kam je prešel tisti žolnir?“

„Bog ga vedi! Na pogrèbu je še bil in tačas, ko so to reč preiskovali, je bil tudi zraven. Potlej ga je pa nanaglem zmanjkalo,“ reče Holte.

To je pač čudna stvar. Pravili so, da je hodil za Kodranovo Katrico in da mu je stric, rajni prior ni hotel dati. Zdaj, ko je mož umrl in bi jo lahko dobil, pa pobegne meni nič tebi nič.“

Še nekaj takih so ti moške razdrli, ki jih pa častitemu bravcu nečemo pogrevati. Potrebno pa se nam zdi povedati še nekóve besede, katere je pozneje ribič Vid, ki se je bil malo nalezl „žegnane vode“, kakor je on imenoval žganje, prav po prijateljsko zaupal oljarju in zabičil, da Bog varuj dalje praviti o njih.

Prišla sta namreč Vid in Holte že precej pozno proti večeru v ribičevo kočó. Tu je Holte sedel na panj, Vid je vzel neko raztrgano mrežo v roke in začel prepletati niti in delati vozale, kjer se je kazal razporek.

„Črez noč me boš menda imel ti, da ne bom drugod iztikal za posteljo in ljudem nadleže delal?“ vpraša Holte.

„Če ni drugače, pa bodi, samo za večerjo se ubriši. Jaz ne bom kuhal. Ali povem ti nekaj, da bodo ostanki tvojih las stopali pokonci in vsak bo imel tri vrhove. Samo na pošteno obljubi, da boš do sodnega dne sam vedel, kar boš slišal iz mojih ust. Pravil ti bom o žolnirju.“

„To je, da, molčal bom! Sosebno če žolnirju kaj škoduje to, bo zavezan moj jezik. On je bil dober mož, ni gledal na krajcar.“

„Ali, škodovalo bi mu pa res. Veš, kdo je priorja vrgel v vódo? Ali misliš, da res tvoj divji mož?“ vpraša ribič.

„E, kaj še, jaz povodnega moža še videl nisem. Pa ne smeš tega nikomur povedati, to naj bo le tebi znano, ki sva prijatelja. Nekaj sem pa res slišal in strah me je bilo za devet krvavih kač!“ pravi Holte.

„Žolnir ga je!“ zašepeta Vid in se ozre po kotih svoje kočice.

„E, ne!“

„Le čakaj! Čoln smo dobili onkraj mesta. Čoln sem pa jaz imel pripet in priklenjen. V čolnu so bile priorjeve bukvice, tiste male, ki je molil nanje. Prior sam od sebe ne bi bil nikdar čolna odklenil in odvezal. V čolnu je bil in iz čolna je pal v vodo. Samo eden pa je vedel, kje je moj ključek, ki odpre ključalnico pri verigi, in ta je bil žolnir. Njemu sem bil prej enkrat povedal, kje dobi ključ, ako mene ni doma. Tam pod ploščkom na lini ga vzemi, ali pa pod pragom, tako sem mu dejal.“

„O Bog, ti njemu pomagaj, obesijo ga!“

„Pač! Ko bi zvedeli. Zato pa molčiva. Glej, ko bi jaz že ravno tja šel in razpovedal, bi moral prisezati menihom, in ker ga videl nisem,

ampak le zagotovo sodim, bi utegnil pokrivem priseči, in kaj bi bilo! Zato sem tiho, in tudi ti moraš biti. Potlej pa še mislim in pravim: glej, Vide, žolnir ti je nekatero petico stisnil v pest. Ali bi ne bilo pred vsem svetom grdo, da bi ga izdal? In tudi nehvaležno bi bilo! On je v vodo vrgel meniha, on sam ga je vrgel, nemara zavoljo te Katrice. On sam je grešil in sam bo dajal odgovor pred sodnim stolom božjim.“

„O, jeminej, joj!“ vzdihne Holte.

„Pa še ena je, prijatelj!“ — govori Vid. — „Žolnir je nemara bolj učen, bolj umetalen in veden ko vsi menihi. Zlodej vedi, če ne zna tako narediti, da ga nobena ječa ne udrži in nobena vrv ne uduši. Kaj bi počel z nama, ako bi menihom ušel in zvedel, da sva ga izdala jaz ali ti? Morebiti bi tako zacopral, da bi se izpremenila vsak v vrbov grm in bi ne pila živ dan drugega, kakor mrzlo roso božjo.“

„Bog naju varuj! Pa molčiva! Zakaj si mi povedal!“

VIII.

Prišla je pomlad, za njo prišlo poletje in jesen. Stara izkušnja uči, kako čas, najboljši zdravnik, celi rane, o katerih si človek domišlja, da jih ne ozdravi noben lek pod solncem, kako

v vednih izpremembah nadomestuje izgube, ki se človeku dozdevajo prebridke in prehude, da bi se dale kdaj pozabiti.

Pol leta šele je bilo preteklo in že se v vsej okolici skoraj nihče več ni menil o priorju. Govorica o tej reči je bila že nekako zastarela, do zadnjega obrana, ker je vsak otrok vedel, da je pater Avguštin v vodo pal in kje so ga čez nekaj dni izvlekli iz vode, kako so ga bile že ribe malo načele itd. Žolnir je bil pobral šila in kopita kmalu po smrti priorjevi, v kloštru so imeli zbrani patri posvèt in si izbrali drugega priorja.

Vemo, da je bil Katrici stric prior edini človek iz bližnje rodovine. Zdaj je v mladih letih ostala sama, brez variha in pomočnika. In tudi on, kateremu je morebiti veliko zaupala, tudi on je šel ob istem času po svetu, ni povedal, kam gre, ne kdaj in če kdaj pride nazaj. Če se še pomisli, kako čudovito in nenavadno je izgubila tistega variha svojega, ki je bil več ko kakov drugi človek, katerega je kot posvečenega, božjega moža že samega na sebi spoštovala in si ga v mladi svoji domišljiji naslikala, kakor bi imel v rokah pol njene usode in bi bil še v posebnem varstvu božjem: lahko se verjame, kako bridko jo je zadela ta izguba, verjame, da ga ona ni mogla tako hitro pozabiti, kakor drugi ljudje.

Menihi so bili sicer postavili deklici drugega variha, nekega kmetiškega moža Maklena, ki je bil precèj ubožen in samo nekaj v rodu s Kodranovo hišo, ali ravno ker je bil mož ubožen in ne prevesten, je gledal več na to, kako bi si kaj pridotal pri svojem varihovanju, kakor da bi bil res skrbel za blaginjo neizkušene svoje várovanke.

Bil je v jeseni semenj v poglavitnem kraju dolenje Kranjske, v Novem mestu. Iz vseh kotov so se bili sešli kmetje, gorjanci in poljanci, kupovat in prodajat plemenih prašičev, usnja za zimo, in druge robe. Videl je človek tu, da je med pravimi Dolenjci, zakaj vse krčme so bile polne, nekateri semnjar je nesel ostanke svojega kupička shranit za vinsko kapljo.

Skoraj vsi mlajši Novomeščanje so bili ta dan na nogah, eni, da bi okrog kramarjev ogledali kakov lep obraz in si želeli te in one reči, ko bi bilo denarja, drugi, da bi se kazali, ker so imeli dovolj časa za postávanje in pohajkovanje.

Samo v eni izbici nahajamo mladega moža, sedečega tiho in malomarno na stolu.

Stari Novomeščanje so bili ravno take nature, kakor drugi ljudje poprejšnjih časov, da so stavili hiše tjakaj, kamor bi ne bil mislil nihče. Na levem bregu Krke, vrhu precej visokih skal, stoje še današnji dan ostanki selišč, kakor bi jih bil nanesel krágulj za svoje mladiče. Vidiš

tu z novomeškega predmestja, s Kandije, sloneti koče vrh skal, da se bojiš, vsak hip se zvrne ta ali ta v Krko, ako bi se kakšen vinski štem-pihar naslonil nanjo.

V eni teh lesenih, pol visečih hiš je torej samotni stanoval naš mladi mož, gosposko opravljen, visoke rasti, ognjenih oči in čednega obličja. Njemu ni bilo mar semnja. Zdaj pa zdaj se je ozrl proti vratom in poslušal, kakor bi koga pričakoval. A minila je dobra ura in ostal je sam. Zdaj je hodil po trhlih tleh gori in doli, zdaj je gledal čez pečine v Krko, zdaj zopet sédel na vegast stol, potegnil nekóve papirje čez malo mizico in gledal vanje.

Nekdo potrka na vrata. Mladi mož vstane in se oglasi.

Ribič Vid stopi v izbo, s klobukom pod pazduho, in se nasloni na zid pri vratih ter nekako plaho in boječe zre po mali stanici.

„Ali je tukaj tisti mož?“ ga vpraša gospod.

„Ali, tukaj je, gospod žolnir!“ odgovori Vid.

„Zakaj ga nisi pripeljal s seboj?“

„I, vraga, tega mi niste veleli. In tudi ne vem, če pojde. Ako imate kaj pogovora ž njim, idite rajši z menoj, jaz vem, kje ga dobova. Deklica njégova je tudi tukaj!“

„Ona? Katrica?“ vpraša žolnir hlastno.

„Kodranova deklica, ki je v vodo vrženemu priorju Avguštinu v rodu!“ odgovori Vid in ne-

kako ostro pogleda žolnirja. Poslednji mu vrne če mogoče še resnejši pogled. Bodisi, da se je česa bal, ali da ga je obšla posebna dobrotnost, žolnir stopi k mizici, odpre predalček in da ribiču precèj veliko srebrnega denarja.

Kmalu potem odideta oba.

V neki krčmi blizu svinjskega trga se je vse trlo ljudi. Ker je prostora manjkalo, je bil sédel majhen suhoten možek na preobrnjeno posodo in je na kolenih držal poliček, že pol izpraznjen, v eni roki pa kepo mesnine, katero je prav pridno trgal kos za kosom z zobmi, kar jih je imel še v prednjih čeljustih.

Zdajci mu nekdo potrka na ramo, in ko se ozre, vidi kloštrskega ribiča za seboj.

„Oče Maklenov, tukaj je gospod, ki bi rad govoril z vami,“ reče ribič.

Maklenovemu očetu pa od straha šine debel kos mesa iz ust v goltanec, tako da se je komaj odkašljaj, ker gospode se je on bal že od mladega. Vendar ko tega gospoda malo ogleda, ga strah nekoliko mine, in mirnejši pravi:

„Gospod kloštrski žolnir! Pijte iz mojega poliča, če se vam ne bi zameril.“

Žolnir se je menda tudi bal zamere, ker je vzel z Maklenovega kolena polič in malo omočil ustna. Obenem je ribiču mignil stran.

„Vi ste zdaj za variha izvoljeni Katrici s Kodranovega?“ vpraša moža.

„Pač, sem, sem! — Ali kam ste se bili pa vteknili? Poprej je ves svet ugibal, da boste do smrtne ure — Bog nam daj káko dobro! — ostali v Kostanjevici.“

„Vi boste omožili Katrico?“

„Kaj še, gospod žolnir, kaj še, he! he! Pijte, nate, pijte! Sama se bo možila, sama, he! he! Rajši jo imam, kakor spomladi po svetu pogledam. — He! Prazen polič imava!“

„Le dajte ga natočit! Pijte, kolikor morete, plačnik sem jaz. — Ali bi vi dali Katrico imovitemu človeku, ki jo bo rad imel in jo prav dobro preskrbel?“

„I, prav rad, dal, dal!“

„Ko bi jaz prosil za njo?“

„Jej! Vi, no, kajpak! — Veste kaj, žolnir ali gospod žolnir — ne zamerite staremu človeku, ki je ves neumen — rajnik prior, ki je bil moje rodovine — njega stara mati pa moj stari oče sta si bila vsak iz enega brata, menda kali, pač vsak iz enega brata! — prior vam ni bil voljan. Vidite, jaz vas prav lahko vidim, vi ste dober, práv dober človek — gospod, mislim reči — lažje vas vidim kakor po svetu gledam; pa ljudje bi me potlej pikali, da sem storil, česar rajnik ni storil, ki sva si po tretjem kolenu vsak iz enega brata. Jaz res lahko storim, kar hočem in kar ona hoče; oba vkup, oba vkup, zastopite! Pa menihi so tudi gospodje!“

Zavoljo rajnega — Bog mu je dal nebesa in veselje — bodo očetje kakovo zinili. Zato tega ne morem.“

„Storite, škoda vam ne bo — —“

„O, vem, vem! Pa Katrica je Katrica. Ne vem, kaj bo dejala. Onidan je imela ženine, pa jih je odslovila. Nemara da se ne misli še možiti. A jaz imam tudi eno, hči je moja, Alenka ji je ime, čedna deklica, več je je kakor Katrice in bolj spešna je za vsako delo. Njo bi vam pa rad dal, rajši ko po svetu pogledal.“

Žolnirju je pri tej ponudbi zatemnelo lice.

„Svojo hčer boste omožili drugam. Doto ji bom štel jaz, tisoč, dvatisoč goldinarjev vam odštejem, samo napravite, da dobim Katrico!“ je dejal žolnir.

„O! o!“ se je začudil Maklen, varih Katričin s Kodranovega, in dolgo ni mogel ziniti besedice, ne verjeti, ali je prav slišal ali ne.

„Ali bi bili mož-beseda, preljubi moj žolnir, ali gospod žolnir?“

„Še danes vam dam nekoliko. Glejte, ljudje naju gledajo. Morda bi kdo kaj slišal. Idite z menoj!“

Veselega lica je vstal suhi mož s slabega svojega sedeža in šel za žolnirjem vun. Videl je že svetle petice v svoji skrinji doma seštete in spravljene, zdelo se mu je, da poslušša samo pravljico o steklenem gradu v gori, kjer vragi

varujejo zakletih zakladov, da je vse to podobno le sanjam in marnjam.

„Pač, pač, vi jo boste imeli, vi, nihče drugi! Ona vas ima rada, to vem, najrajša; vi jo boste imeli! Ko bi rajnik prior vstal iz groba, vi jo boste imeli, če sva prav po tretjem kolenu vsak iz enega brata, vi jo boste imeli.“

Tako je govoril v veselju oče Maklen vse v en dir in hitro koračil za žolnirjem proti osamljeni koči, Kandiji nasproti.

Tam pa, kjer je pod razpeto rjuho ljubljanski kramar s krikom in vikom hvalil lepim kupovavkam svoje blago, je stala mlada, blede deklica, gotovo najlepša, kar je bilo na semnju hčerí dolenje kranjske strani. Bila je Katrica. Stoje med prijateljicami ni vedela, da jo s strani opazujeta dva moža, eden, ki jo je imel varovati, pa jo je zdaj malo manj kakor prodal, drugi pa žolnir, ki jo je ogledoval z nekim ognjem in veseljem, kakor bi jo hotel z očmi zajeti vase.

Kdo ve, kako dolgo bi bil žolnir stal in gledal tjakal med krdelo, ko ga ne bi bil opomnil Maklenov oče, da imata iti še nekam.

Ravno ko sta se obrnila, je šla Katrica od kramarja stran. Zagledala je tik pred seboj Vida.

„Kaj si kupil, Vide?“ ga ogovori.

Ribič pa z nekako čudno resnim licem ne odgovori na prijazno vprašanje, ampak vzdigne roko in pokaže med ljudi.

„Poznaš še leonega gospodiča? Nič več?“

Deklica se ozre, zagleda v dalji žolnirja, odhajajočega, zardi in noga ji zastane.

„On je!“ zašepeče tiho in strmi za njim.

Vid pa je zamajal z glavo ter zagodrnjal:

„Nič prida to! Ni ji še iz glave, hent! Ko bi vedela!“

IX.

Ne vemo, ali je ona pisateljska navada, da le preskokoma pripovedujejo svoje resnice in laži, napaka ali prednost. Napačno bi se tako počenjanje utegnilo po pravici imenovati morda zato, ker že po zdravi pameti ni dobro, da se trga na posamezne kose to, kar bi imelo biti celo. Zakaj čeravno se navadno še vedno kolikortoliko vidi notranja zveza teh posameznih kosov, se vendar žali vnanja enota. Nasproti pa nam blagovoljni bravec morda vendar pritrdi, da so tudi take dobe v človeškem življenju, o katerih se ne dá veliko povedati, če nečeš poslušati čisto vsakdanjih reči. Človeško življenje pa, vnanje in notranje, ta čudovita zmes vednih zmen, izkušenj, bojev, težav, veselja in žalosti — življenje je tista velika tvarina, katero je in

bode obdelovalo ljudstvo vseh obrekovanih in hvaljenih pisateljev. Ako torej tudi mi tu že vnovič preskočimo nekaj svoje kolovozne poti, čas imenovane, upamo iz dveh razlogov odpustka častitega bravca. Prvi razlog najde, če premisli, kar smo ravno izrekli; drugi razlog pa nam je ta, da smo trdno uverjeni, da imajo Slovenci in Slovenke dovolj žive domišljije, ki jim pomaga napolniti tiste vrzeli in praznote, katerih pisatelj v svoji slabosti ali nemárljivosti ni zadelal.

Pomaknimo povest za poldrugo leto dalje!

Žolnir je že dlje časa stanoval zopet v Koštanjevici, toda ne pri botri Lešpeti, kar se je letěj pobožni ženski zdelo tolikanj za malo, da je odsihdob vsem sosedam trdila, da je žolnir prav malo vreden človek in ga še ne bi hotela pod streho, ko bi jo na kolenih prosil. Če je pa verjeti stari pravljici, ki je ohranila to povest, je jokala botra Lešpeta nekaterikrat za tistim denarjem, ki bi ga lahko dobila za izbico, ko se ne bi bil hudobni in nevoščljivi gospod vselil v najlepši krčmi.

Kakor so skoraj vsi ljudje vedeli, je bila poroka žolnirjeva s Katrico toliko kakor gotova.

Odkraja, ko je bil žolnir zopet prišel in jel snubačiti pri Katrici, se je domislila besedi nesrečnega strica ter se je žolnirja ogibala in mu naravnost povedala, da ga vzeti ne more že iz

spoštovanja do rajnika, kateri gotovo v nebesih ne bo prosil za njeno časno in večno srečo, ko bo videl, da se ne ravna po njegovem svetu. Toda žolnir je imel razen sladkega svojega jezika, ki bi bil pregovoril tudi trdnejšo voljo, kakor jo je imela Katrica, še dva druga zaveznika, katera sta mu pomagala, da je nazadnje vendarle zmagal.

„Kaj si neumna ka-li?“ tako jo je vprašal njen varih oče Maklen, ki je vedno govoril za žolnirja. — „Z užgano trsko ga išči in ne dobiš ga boljšega. Kaj pravim? Še takega ne; s trsko ga išči! Kaj ni lep in bogat in prijazen in krotak! Šencaj te! Ko bi bil jaz ti, do komolca bi Boga zahvalil, da me hoče. Res, da sam ne bo znal stopati za brazdo in ne bo vedel, kako se vihti motika, a kaj zato! Le vzemi ga. Saj bo denarja pritresel na Kodranovo, da ga še seštela ne boš; le vzemi ga! Le nikar ne misli, da so v svetem zakonu sami sršeni, da se pika in bode in kolje; le tega vzemi, pa boš videla, kaj se to pravi. Poslušaj ljudi, ki so kaj izkušali! Koklja ve, kakov je kragulj, pišče ne.“

Težko bi bili taki ostroumni govori prepričali deklico, ko ne bi bil imel žolnir še drugega zaveznika, namreč Katričino lastno srce, ki je bilo vse drugačno od njene volje. Kjer se pa tehtnica ravno nikamor ne prevaguje, tam je

na eno stran treba male stvarce, da se pošibi. Svoje prve ljubezni ni mogla pozabiti. Kolikor si je prizadela že od stričeve smrti in še od prej, da bi si ga izbila iz glave, vendar se ji je skrivaj in ponevedoma vkradla v misli in v srce ena podoba, mladi tujec, z vso ljubeznivostjo, kakor se ji je nekdam kazal in kakor si ga je naslikala živa njena domišljija v mladostnem ognju. In preden si je bila revica vsvesti, s kom se peča njeno srce, si ga je naslikala v tako prijetnem okvirju, da ga ni mogla izvreči: in pri takih prilikah je jela, če je bila le sama, bridko jokati, ne vede ali od veselja ali od žalosti. Kaj čuda torej, da se je kmalu vdala — prvi svoji ljubezni in da je bil žolnir skoraj vsakdanji vasovavec na Kodranovem.

Menihi so se sicer še nekaj spominjali, da je rajnik prior Avguštin imel misel, da je žolnir drugoverec, najbrž protestant, da se torej nikakor ne sme privoliti zakon ž njim in s Kodranovo hčerjo. Zato so leti očetje malo odkimovali, ko so zaslišali, kaj se plete. „Nam je Bog na ramena naložil skrb za časno in večno srečo nasih podložnikov. Odgovarjali bomo, kako smo rabili svojo oblast. Za vsako ovčico, ki jo izgubimo od svoje črede, nam bo vprašanje zastavljeno, ali smo jo mogli, ali je nismo mogli oteti. Zato jaz menim, da moramo najprvo tega tujca poprašati, ali se more izkazati, da je prave

katoliške cerkve veren sin; če ni, moramo skrbeti po svoji duhovski in deželski oblasti, da se odpravi iz tega kraja. Nikdar se ne sme dovoliti, da bi krivoverec v zakon dobil žensko, ki je v našem kloštru podučena v resnicah sveté vere.“

To je bilo poglavitno zrno dolgega govora, s katerim je novi prior uveril menihe, da se mora žolnir brž zglasiti v kloštru.

Kako so se pa možje menihi začudili, ko jim je namišljeni drugoverec razgrnil neovržna pisanja, iz katerih se je bralo, da je Adam Žabranek pošten kristijan katoliške vere. Očetje niso imeli potemtakem nobenega ugovora več, in poroka je bila naznanjena.

Zjutraj se je zbrala velika množina svatov na Kodranovem. Bližnja in daljnja sorodbina se je posedla okrog velikanske mize k zajtrku, kakor je bila stara navada pred poroko. Vsi so bili že zbrani, le ženina še ni bilo. Svatje so jeli postajati že malo nevoljni in ta in oni je črhnil, kadar neveste ni bilo zraven, kako besedo, da to ni posebno znamenje, ker se ženinu tako malo mudi.

Šele ob desetih se je bližal samotni jezdec Kodranovemu. Svatje so se vrétili proti oknu in spoznavši žolnirja, so ugibali zlasti stari očetje, da tega že davno niso slišali, da bi bil ženin prijezdil. Njegova obleka je bila ženskam

povseči, možje pa so zopet trdili, da ni prav, če pride ženin brez plašča po nevesto.

Katrica je bila ravno v drugem koncu hiše sama v kamrici. Ko zagleda svojega ženina dohajati tako samega, so jo zalile solze in ko bi bila mogla v tem trenutku vse podreti brez sramote, se ji je zdelo, da bi bila to prav rada. Ne enega svojih ljudi ne pripelje na svate! Ženin je njen in ona ga ne pozna veliko več ko vsakega tujca! In temu se bo danes, čez nekaj ur vdala in zavezala za vselej, za vse življenje, za večno! Taka čuvstva so jo obhajala in menila je, da je vso to reč premalo preudarila. Ko bi se bil dal čas ustaviti le še za nekaj dni! Ali to ne gre, kaj poreko ljudje; sama sem si izvolila svojo srečo, nosila jo bom, naj bo dobra ali slaba. Tako se je deklica tolažila in obrisala solze.

V tem hipu stopi ženin v njeno stanico.

„Zakaj pa v joku, preljuba? Ali me imaš tako malo rada, da se bojiš zakona z menoj?“ vpraša mladi mož.

„Ne bojim se nič. Samo milo se mi je storilo, ko si tako sam prišel pome. Ali nimaš res nobenega svojih ljudi, ki bi ga bil povabil? Kako bi me bilo to veselilo! Vsaj misliti ne bi bilo treba potem meni in drugim, da me jemlješ brez privoljenja svojih ljudi.“

„Saj sem ti že pravil, da sem sam na svetu, da si mi ti edina duša, ki jo ljubim. Pusti svoje domišljije in idi, greva tjakaj k ljudem, ker že mora biti tako.“

„Tako temnega in zamišljenega lica si bil, ko si jezdil čez naš dvor, da se mi je srce trgalo; povedi, kaj si mislil?“

„To se ti je le zdelo.“

„Ko bi bili še rajnik stric živi, oče Avguštin, bi šla pol lažje k poroki s teboj.“

Rekši je obrnila deklica svoje lepo temno oko v njegovo lice in se hotela nasloniti nanj; a zapazila je v tem hipu zopet tisti obraz, katerega je menila videti že na dvoru.

„Zakaj me spominjaš nanj. Saj veš, da me ni mogel videti, da me je nápak sodil in da bi te ne bil nikdar imel — —“

Vrata se odpro, in starejšina oče Maklen stopi v izbico.

„Pozneje se pomenita, pozneje. Zdaj je čas iti v cerkev, gospod bo čakal. Mašo bomo imeli še pred poroko in Boga prosili za lepe in pridne otroke. Pozneje se zmenita. Svatje bi že radi šli. Alo, na vozove!“

Žolnir prime ihtečo nevesto nalahko pod pazduho in jo pelje vun. Zasedejo vozove in vsa vrsta drdra od Kodranovega po kolovozni poti proti kloštru.

Ob poti je bilo po njivah veliko poljskih delavcev, ki so zastali v svojem delu in ogledovali svate. Nekateri izmed njih so blagrovali nevesto, da je dobila tako bogatega ženina; nekateri pa so z glavjo majali in govorili: Bog ga vedi, kaj bo še s Katričino možitvijo? Le domačega naj bi bila vzela, ne pa moža iz devete dežele, ko se ne ve, ali ima tako srce, kakor kak domačin ali ne. Prava božja volja težko da bi ju sklepala. Saj se ve, da rajnik prior ni hotel ničesar slišati o tej mešanici. On je bil pa pobožen in za božjega namestnika posvečen mož, torej je že vedel, zakaj brani. Kar se ne zлага, to se ne zлага, jablana ne raste v pesku. Bog nam daj pravo pamet in um, da bomo njega prav spoznali in njegovo voljo; Katrici pa ne bo nič dobrega pri žolniriu. Pred zakonom pela, po zakonu jokala, to je star pregovor. Polž pokaže roge, kadar ga nihče ne vidi.

X.

Ko so se peljali svatje mimo ribiške koč, javaljne je bilo komu izmed njih mar, da ni bilo videti Vida niti pred staro hišico, niti v čolnu. Vedeli so sicer, da leži stari mož že dlje časa bolan; ali kaj se zmeni svet za enega človeka!

Na slamnati blazini, ki je bila razgrnjena čez trhlo in podloženo postelj, je ležal mož z vsakovrstnimi cunjami odet in je težko dihal. Oči so mu bile udrté globoko pod čelo, lice je bilo upadlo in obradne kosti so stale posebno na videz. Deklica zabuhlega obraza in objokanih oči, Vidova hči, je sedela nedaleč od njega na stvari, stolu podobni.

„Deklina!“ zakliče bolnik.

„Kaj bi radi, oče! Ali vam je slabeje? Naj pošljem po gospoda!“

„Boš že še! Umrl bom, vem, da bom. Poprej ti pa še nekaj povem! Idi sèm! — Pod hišnim pragom je nekaj denarja. Četrť je poštenega, tisto je tvoje. Drugo pa sem dobil od žolnirja za nekaj, kar povem izpovedniku. To mu daj nazaj, če bo še kaj časa tukaj. Če pa ne, daj vbogajme revežem. Pa moli zame — da bi mi Bog grehe odpustil. — Pridna bodi in zvesta, ubogaj, kar ti bodo pošteni ljudje rekli, in dlje boš živela, kakor tvoj oče“.

Dalje mož ni mogel govoriti. Deklica je tiho jokala.

„Ali je žolnir še tukaj?“

„Še, pravijo!“ odgovori hči.

„Ali vzame Kodranovo hčer?“

„Že dolgo nisem bila nikjer, ne vem. Pravili so, da!“

„Poslušaj me! Popoldne mi bo bolje; ti pojdeš na Kodranovo in boš rekla, naj Katrica dol pride, jaz ji imam nekaj povedati. Kaj ne, da pojdeš?“

„Ali naj pustim vas na samem?“ pravi hči.

„Popoldne mi bo bolje. Najprej pojdeš tja gor in potlej po izpovednika.“

Strašen kašelj se loti moža.

Vrata se odpro, in Holte stopi v kočo. Pogleda svojega prijatelja in odkimuje:

„Oj, te! oj, te! Vide, Vide! Kako te je potlačilo! Skoraj bi te človek ne poznal. Nemara da pojdeš dol, kjer ni ribičev, v krtovo deželo. Škoda zate, res škoda! Kolikokrat sva ga vkup pila! — E, morda ga pa vendar bova še kdaj! Bog je dober, prav dober, to vem jaz. Pomislil se bo in ti bo dal še zdrave pete, da boš storil več pokore.“

„E, ljubi moj, vsaka stvar traja le nekaj časa, menim, da smo pri kraju. Ura se bliža, ne vem, kaj bo,“ toži bolnik.

„I, kaj bo! Nič hudega, v pekel ne pojdeš; tega se nič ne boj. Saj si dosti trpel in delal na tem svetu. Bog ti bo že kaj za pokoro obrnil in jaz bom tudi očenaš molil za tvojo dušo. Ti moraš pa tam zame Boga prositi, da se zopet snideva. Saj jaz sem že tudi ves vegast, noge niso več tiste, kakor so bile, vid mi ne dá, sluh me popušča, za teboj pridem prav kmalu. Samo

nekaj reči imam še poravnati tu na svetu, zato prosi Boga in Mater božjo, kadar pred nju prideš, da naj me še pustita nekaj časa. Tačas poterjam dolgove in poplačam, kar sem na olju dolžan, in malo več bom molil, da me bo bolj izlahka stal odgovor pred večnim sodnikom. Dozdaj imam še bore malo, kar bi se utegnilo deti na dobro vago svetega Mihela," govori Holte.

„Deklina, idi vun!“ pravi bolnik, in ko deklica odide, vzdigne Vid glavo in začne tiho govoriti:

„Holte! Ti veš, kaj mi teži vest. Daj, svetuj mi, kaj čem početi?“

Holte pogleda v tla, odhrka se in pravi: „Žolnirja imaš v mislih, kaj ne? E, jaz bi dejal, da ti Bog ne bo štel v grehe, če ne govoriš nič o tem. Saj ga nisi videl. Morda pa ni on ubil meniha.“

„Jaz vem, da ga je. Zato me vest peče noč in dan in ne morem tega nesti s sveta. Izpovedal se bom in videl, kaj mi bo rekel gospod duhovnik.“

„I, nu! le, le! Saj jaz tudi nič rad ne vidim, da si mi povedal. Potlej ne bo treba meni praviti. Samo žolnirja je škoda. Glej, ravno danes, zdajle menda, ima biti poroka, in kakor ti zineš, ga poiščejo, preden se prvič naspí v novem stanu.“

„Kaj! Poroka! Danes?“ zavpije Vid, sede v postelji, pa onemogel pade na zglavje nazaj.

„Kaj ti je pa, Vide!“ vpraša Holte ustrašen.

„Pojdi! Leti! Brž!“

„Kam pa, Vide?“

Pa Vid za trenotek ni mogel odgovoriti. Oči je zatisnil in smrtne slabosti so ga obhajale. „Bog ti meni pomagaj, če neizpovedan umrje vpricho mene, utegnil bi še z onega sveta nazaj zahajati in bi me tresel ponoči. Deklica! Kje si? — O joj! Vide, vzbudi se, vzbudi! Deklica, kje visiš? Oče mrjo!“

Prestrašena stopi Vidova hči v hišo. Ali v tem hipu odpre bolnik oči, pogleda po hiši in pravi: „Holte! — ali hočeš, da bi dosegel večno zveličanje?“

„Rad bi ga rad in tudi tebi ga privoščim prav iz srca. Jokal bi, ko bi vedel, da si pogubljen,“ odgovori Holte.

„Teci v kloster — poroka ne sme biti, dokler se jaz ne izpovem in ne govorim s Katrico. Teci, kar moreš.“

„I, ti ljubi Vid, ti dobra duša, kdo pa bo meni verjel? Ali me ne bodo imeli za neumnega in me ne napode?“

Vid kaže za tram. Zamazan papir je bil vtaknjen v razpoko. Holte ga vzame vun.

„Tisto sem bil našel tačas v čolnu, teci! Morda bo tisto kaj govorilo,“ pravi Vid.

Dasi grozno nerad, vendar se spravi Holte na pot. Ko bi z Vidom ne bila taka prijatelja in ko se ne bi bil bal, da pride po smrti nazaj na zemljo kot strahovit duh, nikdar se ne bi bil vdal, že zaradi tega ne, ker se je od mladega vselej najrajši ogibal menihov. Kako grenka mu je bila dalje ta pot, se uvidi tudi, če se premisli, da je napravljaj Holte ž njo sam sebi veliko škodo. Že več dni namreč se je brusil na pijačo, ki ga bo gotovo čakala na svatovski dan na Kodranovem. In zdaj je imel ravno z lastno besedo podreti vse svatovanje. Razen teh težav je pa imel mož še veliko drugih pomiselkov, katerih ne bomo omenjali. Zato je prav počasno koracal proti kloštrski cerkvi. Kaka dvakrat ga je bilo volja leči za mejo in tisto pismo obesiti na trn. Pa obakrat je premagal izkušnjava.

Prišel je na cerkveni prag. Maša, ki se je po stari navadi brala pred poroko, je bila ravno minila, in svatje so se razvrščevali pred oltarjem.

Zdaj šele je bil Holte v pravi zadregi. Prepozno je prišel, da bi bil može dobil zunaj, v cerkvi pa po njegovi misli ne sme živ krst izpregovoriti glasne besede kakor mašnik, šolmašter in mežnar. Kaj je revežu početi! Nekaj časa stoji doli pri vratih in misli. Kar ga popade neka jezica in brž se zasukne in gre iz cerkve. „V uho me piši Vide in žolnir in umor rajnega

priorja in poroka in vse — Bog ti meni pomagaj!“ Tako je dejal in koračil čez pokopališče.

Sreča tam starega patra Antona.

„Kaj ne boste počakali, da bi bila poroka dokončana, in molili očenaš za srečen zakon mladim ljudem?“ vpraša Holteta.

„Jaz sem že odmolil, gospod duhovni oče!“ se zlaže Holte. „Ali stojte malo, saj vam lahko povem menda, kar vem. Ribič Vid je bolan na smrt in bi se rad izpveal.“

„Zakaj pa oprézuje to okolje? To bi bili morali takoj naznaniti v kloštru. Za tako reč se mudi. Ali je zelo bolan?“

„Saj pravim, na smrt! Pa nekaj je še dejal Vid. Dejal je, pojdi in povedi gospodom, pravi, naj ne poročajo žolnirja z onegavo — Kodranovo Katrico. On pravi, da nekaj ve o njem, nekaj takega, da bo svet strmel.“

„Ali je to res?“

„I, saj sem mu rekel, da mi gospodje ne bodo verjeli. Dal mi je pa tole pisanje s seboj — ne vem, kaj se bere ondukaj, ali je rojen list ali kakóva pečat — samo to se mi zdi, da ga je našel tisto noč, ko so rajnega gospoda priorja vrgli v vodo — Bog mu daj nebesa.“

„V vodo vrgli?“ vpraša pater.

„Jaz nič ne vem, ali so ga vrgli ali je padel, jaz nič ne vem. To že Vid pove na izpovedi. Vse pove po pravici.“

Menih pogleda list. Bilo je tisto pismo, katero je bil prior Avguštín poslednji dan pred svojo nesrečno smrtjo dobil v roke.

Z naglim korakom stopa stari naravnost v cerkev. Holte stoji nekaj časa zamišljen, kmalu pa mu pride na misel, da pridejo svatje iz cerkve. „Če se je poroka razdrla in je dedec v kuti povedal, da je Holte prinesel to pošto in te bridke besede, morda bi me žolnir précej tako zagovoril, da bi bil vse žive dni bolan, ali bi me bil pa jel daviti.“ Tako si je mislil umni mož in je menil pobegniti. Ali zvedavost mu je bila tudi velika; poleg vse svoje bojzani bi bil vendarle rad videl, kaj bo. Zato se je skril v bezgov grm, ki je rastel tikoma zida, in je vprl oči v cerkvena vrata. Tako je precëj časa tiho čepel in nalahko dihal.

Naposled pridejo svatje in gledavci iz cerkve. Vsi so imeli prestrašene obraze, Katrica je jokala. Dve ženi sta jo opirali vsaka pod eno pazduho. Žolnirja ni bilo med njimi. Šele ko so drugi odšli, je prišel tudi on iz cerkve. Takega Holte še ni videl. „Strašno hudih oči je bil“ — je pripovedoval Holte pozneje — „barve ni imel nobene na licu, usten se ni videlo nič, čuden je bil, prav čuden, grozno sem se ga bal.“

Kakor blisk se je razvedela novica, da se je Kodranove Katrice poroka ustavila ravno v sredi pri odločilni besedi. Kakor povsod so

iskali ljudje tudi tu vzrokov te neslišane dogodbe in govorile so se najčudnejše in najneumnejše reči.

Ribiča je šel sam prior izpovedat, in takoj potem je bilo čudno vitje po kloštru.

Proti večeru tistega dne je šlo kakih pet oboroženih mož, biričev, proti hiši kjer je žolnir navadno stanoval. Meščanje v Kostanjevici so bili vsi pokonci in so gledali, kaj bo. Ali zastonj so popraševali po žolnirju. Nihče ni vedel, kam je šel. Gospodinja je pravila, da je bil okrog poldne doma, pozneje ga ni videl nihče več. V sobi, kjer je stanoval, je bilo na tleh kup pepela. Sežgal je bil svoja pisanja in nekaj koscev je pričalo, da so bila nekatera velike cene.

Okoli desetih zvečer je pel mrtvaški zvon. Vid je bil umrl.

Ravno ob tem času je nekdo na Kodranovem trkal na okno. Stara dekla se je odznotraj oglasila in vprašala, kdo je in kaj bi rad. Po glasu je iz odgovora povzela, da je žolnir, in zaprla okno. Še nekaj časa so slišali trkati. Ker se nihče ni hotel oglasiti, je zopet vse potihnilo.

Nekaj dni potem so drvarji v hosti, pol ure od Kodranovega, našli mrtvo človeško truplo in iztreljen samokres poleg njega. Spoznali so žolnirja. Bil je še tako oblečen kakor na poročni dan.

Kmalu potem, ko se je razvedelo, da je žolnir bil ubijavec, je dal oče Maklen veliko denarja cerkvi vbogajme. Ljudje niso vedeli, kje ga je dobil.

Kdor je trideset let pozneje prišel na Kodranovo, je videl postarelo, zgubano in zane-marjeno oblečeno žensko, ki je, čeravno gospo-dinja imovite lastnije, trdo delala od svita do mraka in z nekako osornostjo ukazovala družini. Kdo bi bil spoznal v tej čemerikavi, skoraj grdi babi nekdanjo lepoto kostanjeviškega okrožja — Katrico?

II.

Deseti brat.

Roman.

Prvo poglavje.

Mlad junak po polju
s težkim srcem hodi.
Simon Jenko.

Pripovedovavci imajo, kakor trdi že sloveči romanopisec Walter Scott, staro pravico, da svojo povest začenjajo v krčmi, to je v tistem shodišču vseh popotnih ljudi, kjer se raznovrstni značaji naravnost odkrito kažejo drug drugemu poleg pregovora: v vinu je resnica. Ako se torej tudi mi poprimemo te pravice, izvira iz tega, ker menimo, da naše slovenske krčme in naši krčmarji, čeravno imajo po deželi veliko preprostejšo podobo, niso nič manj originalni ko staroangleški Scottovi. To se ve samo ob sebi, da ga slovenska mati do zdaj še ni rodila, ki bi z isto rezno natančnostjo obrisal naša narodna svojstva, kakor je omenjeni nedosegljivi mojster svetu predočil značaje svojega ljudstva. Zato ne bo poizkušal pripovedovavec te vseskozi resnične pripovedi naslikati veselega slovenskega vinotoka Peharčka, in to iz treh razlogov ne: prvič zato, ker si ni mogoče misliti Peharčka takšnega, kakor je v resnici bil; drugič, ker ima letá poznanja vredni mož le

začasno, hitro minljivo mesto samo v začetku naše povesti, in tretjič, ker imamo še enega krčmarja, Peharčku po duhu sorodnega, vplesti pozneje v povest. To pa menda ne gre, da bi se semtertja enake reči dvakrat pravile.

Pred štiridesetimi leti torej je Peharček koščenega obraza, raztrganega slamnika, oguljenih, z zaplatami obloženih hlač, hodnične srajce in križatih naramnic muham branil polič vina na vegasti mizi. Pri poliču je pa slonel kosmat mož, suknjar, ter pravil krčmarju Peharčku to in to nepotrebno reč.

„Prav gladka kaplja se bo učistila iz letošnjega vinčeca,“ je dejal suknjar in zavzdignil kupo proti malemu oknu, da bi ogledal pijačo proti luči.

„Bogme, gladka!“ pokima krčmar in jezno udari z lesenim muhalnikom po mizi, kjer je srebala tropa te sitne živali razlito vino. „Tega mrčesa je povsod polno!“

„Le stoj, Peharček, pa mene pomni: tako bo močno to vince, kadar se cvet do dobrega usede, da si bodo ljudje, kadar se ga bodo prav po božji volji navlekli, lase in ušesa pulili ter rdeče nosove pa otekle vratove, prazne mošnjice pa krvave butice nosili, kakor se poje v pesmi.“

„Bogme!“ pravi Peharček; pa preden konča besedo, zasliši, da je pred hišo priropotal voz

in da nekdo kliče zunaj. Brž vrže muhalnik iz rok in leti vun.

Peharčkova hiša je stala tik vélike ceste. Za hišo pa je držala mala cesta ali boljše kolovozna pot v stran.

Dva gospoda sta poskakala z vozička in starejši je glasno klical pijače. Krčmar je enega poznal, zakaj pozdravil ga je, stisnivši slamniki pod pazduho: „Bog daj dober dan, gospod Vencelj! Hitro ste prišli iz Ljubljane, kdaj — v petek ste mimo šli. No, zdaj vem, da ste zopet nakupili mazil, rož, kroglic in vsega in boste zdravili ljudi, da bo strah.“

Govoréč se je krčmar oziral na mlajšega gospoda in ugibal sam pri sebi, kdo je pač to, ki se je pripeljal z okrajnim zdravnikom gospodom Venceljem. Bil je mlad, jako lep gospodek, a Peharčku čisto neznan.

Gospod Vencelj ni pustil, da bi bil krčmar konja izpregel; pila sta na voz naslonjena.

„Peharček,“ je dejal zdravnik, izpraznivši dočista prvo kupo, „naprezi, da boš peljal tega gospoda na Slémenice! Saj veš, da moram jaz tukaj v stran.“

„Jaz bi to prav rad, zakaj ne, zaslužka se nisem še nikoli branil — vrag naj vzame še kolesce — pa zdaj ne morem, jutri pač. Kolo se mi je strlo od voziča in ravno otódi ga je nesel moj fant h kovaču. Jutri bi vas pa peljal,

naj si bo ta ali kateri hče, jaz ali moj fant. Jaz menim, naj bi ostali mladi gospod pri meni čez noč, saj je že štiri čez poldne. Moja stara — zdaj v bobu korenje pleve — bo že vrgla zvečer kaj čez ponev, da se bo dalo ugrizniti. Postelje res nimam take, da bi se človek v blazino vdrl; pa že posteljem na otavi tako mehko, če je božja volja, da se bo ležalo za silo.“

„Jaz sem obljubil, da pridem danes,“ odgovori mladi tujec; ali ne morem dobiti voznika nikjer drugje tu v obližju?“

„Bogme, ne izlepa,“ odgovori Peharček. „toda imajo ljudje bolj vole, konja imam samo jaz.“

Zdravnik gospod Vencelj je mislil in mislil, nasvetoval zdaj to, zdaj to, kako bi spravil mladeniča na pot. „Bo že!“ reče čez nekaj časa; „ali jezdarite?“

„Še nikoli nisem bil na konju,“ odgovori potnik.

„No, na suhem se ni še nihče naučil plavati. Peharček, ali imaš konja napasenega?“

„Bogme, konj je dober, sit ko stopa, ravno poprej sem mu vrgel povosmo detelje; vem, da je že vso potrl in pohrustal.“

„Že dobro. Jaz imam tu na vozu ravno prav kupljeno sedlo. Pa bova gospodu vsak pol posodila, naj jezdi.“

Peharček se popraska za ušesi, zavaha ustnice pod nos in pravi: „Nikarte mi ne zamerite; saj veste vi bolje ko jaz, kaj govori pregovor, ki pravi, da tri reči niso dajati na posodo vsakemu človeku ali pa nikomur: ne žena, ne pipa, ne konj. Pa ker ima moj sirec že stara rebra in je že vsemu vajen, ne rečem, da ga ne bi dal, ko bi — nikar ne zamerite — ko bi — gospoda poznal.“

„O nič se ne boj za konja; jaz sem prórok za to, da ga dobiš jutri nazaj,“ reče zdravnik.

Trenotek potem je stal Peharčkov sirec, ki je stavil rebra že malo preveč na očiten videz in molil glavo bolj v tla ko nakvišku, osedlan in očejen na cesti. Peharček je z všečnim očesom gledal zdaj svetle dvajsetice v roki, ki mu jih je bil dal mladi gospod, zdaj usnjato sedlo, ki tako lepo stoji na koščnem hrbtišču njegove kleke. Mladenič se je malo nerodno skobalil na svojo rosinanto; krčmar pa mu je dal veliko njegovo usnjato torbo na konja in ga podučil, kako mora ravnati s pohlevnim sircem, da bo rajši stopal.

„Torej srečno pot, gospod Kvas!“ — je dejal zdravnik. „Pred mrakom boste ravno v gradu. Sporočite moj pozdrav gospodu Benjaminu. Kmalu enkrat pridem tja s svojo hčerjo, da mu voščim srečo, ker je dobil tako korenito izobraženega in učenega mladega moža svojemu

sinu za učitelja, kakor ste vi. Zbogom! Prav vesel sem, da sva se seznanila; upam, da nisva bila naprvo in nazadnje vkup. Zahvaljujem se vam za družčino.“

„Prosim, gospod zdravnik, meni se je zahvaljevati vam za dobrotno prijaznost!“

„No, no, kajpak! Greh bi bilo, ko vas ne bi bil vzel na voz; žal mi je, da ne utegnem z vami v stran do Slemenic. Srečno!“

Rekši udari Vencelj po konju, in voz zdrdra po stranskem potu. Gospod Kvas — tako je imenoval zdravnik svojega dosedanjega tovariša — tudi spodbudi svojega zaspanega šarca in odjezdi po véliki cesti, ko si je bil, kolikor se je dalo po nejasni Peharčkovi razlagi, zapomnil, kje mora zaviti v stran, da pride prav.

Dan je bil prijazen; solnce se je bilo preme knilo že na zahod: vendar se je še z vso žarnostjo upiralo potniku v hrbet, kar mu je bilo toliko bolj nepriležno, ker se je izpod kopit nemarno klavzajočega konja vedno vzdigoval oblak cestnega prahu in polnil mladeniču nos in ušesa. Zastonj so bile vse poizkušnje, da bi pripravil žival do hitrejše stopinje in tako vsaj nekaj prahu pustil za seboj. Peharčkov sirec je bil tepeža in suvanja tako vajen ko trave; zato ga ni pripravil kdo kar tako v dir. In ker je sedel Kvas, kakor sedlu nevajen človek, nekaj boječe in nerodno, zraven pa moral držati

pred seboj še svojo sitno butaro, z obleko in knjigami natlačeno, potem se lahko razume, zakaj se je pomikal le počasi dalje.

Lovre Kvas je bil dovršil vse učenje na ljubljanskem liceju. Rojen pod prosto slamnato streho, je bil v zibeli namenjen, da bo pasel čez nekaj let krave, potem služil pri bogatejšem sosedu za hlapca in se naposled po očetovi smrti ubijal z malim zemljiščem deset mernikov posevka, kakor vsi Kvasovi, kar jih je znal oče Luka po starem pomnenju naštetih na prste. Ali Rojenice, ki imajo pri zibeli vsakega poštenega Slovenca svojo odločilno besedo, so bile naklonile našemu Lovretu kmalu po porodu drugi, lepši namen: da bo delal z glavo in rabil na mestu ótike gosje pero. Znano je življenje ubogega dijaka; torej mi ni treba posebej opisovati Kvasovih stisk in bojev z revščino in nadlogo. Posebno izvrstna glava za učenje, ljubezen do dobrega reda in vedenja in marsikatera druga lepa lastnost je mladeniču pridobila podpornikov in prijateljev in je delala starima roditeljema veliko upanja, da se jima izpolni poslednja največja želja. Ali čuda! Dokončavši ljubljanske šole tihi mladenič ni „hotel dobro storiti“ po materini misli, in ne da bi bil postal mašnik, je kazal vse bolj posvetne naklepe. Hotel je iti v daljnja večja mesta v višje šole. S tem pa niso bili nezadovoljni samo ubožni

roditelji, ampak zameril se je tudi večini svojih podpornikov, tako da je bil skoro popolnoma zapuščen. Vedel je pa, da Angleži še niso iznašli tako blagotvornega stroja, da bi se dalo po njem živeti od zraka ali od čiste vode. Zato mu je bilo ravno prav, da je po nekem priporočilu dobil začasno službo za učitelja sinu imovitega graščaka Benjamina G* na gradu Slemenicah. Ker je bil tudi precej slabotnega zdravja, se je hotel vrhutega okrepiti na deželi in še kaj zaslužiti za daljnje učenje.

Tako ga nahajamo ravno na poti. Voza iskaje je bil po sreči naletel na zdravnika Venclja, in to mu je naklonilo prvič prijetno družčino za popotovanje, drugič pa si je prihranil voznino.

Kmetje ob cesti in drugi napotni ljudje so, srečevaje Kvasa, zvédavo ogledovali mladega jezdeca. Zlasti mlade deklice so se rade ozirale za njim, ker po svoji vnanji postavi je bil Lovre kaj čeden mladenič. Ne veliko črez dvajset let star, oblednega, okroglega obraza z visokim čelom in živimi, črnimi očmi, iz katerih je bil brati poprej otožen kakor vesel značaj, je bil Kvas na prvi pogled vsakemu zanimiv človek. Obleka njegova bi v vélikih mestnih sobah morda ne bila veljala za lepo, a za na kmetih ji ni bilo kaj reči. Suknja je bila iz črnega sukna, cela in še neoguljena, dasiravno bi bil

poznavavec po natančnem pogledu sodil, da je temu že dobro dolgo, kar jo je dal krojač iz rok. Isto bi se moglo reči o drugem opravku. Lišpa ali drugih nepotrebnosti ni imel nič na sebi, samo veliko srebrno uro je nosil na pozlačeni verižici, ki jo je naš mladi prijatelj zdaj pa zdaj iz žepa potegnil, pogledovaje, kako dolgo že hodi.

Vedno nižje se je pomikalo solnce. Po vročem jesenskem dnevu je nastajal prijeten večerni hlad. Zamišljen je sedel mladenič na konju; niti zeleni travniki in zapuščena rjava strnišča, niti otožno, vednozeleno smrečje okrog starih, domišljijo budečih razvalin na obcestnih hribih ni moglo nase obrniti potnikovih oči, zakaj imel je veliko premišljevati. Skoraj najlepši del svojih let je imel za seboj; ali vsa ta leta so mu prinesla malo malo užitka. Veden trud, delo, nadloge in nekatero bridko uro je prebil; in če je pogledal v najbližnjo prihodnost, tudi tu ni imel veselega upanja. „Zdaj pridem v tujo hišo, k tujim ljudem; bogve kako bom tam zadovoljen. Morda dobom puste sitneže za svoje zapovedovavce, ki mi bodo dali čutiti, da sem plačan človek, hlapec! Ah, Bog moj, kako malo tvojih zemeljskih darov bi bilo meni potreba, da bi izlahka prišel do samostojnega in srečnega življenja! Koliko je ljudi, ki žive v obilnosti in ne poznajo in ne vedo, kako

človeka teži čut, da je na druge navezan, da seda za tujo mizo! Vi niste poizkusili, kaj je siromaštvo, vi domišljavi poetje, ki trobite in pojete svetu, da je več sreče v uboštvu ko v imetku. Res je morda, da si vsak človek sam ustvari srečo, ali prvi pogoj v tem je, da mu usoda ne zapira pota.“

Prišlo mu je tudi na mar, kako neokretno se mu bo pač včasih zdelo v svojem novem stanu. Vedel je, da je velika pokora, podučevati trpoglavega paglavca, zlasti če so roditelji v svoji preveliki ljubezni prepričani, da ima fant bister um in dobro glavo. Dalje se ni bil Lovre Kvas veliko vaje vesti po navadni etiketi; prosti kmetiški sin je bil bolj utrjen v Horaciju in Homerju ko v abotnih poklonih in neslanih govoricah takoimenovane omikane družbe. Vendar, kar se poslednjega tiče, se je tolažil s tem, kar mu je gospod Vencelj pravil o slemeniški družini; z druge strani pa se zopet ni čutil tako okornega, da bi se mu bilo ravno bati, in zaupal je svojemu prirodnemu, vednostno dovolj izobraženemu razumu in čutu.

V tej razmišljenosti je bil Lovre Kvas pozabil paziti, kje je stranska cesta, ki po Peharčkovem popisu drži do Slemenic. Šele ko je solnce zašlo in ko so ga jeli ljudje bolj pogostoma srečavati, se je domislil, da je morda že izgrešil pravi pot.

„Ali je tod prav do gradu Slemenic?“ vpraša starega zgubanega moža, ki je nesel butaro rogovilastih, neobrezanih brezovih vej na hrbtu.

„Ka-aj?“ zatuli dedec z visokim glasom, iz katerega se je dalo soditi, da je gluha.

Kvas še enkrat vpraša.

„Metličja sem narezal, metličja!“ odgovori mož.

„Vi me ne razumete, oče! Jaz bi rad vedel, koliko je še do Slemenic in kod moram iti do tja.“

Stari dedec ga s svojimi malimi očmi debelo pogleda pa pravi: „Nu, aha, res!“ in odide počasi svojo pot.

Če ni hotel Lovre ostati s svojo kleko na sredi ceste, je moral dalje jezdit, dasi se mu je skoro zdelo, da bi bilo bolje, ko bi se vrnil; zakaj po uri sodeč je mislil, da bi moral po Peharčkovih besedah biti že na Slemenicah, ko ne bi bil izgrešil stranskega pota. Pa kakor bi mu nagajal sovražen duh, ravno zdaj ni bilo nobenega človeka na cesti. Na vzhodu je pokazal mesec svoje polno lice.

Črez nekaj časa ugleda majhnega dečka s cajnico na rokah, ki mu je ravno naproti tek. Kraj je bil malo samotna, in fant je morda menil, da je ta človek v suknji eden tistih hudih gospodov, ki hodijo očeta za davek rubit, zato se je ognil s ceste na travnik.

„Hej, fantič! stoj!“ vpije jezdec. „Kod se hodi do Slemenic?“

Ali bosonogi deček stisne namesto odgovora svojo kapo pod pazduho in jo udere po travniku, kakor bi mu bili vsi vragi za petami.

Nevoljen je začel Kvas rentočiti in se jeziti sam nase in na starše, ki tako izrejajo otroke. Zdajci zagleda tretjega človeka in misli: v tretje gre rado; če še zdaj nič ne zvem, pa se vrnem in prenočim v prvi hiši. Mlada deklica s košarnico na glavi ga sreča.

„Dober večer, Micka!“ jo ogovori Lovre ter ji zastavi že tolikokrat ponovljeno vprašanje.

„Oh, moj Bog in Mati božja! — odgovori deklica, „saj ste že zašli za poldrugo uro predaleč. Ali niste videli velike smreke na samem in s peskom nasute male ceste? Tam bi bili morali v stran zaviti. Če boste počasi jezdili, greva vkup, pa vam pokažem. Ravno prav bo; tako me vsaj ne bo strah.“

Lovre obrne konja, in počasi sta popótovala z deklico nazaj. Marsikaj jo je vprašal in marsikaj mu je povedala medpotoma, česar pa ne bomo tu sem postavljali, ker bi bilo morda za katerega resnobnejšega izmed prijaznih bravcev premalo važno. Ko sta prišla do imenovane smreke, mu je razložila, katerih potov naj se ogiblje, da bo prav hodil.

„Oblačno je malo; da bi le Bog dal, da bi se mesec ne skrila za oblake, pa boste lahko našli.“

„Aha!“ — zarohni tu tretji glas, in Kvas zagleda čudovitega moža na cesti — „aha, dekle, jaz bom že tvojemu povedal, da se ti z drugimi razgovarjaš ponoči pri mesečini; slabo te bom pohvalil, ha, ha, ha!“

„Kaj si ti, Mrtinek?“ je dejala deklica. „Glej, ta gospod grede na Slemenice. Ti greš ravno to pot in hodiš lahko ž njimi.“

Lovretu pa je pošepnila natihoma: „Nič se ga ne bojte; čeravno je raztrgan in bos in grd in nima prave pameti, pa je pošten. On je deseti brat, pot dobro ve. Lahko noč!“

Drugo poglavje.

Povsod poznan, nikjer domá,
kjer vleže uro se poslednjo,
tam smrt mu domovanje dá.

Fr. Levstik.

Kdor pozna življenje, dejanje in nehanje, misli in prepričanja, kakršna so bila nekdam po pripovedih naših starih slovenskih očakov, ki gluhi in slepi za spačeni novi svet hvalijo vedno le svoje čase in svojih prednikov dni: ta mi bo pritrdil, da je bilo pred štirideset in več leti med našim narodom veliko več poezije ko v današnji suhoti. „Kje se zdaj še kaj čudovitega zgodi? Kdo dandanes še kaj ve? Le kak sleparček še pride, da človeka opehari.“ Tako pravijo dedje. Koliko časa že ni bilo slišati o desetem bratu! V poprejšnjih časih se je pa še vendar včasih naletel, ki je, rojen deseti sin iz matere, s čudovitimi lastnostmi in zmožnostmi obdarovan, po božji namembi preganjan hodil od hiše do hiše po širokem svetu, povedal za srečo, pokazoval zaklade, pel pesmi in pravil pravljice, kakor nihče drugi. Ljudje so ga častili, radi videli in mu dali živeti in spati. Pač pride v kako hribsko dolino še

zdaj semtertja kak raztrgan in umazan peripate-tikar, ki mu robato po domače pravimo b e r a č, ki se izdaja za desetega brata; toda svet je postal neveren, manj gostoljuben ko nekdanj, in tudi naši deseti bratje niso tisti ko nekdanj; malo vedo in — kakor očetje trdijo — niso drugega ko sleparji. Ta čudna prikazen, namreč pomanjkanje pravih desetih bratov, se dá menda tako razlagati, da slovenske žene niso več take, da bi rodile za vrstjo po letih deset sinov.

A pustimo taka premišljevanja bolj izurjenim miselcem in vrnimo se rajši k svojima popotnikoma.

Tiho je korakal človek, ki ga je imenovala deklica Lovretu desetega brata, konju pred gobcem, in mladenič je imel časa dovolj v mésečini opazovati to čudno podobo. Bil je človek kakih štiridesetih let, toda že mu je hotel hrbet lesti v dve gubi. Na sebi ni imel drugega ko srajco iz najdebelejšega platna, kakor ga sprede slovenska mati, dolge hlače iz iste tvarine, nekdanj na črno pobarvane, zdaj že zarjavele in pod koleni jako blatne in razdrapane, na glavi pa mu je čepel rjav klobuk s širokimi krajevci in črez oglavje z belo nitjo prevezan. Da mu hlače niso uhajale, je branila usnjata oprtavnica, na križ črez ramo razpeljana. Večerni zrak je bil precej hladan, Lovretu se

je celo mrzlo zdelo, vendar je stopal deseti brat bosonog. Da bi pa kdo ne mislil, da nima črevljev, jih je nosil z bekovo trto prevezane čez ramo. Kaka dva pota se je ozrl nazaj na Lovreta ter ga ostro ogledoval. Pri tej priliki je Kvas videl obleki popolnoma primeren obraz. Lice je kazalo kosti, ki so imele voljo in nagon ustvariti vsemu obličju štirioglato podobo. Strani sta bili upadli in široki nos je ošabno molil nosnice v zrak. Vrhu malih sivih oči so se v sredi zrastle obrvi predrzno visoko vihale gor v čelo, ki se ni veliko videlo iz zmršenih las.

Dasi ga je bila deklica potolažila, da se ni treba bati desetega brata, vendar je nekaj čudno izpreletelo Lovreta, ko je bil na širokem polju ponoči sam s takim ne malo neznanskim človekom. Ko je pa čez nekaj časa v dalji opazil luč, ga je to nekoliko ohrabrilo in si je mislil: „Kaj mi more storiti? Enega samega se ne bom bal.“ Da bi poprej čas minil, začne ž njim pogovor.

„Koliko je še do gradu?“

„Preden pojdejo spat, boš tam!“ odgovori deseti brat z glasom, ki je bil vse drugo prej ko prijazen.

„Ali ste vi znani z gospodo?“ vpraša dalje Lovre.

Njegov drug se grozovito zasmije, potem pa reče: „Ti si šema! Zakaj me pa vikaš? Jaz

sem Mrtinek Spak, deseti brat, kakor vsi otroci vedo! Če nočeš, da bi se ti kdo smejal, ki je bolj neumen ko ti, tako me pošteno tikaj, pa utegneva biti še prijatelja v teh letih, ko boš šolmoštraril ne Slemenicah.“

„Kako pa veš, kdo sem?“ vpraša Lovre čudeč se.

„Saj si me vprašal, če sem kaj znan na Slemenicah,“ odgovori Mrtinek in se zopet smeje na vsa usta.

Čudni graščaki morajo to biti, h katerim pridem, da zaupajo vsako izpremembo v svojem družinskem in domačem življenju takim ljudem, je mislil Kvas sam pri sebi.

„Ker je videti, da so ti povedali, da tak in tak človek pride,“ reče Lovre, „moram misliti, da si star znanec v gradu. Zato mi lahko poveš, kakova je gospodična, gospa, gospod!“

„O, prav lahko ti to povem,“ odgovori Mrtinek.

„Pa nočeš? Zakaj ne?“

„Ti nekaj rad poprašuješ,“ odgovori Spak. „Zato mi moraš dovoliti, da te še jaz vprašam eno reč. Kako sem ti kaj jaz všeč?“

Rekši je čudoviti človek Kvasa tako ostro pogledal s svojimi malimi, svetlimi očmi, da je bilo mladeniča skoraj strah. Vendar na misel mu je prišlo njegovo smešno vprašanje; pobesil

je oči in s posiljenim smehom odgovoril: „Prav dobro si mi všeč, prijatelj, zakaj pa ne?“

„No, jaz ti povem, da mi tudi ti dopadeš. Mislil boš morda, da je to pač vseeno, pa ni taka. Mrtinek Spak, deseti brat, in kakor bi se še lahko imenoval, ti pride še prav v sili, zato ga le dobro poznaj. Zdaj ti pa povem najprvo to, kar si vprašal. Kakova je gospodična? Da mlad človek, posebno če še ni grd, da bi ga pes oblajal, kakor pravijo, da sem jaz — rad pozveduje za deklico, prej ko za baburo, to je že stara reč. Z grajsko Manico se midva prav dobro pomeniva. Morda si videl v mestih že lepšo, ali pa ne. Gospod in gospa tudi nista nápačna, pa to boš že še vse videl in izkusil.“

„Ali si ti že dolgo tu v okolici?“ vpraša Kvas.

„Kar mi je mati umrla,“ reče Spak nekako zamolkleje pri tem vprašanju.

„Kje si pa doma? Kako je to, da po svetu ne hodiš, ker praviš, da si deseti brat?“

„Jaz sem doma, kjer so dobri ljudje, kjer govore po mojem jeziku. Nimam svojega zapečka, pa se ne pritožujem zato. Če ne verjameš, da sem deseti, pa pusti. Misli, kolikor hočeš, pa malo govori, če nočeš, da se ti kaj ne zgodi. Zdaj pa molči o tem in govori kaj veselega. Jaz imam poskočne in vesele ljudi rad. Juheja, hopsasa!“

In kakor bi bil naenkrat ves drugi, poskoči od tal, zažene črevlje z rame daleč proč od sebe in leti zopet ponje. Kvas ni mogel razumeti vsega tega. „Človek mora biti malo pri-smojen,“ si je mislil.

„Ali znaš peti, prijatelj škric!“ ga vpraša Spak.

„Malo; pa zdaj ne pojem. Ti zapoj!“

Spak vzdigne glavo proti mesecu, odpre široka usta in hreščaje začne robato pesem:

Stara baba Iskrca
jedla sok iz piskrea,
migala s suhó bradó,
hčer zmerjala je takó:
Če boš v cerkvi ti na moško stran,
kjer Mrtin stoji mi razcapán,
tak obračala oči,
če bo hodil na naš prag
tebe gledat Mrtin Spak,

— — — — —

ha, ha! kaj ni lepa, pesem o meni, kaj?“

„To si sam zložil? No, poj do konca! Takih sem še malo slišal.“

„Le čakaj, prijatelj suknjač, to in nekatero ti še zapojem, če se bova lepo gledala na Slemenicah. Še srečo ti napovem, če hočeš précej nocej. Samo to si izgovorim, da se ogiblješ mojih sovražnikov.“

„Kdo pa je tvoj sovražnik?“

„To zveš, preden bo dva, tri dni. Na Slemenicah ga boš videl vsak dan.“

Prideta na travnik. Pri poti je stalo na samem košato lipovo drevo, ki je fantastično molelo svoje goste veje v tiho, krasno mesečno noč. Na zapadu se je videla s hribca prijazna lučca izmed sadnega drevja, grajske strehe so se svetile v mésečini. Mladeniča so zopet obšle prijetne in otožne misli obenem, ko je zagledal svoje novo stanovanje pri tujih ljudeh.

„Tu pod lipo sedéva grajska Manica: tu sem ji povedal srečo,“ pravi deseti brat.

„Saj nič ne veš,“ odgovori mladenič, „káko prihodnost bom imel jaz?“

„Ti nekaj doživiš tam gori, česar se ti še ni sanjalo nikdar. Le dobro oglej grad, mesec sveti lepo, pomnil ga boš do smrti, pomnil boš tudi desetega brata, čeravno mu ne veruješ, do groba ga boš pomnil.“

Glas Spakov je bil pri teh besedah popolnoma različen od prejšnje govornice, nekako teman in strašan, tako da je mladeniča malo osupnil. In ker se je ravno ta trenotek luna skrila začasno za oblak, ga je prešinilo tembolj neko čudno čuvstvo; rajši bi bil že v gradu ko tu s tem polunorim človekom na samotnem polju. Dasi, kakor izobražen človek, ni trohice verjel na vraže, ga je vendar obšla misel, da Mrtin Spak res kaj več ve ko navadni ljudje.

Lehko je misliti, da je kraj, kjer sedéva in sanjari lepa deklica, najsi nam bo tudi neznan, mikaven za mladeniča, čigar „srce je prazno“ in samo hrepeni po nečem, česar um ne ve vselej razložiti. Zatorej je Lovre, ko se je luna medtem zopet prikazala izza oblaka, pazljivo ogledal mesto okoli „grajske lipe“. Ozek pa dolg travnik se je raztezal po dolini. Razen lipe je rastlo samo še gosto vrbovo grmičje ob malem, šumečem potoku, ki se je zvijal ravno mimo krasnega drevesa. Pod lipo, katere deblo bi bila komaj obsegla dva moška, je bila okoli in okoli napravljena klopica in tla so bila razhojena, očiten dokaz, da je govoril Spak resnico rekši, da hodijo dostikrat lesem grajska gospoda, sosebno pa Manica. Prijazna izprehajališča imam že, da bi le še vse drugo bilo dobro, si je mislil Lovre.

„Sitno je prihajati ponoči; ali bi ne mogel prenočiti tod v kaki krčmi?“ vpraša Lovre.

Ko ne dobi odgovora, se ozre in pogleda za Mrtinom. Nikjer ga ni bilo. Lovre si ni mogel razložiti, ne kam, ne zakaj, ne kdaj mu je izginil. Ostalo mu ni drugega na izbiro, kakor jezdit po belo potresenem potu v grad, ki ga je imel pred očmi.

Na Slemenice ga je peljala pot proti koncu majhno navkreber. Grajsko poslopje je bilo precej prostorno, štirioglato in v dve nadstropji.

Dasiravno je bilo zidano, kakor se je dalo soditi iz stavbe, že v novejšem, to je ne v srednjem veku, se je vendar poznalo, da so imeli stavitelji malo v mislih take čase, v katerih je dobro, če se dá dom braniti. Zato je imel spodnji del zida okrog in okrog obliko trdnjavice in majhna, jako zamrežena okna. Gosto sadno drevje je rastle okrog in okrog gradu, po hribcu; samo proti severu je bil svet nekaj bolj kamenit in gol. Zato so tam stali hlevi in druga gospodarska poslopja. Zadaj se je svet naglo vzdigoval do strmega holma, na katerem je Kvas na hiter pogled opazil rogovilasto zidovje, razsip stanovanja nekdanjih gospodov na Slemenicah.

Luč, ki je gorela v gradu od zdolaj in v prvem nadstropju, je prepričala Kvasa, da družina in gospoda še ne spe.

Tretje poglavje.

Prišel je pobič lep in mlad;
pa kaj mi je prinesel,
prašala ga nisem, povedal mi ni.
Narodna pesem.

V zgornji sobi slemeniškega gradu je bila okrog omizja zbrana mala družčina, ki jo hočemo bravecu bolj natanko predočiti, kar se tem laglje zgodi, ker je ni bilo več ko petero glav: gospodar z ženo, hčerjo in malim sinom, pa Marijan Piškáv, sin sosednjega lastnika na pristavi Polesku, komaj četrtr ure od Slemenic.

Benjamin G* je bil meščanske rodovine; ni mogel tudi ošabno šteti plemenitih prednikov, ki bi si bili pridobili v boju táko ali táko čast; tudi niso bili njegovi pradedje še tako dolgo naseljeni na Slemenicah, da bi bil mogel gospod Benjamin brati svoj pridevek v starem kronistu Valvasorju. Pa imel je devet oralov zemlje, lepe bukove gozde, precèj velik vinograd, osem parov konj in celo čredo rogate živine — in to je bilo, s čimer se je graščak več ponašal, kakor bi se bil mogel sklicevati na „šestnajst kolen slovečih pradedov“ kakor plemenitniki znane severne dežele. Ko se naša povest začenja, je

imel Benjamin že čez petdeset let, kar so pričali semtertja osiveli lasje; vendar čisti zrak, v katerem je živel od svojega dvajsetega leta, kar je popustil šole, mu je bil ohranil še neko mladeniško krepost, vsled katere je še vedno pokonci nosil svojo nenavadno visoko postavo. Obraz njegov je bil večjidel vesel, in to je veliko pripomoglo do tega, da lica in čela niso razorale tiste črte, ki nam človeka delajo starejšega, kakor je v resnici. Nočemo segati v njegovo življenje nazaj, tu povemo le dve reči, namreč da je bil vzel précej po zgodnji smrti svojega očeta svojo sedanjo ženo, še bolj miroljubnega značaja ko on, dalje pa da je dolgove, ki mu jih je bil zapustil oče, poravnal s tem, da je prodal staro, opuščeno pristavo Polesek z nekaj zemljiščem vred nekemu priseljencu, do tačas neznanemu gospodu Piškavu.

Roditeljema nasproti je sedela deklica, stara kakih triindvajset let. Manica je bila prvorojenka in edina sestra mlajšega brata, komaj devetletnega Balčka. Postave je bila bolj očetove, zakaj prej bi jo bil imel človek za veliko kakor za majhno. Iz modrih oči je sijala neka mila neskrbna in malomarna melanholija, ki je delala blede lice še veliko lepše in morala skoraj vsakega nekako čudno geniti. Njena rdeča usta so se malokdaj nasmehnila. Pa ne morda zavoljo tega, da bi bila kaka skrivnost morila deklici

mlado srce, to ne; sama ni vedela, zakaj se ji včasih ne ljubi smejati, ko se drugi smejo; sama ni vedela, zakaj ni vesela, dasiravno si je morala izpovedati, da ji ne manjka ničesar. Oče je mislil, da izvira ta lastnost od tod, ker preveč bere; pa ker je neizrečeno ljubil svojo edino, izmed štirih rojenih pri življenju ostalo hčer, zato ji ni hotel kratiti veselja s kako prepovedjo. Gosti lasje kostanjeve barve nad visokim, čistim čelom, pravilno ustvarjeni obraz in vsa zrast ji je dajala nežno čeravno ne posebno lepoto. Bila je nekaj časa v mestu, večidel svoje omikanosti in vednosti pa si je pridobila s svojo pridnostjo.

Razen domačega še nedoraslega sina je sedel na koncu mize blizu devetnajstletni mladenič, Marijan Piškav. Imel je eno tistih obličij, ki veljajo po eni strani lahko za lepa, po drugi pa se lahko o njih reče, da pri njih še nekaj pogrešamo, česar se ne moremo domisliti. Zdravega, životnega mladeniča je vsak na prvi pogled ugenil iz tega obraza; nasproti pa bi bil moral tisti, ki trdi, da se človeku z obraza bere, kako živi in misli, soditi, da je življenje in mišljenje Marijanovo kaj enolično. In res bi se tu posebej ne bil zmotil. Kot sosed je bil skoraj večni gost na Slemenicah.

Sredi mize je gorela voščena sveča, in okrog svečnika so ležale raztrošene kvarte.

„Ali jih ne vržemo še enkrat?“ vpraša mladenič in zbira posamezne podobe.

„Jaz sem se že naigrala,“ reče Manica in potegne knjigo bližje. Videlo se je, da bi bila rajša brala.

„Kako moreš vuninvun v bukve gledati? Ves dan si v nje zamaknjena in še na večer se jih ne naveličaš,“ pravi Marijan.

Ker je bil v prvi mladosti njen tovariš v igri, torej star znanec in skoraj bolj na Slemenicah domač ko na domu svojega očeta, zato jo je tikal.

„Jaz sem že tudi dejala, da bi bila postala Manica doktor, ko bi bila Balček,“ pravi mati na to.

„Ali jaz ne bom doktor, mama?“ vpraša deček.

„Ti si premalo priden, vse drugo ti je bolj mar ko bukve,“ pravi mati. „Le počakaj, kadar pride učitelj, ta te že nažene, da se boš pridneje učil, kakor si se do zdaj.“

„Učitelj te bo ostro držal,“ reče Marijan, da bi dečka podražil.

Balček je verjel; naslikal si je v domišljiji učitelja starega, grdega, ki ga bo uhljal in lasal, kakor je videl v vaški šoli, da šolmošter lasa kmetiške fantine, in ustnice so se mu napravile na jok.

„Nič ne verjemi, Baldvinče! Če boš priden ti ne bo nič žalega storil novi učitelj. Midva se bova vkup učila,“ je pošepnila sestra bratcu na uho in mu z lepo ročico pogladila rumene kodraste lase z lica.

„Kdaj pa pride?“ vpraša Marijan.

„Danes bi bil imel že tu biti, kakor mi je pisal moj prijatelj profesor v Ljubljani, ki mi je oskrbel to reč. Bajе, da je izvrsten mladenič; bil je eden najpridnejših dijakov,“ odgovori gospodar.

„Dobro bo to!“ pravi Marijan. „Da bi le kaka mevža ne bil; imel bom potlej vsaj tovariša za na lov. Lisic je letos dosti, v vasi doli je ena že precèj kur odnesla. Predsnočnjim sem je bil šel čakati, dve uri sem sedel na prelazu, nazadnje pa mi je bilo dolgčas ponoči samemu prežati, zebsti me je začelo, obesil sem puško črez pleča in sem šel spat. Ko bi bil še enega imel, pa bi bila dobila lepega lisjaka. Tudi zajcev je letos dosti. Bogve, kako je to, da je letos tako srečno in rodovitno leto za žival.“

„Lovec ste, morali bi vedeti, da zato, ker je bila lanska zima prav gorka in je torej bilo spomladi veliko zaroda,“ razlaga gospod Benjamin.

„Ali letos bo velik sneg.“

„Bogve, morda pa ne,“ odgovori gospodar ter se nasloni na stol.

„Gotovo, jaz vem, da bo,“ trdi mladenič: „gob je bilo letos vse polno, lišaj po hrastju je dolg zrastel, dežja je bilo malo poleti, žerjavi so že leteli . . .“

„Bežite, iz vsega tega se ne da nič posnemati: vi morate bolj pametno misliti. Pustite vraže Mrtinu Spaku in kmetom doli v vasi!“

Manica ni poslušala tega pričkanja; odprla je bila knjigo in jela brati, mati pa je imela opravek z nekim šivanjem.

„To niso vraže,“ je ugovarjal Marijan in bil ravno namenjen dalje utrjevati svoje prepričanje, ko pogleda hišna, stara Urša, v sobo in pri poluodprtih durih naznani, da je prišel neki gospod, ki bo najbrž hotel ostati čez noč.

„Kdo bi pač hodil ponoči?“ je dejala gospa, hitro prižgavši svečo.

„Nima biti kdo drugi kakor učitelj, saj ima danes priti; najbrž se je na poti kako zamudil. Daj napraviti sobo, večerjo in kar je treba, grem jaz dol.“

Rekši vzame gospod Benjamin svoji ženi iz roke luč in odide.

„Kakšen je ta gospod?“ je klical strežajki Marijan.

„Ah, gospod, mlad je in lep, prav lep,“ je dejala Urša in še enkrat pomolila glavo v izbo. „Prijezdil je in deseti brat je prišel ž njim: to pomeni, da je srečo prinesel v grad.“

„To ti je lepa družčina, kaj ne, Manica, gospod učitelj in capin deseti brat!“ In kakor bi se bil bogve kako bistroumno odrezal, se je smejal mladi gospodič na vse grlo.

„Kaj ni Mrtinek takov človek kakor mi? Kaj si more, če ima včasih malo manj pameti. Tudi reveža ne smemo zaničevati. Morda je on boljši vodnik ko kdo drugi.“

Po stopnicah so se zdaj čuli koraki, in Lovre Kvas je stopil z graščakom v sobo.

„Le otresite se teh premiselkov!“ je govoril gospodar. „Tukaj smo na kmetih in sami domači. Ne gledamo vnanjosti in formalnosti, sploh nas boste našli kmetiško preproste in brez posebnih meščanskih navad v hiši. To vsak ve, da se človek po poti opravi in utruji; sédite!“

Po tem prijaznem, domačem sprejemu je bilo Lovretu nekako dobro pri srcu; in ko se je hotel izgovarjati, da je prišel tako pozno na večer in morda zaradi tega napravil neprijetnosti, mu ni dal gospod Benjamin še besede izgovoriti in ga je précej seznanil s pričujočimi in svojo ženo, ki je preskrbevši potrebne reči zopet prišla v sobo. Malega Balčka je naglo minil strah, ko je videl, da učitelj ni nikakor tak kakor oni stari doli pri fari. Ko ga je celo tako prijazno pogledal in mu obljubil, da bosta gotovo prijatelja, ker ve, da bo priden učenec, se je popolnoma razbistrilo dečkovovo obličje in

ogledal je svojega prihodnjega učitelja od nog do glave.

„No, gospod Kvas!“ izpregovori graščak, ko je prebral Lovretova izpričevala in priporočilno pismo od svojega nekdanjega prijatelja in Kvasovega profesorja, „iz vsega vidim, da je resnično, kar sem že prej o vas slišal, preden sem vas poznal. Preverjen sem, da, če je komu mogoče zdramiti našemu Balčku glavico, jo boste vi. Glejte in prizadenite si, da vam bo vsaj malo podoben nekdanj, in prepričali se boste, da bova s seboj zadovoljna.“

„Glavo ima dobro,“ pristavi mati in ljubeznivo pogleda na svojega ljubljenca: „lahko se bo učil, samo . . .“ hotela je reči: malo razposajen je včasih; ali ko je videla, kako jo je sinček za obleko vlekel in se proseče ozrl vanjo, naj ga ne zatoži, se je nasmejala in ni končala stavka.

„Jaz si bom gotovo prizadeval na vso moč, da storim svojo dolžnost, in ker ima moj gojenec, kakor pravi milostiva gospa, dobro glavo in vem, da bo priden, imam najboljšo upanje, da prideva v dveh letih precej daleč,“ reče Kvas.

„Samo dve leti ste namenjeni ostati pri nas?“ vpraša gospa.

„Da, dve leti, potem bi šel rad na višje šole, kar bi bil storil že zdaj, ko ne bi bil imel

nekih ovir, ali da naravnost povem, materijalnega pomanjkanja in malo slabotnega zdravja.“

„To je zato, ker ste bili vedno v ozidju in ste se morda preveč trudili z ukom in podukom, kar se ve, da ne tekne zmerom tako telesu kakor duhu,“ je dejal gospodar. „Ali tu pri nas na deželi imamo ves drug zrak kakor v mestu, zato boste pri nas zdravi ko riba, in ker ste mladi, vam ne odide univerza, tudi če se pogodimo s časom še za dalje.“

„Videli boste, gospod učitelj,“ izpregovori Manica, „da pri nas ni tako dolgočasno življenje, kakor si morda mislite in kakor se vam je zdelo na prvi pogled. Sosebno ker ste ponoči prišli, niste videti, kako lepo okolico imamo. Tukaj pri nas se boste lahko učili spoznavati naravo in ljudi: zakaj po mojih mislih je malo-kje toliko originalnih, nevsakdanjih značajev ko v našem okrožju. Če Bog da, se boste tako privadili našega življenja, da ostanete tudi več ko dve leti.“

„Beži no, Manica!“ je dejal Marijan, ki je bil medtem kakor doma izvlekel veliko pipo in napravil tobak, nevprašaje za nikako dovoljenje, in vstal. „Misliš, da je gospod Kvas — tako se menda pišete, če sem prav razumel — ravno tak ko ti, da se mu bo ljubilo cele ure poslušati neumnega brnjavsca desetega brata ali pa Krjavlja kvasiti tiste prazne ali peti tiste nore

pesmi ali kamnoseka Matijca ogledovati, kako sedi v leščevju in nič ne govori, beži! Midva bova rajša hodila rakov lovit, zajcev gonit, lisjaka čakati. Pa se že še zmenimo, deset je ura. Lehko noč!“

Rekši odide Marijan. Lovre je iz vsega predomačega vedenja mladeničevega sodil, da je najbrž Maničin ženin, dasiravno se je čudil, kako nasprotno mišljenje se vidi med njima. Ni si mogel reči, da bi mu bil mladenič povšeči, zato tudi précej izprva ni prav sočuvstvoval ž njim. Bil je malo v zadregi, ko ga je gospa vprašala, kako mu kaj sosed dopade.

Govorica se je pletla še nekaj časa o raznih rečeh. Po večerji pa, ki jo je bila nova njegova gospodinja hitro pripravila zanj, se je razšla družina spat, in Lovre je dobil prijazno sobo z razgledom na vrt. Svoje reči je našel že tam. Dasi truden, vendar ni šel poprej spat, preden ni uredil in razložil knjig in obleke, katerega vsega blaga žalibog ni imel veliko. Izbica in pohištvo je bilo preprosto, ali Lovre še v svojem življenju ni imel tako prijaznega in prijetnega stanovanja.

Premišljujoč razne izkušnje in dogodke današnjega dneva leže v mehko posteljo s sladkim občutkom trudnega človeka, ki je preživel dan popolnoma zadovoljen ž njegovim koncem. Komaj nekaj ur poprej so ga obhajale

še bridke misli; tožil je nad svojo usodo, ki mu ni dala veliko več ko revščino, ki ga je drvila že blizu od praga njegovih želja k tujim ljudem — in zdaj je bil srečen, zakaj vedel je, da so ti tuji ljudje dobri. Že davno je bil opravil svojo kratko večerno molitev, pa zaspati ni mogel, težko ga je stalo misliti nocoj na milo svojo staro mamico in na Boga; razne podobe, ki jih je podnevi imel pred očmi, so se mu vrstile v spominu. Zdravnik Vencelj, posamezni člani grajske družine, miloglasne besede Maničine, prelepa njena podoba — ah, kako srečen mora biti ta Marijan, ki je menda ženin njen — čudna prikazen, deseti brat, njegove proročne besede — vse se je mladeniču čudno vrtelo po glavi in, ko je naposled zadremal, so se vezale te misli v čudne sladke sanje.

Ko se je Lovre drugo jutro zbudil, je bil velik dan. Solnce je prijazno sijalo skozi njegovo okno. Čudil se je, kako da je tako trdno in dolgo spal, kar ni bila sicer njegova navada.

„Ljudje si bodo mislili, da sem bogve kak zaspanec in nemarnež,“ je dejal in skočil naglo na noge. Ura je bila že osem. Obleko je našel že očejeno in pripravljeno. Hitro se opravi in odpre okno.

Zdaj šele je mogel natančneje ogledati kraj in ležo gradu, svojega novega stanovanja.

Slémenice so stale na nizki višini. Vrt z gostim sadjem prerastel, ki ga je videl snoči le napol, se je razprostiral po rebri posebno lepo na južno stran. Précej za vrtom pa se je začel travnik ob obeh plateh malega potoka, ki se je vil daleč po vedno ožji dolini med vrbovimi grmi in bleščal v jutrnjem solncu. Tudi velika, samotna lipa, ki je na samem ponosno raztezala široko razrastle veje, se je lahko zapazila s strani. Na koncu dolgega žleba se je potok nalival v širok ribnjak, ki je bil podoben malemu jezeru. Na obe plati ribnjaka pa se je vzdigovala strmina, na desni strani gosto prerastla, na levi pa gola, kamenita tja do vasi, ki se je na vzvišenini stojé kaj lepo podajala okolici. Med gradom in vasjo je bila majhna podružna cerkvice z ograjenim pokopališčem, ki so jo bili postavili nekdanji slemeniški gospodje.

Proti vzhodu črez vrt in črez travnik pa je Kvas videl osamljeno večje domovje; vendar ker je stalo tik hoste in se ni veliko videlo iz drevja, zato ni mogel razsoditi, ali je hiša imovitega kmetiškega moža, ali pa gradič. Visoki mecesni in redno nasajene lipe so ovajale gradič. To je bil Polesek.

Ko je tako gledal skozi okno, je zapazil desetega brata, bosega in opravljenega ko včera, ko je izza konjskih hlevov prignal konja,

ki ga je on včeraj jezdil. Imel je veliko batino v roki in, ker je konj počasno stopal, ga je neusmiljeno osipal po dolgem preko reber. Prišedši mimo okna je zagledal Kvasa, namežiknil z očmi, raztegnil na čuden smeh široka usta in zavpil: „Dali so mi gospod, da bom zver tiral Peharčku nazaj, hi! Pa ta božja stvar tako hodi ko polž na vlaku. Krjavlju jo dam na popravo, takole!“

Pri zadnji besedi zopet loputne z gorjačo po konju. Kvas ni vedel, ali bi se smejal ali jezil nad neusmiljenim človekom, katerega je še nekaj časa lovil z očmi.

Stara hišna je pokukala v izbico in videč, da je vstal, ga poklicala k zajtrku, ki mu ga je postavila na mizo. Obenem mu je pravila, da so drugi že zunaj: „gospod pri ljudeh, ki češplje tresejo na gornjem vrtu, gospa na sušilni jami in gospodična hodijo doli po vrtu.“

Četrť ure potem je bil tudi Kvas na vrtu. Naproti mu pride Manica. Danes se mu je zdela še veliko lepša. Želi ji dobro jutro in ona ga vpraša, kako mu kaj dopada na Slemenicah, kako je kaj spal in druge čisto navadne reči, na katere je Lovre rajši odgovarjal, ko dostikrat na še tako važne. Précej pri tem razgovoru pa je čutil, da ima gospodična nekaj v sebi, kar jo postavlja veliko višje, in ravno zato je bilo vse njegovo vedenje skoraj nekako boječe.

Gospodična je to menda izprevidela, zakaj govorila je ž njim kakor s starim znancem prosto in domače.

Ob to prijetno družino pripravi Kvasa človek, ki mu je bil dozdej še neznan, ki pa je prišel naravnost iz gradu in moral biti torej domač.

„Glejte, tu prihaja naš stric Dolef,“ reče Manica in, ko se je mož približal, pravi: „Stric, to je gospod Kvas, naš učitelj.“

Novi prišelec je bil precèj priletel in suh kakor sama kost. Po vsej svoji vnanji opravi ni bil nikakor podoben, da bi bil član grajske družine. Po špičastem koščenem obradku so rastle zapuščene in zastarele ščetine, ki so zmršene in nerazčesane pričale, da jih je imel lastnik samo zato, ker je bil prezanemarjen, da bi jih bil obril. Čelo vrhu globoko ležečih mročih oči je bilo visoko, pa nagubančeno, kolikor se je dalo razvideti izpod nekdej belega, zdaj pa orumenelega in raztlačenega slamnika in ravno tako razkuštranih, semtertja že osivelih, dolgih las. Obleka ni določala, ali je gospod Dolef star krojač ali rokodelski popotnik, kakršnega srečaš na véliki cesti z oprášeno culo na plečih, ali drugi deseti brat. Oguljena suknja, na komolcih že skoraj ota, zapeta do brade, je segala komaj do tistega neimenljivega telesnega dela, ki pri sedežu in tepežu največ trpi. Hlače so bile

dolge, ozke in na drobnih koščениh nogah vendar še preohlapne in zlasti od spodaj, kjer so se dotikale rjavih črevljev, blatne in s peto pohojene.

„Salve, prijatelj, ali ste prišli? No, dobro, da ste prišli! Midva se šele kaj zmeniva, dva študioza, eden mlad, eden star. Deklina, le pojdi, ti ne razumeš nič tega, kar se midva lahko meniva.“

Rekši izvleče iz žepa malo kmetiško pipico in zamazan mehur tobaka in si jo natlači. Manica odide po vrtu, poprej pa nekako smeje se pogleda Lovreta, ki je strme gledal tega moža in ni vedel, kako bi odgovoril; ni vedel, ali je prav razumel, ali ne, ko je dejala: „tu prihaja naš stric“.

„No, vidim se vam kakor kak ‚vacuus viator‘, kakor pravi Latinec, ne vem že kateri, ali Ovid ali Vergil ali Horacij. Pa to nič ne de, če človek dolgo živi, mu pride vse v koš. Včasih smo bili že drugi ljudje, ‚fuius Troes‘, veselo smo živeli, pili in peli, da nikdar tega, in Adolf, svojega očeta drugi sin, ki bi bil imel dobiti tolar vrezan vrhu glave in nositi črn talar, ni bil zadnji. Pa zdaj so vse tiste urice k nič. Povejte mi, tovariš moj, kaj bo iz vas, kam se obrnete, ko ste dognali filozofijo in fiziko?“

„Ne vem še, se še nisem odločil,“ odgovori Kvas.

„V seminar ne?“ vpraša stric Dolef in potakne tlečo gobo v tobak.

„Najbrž, da ne.“

„Pa zakaj ne? Glejte, ko bi se jaz ne bil premislil in bi bil to, kar so menili moj rajni oče, da bom, bi bil zdaj zredil ves drugačen trebušček, kakor je tale. Dekan bi bil in še kaj več. Pa to se ve, ko bi pijače ne bilo na svetu, bi bilo marsikaj drugače. Ko bi se pes ne bil zamudil za grmom, pa bi bil zajca ujel; tako bi bili moj oče bolj pametno storili, ko bi bili še nekaj malega časa živeli. Ko so umrli in je ta moj brat prevzel gospodarstvo, ta Benjamin, tačas je Dolef dobil v roke po oporoki nekaj petic več in halo! Kakor bi vruga izpustil, je bilo vse naše. Štirje pravi tiči smo bili: jaz, neki Logar, Vesel, pa neki baron Fric Frik, in mi štirje smo imeli groše in ves svet je bil naš pri poličku. Jeminej, to so bile urice! Na Starem trgu je bila lepa Nežka, tista nam je točila do štirih čez polnoč. In pili smo ga dan na dan. Drugo jutro sem vselej prišel ves zaspan v šolo. To je bilo zadnje leto, v prvi klopi sem sedel — imeli smo zgubanega profesorja, ki je vedno nosil palico pod pazduho na ulicah poleti in pozimi; ta je imel latinsko. Jaz sem bil poprej zmerom priden in to mi je potlej, ko sem samo pil, tako prav prišlo, da sem ravno tako izhajal ko drugi, ki so čepeli

do desetih zvečer v bukvah. „Quid tu censes?“ je prišla vrsta name, in Dolef se je vzdignil iz prve klopi, malo bled in krvavih oči, pa vendar še čvrst, in se je tako odrezal, da so vsi strmeli. In na večer smo pili spet in spet. To so bile urice! Povejte mi, ali je današnji dan še kaj veselega sveta?“

„O, še se najdejo!“ odgovori Kvas — „toda jaz sem izkusil malo takih veselíc.“

„Verjamem, verjamem,“ pravi Dolef in hitro tri pote nagosto potegne dima, da bi spet pravil dalje o svojih uricah. „No, ljudje so se izprevrgli; nemara, da že ni več pravih pivcev. Glejte, kako se svet izpreminja, tempora mutantur! Tisti moj tovariš Frik je bil svoje dni tak, da je vinski kar trosil denar — trosil razumete; no, zdaj pa ljudje pripovedujejo, da je neki na Štajerskem sodnik in si je tako prelevil poprejšnjo kožo in pamet, da ga ne pije kaplje več in da si je že naskoparil veliko imetka. Samo jaz sem še stari ostal in ostanem najbrž do groba. Včasih sem že rekel, da popustim pitje ali ne gre in ne dá se. Kamor se človek enkrat vpreže, tam mora voziti po suhi in blatni cesti. ‚Vino pellite curas‘ se bere v Horaciju, če se ne motim.“

„Dobro pamet imate, da niste še pozabili takih izrekov. Ali ste se potlej še kaj pečali s knjigami?“ vpraša Lovre.

„O kaj še!“ odgovori Dolef. „Kar so umrli rajni oča, sem pustil ves uk. K vojakom sem jo bil pobrisal, pa je nisem mogel daleč prignati. Dejali so, da sem vedno pijan, pa pijan sem bil malokdaj. Res sem ga zvrčal, kakor tisti v pesmi:

En starček je bil,	je glažek izpraznil,
je vince rad pil:	je druž'ga nalil . . .

ali znal sem ga tudi nositi. Kar so mi bili pa oča pustili dote, tisto je šlo z vragom; pa naj gre v božjem imenu, saj mi mora brat Benjamin dajati kot do smrti in pri tem se še vendar ulovi včasih kak božjak, da je za požirek brinjevca.“

„Ali če človek preveč pije, si prikrajša življenje, in človek živi za to, da sebe in druge srečne stori . . .“

„Le tiho, le tiho, že vidim, da tiči v vas majhno filozofa in da bi me radi izpreobrnil. Pa saj veste, kdaj se pijanec izpreobrne: kadar se v jamo zvrne. Zakaj tega ne skrivam, da sem pijanec; kakor sem vas videl, precej sem vam povedal, da me boste poznali. Jaz tudi vem, da bi bilo zame morda boljše, ko bi se ne bil navzel te navade. Ali kar je, to je in mir besedi! Zato me ne bo slišal nikoli nihče, da bi mu rekel: pijančuj, ampak zmerom pravim: varuj se vruga, delaj tako, kakor me slišiš, ne tako, kakor me vidiš. Pa se že še kaj pomeniva o moji šoli in drugih rečeh. Zdaj grem dol v

vas, če imajo kaj za primako za suho grlo. Če ste prinesli kaj učenih bukev, jih pogledava enkrat skupaj in še en pot se pomladim in se še marsičesa domislím.“

Lovre je še precej časa gledal za starim, kako je koračil čez vrt. Noge so se mu že opletale, na gosto je že stopal, vse je opominjalo na to, da ni daleč tisti čas, ki stori konec življenju tega moža, in vendar mu je bila strast še tako živa! Pač čudna reč to, da more človek ravnati drugače, kakor mu veli razum, razum — največja moč v njem!

Četrto poglavje.

Pogovor vmes uname
od modrih se jim glav,
od sladkosti življenja
in od njega težav;
in če se menim z njimi,
nobenemu ni mar,
da nisem bil še v Rimi,
na vojski še nikdar.

Fr. Levstik.

Ako je kdo sodil iz tega, kar smo dosedaj pravili o Kvasu, da bomo Lovretu za petami do konca te suhotne pravljice, to je, da bomo najmanjša dejanja njegova načrtali s tisto jezičnostjo, ki jo včasih občudujemo poslušaje svoje stare majke, rojene v prejšnjem stoletju, ali da bomo tako vestno sledili svojega junaka stopinje v temotni preteklosti štiridesetih let, kakor sloveči angleški novelisti, ki uvajajoč svojega viteza v kako izbo, ne pozabijo celo povedati, da je kljuko pritisnil — kdor tako sodi, ta ni prave pogodil. Nikakor pa se s tem nočemo hvaliti, ker vemo, da ni taka obširnost reč, ki jo lahko posnema vsak pisač, ampak da je tistemu, kdor jo hoče upotrebljevati, posebnega božjega daru tako potreba, ko ribi vode, in ta dar je — živa domišljija. Ker se pa s tako

domišljijo pisavec te pravljice ne more ponašati in ker bi rad bravcu pred oči postavil še nekaj poštenih možakov čisto stare korenine, zapustimo za več časa svojega mladega prijatelja na Slemenicah, naj se seznanja in udomačuje, kakor mu drago, ter pogledimo dol v Obrhek, kmetiško vas, ki stoji dalje časa, kakor bi pomnila kopa dedov, za vrsto živečih. Pot do tjakaj ne bo dolga, zakaj komaj četrť ure ti bo treba, če malo urneje stopiš, in gospod stric Dolef so, kadar so se najbolj od pijanosti opotekali, prišli v pol ure.

Nekateri gospodje učenjaki trdijo, da je za deželno zgodovino zelo imenitna etimologija lastnih imen starih krajev, mest, hribov, vasi. In ker je tudi slavni Šafařik med temi, verjamem tudi jaz, da čepi včasih v kakem imenu kaj več kakor samo ime. Zavoljo te vere sem premišljal že dostikrat, odkar sem zvédel povest o desetem bratu, in dejal sam pri sebi: „Kaj vruga bi se dalo iz Obrhka po odmečku, pristavku, izpremeni in predevku posameznih črk, po najdbi korenine v sanskrtu in materi stari slovenščini — izvajati in dokazati vsaj toliko, da znam več ko hruške peči. Ali povedati moram danes, ko je čas, da bi očitno pokazal svojo navidezno učenost, da nisem s svojo preiskavo prišel nič dalje, kakor da imam ponižno misel: Obrhek se pravi vasi samo zato, ker je stavljena

ob vrhu na levici že imenovane doline, kjer je bil grajski ribnjak. Zraven te misli imam pa še drugo, manj razvito, namreč to, da je pri vsej moji prizadetvi in preiskavi še zmerom mogoče, da je dobil Obrhek ime od tega staroslovanskega malika, ali od onega božanstva, samo da sem jaz prekratkega pogleda in da imam premalo ali pa nič genijalnega duha naših starinarjev. Morda mi bo tu iz zadrege pomagal kak dobrovoljen starinoslovec pri mogoči drugi izdaji desetega brata ter mi pod črto tega lista napravil majhen komentarček.

Obrhek, ves do kraja — s Krjavljevo kočo vred — je imel dvaindvajset številčk nad hišnimi vrati. Da so bile hiše po večini lesene ali samo ometane, da so bili posamni tramovi, čeravno iz bukvine, vendar že črvojedni in črno okajeni, da so bile nekatere strehe, kakor se je bralo iz zarez na slemenu, že petnajstkrat s slamo prekrite in je skoraj sploh že v šestnajsto prosila tuintam kaka luknja krovca: to nam potrjuje že izrečeno verjetnost, da je bil Obrhek star. Obrščani so bili pa tudi najboljše duše, kar si jih misliti moreš. Dasiravno siromašni kmetavsi in revni ko jare miši, vsi do enega, ki ga bomo še omenili, so se vendar ravnali po božjih in cerkvenih zapovedih; odrajšovali so fronke in desetino in bero, če je bilo le za žive in mrtve mogoče, ob pravem času. Dasiravno so

možakarji včasih malo porentačili in pokleli, kadar so jih razjarile ženice ali kadar je pri pipi tobaka tako nanesla govorica, da se je bolj moško podalo, če so vpletli hudiča ali vruga med poštene in mirne besede; dasiravno so se obrški fantini, da bi ohranili staro navado in svojo čast, sešli na večer sredi vasi, polegli pod „velikim čampljevim drevesom“ in zakročili kako staro pesem; dasiravno so ženice imele tisto čudovito lastnost, ki jo je našel že pred več ko devetnajststo leti pri Galijancih Julij Cezar — zvedavost namreč: vendar pri vseh teh slabostih so bili Obrščani pobožnejši ko vsi njih sosedge kroginkrog. Vsak večer si slišal v posameznih hišah petdesetkrat ponovljeno Češčeno Marijo z rožnivenskim dostavkom; v sredi Obrhka pa je stalo leseno znamenje s kaj malo umetalno izrezljano podobo Križanega, ki so mu vaška dekleta vsako pomlad glavo olepšale z venci in rožnimi kitami, in pred katerim se je vsak vaščan mimo gredoč spoštljivo odkrival, spomnivši se na smrt in na fajmoštrovo besedo, tudi če je ravno šel od krčmarja Obrščaka ves vinski in težak.

Ta ravno imenovani mož je bil glava vse vasi in neovrgljivo zelo potreben za okolico, če smemo zaupati tistim, ki trde, da stori človek najbolje, če nepotrebne, to je, ne živo živo potrebne denarje zapije, ali da lepši povemo,

spraviti dá tistemu dobrotniku, ki mu ponudi pokusiti sladke kaplje. Že samo to, da se je po njem imenovala vsa vas, mu je moralo pridobiti nekaj veljave, zakaj pravil je on in njegovi očetje, da je nekdej na Obrhku stala samo njegova hiša in da so se drugi sosedje naselili okrog njega, to se ve, menda kmalu potem, odkar je nehal rasti bob v klasju in se je v stročevje izpremenil. Koliko imenitnejši mož je moral torej biti Obrščak, ker so pristopile zraven imenovane zgodovinske in imenske veljavnosti še druge reči, ki so ga vzviševale nad vse vaščane. Bil je namreč krčmar in župan ter potemtakem naravni brambovec in zastopnik vsega, kar je zadevalo sosesko. Njegova postava — bil je velik, rdečega lica, nosil je toliko trebuha, da se je dalo spoznati, da ne goni sam voličev za brazdo — ta je popolnoma pristovala k drugim lastnostim, vnanjim in notranjim. Imovitejši ko drugi sosedje je natočil kakemu revežu včasih frakeljček tudi na upanje, in čeravno se taki dolžniki niso nič posebno kaj podvizali, da bi poravnali svoje dolgove, je imel vendar Obrščak vsaj toliko dobrega od njih, da so rekli: „Nič napačen mož ni to.“ Kadar je bilo kaj govoriti za sosesko, so se vstopili sosedje za Obrščaka in on je imel tačas samovoljo. Čeravno se ni bil naučil ne brati ne pisati — zakaj pred štiridesetimi leti so se ljudje

manj menili za take reči — se je bil vendar toliko izuril, da je po lastni iznajdbi zapisoval, koliko poličev je imel pri tem ali onem sosedu na dolgu. Obrščak je imel namreč v treh znamenjih vso matematiko in vso abecedo. „Kljuka pet, križ deset, kol enó, pa je XVI krajcarjev za en bokal.“ To se ve, da je zastavljaj Obrščak te kole in križe tako napošev, zdaj majhne, zdaj velike, zdaj na to, zdaj na ono stran viseče, da jih živ krst ni več mogel razumeti ko on sam. Ker pa je bilo takih dolžnikov, ki so pili na upanje, obilo število, in ker je bil krčmar prepošten in prevesten, da bi bil s svojim pisanjem zmešnjavo napravil sebi in drugim in od tega terjal, kar je izpil oni, je zaznamoval Obrščak kovačevo vrsto na prazni strani stare pečati (drugega papirja ni poznal) z rogovilastim zaznamkom, ki je imel pomeniti klešče, grajskemu Dolfu je napravil v zapisnik nekaj črt, ki so hotele naslikati škrice pri suknji itd., drugi je imel drugo znamenje.

Prebravši popis krčmarjeve osebe, vem, da pričakuje častiti moj bravec znano družbo okoli tega poštenjaka, zlasti če se še domišlja naše posebne pravice, ki sem je od kraja prvega poglavja opomnil.

Popoldne je bilo okoli treh, ko so sedeli Dolef, deseti brat Mrtinek, dva kmetiška možaka pri enem, dva druga — eden mlad, čeden fant

okrog dvajsetih let, imenovan Francelj Dražarjev, eden pa več ko še enkrat toliko star, Miha izpod Gaja — pri drugem vinu. Ker je krčmar videl, da imata poslednja dva govoriti sama med seboj, se je mešal le bolj med prvo družčino.

„Jej, naj te vrag!“ je dejal eden kmetiških možakov, Matevžek — „gospod Dolef, kaj je zdaj v vašem gradu novega, kaj? Tako je vendarle res, da ste dobili novega šolmoštra, sami zase, posebej. Enega sina ima gospod Slemeniški, ta vaš brat, pa daje jesti in piti učitelju in — kaj bom drugače govoril: dobro vase in dobro nase mu preskrbi in še denarja mu bo dal, vem da, in kaj bo iz vsega tega? Nič!“

„Denar bo potekel,“ pravi dragi.

„Vidva tega ne razumeta; molčita rajši!“ je dejal Dolef.

„Kaj bi vruga ne vedel?“ se huduje Matevžek. — „Ali nisem svojega paglavca celo zimo zaganjal k šolmoštru, da bi ga bil kaj izučil? Po svetem Urbanu — to se ve, sem moral imeti pastirja, potlej je s šolo proč. Pa sem mu bil onidan, ko sem praščiče v mestu prodal, kupil neke bukvice, češ, naj bo fant v cerkvi na branje molil, da ne bo stal kakor trot pred Bogom. Ali kaj menite, da je znal brati! Hudirja je znal, namaianega! Beri kaj iz bukvic,

sem mu dejal v nedeljo popoldne. Pa se je pripravljajl kakor bolnik iz postelje, tako zbiral besede in tolkel in jecal, kakor bi kislo repo jedel iz škrbaste sklede. In ko mi je onidan birič pečat prinesel, zakaj nisem peska na cesto napeljal, še razločiti ni mogel, kdaj je dan postavljen, da se imam pri gosposki zglasiti. Šember te vzemi, sem dejal, po kaj sem te pošiljal vso ljubo zimo k šolmoštru, ko se nisi naučil nič in si še večji telek, ko jaz sam! Mar bi bil imel jaz fanta doma, da bi mi prejo vil v klopčiče! Zato jaz pravim: grajski gospod mora imeti čudno pamet, da našemu farnemu šolmoštru bero daje, kakor mi vsi in še več, potlej si pa vzame še sam enega in ga sam plačuje.“

„Kaj ne veš, zakaj tako dela?“ pravi krčmar.

„Zakaj?“ pravi mož.

„Ko bi ti imel táko kopico denarja, pa bi ravno tako delal.“

„Ta je pa resnična,“ pristavi drugi izmed možakov. — „Ko bi jaz ali ti hodil po ajdovi setvi od kozelcà do kozelcà z velikim poveznim vozom in z žrdjo in bi vsak deseti snop izpulil in tako domov napeljal nekatero rázstavko pšenice, ki so jo pridelali drugi ljudje, i, menim, da bi potlej denar trosil in razmetaval.“

„Le pijte, pa molčite!“ reče Dolef, ki ga je že imel v možganih, da so mu oči vkup

lezle, potem je z glavo potrkovaje začel peti z onemoglim glasom:

En starček je bil,   je glažek izpraznil.
je vince rad pil,   je druž'ga nalil.

Ali modri možje iz Obrhka se niso dali motiti z gospod Dolfovo pesmijo, ki so jo slišali že nekateri in nekaterikrat.

„Pritožili se ne bomo črezenj,“ pravi krčmar, ki mu je prišlo na misel, da bi utegnil gospod graščak zvedeti, kako se je v njegovi hiši zaničljivo govorilo o njem.

„Bog obvaruj!“ je dejal drugi izmed sosedov, ki je bil Obrščaku nekaj grošev dolžan in se torej ni spodobilo, da bi bil stal na nasprotni strani. — „Dober gospod je, on bi ne mogel ubožčka s palcem v oči dregniti, kakor kdo drugi.“

„Kaj se vama meša? Kaj sta šlevasta, ali šele bosta? Kaj pa odgovarjata na tisto, kar vaju nihče ne vpraša! Jaz nisem dejal, da ni dober, pošten mož, ali pameti nima prave, pameti!“ trdi svojeglavno Matevžek. — „Jaz bi mu tudi iz óči v óči to povedal; kaj se bom torej bal, če me stric Dolef sliši ali ne. Saj smo možje, ne nosimo modrea, ampak kamižolo in vemo, kdaj je čas molčati, kdaj govoriti in na uho počte prenašati. Kaj ni res, gospod Dolef?“

„Kajpak, da ga bomo še en bokal, še en bokal, pa še en bokal!“ je blebetal Dolef in prihajal z glavo vedno bližje mize. „To pa, to, dolžan sem že — koliko sem že? Nikomur nisem nič zapil, otroke sem vse preskrbel, ki nisem nobenega imel. — Še en bokal!“

„Saj še tega nismo izpili!“ pravi krčmar.

„Še en bokal!“ je ponavljal Dolef vedno.

„Vidite, tega je že vrglo, za danes ga ima dovolj božjega daru,“ reče Matevžek, ko je Dolef vstal izza mize in kolovratil na klop k peči, si tam za zglavje vkup zdrgnil nekaj cunj in se zleknil po klopi.

„Kaj mu pomaga, da je gosposke matere sin! Kaj mu pomaga, da ve več ko vsa naša vas, da je rajni gospod poprejšnji nekateri tolarček vrgel zanj iz mošnjička? Vse je bilo tako, kakor bi jaz pšenico vsega letošnjega pridelka v gnoj zakopal. Saj je tak človek, dasiravno dosti ve in zna in ima ime in suknjo nosi na sebi — še zmerom manj vreden, ko jaz ali pa ti, Obrščak, kaj ni res? Za koliko je boljši ko moje babnice petelin? Petelin moje babnice — že dostikrat sem dejal, da ga s krepelcem pobijem ali pa Krjavlja najamem, da mi ga ustrelj — petelin drugega ne dela ko škodo na božjem svetu in to je: na dvoru mi vse razbrska in razkoplje, med seno mi nanese tistega perja, da dobijo pozimi junci kašelj, in

ječmen mi pozoblje. Za drugo ni na svetu. Tako tudi ta gospod Dolef za drugega ne tava pod solncem, kakor da nič ne dela, da tlači travo in da končuje vino, dar božji.“

„Glej vraga, kako jo je dobro razpeljal, kakor bi pravljico pravil. Vem, da še Martin ne bi bil bolje povedal.“

Čudno se je zdelo možem, da deseti brat ni danes nič govoril in se je vedno obračal na drugi konec mize, kjer sta onadva sedela in se menila.

„To sem vam jaz samo zato postavil, da boste videli, da je res neumno otroke učiti branja, pisanja, in vrag ve, kakove coprnije se še uče. Ta človek je modre, učene glave, pa je bolj neumen ko ti, Krjavelj, ki ne veš nič. Na, pojdi pit!“

Ta poslednji ogovor in konec moževega modrovanja je veljal starcu, čisto samosvoje, nenavadne postave in podobe, ki je bil stopil v hišo in se približal mizi.

Ali preden je Krjavelj prijel kupo, da bi odpil radodarnemu sosеду, se prigodi nekaj, kar je storilo, da je moral obrniti oči drugam, dasi je bil že suhoten po grlu skozi doli. Kakor je torej bil kaplje željan, je moral pogledati desetega brata, svojega prijatelja, ki se je ravno v tem trenutku spel izza mize, zrastel za pedenj višje, kakor je bil sicer velik, strahovito metal

okrog sebe oči in naposled zarohnel nad starejšim izmed spodnjih dveh pivcev:

„Ti, Miha izpod Gaja, nisi vreden, da za mizo sediš! Ti si oderuh, tebe damo h konjederki v službo; vržemo te na smeti, če se brž ne pobereš vun! Vun!“

Tisti, ki mu je to veljalo, in njegov sosed, sta vzdignila glave pokonci. Priletnemu Mihu so se pomnožile grbe na licu in barva se je v zeleno izpremenila, ko je videl, da ga podi Mrtinek vun. Obledel je od jeze in sramote, da ga tak človek hoče iztirati iz družbe in ni ga bilo volja iti; nasproti pa je bil toliko babjeveren, da se je bal z desetim bratom prepira, ki bi mu lahko napravil, da mu bodo krave krvavo mleko imele in drugih urokov veliko. Tudi ga je morda toliko pekla vest, da ni niti šel, niti ne precej odgovoril, zakaj ne gre.

„Ali si me slišal, kaj sem dejal?“ vpije Mrtinek.

„Pa zakaj?“ vpraša Miha s svojim zoprnim glasom.

„Zato, ker smo tukaj sami pošteni ljudje, ti pa si mrcina pasja, oderuh! Ti pojdi h konjedercem in rabeljnom za hlapca, ne pa med poštene može za mizo! Poglejte, možje,“ se obrne deseti brat do drugih, „tukaj sem dolgo poslušal, kaj imata ta dva, in Bog oče me udari, če sem še kaj takega slišal. Za štiri tedne

odloga prosi ta vaš sosed Francelj. Vsi veste, da temu hudirju denarja ni treba. Pa zakaj ga tako terja, da se še z jokom ne dá preprositi? — zakaj Francelj je res jokal pod pestmi, le pod oči ga pogledite! Zato, ker mu meni domačijo prodati, ker ve, da ga vzemo potlej v vojake in da bo potlej lahko za njegovo deklico hodil v svojem šestdesetem letu, palica ga potiplji! Kaj počnemo ž njim? Ali ni prav, da se naprvo izkida izpred nas?“

„Aha, dobro govoriš, Mrtin!“ se oglasi Krjavelj in izpije kozarec.

Drugi možje pa so molčali na Spakovo vprašanje in sicer iz raznih razlogov. Krčmar Obrščak se ni hotel Mihu zameriti, še manj pa desetemu bratu, ker je dobro vedel, da, če z enim potegne, drugega ne bo več blizu. Izmed pivcev pa je bil eden Mihu v rodu po krvi, drugi pa po mošnji; torej sta se oba namuzovala tako, da se ni vedelo, ali odkimavata, ali pritrjujeta.

„Vun pojdem, ali berači me ne bodo podili!“ pravi Miha.

Deseti brat pa je stopil izza klopi in z močjo, kakršne v njegovih koščениh udih ne bi bil nihče pričakoval, ubere Miha za vrat in ga izlahka izvleče izza mize do vrat ter ga sune vunkaj.

Krčmar, ki se pri vsem tem ni genil, je dejal zdaj: „Prav, saj ta skopuh tako ne dá skupiti dosti več ko nič.“

Kakor bi se ne bilo nič zgodilo, tako séde Mrtinek zopet za mizo.

„Nič se ne boj, France, pa vesel bodi, plačala bova tvoj dolg, hiša ti ne bo prodana in ljubico boš imel. Jaz vem za zaklad; drevi ob pol desetih bodi v Leznecu; na križišču posedi, da jaz pridem —“ pošepeta Mrtinek mladeniču na uho, udari potem ob mizo in ves izpremenjen zavpije: „No, kaj ste umolknili? Poprej ste godli in klopotali, da so me po eni plati ušesa bolela. Zdaj naj kdo kako obaltno zarobi, da se nam kri razgreje. Le pijte, danes je moj dan, jaz dam zanj, kolikor more kdo piti.“

„Mrtinek, jaz bi rad nekaj vprašal,“ pravi Matevžek.

„Le migaj z jezikom, pa se ti bo govorilo. Vse se sme vprašati, samo to je druga reč, ali se če odgovarjati ali se neče,“ odgovori deseti brat.

„Glej, ljudje pravijo, da ti sam hudir — Bog nas varuj in sveti božji križ — donaša denar, zato se ti ga nikoli ne zmanjka,“ pravi Matevžek.

„V kakšni postavi pa prihaja k meni, ali v mačji koži, ali s kozlovo brado, ali z oslovskim kopitom? Kaj pravijo?“ odgovori deseti brat

in se tako zasmije, da je bila Matevžka res misel, za resnico verjeti, kar je vprašal v šali.

„Polusedmo brazdo pod zemljo ga ima vrag zakopanega — tako so včasih pravili — in ti ga menda najdeš, zato ker si deseti brat.“

„Tako pravijo? Ali ti verjameš, ali ne verjameš?“ vpraša Mrtin s smehom.

„Ravno to sem te hotel vprašati, ali smem verjeti, ali ne. Dejal sem, če boš ti potrdil, inu, potlej bi utegnil drugače misliti. Na tiste coprne babe, rojenice, strahove in mrličke, ki nazaj zahajajo — jaz ne verujem, ker jih sam še nisem videl. Hudič mora pa vendar biti, saj je v štiridesetdanskem postu Boga izkušal; v tej izkušnji se pa tudi vidi, da ima denar pod oblastjo, ker je obetal tačas Jezusu bogatije in lepotije vesoljnega sveta. Zato sva se že z babo oni dan menila — — pa Mrtinek, če ne boš zameril, da ti naravnost povem?“

„O, nič se me ne boj! Tebe ne ugriznem, ko bi že tudi koga.“

„Nu! — z babo sva se menila o tebi in sva ugibalala, kje toliko denarja dobivaš, da tako rad za vino daješ, beračem pomagaš in da se čudno vidi ...“

„... kako je to, da sem sam razcapan in onegav, jeli?“

„I nu, res, da si še črevljev ne privoščiš, čeravno bi lahko take nosil, ki bi bili gori do pregiba.“

„Mar do podpazduhe,“ se smeje Mrtin, „ali čakaj, bom še jaz tebe eno vprašal: ali veš, kaj je deseti brat?“

„To je res, da vem,“ odgovori Matevžek. „Ali ti, Mrtine, nisi tak ko drugi deseti bratje, o katerih pripovedujejo stari ljudje. Ko so se moja rajna mati možili, je bil tudi en tak na svatovščino prišel kakor ti, ves neumen pa vsegavedež. Pa nihče ni vedel, kdaj je stopil v hišo, naenkrat je stal tam pri godčevski mizi. Tačas je moji materi prerokoval, koliko in kakove otroke bodo dobili, in vse se je zgodilo, kar pove, da je bil res deseti brat. Pa ko se je klobas in plečeta najedel in nekaj v malho nabral, ni ga bilo več videti v tem kraju. In kdor še o kakem desetem bratu ve povedati, vsak pravi: prišel je in šel ...“

„Kaj sem pa jaz?“

„Je! Tega ne pravim, da nisi deseti brat; jaz menim le, da si drugačen ko so drugi taki, zato ker imaš denar, ki ti ga sam vrag bruha iz sebe, ali vedigabog, kje ga dobivaš.“

„Nič naj te to ne skrbi,“ odgovori Mrtinek nekaj resnobneje. „Če misliš, da sem koga okradel, izkaži mi; če sem koga oplahntal, naj me toži; če je pa pošten denar, pa tiho bodi!“

Glej, cesarska podoba je gori vrezana na tej petici ko na tvoji; zato pij, hudirja! Ko bi tudi za vragov denar pil, kaj za to; vino je božji dar iz Obrščakovega soda.“

Toda Matevžkovega soseda, ki mu je pijača napita stala, je stresnilo nekaj čudno po vseh udih, ko je nesel kupo na usta, zakaj verjel je na žive in mrtve, da je to vino res s podzemljskim škratovim denarjem plačano. Ker je mislil, da bi utegnilo v želodecu ostati, ali kake gliste v njem zaroditi, je zlil po obradku in naprsniku pol kupe in le drugo polovico je izpil. Matevžek pa ga je bil dobil že nekaj v glavo; zato se ni samo čisto nobene vinske vraževine bal, temveč je celo hotel dognati pogovor z desetim bratom, zakaj dolgo si je že obetal, da mora iz samih Mrtinkovih ust razjasnjene slišati neke čudnosti in nenavadnosti.

„Ti Mrtinek, ker vidim, da sva danes pri poliču in da nič ne zameriš, te bom vprašal še eno. Ali sta res vidva z gospodom na Polesku, tistim tihim, zaprtim človekom prijatelja? Pravijo, da je on tudi vragu zapisan — —“

Matevžek ni mogel dalje govoriti, ker ga je stari dedček Krjavelj vedno z nogo breal pod mizo in silno migal z očmi, da naj molči o tej reči. In res se je Mrtinkovo lice čisto izpremenilo, ko je slišal omenjati gospoda s Poleska. Položil je dve petici na mizo, vteknil

pipu v usta, vrgel prevezane črevlje čez ramo in šel počasi vun.

„Ali niste mogli molčati!“ se jezi Krjavelj. „Kaj je bilo treba blebevsati o Piškávu, morski strah te postrašil! Kdo bo za vino dal? Nalašč sem prišel leskaj, da bi ga enkrat pil čez dolgo, ko večni kraj; pa mi ga odženete. Bog se vas usmili! Že toliko dni je med nami, pa ne veste, da se ne sme govoriti ž njim, kar človeku v glavo pade.“

Peto poglavje.

Tak dedje nam bili
pred stoletno let.

Jak, Zupan.

Prišel bo en možiček!
Stara pesem.

Krjavelj, mož, ki je govoril poslednje besede, se nam zdi tako imeniten, da ga hočemo natančneje narisati in zato začnemo z njim celo nov odstavek. Zakaj današnji Obrščanje, ki so bili tačas otroci, ko se je godila naša povest, trdijo, da niso imeli razen desetega brata Mrtina Spaka nikogar za večjo čudo ko Krjavlja.

Bil je ta mož že čez šestdeset let star, srednje velikosti, pa precej životen. Lica je bil zabuhlega, čela nazaj visečega in nekaj čudnega, poluškiljavega pogleda. Oblečen je bil pozimi v suknjo, ki je bila bogve kdaj vojaška in iz plavega sukna, ki se ji pa zdaj iz množine podmečkov, zaplat in lukenj, z vlaknom in nitmi zapletenih, že ni poznalo, katera barva in zaplata je prvotna in katera je šele potlej pridejana. Hlače prtnenice so segale samo do kolena; tam je Krjavelj kazal za malo ped bose kože, ker so bile golenice njegovih črevljev že

tolikrat udelane, da niso več segale do kolena in do stremen. Na glavi je imel klobuk s širokimi kraji, kakor ga vidimo semtertja današnji čas samo še včasih v starini ali na glavi častitega slovenskega deda, ki se ne dá zapeljati neumnim nošam mlajšega sveta. Pa da bi Krjavelj pokazal, da je svoje dni cesarja služil, torej kaj sveta izkusil, je imel krajevec nad levim ušesom navzgor zavihan in na oglavje pripet, kakor nekdanji brambovci v francoski vojski.

Pravijo, da je lepše, če se kaže človek nevednega, kakor če laže. Zato bom tudi jaz naravnost povedal, da ima pričujoča povest med drugimi slabostmi ravno na tem mestu znamenito prazno lino, ki je nikakor ni bilo moči zadelati in zamašiti. Ni namreč znano, kje se je naš dedek Krjavelj — rodil; ni znano, kje in kako je pastirčeval in fantoval, kje in kaj so bili njegovi roditelji. Vem sicer, da, ko bi bil bolj prepričan o svetosti pisateljskega poklica, bi bil šel lahko gledat v farne krstne bukve in to prazno mesto napolnil, tembolj ker je v istini rojstvo prvi pogoj, torej največji faktor vsakega velikoumnega dejanja v človeškem življenju. Ali fajmošter obrške fare je čemerikav, star gospod s kljukastim nosom in srebrnimi naočniki; ta je, ne vem zakaj, najhujši sovražnik vseh novelistov, romanopiscev,

dramatikov in drugih ljudi te vrste; lahko si potlej misliš, da sem se bal moža izpraševati za letne številke in osebne zadeve drugih ljudi, češ, ko bi pa dedec slutil, kaj bi jaz rad, gotovo bi me po hlapcu in kuharici vrgel na plano.

Toda naj bo že Krjavljeva mladost taka ali taka, to lahko zatrdno povemo, da je bil pred desetimi leti smreko posekal, katera je bila za prvo bruno v hiši, ki si jo je postavil Krjavelj na pusti Obrščakovi njivi tik hoste z lastno roko in ki še današnji dan stoji, dasiravno namesto Krjavlja samo miši in podgane gospodarijo v nji. Krjavelj je smolo bral po hosti ter jo prekuhaval in prodajal kmetom, da so si kola mazali. Zraven tega pa je imel še več lastnosti, ki so ga seznanile daleč okrog. Skupek vseh teh lastnosti ga je pa povsem ločil od desetega brata, ki se je veliko pečal ž njim. Ljudje namreč, ki so videli in vedeli, kako Mrtinek vse preudari in vsako reč zve, in so ravno zato radi verjeli, da zna več ko drugi — ravno tisti ljudje so govorili, da ima blaženo lastnost, ki marsikoga stori srečnega v nesreči — ti so dejali, da je Krjavelj dobra duša, samo malo neumen.

In vendar Krjavelj ni nič posebnega popočenjal. Smolo bral, kislega mleka gospodinji v vas prosit hodil, smolno olje prodajal po dva krajcarja funt, vranam in vrabcem nastavljal,

veverice streljal in pekel in jedel, crknjene praščiče po okrožju pobiral in doma za predpustno slanino in slaščico sušil, zvečer k sosedovim hodil za peč sest, pravil tam vselej in vsak večer, kako je morskega strahu, hudirja na barki, videl, ko je bil vojak, kako je kozo ozdravil, da ni več v pšenico hodila, kako je „štatljivemu“ konju navado odpravil itd. — nič drugega ni revež počel. To pa gotovo ni bogvedi kaj. In vendar so ga neusmiljeni jeziki raznesli za neumnega ali vsaj malo prismojenega. Ker so vedeli, da je Krjavelj dobra duša in rad ustreže, so ga imeli za Jurčka in nalašč napeljavali govorico na hudirja, na kozo in take reči, da je le mož pozabivši, kako je to že stokrat v raznih izpremembah pravil, še enkrat isto reč ponavljal. In če je ubožček malo drugače zategnil, če je danes dejal, da ga je bilo strah, ko je hudiča na kose sekal, jutri pa rekel, da ga ni bilo nič strah, brž so ga dejali na osla in ga stavili na laž. Da, nekaj jih je bilo, ki celo verovali niso, da je bil Krjavelj kdaj morski vojak, ampak so hoteli vedeti, da v svoji vojaščini ni prišel dalje, ko gor do Sorškega polja nad Ljubljano in da jo je tam kakor bojazljivec skrivaj pobrisal. Pa to so bili menda le hudobneži, ki nikomur nič ne verujejo; zato menim, da bo bolje, če vzameva midva z bravcem Krjavljevo za resnično.

„Tako ti praviš, Krjavelj, da se temu Mrtinku ne sme govoriti o čemersibodi?“ pravi kmet Matevžek.

„Kaj še! Ne sme se ne!“ vpije Krjavelj, ki je imel zraven nešteti še to dobro lastnost, da je glasno govoril in besede vlekel.

„K tebi rad zahaja, pravijo,“ dostavi Matevžkov sosed; „ti že veš, kaj mu je nevšečno. Kaj praviš, zakaj noče o tem gospodu s Poleska nič slišati, pa vendar eni vedo, da sta znana? Kaj ti kaj pripoveduje?“

„Nič ne pripoveduje!“ odgovori Krjavelj.

„Če je hudiču zapisan, kar jaz mislim, ker ima zmerom denar, dasiravno živi kakor čurimuri božji volek v travi, brez dela — vem, da se kaj pomenita o vragu,“ pravi Matevžek in čez ramo pogleda soseda, krčmarja in mladega Franca, ki se je bil tudi bližje pomeknil.

„Saj ga ni hudiča, kdo ga je pa videl?“ pravi krčmar in namežika drugim gostom, kakor bi hotel reči: zdaj ga imamo, poslušajte!

In res je bil Krjavelj naenkrat ves živ.

„O to pa to! Hudir je pa, hudir!“ Rekši se iztegne po mizi, pomakne klobuk nazaj in z glavo prikimovaje pravi: „Saj sem ga jaz presekal, o polnoči sem ga presekal na dva kosa.“

„Povedi nam, kako je to bilo.“

„Takole: jaz stojim ob enajstih na barki za stražo pa — —“

„Prej si pa rekel, da o polnoči,“ mu seže France v besedo.

Krjavelj se ni dal motiti ne temu ugovoru, ne smehu, ampak je svojo trdil in dejal: „Ob enajstih je bilo, to še dobro vem. Sam sem stal, megla je bila in tema kakor v rogu. Zeblo me je, pa sabljo sem imel. Dremoten sem postajal; zato sem začel gledati tjakaj po morju.“

„Kako si po morju gledal, ko je bilo tema?“

„Naj bo tema, saj sem imel kresilo in gobo in drva, pa sem zakuril. — Kar gori v jamboru nekaj pravi: vrr, vrr, vrr! Jaz gledam, gledam — — nič ni bilo! Spet se mi začne dremati. Le počenem tja na tla. Kar se barka tri pota zaguglje semtertja. Jaz gledam, gledam, poslušam — nič ni bilo! Kar nekaj sèm po morju pride po vodi in z nogami pravi: comp! comp! comp! Jaz gledam, gledam — kar vidim, da gre hudič! . . .“

„Kako si pa vedel, da je hudič?“ vpraša eden nevernih poslušavcev.

„Kaj ne bi vedel? Ali ni imel rdečih hlač, zelene kapice, kosmatih tačic in take nohte na prstih, ko onile kavljji pri vagi?“

„Ali te je bilo kaj strah?“ vpraša krčmar.

„Kako me bo strah, ko sem bridko sabljo v rokah držal? — No, potlej je tista pošast ali tisti peklenski škrat plezal gor ob barki prav naglas: škreb! škreb! škreb! Kakor je prišel

na vrh, pa se ti je postavil iz oči v oči meni nasproti. Sveta mamka božja sedem križev in težav — sem dejal jaz — pa sem zavzdignil bridko sabljo, pa sem zamahnil, pa sem čez glavo ubral in loputnil: lop! — pa sem ga presekal, samega hudiča sem presekal na dva kosa!“

„Kako pa veš, da si ga presekal?“ vpraša Francelj.

„Kaj ne bi vedel, saj je dvakrat padlo v morje; prvič je reklo: štrbunk! vdrugič pa se je slišalo: štr-bunk! Pa reci potlej, da ga nisem presekal, da ga nisem na dva kosa presekal.“

„To je res, da si ga! Na, pij, ki si tako dobro delo storil,“ pravi Matevžek. „Ali ti koza še kaj uhaja na Obrščakovo njivo?“

„O nič več ne, zdaj sem jo že ozdravil, kozo, že dobro dolgo let je tega,“ pravi Krjavelj in postavi prazno kupo na mizo.

„Kako si jo ozdravil?“

„I, kako! Kri sem ji izpustil, pa se je popravila. Jaz sem imel s kuho opraviti, moral sem paziti, da se mi smola v loncu ne užge; zato nisem mogel imeti zmerom v kozi očesa. Ti, Obrščak, si mi vedno žugal, da mi jo vzameš, če bo hodila v škodo. Kaj je bilo početi? Zaprte nisem mogel imeti, varovati in vračati zmerom in zmerom nisem utegnil. Čakaj me, vrag, čak! ti že eno naredim, kozača, da ne boš tiščala

vuninvun gobca v ograjo! Pa sem vzel véliki nož ter sem ga nabrusil na os in sem legel na trebuh prav tiho za mejo tam pri vrzeli, kjer je hodila žival noter. Kar ti pride! En gobec trave namuli in odtrga: hrst! Zopet namuli — tačas se pa jaz iztegnem in: šop! porinem nož kozi v bedro. Kri je tekla kakor v turški vojski, in vpila je uboga Dimka, kakor bi jo na meh drl; jaz sem pa dejal: čak! zdaj te ne bo več v škodo.“

„Ali ti je poginila potlej?“

„Kaj še! Kakor ji je tista pregrešna kri odtekla, ki jo je zapeljevala, potlej je ni bilo več videti v škodi; in zdaj vem, da nima nihče bolj pohlevnega živinčeta.“

„Kaj meniš, da je hudobija v krvi?“

„To je, da!“ vpije Krjavelj. „Slaba kri sama stori pri živali in pri človeku, da se greh dela. To sem jaz od učenega Hrvata zvedel v vojakah, na barkah sva bila vkup. Tam na morju imajo take igle, da puščajo vsakemu, kdor je uporen, razposajen, hudoben, poreden in pregrešen. Zato sem pa še jaz kozi puščal.“

„Kolikrat so tebi puščali?“ vpraša Francelj.

„I, ti zgaga prekanjenska! Kdaj sem se pa jaz kaj pregrešil? Nikoli!“ odgovori Krjavelj malo hud. „Klin se s klinom izbija, vino z vinom, glavo za glavo, tako pa tudi hudobnost

s hudobnostjo. Ali sem vam že pravil, kako sem Bučarjevemu konju pošatljivost odpravil?“

„Nikoli nisi še pravil!“ odgovore sosedje, čeravno je vsak izmed njih to pravljico že bogve kolikokrat slišal.

„No, spomladi onega leta, ko je bil lan pozebel, je sejal Bučar oves po lanišču. Ker je bil hlapec — tisti Urh je tačas služil Bučarja — nekaj obolel in je v stanici ležal, ni mogel hoditi za brazdo. Bučar pride pome in pravi: pojdi, Krjavelj, pojdi, boš namesto Urha ene tri kraje povlekel. Jaz grem precej. Bučar mi vpreže tistega sirastega konja, ki ga je préd-lansko pomlad konjederec vzel, pred brano in jaz poženem: ti hóte! Dvakrat sva šla po razboru gorindol. V tretje pa poženem: bistahor po sredi! Pa ni htel iti po sredi, le v rázbor je silil, mrha. Vlečem za vajeti, vlečem, vpijem, pa nazadnje se mi pošast še ustavi in se ne gane. Ko bi imel nož, prec bi ga bil popravil, kakor sem kozo, kar porinil bi ga bil tja v tisto suhoreber. Čaki me, čak! pravim in odpnem vago, pomerim in mu zviškoma tako prisolim po rebrih, da se tri rebresa zlomijo.“

„Kaj te ni Bučar nič oštel, ko si konja izpridil?“

„Kaj še, saj sem mu rebra spet zravnal.“

„Kako?“

„Kar še enkrat sem loputnil, pa so kosti zopet nazaj stopile.“

Vem, da bi bil Krjavelj tisto popoldne sosedom povedal še nekateri izmislek svoje modre in misleče glave, ne samo kako se žival po novem zdravi, ampak še druge izkušnje, postavim, kako je svojo mačko voziti učil, kako je za vselej odgnal ponočne tatove, ki so okrog njegove kočice lazili: ko ne bi bil krčmar v tistem hipu zagledal, da gresta dva mlada gospodiča, s puškami čez pleča, mimo hiše in sicer Marijan s Poleska in novi grajski učitelj. Vedéčni možje so pa vendar hoteli vedeti, kakov je poslednji, in so se iztegnili skozi okno. Krjavljcu ni bilo mar gospode; ali kakor so ljudje trdili, da je neumen, se je zdajci domislil prav po pameti, da bo treba kmalu plačevati, denarja pa ni imel, ker je bil ravno dal za sol polušest krajcarjev. Zagodrnjal je nekaj, da ima doma „molzovo kozo“, da mora torej iti molst, ter se je tiho izmuzal iz izbe, da ni nihče prav vedel, kdaj.

Šesto poglavje.

Na srcu, se mi zdi,
en kamen mu leži.
Narodna pesem.

Zapustivši Obrhek, jo je krenil Mrtinek čez polje naravnost proti gradu Polesku. V tem hipu pa ni imel tistega veselega norčevalnega obraza, ki ga je ljudem prikupoval. Sicer navšvic zavihane obrvi so mu bile zdaj upadle; strnile so se nad nosom v gubánice in odvzele navadno pečat neumnosti in preprostote, ki se je drugikrat brala ž njegovega lica. Usta so izgubila polovico svoje širokosti, obkratkem: to ni bil več deseti brat, ki je v vasovanjih pravil in prerokoval deklicam čudne reči, ki je včasih sedel med radovernimi možaki, ko so kako modro ukrepali in razdirali. Večkrat se je ozrl okolinokoli in ko je videl, da je sam daleč okrog, so mu zatrepetale ustnice in je mislil z glasno besedó.

Séde na kamen tik pota, izvleče izpod srajce debel podolgast šop v zamazano ruto ovit. Razvije iž nje več listov in jih skrbno pregleduje. In polahko se Mrtinkove oči razmočijo in po rjavem licu prileze debela solza

in kane v velo travo na tla. „Ljubezen vas je pisala, ve črke, roka, ki me je edina božala nekda; ljubezen vas je sestavila, in vendar imate v sebi smrt, kazen hudobiji. Odpusti mi, draga mati, če nisem rabil tvoje zapuščine tako, kakor je bila tvoja volja, samo za svoj dobiček; odpusti, če sem dolgo imel misel, da moram ž njimi njega upropastiti, ki je tebe v nesrečo pripravil, ki ti je vzel mir, mir in še več. Umrle boste z menoj, ali poprej morate še vsaj drugim ljudem kaj dobrega storiti, poprej morate njemu spanec preganjati iz oči, buditi mu vest — — —“.

Od daleč tam je Mrtinek zdajci zapazil moža, ki se je z motiko na rami bližal po ravno tisti stezi, ki je držala mimo njega. Naglo odbere iz svojih pisem eno, druga pa zavije, skrije v nedrije pod srajco, vstane in korači s hitro stopinjo proti gradu Polesku.

Če pravimo proti gradu, ne mislimo s to besedo znamenati selišča, ki bi to imenovanje zaslužilo; zakaj povedali smo že, da je bil Polesek nekda; samo drugo bivališče gospodov slemenških, pristava; govorimo le z ljudsko besedo, ki razločuje kmetiška in gosposka poslopja in z neko spoštljivostjo meni, da se poslednja, četudi niso posebno odlična, vendar ne smejo imenovati z navadno besedo hiša. Ne samo, da so že nekdanji stavitelji gradu

Poleska imeli pred očmi bolj potrebnosti in življenje ko lepoto — tudi zdanje posebno zanemarjeno stanje je imelo videz, da bi bil marsikdo to domovje z večjo pravico imenoval puščo.

Na sprednji, to je zapadni strani, je moral človek skozi stara vrata ali bolje vrzel, ker lesa se je bila že davno polomila in je visela samo še na spodnjem vretenu. Plot okoli vrtne ograje je bil tuintam raztrgan, segnite plotnice so mirno ležale, križem prerastle v koprivah in hebatu. Ozka steza je držala do vežnih vrat, iznad katerih se je bil velik kamen, grb bogvedi katere prejšnje rodovine, iz zida izluščil in padel na tla. Krivec, oskrbnik ali pristavnik v gradu Polesku, kakor so mu ljudje dejali, je bil odvalil ta kamen samo toliko izpred vežnega praga, da se ni kdo ob njem spoteknil. Zidanje ni bilo visoko. Grad je imel samo eno nadstropje; na širjavo pa ga je bilo precèj, tako da je bilo veliko izb in shramb praznih. Zid je bil zunaj osivel, tako da je bilo videti, kakor da bi vse plesnovalo. Grad je bil krit s šibrami; tuintam pa, kjer je bil sneg ali kjer je burja kako luknjo naredila, je bila zadelana streha z deskami. Hlevi in drugi podstreški so bili kriti s slamo, na kateri je rastel mah in staroletni tresek. Če ne štejemo nekaj kuretine, pisane mačke in lovskega psa, ni bilo v vsem

Polesku več živali ko dva repa, ena krava in mlad, lep konj v hlevu.

Na majhne kraje razdeljene in z različnimi semeni obsejane njive okrog Poleska, kakor tudi raznovrstna gospodarska orodja in vozovi, ki so bili zarjaveli in razvrsti nakopičeni pod lopo, vse to je pričalo, da se gospodar ne peča sam s poljedelstvom, ampak da je zemlja v zakupu.

Po vsem tem bi človek sklepal, da mora biti gospod s Poleska kaj ubožen. A vsi ljudje v okrožju so vedeli, da to ni res, da gospod Piškáv in njegov sin imata tako življenje, kakršnega si le želita; nekateri so celo trdili, da ima stari Poleščan toliko denarja, da ga v dveh dneh ne sešteje. To se ve, da so si jako glave belili, kako je to, da mu je dóma tako malo mar.

Pa saj so imeli še veliko drugega ugibati, česar niso mogli razumeti. Zakaj ta stari gospod, ki je bil prišel v te kraje s svojim še čisto mladim sinom, je bil kaj čuden mož. Za ves svet se ni zmenil. Dasi je bil že lep čas v tem kraju, ni imel nobenega znanja, nobenega prijatelja. Vsak dan, poleti in pozimi, je hodil dve uri po stezi ob svojem gozdu, ki se je raztezal čez velik klanec na vzhodni strani gradu. Če je kdo na teh izprehodih srečal in pozdravil starega in zamišljenega moža suhega obraza,

majhne postave, črnikastega lica, v dolgi, že ogoljeni, rjavi suknji, je ta snel dolgo svojo pipo, iz katere je vuninvun kadil, iz ust ter je malo nakimal, govoril pa nikdar nič. Ko so ga enkrat kmetje poznali, so se ga jeli zato nekako bati ter so se mu radi že od daleč ogibali.

S komer je imel kaj opraviti, s tistim je besedoval samo toliko, kar je bilo potrebno. Zaprvega je njegov sosed Slemenčan včasih prišel k njemu; ali tudi temu je gospod Piškáv dal kmalu vedeti, da mu ni nič dolžan in da ga ne vidi rad pri sebi. Zato se ga je tudi letá ogibal. Tolika je bila gospodova odurnost, da je nekda, ko je videl, da ga gre obiskat gospod fajmošter, častitljiv starček, zapovedal Krivčevi ženi, naj reče duhovnemu gospodu, da ga ni doma. To se ve, da je Krivčevka sklenila roke, klicala Boga in vse svetnike na pomaganje, ker ni mogla razumeti, kako ne bi bil človek takega posvečenega gosta vesel. Bala se je legáti in je fajmoštru po pravici povedala, da je gospod doma in kaj da je rekel. Lehko se pa ve, da je Piškáv imel tudi od fajmoštrove strani potem za vselej mir.

Odkod je bil Piškáv prišel, tega ljudje niso vedeli. Da je deželan, to se je dalo sklepati iz tega, ker je po božje govoril kakor drugi ljudje, kadar se je menil s Krivcem ali kmeti, ki so mu nosili zakupnino plačat.

O poletenskih nedeljah je včasih jezdil v cerkev, pa le včasih. Tam je imel spredaj klopeco zase plačano, in je ves čas iz nekih črnih bukvic bral; še ozrl se ni, ne na levo, ne na desno. Nekdaj je bil pustil pozabivši to knjigo v cerkvi, in kruljavi Mihelj, ki se je bil svoje dni pri kanonirjih v Nemškem gradcu brati izučil in je te bukve pobral in gospodu nazaj nesel, je bil raztrosil med ljudi, da niso pisane ne po nemško, ne tako kakor kakšne navadne poštene molitevske. Iz tega so povzeli umni možje v Obrščakovi krčmi, da je knjiga najbrž „Koloman“ ali tisto pisanje, ki uči, kako se hudič — Bog ga nas varuj! — kliče v ris.

O eni lastnosti se pa niso mogli možakarji zediniti. Eni so namreč dejali, da je za druge ljudi skop, drugi pa, da ni. In res je včasih ostro terjal od kmetov, kar mu je bil kateri na zapuščini dolžan; včasih je pa zopet pravil kakov berač, ki se je bil po navedoma zaletel v Polesek, da je pri gospodu letam dobil tak dar vbogajme, kakršnega še živ dan ne.

Star pregovor hoče vedeti, da se otroci radi zvržejo po starih. Ali pri Piškavovem sinu to ni veljalo. Marijan je bil ves drugačen ko njegov oče. Kakor je oče vedno doma tičal in sam v sé zamišljen preživel pri tobaku, vinu in starih knjigah zimo in leto, tako je človek Marijana dobil, kjer je hotel, samo doma malokdaj. Ako

ni s puško in s psom taval po gozdu za zajcem in lisico, je bil v gradu na Slemenicah, ali v vasi v tovarišiji, ki mu nikakor ni bila enaka. Pa ker je hotel veselo družbo, ni imel kje izbirati. Zato pa so imeli kmetje mladeniča jako v čislih in stari so z mlajšimi vred poudarjali: to je pravi gospod. Nobeden vaških fantov ni znal bolje spevati navadnih, dostikrat ohlapnih in obaltnih popevk in zdravic ko grajski Marijan. Dasitudi si še sam ni bil pravzaprav v svesti, kaj ga veže na Slemenice, so bile pogodile stare žene — in malo je bolj modrih na svetu, kakor so bile obrške babnice — da vzame grajsko Manico.

Ker sta bila potemtakem oče in sin malo vkup, se lahko misli, da zveza med njima ni bila najožja. In zares je bilo čudno videti, kako malo se je stari gospod brigal za dejanje in nehanje svojega sina. Če je cele dni preživel zunaj doma, ni ga zvečer še vprašal ne, kje je bil. Isto tako kakor z drugimi je tudi s sinom — le redkokdaj kaj več govoril. Le do petnajstega leta je moral biti Marijan vsak dan ob gotovi uri doma; tačas ga je oče učil brati in pisati in početke najiminitnejših znanosti, tako da je bil Marijan povrhu izobražen. Ali po petnajstem letu je oče pustil učenje, in sinu je bilo to popolnoma povšeči; zakaj ker ni imel do uka nikakršnega veselja, so se mu zdele tiste ure,

ko je moral očetu nasproti sedeti in v dolgočasne knjige zreti, najpustejše v njegovem življenju. Govoril ni stari ž njim nikdar drugače ko nemško. Kaznoval ga ni še v otročjih letih nikdar drugače, kakor z osorno, ostro besedo. Vendar se je Marijan tudi te same besede tako bal, da se ni nikoli upal niti ugovarjati mu.

Dasi je bil zrastel mladenič tako popolnoma opuščen, brez ljubeče matere in je po očetovi neskrbnosti živel čisto po svoji glavi in volji skoraj v vsej svobodi, ne bi bil tudi njegov sovražnik mogel reči, da nima dobrega srca. Zakaj četudi ni prejel od očeta nikdar očitnega znamenja ljubečega srca in ljubeznive besede, je vendar pri vsem tem ljubil starega kakor sin, in ko je bil stari Piškav preteklo zimo nevarno zbolel, je postal mladenič za časa njegove boleznì ves drugačen človek ter je res po sinovsko skrbel zanj. Bil je že od otroških let vajen videti očeta pod to osornejšo skorjo in ker ni nikdar kdovekaj premišljeval, zato mu še na misel ni prišlo, da bi mogel biti njegov oče drugačen, kakor je bil.

Razen gospodarja in sina je bilo na Polesku še troje glav prebivavstva. Ko se je bil namreč gospod Piškav naselil na Polesek, je poprašal po kakem človeku, ki bi mu bil za postrežbo in oskrbovanje takih vsakdanjih reči, ki se sam ni hotel ukvarjati ž njimi. Črevljar Andrejček,

po svojem orodju Krivec imenovan, ki je osebenkoval s svojo ženo poprej v vasi, je bil tako srečen, da je dobil v Polesku dve izbi in velik kos njive zato, da je njegova žena in pozneje njegova hči Franca gospodu postregla, on pa včasih okrog hiše pogledal, zvečer vrata zapehnil, očedil in otrebil, kar je posebno vpilo iz nesnage in nereda. Iz vsega, kar je bravec videl okrog Poleska, pa se dá posneti, da se je oče Krivec bolj brigal za svoja šila in kopita, kakor za snažnost in red gradu Poleska. Zato je bila res zanj in za njegovo pristavnikovanje velika sreča, da se stari in mladi gospod nista dosti zmenila za drugo, če je le Krivčevka vsak teden dvakrat prinesla mesa in tobaka iz bližnjega trga in če je le Krivec očedil konja in napasel psa.

Stari gospod Piškav se je bil tega popoldne ravno vrnil s svojega izprehoda in je v zgornji sobi sede mirno vlekel iz svoje dolge pipe. Na mizi je stala steklenica vina in prazna kupica zraven kopice razmetanih bukev. Soba ni imela nobene lepote in ko bi ne bilo velikanske, z bukvami založene omare, na kateri so vse križem stale majhne in velike posode iz stekla in drugega blaga, prazne in „z belimi, rdečimi ter črnimi vodami napolnjene“, kakor je pravila Krivčevka, bi bila skoraj prazna. Stene so bile gole, samo tam omari nasproti je visela podoba,

na platno naslikana mlada ženska. Krivčevka je menila, da je to Mati božja, in to ji je še nekaj tolažilo srd, da gospod nima ne molka za rožni venec, niti „bridke matre“ v svoji izbi.

V tej sobi je torej sedel gospod s Poleska, ko je nekdo nerodno potrkal na vrata. Nevoljno se je staremu premračilo čelo, zakaj ravno zdaj mu je bilo posebno neljubo, da bi ga kdo motil. Ali preden se je oglasil, so se odprla vrata počasno in v sobo stopi — sključena postava, Mrtinek Spak. Bil je Mrtinek v tem trenutku svojega imena popolnoma vreden, zakaj res je bilo na njegovem obrazu nekaj spačjega, vražjega brati. Stopil je pred starega sicer čudno v dve gubé zvit, ali nikakor ne z isto spoštljivostjo, s katero se bliža nižji človek višjemu; temveč v svetlem njegovem očesu je sijala neka divja iskra in okrog ust se je videl zaničevalen smehljaj.

„Kaj hočeš zopet?“ vpraša stari in vstane s stola.

„Jaz sem pač vedel, da ne pridem prav, kadar že pridem. Ali tako vprašati sina uboge Majdalene, to ne gre,“ odgovori deseti brat in še bolj raztegne ustna. — „Svoje rojstvo zastavljam — in sam Bog ve, kako grozno bi neki gospod rad, da bi to stavo izgubil, ako bi bilo mogoče, he! he! kaj ne? — svoje rojstvo zastavljam, da pred toliko leti, kolikor jih jaz

štejem v življenju, kar ga je poštenega mestnega in potepinskega — ne bi bila verjela uboga Majdalena Strugova, da bo doktor Peter Kaves nekoga, ki ga tačas še ni bilo na pozemskem svetu, tako malo prijazno sprejel.“

„Ne vem, kaj čvekaš; tu vzemi pa pojdi!“ pravi gospod Poleščan in mu porine nekaj tolarjev.

„Ne veste? I, kaj kratke pameti bi bili! Saj je že dolgo tega, kar sem vam vse to dokazal, in če hočete, vam bom danes še enkrat. Ali danes nisem prišel brnjat, ampak kupčevat. Kar ste vrgli ondukaj na mizo, to ni zadosti. Človek ima tudi svoje večje potrebščine, čeprav hodi okoli kakor potepin, česar mu ne bi bilo treba, ko bi nekateri ljudje bili ljudje.“

Stari je bil obledel. Sédel je na stol in glavo podprl. Précej pa se je zopet sklonil pokonci in dejal nekaj prijazneje: „Zakaj mi ne daš miru? Pojdi, da te videl ne bom, in dobiš, da boš pošteno živel. Povedi, koliko hočeš; vse boš imel, samo iz tega kraja pojdi; daj mi pisma, z zlatom jih plačam. Saj veš, da se te lahko iznebim, sodnji te bom prepustil — — —“

„O kaj še!“ — se zagrohoče Mrtinek — „papir je v mojih rokah, ta bo varoval mene, vas ne. Zdaj ponujate denarja, ali moja mati je v nadlogi umirala; kje je bil tačas ta vaš denar? Ne boste se me iznebili ne; vem, da

imate ondile nekaj, ki bi me spravilo tjakaj, kjer je ona, ali tudi jaz imam takega mačka (pokaže samokres izpod srajce), tako za samo brambo ga nosim, ker vem, da se včasih lahko gode čudeži. Živeti pa jaz ne morem, niti nečem drugače, kakor sem se privadil. Ko bi vas bil poprej našel, morda bi se bilo naredilo, zdaj je proč. Pa vendar, da ne boste rekli, da sem prišel samo nagajat in neljubih spominov budit, zato vam prodam tole popisano plat. Glejte, tu se govori o nečem, kar bi napravilo vašemu Marijanu v eni noči sive lase, ko bi zvedel, da mu je grdi capin, ki ga on samo po strani pogleduje in zasmehuje, celo po krvi bližji, kakor kdo misli, razen vas in mene. Koliko mi daste zanj?“

Gospod Piškav se stegne in pogleda. Moral je pisanje spoznati, zakaj segel je hitro po njem. Ali Mrtinek ga ravno tako naglo odtegne in pravi: „O, ne tako! Vidite, da nisem tako hudoben, če sem ravno znorele matere sin. Dvesto križatih in nič več vam ne bo preglavice delalo, da ste kdaj poznali Majdaleno Strugovo! Ali drugače ne, ko iz rok v roke.“

Molče gre stari do omare, izvleče vrečico in jo dene na mizo, potem pa hlastno pograbi listino.

„Zdaj se boste oddehnili! Morda vam bo še mogoče utajiti, ko bi se kdaj prigodilo, da

bi jaz hotel kaj trditi, kar bi vašemu Marijanu malo časti delalo, morda, ha! ha!“

Rekši spravi vrečico pod srajco.

Staremu se je moral zbuditi neki spomin, ki ga je vsega prevzel; zakaj izginila je topa mrkost ž njegovega obličja, tresel se je na vsem životu in glas je bil mehak, proseč, ko je dejal: „Sin! —“

Deseti brat se pretrese pri tem ogovoru.

„Sin! Pusti me, naj umrjem vsaj v tem miru, umrl bom kmalu. Ne onečlašuj mene in Marijana in — sebe! Daj še drugo iz rok, kar hraniš, da ne bo pričalo o nekdanjosti — —“

„Priče so zmerom dobre, nekaj moram imeti od matere za spomin, od nesrečne matere,“ ugovarja zamolklo Mrtinek.

„Pusti to življenje,“ pravi dalje stari, „pojdi v druge kraje, jaz te preskrbim, samo da sin ne zve, da — —“

Dalje ni mogel govoriti. S tresočo roko naliže kupo in jo porine desetemu bratu.

Že je Mrtinek z eno roko segel po pijači, z drugo pod srajco, kamor je bil prej skrnil zavita pisma.

„Rotim te pri ljubezni do tvoje matere — —“

„Ljubezen!“ — krikne Spak in zopet se mu oko divje zabliška — „ljubezen, ne, ne! Ljubezni vi niste imeli, ne iskre ne! Obnorela je! Ne dam, ne pijem iz te kupe, morda je kaj

takega v nji, kar je pil njen stric, kar mu je dal piti doktor Kaves!“

Rekši se obrne in zleti iz sobe ko burja.

Na smrt bled in zelen strmi stari gospod za njim in ustnice trepečejo: „Tudi to ve!“

Oskrbnik Krivec je med tem sedel v spodnji izbi na nizkem stolu, pred seboj je imel razloženo svoje črevljarsko orodje ter je žvižgaje tolkel podplate. Sivi dolgi lasje so mu nagajivo padali po grbavem licu, na katerem je bila vtisnjena vedno vesela in neskrbna natura. Ko si z žuljavo, smolnato roko obriše sitno lasnato zbrav s čela, zagleda na pragu desetega brata.

„Ohej! Le noter, le bližje, deseti materin sin! Kako ti je kaj? Kaj mi novega poveš?“ zavpije in vzame napol dodelan črevelj med kolena.

„Tebi ne morem nič novega povedati, ti si že star, vse ti je že v koš prišlo, samo grob ti bo še nov,“ odgovori deseti brat in vrže svoje črevlje na klop.

„Volk te podiši!“ pravi zopet črevljar, „čemu pa brusiš golo peto po pesku in po strnišču? Tako mi ne nakloniš nikoli nič zaslужka; zakaj potemtakem bo samo Bog tvoj črevljar, ki ti bo vselej druge žive podplate pripel, kadar boš te shodil in izkvedral.“

„No, jaz menim, da imam zadosti dobrega črevljarja, če sva se z Bogom pobogala za podplate.“

„To je res, železna opética se zvrne in raztepe, živa božja koža pa ne zlepa. — Ali kaj mi boš novega povedal? Ljudje govore, da včasih komu za srečo poveš, kakor ciganka; meni pa nečesh in ne privoščiš nikdar kaj takega. Daj, daj, zini!“ priganja Krivec in žrebelj, ki se mu je bil zvril, puli iz črevlja.

„Ti si star, moli in pokoro delaj, če hočesh! Sreča se pripoveduje samo mlajšim.“

„Vidiš, kako te prav uči!“ dostavi Krivčeva žena v izbo stopivša.

„Ti grdun ti, če ne boš drugega povedal, ko o grobu in smrti in starosti in molitvi in pokori, nesnažna žvirca, se ti zahvalim s kopitom črez glavo,“ se huduje črevljar.

„Le molči, smolè stari! ali pa mi še rajši povedi, kdaj boš hčer možil, saj jo bo onegav Francelj dolí iz vasi vzel, ne?“

Krivcu se naenkrat zresnobi vedro lice.

„O Franceljnu se jaz nimam kaj meniti; in če nečesh, da bi se mi zameril, še ti ne govori o njem. — Kam jo bo pa vruga dejal? Ko bi bil jaz vedel, da ima na svoji hiši toliko dolga, zares ne bi bil pustil svoji deklini ne ene besede govoriti s fantom. Saj si že slišal, da mu proda Miha hišo in zemljišče.“

„Ne proda mu je — ne!“ odgovori Mrtinek.

„Sam je tukajle pravil,“ potrdi črevljar. „Jaz sem nekaj vinarjev na stran položil, zato

pa nečem, da bi šla deklina brž po poroki z malho po svetu. Zato tudi tebi svétujem, nikar ji ne nosi nobenih pošť od njega.“

„Kaj pa, ko bi Francelj denar dobil? Ko bi skopuha plačal?“ vpraša Mrtinek in oprti črevlje, da bi odšel.

„Kje ga bo dobil? Na posodo, to ni nič. Razen, ko bi mu ti povedal, kje so na sveti večer tolarji cveli, ha, ha!“

„Kdo ve!“ pravi deseti brat.

„Stoj no, kam pa kolovratiš?“ je vpil črevljar, ali Mrtinek je bil že duri za seboj zaloputnil, in Krivec je videl, kako je široke stopinje delal črez dvorišče.

„Glej ga, stari!“ je šepetala Krivčevka svojemu preljubeznivemu, „to je vendar pol čudesa! Nikoli nihče se ne upa k našemu gospodu, ta Mrtinek je bil pa otodi dober čas gori. Kaj praviš, kaj je to?“ In to čudo, kakor tudi Mrtinkove besede o možitvi hčere sta mož in žena obravnavala v dolgem, zaupljivem pogovoru, ki ga pa ne ponavljamo bravcu zavoljo njegove dolgosti in navadnosti.

Mrtinek je grede skozi vrt, kjer je Krivčeva Franca v gredi nekaj okopavala, postopil k nji ter rdečeličnemu dekletu nekaj tiho povedal, kar ji je še bolj razvnelo obraz.

„Kaj ti veš!“ je dejala.

„Boš že videla! Preden bo Pust“ — Mrtinek ni skončal. Zagledal je nedaleč Marijana, ki je prihajal po stezi. Na očesu se je desetemu bratu videlo, da bi se mu bil rad s pota ognil, pa bilo je že prepozno. Zato je pobesil oči v tla in hitro stopal po potu Marijanu ravno nasproti.

Ko sta se srečala, je stopil deseti brat z eno nogo v stran in ni pogledal, niti ogovoril Marijana ter hotel dalje.

„Kaj si pa zopet iskal tod okoli?“ ga vpraša Marijan. Deseti brat mu je bil edini človek, ki ga ni mogel videti, dasi sam ni vedel pravzaprav, zakaj.

„Tebe že ne, za druge ti pa nič mar!“ odgovori Mrtinek.

„Bom videl, če mi ni nič mar, berač potepilni!“

Mrtinek ga hudo pogleda, kakor bi ga hotel z očesom prebosti. „Berač! — Kdaj sem tebe kaj prosil? Boga moli, da ne boš kdaj še večji berač ko jaz. Bogve, kdo med nama ima zdajle več v rokah, ti ali jaz.“

„Še enkrat naj te vidim, da boš tod lazil, pa ti bom puško stolkel na buči,“ pravi mladenič in zavihti kovano kopito svoje risanice.

„Poizkusi! Pri Bogu je milost potlej,“ odgovori deseti brat s pomenljivim smehom ter sam med seboj godrnjaje koraca dalje čez polje.

Bodisi, da je Marijan Piškav, površno izobražen, z drugimi ljudmi vred veroval, da ima ta Mrtinek Spak res nekaj čudnega in vražjega na sebi, ali pa da se je v tem hipu kljub svoji srčnosti in neustrašljivosti res bal tega človeka, ki je bil vsaj njemu nasproti že od vselej potuhnjen in nekako prezirljiv: nekaj ga je pretreslo, kesal se je, da ga ni na miru pustil in šel svojo pot.

Potok, ki teče čez slemeniške travnike in potem dalje mimo Obrhka, izvira v severu komaj dobre pol ure od velike lipe v odstranskem zatišju izpod hriba, prerastlega z brezjem in jelševjem. Ravno mimo skal, z robidovjem prepletenih, izpod katerih se tiho kaplja za kapljo preriva in potem v ozki stružnici z lahnim šumom druga drugo dalje in dalje podi: tam mimo skal drži malo uhojena pot, kravji stezi podobna, čez hribe. Hodijo tod Obrščanje in drugi iz obližja malokdaj. Le kadar se kak gospodar napoti peš v daljnji semenj po voli in hoče ubrati najbližjo pot čez hribe, jo krene tod tja. Skoraj nikoli pa nobenemu ne pride na misel, da bi ponoči sam šel mimo samotnega znamenja, vegastega križa in „grmade“, ki že od nekdanj stoji tu in je zaradi pravljičice in raznih ostrašljivih reči, ki jih je ta in oni tu videti hotel, med narodom na slabem glasu. Bil je namreč na tem mestu pred več in več leti neki

kramar ubit. Ker je pa nesrečni mož moral imeti kakóve male grehe nad seboj in neznan tolovaj ni dal za maše, je strašil ubiti kramar nekatero mesečno in temno noč po brezju in celo doli na travniku je včasih kdo mislil videti dolgo, črno podobo s krošnjo in podkovano gorjačo stati med vrbovimi grmi.

V tem glasovitem kotu torej bi bil tistega večera človek videl desetega brata, kako je pod robidovim grmom čepe s klinom kopal jamo v zemljo. Mesec se je bil ravno prikazal izza vzhodnih hribov in je obseval samotnega človeka pri njegovem neznanskem delu tik lese-nega križa.

Bilo je mrzlo. Mrtinku so se tresla kolena in večkrat je prenehal, odložil svojo nespretno, leseno kopačo in si mel roke, da bi si ugreel prste.

„Vrag! Dve pedi globoko, zadosti je, kaj bi zmrzoval!“ zagodrnja kopač, izvleče iz nedrija vrečico, odvozla motvoz, vzame nekaj denarja vun, drugo pa vrže v izkopano kotanjo.

„To bo zaklad!“ pravi in se zasmije tako naglas, da se ustraši lastnega veka. Vstane in gleda okoli. Le vodica je lahko šumela pod njim in razen njega in drevja ter napolupodрте podobe križanega Izveličarja ni bilo čuti in videti ne živega ne mrtvega. Kotanja je bila kmalu zasuta. Vrhu prsti položi Mrtinek trav-

nato ježo in potem zagrne mesto z odrastleki robidovega grma.

„Na, leži do jutri večer, da te s Krjavljem in Franceljnom za doto vzdignemo in, če ima škrat toliko moči, da bo cvenk in žvenk v žreblje ali oglje izpremenil, naj bo, to veselje mu že privoščim.“

Potem nasadi svoj veliki klobuk na glavo in obuje črevlje. Ko gre mimo križa, se ustavi in reče: „O moj Bog, ne bodi mi hud, kadar bom stal na sodni dan pred teboj, ne bodi mi tačas tako malo milostiv, da bi me na levo posadil zavoljo tega, da sem burke uganjal po tvoji zemlji! Saj si mi dal s pametjo tudi neumnost; saj si vedel, kakov bom in kako se mi bo godilo, preden si me ustvaril. — To se ve, morda mi boš enkrat dejal: če si hotel dobro storiti, zakaj si potem ljudi zapeljeval, da so na vraže verovali. Jaz vem, da je ta bosa, ali ravnam se kolikor toliko po tvoji besedi, ki si dejal: kar desnica dobrega stori, naj levica ne zna. Ljudje ne smejo vedeti, da bi jaz lahko kaj imel; v grob bom s seboj nesel, kar vem in imam. To pa drugače ni mogoče. — Morda ni prav, da ga imam v strahu, ki bi se mu imel vsaj za to zahvaliti, da sem na svetu. Tudi morda ni tebi dovolji, da tako živim, da tebi jemljem kazen iz rok, pa — jaz ne vem, če morem drugače. Daj mi še nekaj

časa tavati po zemlji in s tvojo pomočjo še pokoro storiti, da me vzameš v nebesa k materi. In morda bo še on, ki ga večkrat opominjam, kaj ima na vesti, napravil toliko kesanja in pokore, da mu bo tvoj sveti vratar odslonil vhodišče v raj in da se tam sprijazniva.“

Po tej izvirni molitvici se Mrtinek počasi pomika ob potoku proti vasi. Ob dolenjem potoku so neki vaški tihotapci rake lovili. Ko jih Mrtinek zagleda, jo mahne proti njim in se že od daleč oglasi s svojim hreščečim glasom, peva je znano pesem:

Na mrzlem studenčku	je tiho jokala,
je deklica prala,	jokala, jokala
je prala, je prala,	je reva grenko!

Sedmo poglavje.

Srce je prazno, srečno ni.
Prešeren.

Kvasovo pismo prijatelju Ferdinandu Bojanu.

Ako ti šele zdaj, šele po več mesecih obljubo izpolnujem, vem, da si prepričan, da je bilo kaj posebnega, ki me je oviralo, da ti nisem bil mož beseda. Večkrat sem že imel pero v roki, večkrat sem bil že napisal nekaj vrst tebi namenjenih; ali vselej sem vrgel pero in pisanje od sebe, ko sem videl pred seboj sestavek brez nog in glave. Zakaj ko sva se ločila, ti tjakaj, kamor te spremiti nisem mogel, in jaz kakor prognani Dioniz iz Sirakuz v Korint tlako delat s topoglavimi otroki, tačas sem bil tak, da sam sebe nisem poznal. Tožilo se mi je po tebi, prav zelo se mi je tožilo. Kamor sem šel in koder sem hodil, nikjer mi ni bilo prav. In če sem vprašal, kaj je pravzaprav, česa mi manjka, si nisem mogel odgovoriti. Čutil sem se tako osamljenega, tako nepotrebne na svetu, da bi se bil res lahko sprijaznil s pregrešno mislijo: ko bi mi Bog smrt poslal, bi bilo morda še najbolje. Čemu sem pa tukaj, kaj je moja

naloga? In v takih trenutkih bi bil že skoraj rad, da bi bil mogel misliti, kakor splošina tega sveta misli: tudi jaz sem eden, da jih je več, eden izmed tistih: fruges consumere nati.

In še zdaj nisem popolnoma na dobrih nogah, dasi se reč precèj na boljše obrača. Ti se boš smejal. Vendar tebe in tvoje srce poznam. Tebi lahko povem, česar ne bi pravil nikomur. Ali vsega ti povedati ne morem, nimam prave besede za to. Čutim, čutim, ali kadar bi imel govoriti, tačas sem okoren in neroden. Upam, da boš ti iz vrst bral, česar povedanega ne najdeš, kar bi ti jaz rad povedal. Nekaj je v meni, kakor hrepenenje po nečem neznanem, ki se mi pa vendar zdi, da že napol imam.

Pa ti si pravi Kvas, mi boš rekel, kvásiš, da sam ne veš kaj. Prav govoriš, Nande moj, če tako praviš, jaz res še sam sebe ne razumem.

Spominjam se, da sem tudi tačas tako bleдел, ko sva v samotni izbici odložila knjige in sva se pomenkovala o marsičem, česar ne bom nikdar pozabil. Spominjam se, da si me ti kakor starejši in modrejši vedno zavračal in mi odgovarjal na moje večne tožbe: človek mora imeti toliko filozofije, da si dušo prosto ohrani vnanjih in notranjih stisk in težav. To sofistiko, ki si jo bil na posodbo vzel iz najinega prijatelja Horacija, si končaval vselej z

mentorskim obrazom, rekši: upanje, Lovre, upanje živi človeka, če ga že vse drugo zapusti.

Pa legal si — ne, stoj! — tako robato ti ne smem govoriti, ti se ne moreš legati — tisti modri poetje in blebetavci lažejo. Saj že upam in upam, kar sem se zavedel, da živim. In kaj mi je prineslo to upanje? Nič; konec vsega tega večnega upanja je ta, da hlapčujem, da sem priupal učeništvo na starem gradu. Ali bi ne bil tega lahko opravljal précej, ko sem se izučil brati in pisati? Čemu sem se toliko ubijal? Čemu sem si prizadeval slepca Homerja razumeti in si razmotati druge prismojene in pametne besede nekdanjih, čemu sem občudoval postopača Sokrata?

Že vem, kaj boš odgovoril, kako me boš oštel in me nehvaležneža pital. In da ne boš menil, da sem čisto izgubljen, ti moram povedati, da so vse to le besede, polu resne, polu ne. Nekaj upanja mi je še vendar ostalo, čeravno moja vera v to upanje ni tako neomahljiva, da bi s teboj mislil, da človek o njem živi. Zakaj ko bi bilo to res, bi bil zdaj pri tebi, bi bil srečen pri tebi. Tudi ne smeš misliti, da jih več ne spoštujem, teh starih modrijanov. Ako včasih sanjarim, sanjarim zato, ker me nekako veseli, menda ker bi s tem rad praznoto napolnil, praznoto v svojem srcu. Dokler sem

bil še pri tebi, sem imel vsaj enega človeka, ki me je ljubil in razumel, kateremu sem lahko vse zaupal, vse povedal. Še te imam v srcu, tvoje prijateljstvo je menda edina reč, kar me more navduševati, kar me more tolažiti. Ali ravno to je tudi, kar me nekako tare; zakaj prav zelo te pogrešam; jaz bi rad imel vsaj enega pri sebi, ki bi čutil z menoj in se ž njim še o čem drugem pomenil, kakor o dolgočasnih vsakdanjih rečeh. Ne more mi iz glave, kadar se tebe domislim, kitica preproste pesmi, ki mi jo je onidan pel eden mojih tukajšnjih čudovitih prijateljev, malhar prav po božji volji, ki se imenuje desetega brata (če veš, kaj to pomeni); pel je:

Po hribih je ivje,	al kje je preljubi,
po dolih je mraz;	al kje sem pa jaz!

Pa to me domisli, da ti moram kaj povedati o svojem življenju in o svojih novih gospodarjih in prijateljih — ali da tega imena ne skrunim — znancih. Iz tega, kar sem ti ravnokar pravil in tožil, morda posnameš, da sem nezadovoljen s svojim okrožjem. Toda pohvaliti se moram, da, kar se vnanjega življenja tiče, nisem dozdej še boljšega imel in da so mi celo ljudje večjidel po godu. Menim, da že nekaj več sveta poznam, kar sem tukaj.

Moj gospodar, tako menda ti moram imenovati očeta svojega gojenca, moj gospodar je

poluizobražen meščan, polu kmetovavec. Kakor prvega ga človek mora rad imeti. Tako prijazen in priljuden je z menoj, da si res štejem v srečo, da sem jaz, ki sem se težko in nerad pripravil in vdal v to usodo, vsaj k takemu možu prišel. Kakor kmetovavec je pa ves tak rusticus, kakor slika Horac svojega v lepem verzu: *Immoritur studiis et amore senescit habendi*. Zares, jaz takega človeka ne umem, ki ima dovolj in več ko dovolj in vendar še vedno v tem tiči, kako bi še več pridobil. Moj gospodar je omikan mož, ve ti o vsem govoriti; kakor se kaže, je tudi marsikaj bral, lepo knjižnico ima, marsikatero pametno besedo izgovori, ki bi bila vredna, da bi si jo dobro zapisal in se ravnal po nji. Ali najljubše mu je vendar govoriti o žetvi in setvi, o žrebetih in teletih, konjih in volih in drugih enakih rečeh. Pri najmanjšem delu misli, da mora biti zraven, vse ogleda in vse dela. Večkrat sem si mislil, ko sem ga zvečer videl vsega utrujenega: kaj ti je treba vse obletati, se tolikanj ubijati, tolikanj trpeti in skrbeti! Jaz zase menim, ko bi enkrat toliko imel, da bi pošteno utešil potrebščine tistega dela svoje osebnosti, ki ga imenujem telo, jaz bi nikdar ne mogel še dalje in dalje riti in pridobivati, ampak bi hotel živeti srečen in zadovoljen. Da tu ne mislim fejaškega življenja, to že vem, da ti ne pride na misel.

„Kako je to, da se hoče nekaj šopiriti s temi sploh znanimi izreki, morda bi me rad prepričal o svoji učenosti,“ boš rekel, videč, da sem te že dvakrat v teh vrstah razveselil, omenivši starega klasika. Ali tudi to sem že tukaj pridobil. Imam namreč starega študenta, čudovitega človeka, brata svojega gospodarja, za učitelja in učenca. Ah, ko bi ga videl, tega póstarnega, sesušenega, raztrganega in zamazanega moža; ko bi ga slišal, kako govori vedno o pijači, ne nedolžni vodi, temveč o sladkem vincu in žganju, kako včasih celo mene pridobiva, da bi šel z njim; kako pri tem ve navajati primerne in neprimerne latinske izreke iz raznih knjig — ti bi mislil, da imaš starega slovečega capina Diogena pred seboj, ki mu drugega ne manjka ko poveznjene kadi, da bi vanjo zlezel, in pa malo več ciniške filozofije. Zakaj, ko bi k temu kak Veliki Aleksander prišel in mu na izbiranje dal, kaj bi rad imel, bi si izprosil moj stari učenec rajši frakeljc žganja, kakor pa da mu ne bi solnce zaslanjal. Učenca pa imenujem starega Dolfa (kako čudno naše ljudstvo imena za svoj jezik prekrščuje!) zato, ker včasih zjutraj, ko na vrtu berem svojega in tvojega ljubljenca, pride k meni ter mi knjigo iz rok vzame in jame predstavljati, da se mu ne morem prečuditi. Koliko talentov je Bog ljudem razdelil, ljudem, ki te

darove zakopljejo sebi in človeštvu na škodo. Nekatero leto je že preteklo, kar ni imel knjige v rokah, veliko je v tem času doživel takega, kar ni v nikakršni zvezi z izobraževanjem boljšega dela našega bitja, celo veliko je počel, kar bi bilo prelehkó utopilo poslednje duhovne moči v njem, in vendar včasih, kadar mi vzame bukve iz rok, tako dobro pretolmači zamotane reči v Horacijju, da ne vem, kaj bi mislil: ali imam genijalnega človeka pred seboj, ki je tudi njemu namenjene darove zakopal, ali pa so nekdanji učitelji vse drugače znali učencem prilastovati znanosti ko današnji pedantje in suhoparniki. Pa bodi dovolj o tem, drugo pot ti povem, če boš hotel, vso zgodovino tega čudnega „biserja v blatu“.

Ker sem ti začel obrisovati svojo okoliščino, ti moram še druge spomina vredne osebnosti, s katerimi se tu pečam, postaviti pred oči, da si potem posnameš moje življenje in vsakdanje početje. Ker sem začel ravno z moškimi, ostanem dosleden in ti najprvo te v rudimentu naobrazim, dasi s tem še ne rečem, kakor da bi imeli ti kako prednost ali bi mi bili bolj po volji od žensk. V obližju, komaj nekaj streljajev od mojega zdanjega stanovanja, stoji stara polurazpadla luknja, ki se imenuje gradič in je lastnija enega najnenavadnejših ljudi, nekega starega, bogatega hipohondra, ki ne trpi žive

Jože P.

duše blizu sebe. Njegov sin Marijan je vsakdanji gost pri nas, potemtakem tudi eden mojih novih znancev. Človek je iste starosti ko jaz, kaže se mi bolj prijaznega, ko mi je ljubo, veliko mi ima pripovedovati, zdaj me zvabi in spravi tja, zdaj sem; ali pri vsem tem ga nisem nič kaj vesel. Včasih grem ž njim na lov, ne tolikanj iz veselja kakor zavoljo tega, ker se ne morem odpovedati. Ti veš, da me včasih popade tista neslanost, da se zamislim v kaj in molčim. Te slabosti se še dozdam nisem odvadil, kakor si razvidel iz tega, kar sem ti od kraja pravil. Moji tukajšnji ljudje pa to mojo razvado razlagajo, da menijo: dolgčas mu je. Zato in ker so res dobri ljudje in bi mi radi ustregli, me silijo, naj to in to z Marijanom vred počenjam. Tako se dogaja, da sem večkrat, nego mi ljubo, s puško v hosti ali s trnikom ob ribnjaku ali zdaj, kar je sneg zapadel, nad ptiči. V teh priložnostih pa si moram priznati, da nisem ustvarjen za takega prijatelja, kakor mi ga je usoda tu pripravila. Dobra duša je, prijazen, veliko si prizadeva, da bi me razveselil in jaz sam si dostikrat očitam, kako mu morem biti tako nehvaležen; ali kar je, to je, pravega sočutja do njega mi popolnoma manjka. Saj veš, da sem včasih več ur lahko blebetal; s tem pajdašem pa mi dostikrat pogovor obtiči, besede zmanjka, nimam se časa meniti ž njim.

Govori veliko; ali vse njegovo mišljenje se plete o tem, kar mu je najbližje, in to mene ne more vezati. Ima še nekoliko izobrazbe, čeravno ne mnogo. Ta človek, kakor se mi po vsem vidi, je namenjen ženin najlepše deklice, kar sem jih jaz v življenju videl, hčere mojega gospodarja, Manice.

Nečem poizkušati, kako bi ti na papir narisal njeno podobo, zakaj beseda je okorna, pero bi jo bolj kazilo, kakor slavilo. Celo ko bi bil slikar, bi ne mogel temu obrazu vdihniti tiste blagosti in tiste srčne dobrote, ki jo človek spozna, ako je bil nekaj časa ž njo vkup. Zares menim, da omenjenemu srečnemu mladeniču zavidam ta biser, ki ga morda ne bo tako vreden, kakor zasluži, in zato morda ne ve in ne bo vedel, kaj bo dobil na svetu. Tu vzor lepše polovine človeštva, a tam suhoparen, navaden človek, ki morda še ne čuti globlje kakor vidi, ki ima morda ozke in omejene misli o pozemski sreči — ali ni to nasprotje? Nasprotja pa se po prirodnih in logičnih zakonih ne strinjajo, ne vežejo. In vendar mi pripovedujejo ljudje, da se mislijo tu vezati, da méni gospod slémeniški dati svojo hčer Marijanu.

Ko sem sam te razmere opazoval, sem se prepričal zdaj, da je resnica, zdaj pa se mi je zopet zdelo, da ta reč še ni tako gotova. Ma-

rijana nisem mogel nikdar nič vprašati o tem, še govoriti ne morem ž njim o takih rečeh; sam ne vem, zakaj. Vidim, da sta si kakor dva stara znanca, da se tikata kakor brat in sestra; ali nobenkrat ju nisem še dobil v kakem bolj skrivnostnem in živem pogovoru, zlasti pri nji nisem videl nikakega znamenja gorečega čuta do njega. Mislil sem, da deklica razumno misli, da se zdi njeni zdravi pameti nepotrebna in neumna vsakšna sentimentalnost in vnanje izkazovanje, da je torej v tem podobna preprosti slovenski materi, ki goreče ljubi svojega odrastlega otroka, pa ga ne poljubuje, ne objemlje, ampak rajša pod tršo skorjo zakriva blaženo ljubezen. Drugekrati pa, ko sem s svetom in sam s seboj nezadovoljen sedel v kraju in me je zalotila in sva pričela kak pogovor, sem izprevidel, da sem tu napačno obsodil; izprevidel sem, da ima deklica zraven svoje vserazumnosti celo nekaj romantičnega mišljenja. Lahko povzameš, kake sklepe sem iz tega delal glede omenjene reči. Napeljal sem včasih govorico nanj, omenil sem njenega častivca; pa nikdar se neče z menoj o tej razmerici meniti; vselej se mi odtegne s tem, da postane resnobna in začne govoriti o drugih rečeh, ali pa se nekako čudno in ljubo nasmehlja, da ne vem, ali hoče reči: kaj ti je mar moja stvar, ali pa misli naznačiti, da računijo ljudje brež nje.

Po vsej pravici boš dejal, kako je zopet to, da se po starobabje védečen vtikam v reči, ki bi me imele toliko brigati ko prédanski sneg. Jaz moram reči: mea culpa, res sem nespameten. Človek nima včasih kaj delati, pa si zastavlja take uganke. Tako menda tudi jaz ugibljem, ker imam preveč časa.

Moj učenec je ljub, priden fantič, boji se me in rad me ima, tako da se prav dobro razumeva. Ker mi o pravem času stori vse, kar mu naložim, preoblagati ga pa nečem, mi ostaja precěj prostega dneva. Če teh ur ne presanjaram v svoji izbici, grem na vrt, kadar ni premrzlo, in tam v utici včasih najdem gospodično pri — knjigi. Ko ne bi že drugega imela na sebi, že to, da posebno rada bere, móralo bi me, da bi jo častil. Zakaj jaz mislim, da je že to znamenje dobrega srca, če kdo ljubi poezijo ali lepoznanstvo. Le pomisli, kako sva med seboj včasih prav sodila tiste izmed svojih vrstnikov, ki jim ni bilo mar za drugo, kakor da so ustrezali raznim telesnim potrebam; ki jim je vsako branje mrzelo, izvzemši morda kake posebno domišljivo budeče spise, ki so jim le zato dopadali, ker so jim bili po mesečnosti v rodu.

Mati njena, že precej priletna ženica, je gosposinja skozi in skozi. Vse hrame in predale v pohištvu mi je že razkazala in razložila, tako

da sem se včasih dolgočasil, ker ne morem trditi, da bi me malenkosti zanimala; kakšna cvetlica zraste iz tega in tega semena; kako se rabi to in ono orodje, kako se prav sadi korenje za seme in enake reči. Pa mamka je dobra, skrbljiva zame, kakor bi bil njen sin, in varovati se mi je, da je ne žalim s tem, ko bi se pokazal nepaznega ali malomarnega v takih imenitnih in potrebnih pogovorih.

Veš, da imam tudi jaz kmeta rad, ker sem bil sam iz prvote kmet, ker sem kot deček že za brazdo plužne držal. Med preprostimi kmetiškiimi možaki čuješ včasih izvirno in takó modro misel, da se je ne bi smel sramovati noben modrijan; čuješ primere in govorne podobe, ki reč tako do dna in tako živo postavljajo pred oči, kakor zna malokateri poet izraziti izlege svoje domišljije in glave. Kmet je po tej moji misli šola tudi mislečemu človeku. In zavoljo tega svojega načela rad zahajam med ljudstvo. Imam tudi že lepo krdelo znanih originalnih mož, ki jih opazujem in včasih od njih kako poberem. Rad bi ti popisal nakratko tudi te in take, ali ti si premalo demokrat, meščanska kri ti vre po žilah, meščanstvo pa je prelaz na boljarstvo. Utegnil bi se malo nasmehniti moji preprostosti, kakor bi to ti imenoval.

Razvidno ti je iz vsega tega, da bi bil na mojem mestu vsak pošten in zmeren človek srečen in tako zadovoljen ko mačka na peči, če dovoliš, da ti robato povem. Tudi jaz se včasih trudim, prevariti samega sebe, da mi je dobro, a vselej ne gre. Kakor sem ti od kraja pisma povedal, manjka mi tebe, Nande, manjka mi zavesti, da sem sam svoj gospodar, na pravem mestu in pravem potu do namena, ki bi mi bil po volji. Zakaj mi je Bog naklonil, da moram v najlepši dobi svojega življenja sedati za tujo mizo, to mi ne gre v glavo. In vendar se moram takoj pri tej priči izpovedati, da ne bi rad popustil tega mesta, ko bi se mi ponujala prilika, celo ne tako brž, ko bi mi kdo odprl pot na univerzo, ki sem je še pred malim časom tolikanj želel. Kaj ne, da se me je poprijel deseti naglavni greh „confusio“, ter se me drži kakor laščèc. Odpiši mi kmalu. Željan sem videti, kako me boš obral in oštel. Za zdaj te Bog poživi! Podajam ti roko čez hribe in doline.

Tvoj Lovre.

Pripis: Ravno sem zgibal to kroniko svojih sreč in težav, ko mi pride stara naša hišna povedat, da je gospod Vencelj (okrajni zdravnik, poštena duša, eden izmed prvih mojih znancev v tem času babilonske sužnosti — Bog me ne kaznuj, da tako neumno govorim —) s

svojo hčerjo prišel v grad in da po meni vprašuje. Preden torej zapečatim te vrste, ki bodo tebe videle, menim, da ti moram povedati še to imenitno novost. Omenjeni otec gospod Ven- celj kaj radi govore o svoji hčerici, večkrat so mi jo obljubili pripeljati. Radoveden sem, kakšna je, zato grem précej dol. Ko bi bila taka, kakor — — pa zdrav!“

Osmo poglavje.

Skupaj midva sva sedela.
nama lep večer je bil.
S. Jenko.

Drugo Kvasovo pismo.

Oho! za enkrat si se še zmotil, predragi moj! Sicer izkazujem vso čast tvoji modrosti in razumnosti, ali tako ti jaz vendar nisem rekel med vrstami brati, kakor vidim iz tvojega odgovora, da si presodil mene in moje „pomanjkanje“ Da sem jaz zaljubljen! Da samo zavoljo tega tako enostransko opisujem svojega tovariša Marijana, ker vidim, da mi je na poti! Moj Bog! Ne vem, če se norca delaš iz mene in iz mojih okoliščin, ali pa se je tebi samemu kaj takega pripetilo, česar v svoji porednosti mene dolžiš.

„Po vseh besedah je videti, da tako o nji govoriš, kakor cigan o žametovih hlačah, to je zmerom in najrajši.“ To so tvoje besede in nadalje imaš skozi in skozi neko veselje, nagajati mi in mi podtikati reči, ki mi še na misel niso prišle, dokler nisem imel tvojega pisma v roki. Kar se omenjenega pregovora tiče, te moram opomniti, da nikakor ni na pravem mestu, čeravno je naroden. Kako se

ti, hudoba, predrzneš mene ciganu primerjat in vrhutega lepo deklico tisti reči, ki se v pošteni družbi celó ne imenuje. In ti, ki si meščan, ki bi moral vedeti, kaj je prav, kaj ne! Ko bi bil že jaz to rekel, meni bi ne bilo tolikanj zameriti.

Premislil sem tvoje besede. Polagoma se zlagam s teboj, da se mi zbuja čut, ali bolj prav potreba v srcu, ki je poprej nisem imel. Ali s tem, da trdiš, kakor bi bil tvoj prijatelj drugi del svojega srca tebi vzel in oddal deklici, kažeš samo, da me premalo poznaš, da premalo zaupaš mojemu razumu in značaju. Toliko bi me pa vendar imel poznati moj prijatelj, da bi vedel, da ne bo Lovre Kvas nikdar ravnal samo tako, kakor mu bo velelo srce, ampak da bo poslednje vedno podlagal oblasti zdravega uma in premiselka. Nikakor ne morem tajiti, da me srce ne vleče do hčere mojega gospodarja — da, tega se moram izpovedati tebi, predragi moj — če je eno bitje na božjem, daljnjem svetu, za katero bi se jaz vnel z vsem mladostnim ognjem, za katero bi nórel in górel, kakor je kdaj kak človek mogel: bila bi to enaka deklica, kakor je ta, ki sem je v zadnjem pismu omenil. Jaz sem si v nekdanjih in zdanjih sanjarijah svoj ideal precej visoko zastavil, čeravno nisem preziral pri tem, da se od človeka ne sme zahtevati kaj božjega. Reči moram, da

ves ta čas, kar sem tukaj, nisem na nji zapazil ni najmanjšega madeža; vedno je tista krotka, dobra duša, vesela in resna, domišljiva in razumna.

Ali da bi si upal misliti z vso resnobo drugače na njo kakor s spoštovanjem, tega ne smem, zakaj razum mi veli: kaj je ona, kaj si ti?

Svet sodi človeka po tem, kar ima, kar je in kakršen je. Svet je pa že star, torej tudi ta navada v starosti utrjena; kdor bi jo hotel ovreči, ta bi stal sam; kdor bi ji hotel ravnati nasproti, bi moral v strm klanec valiti skalo.

Ona je edina hči imovitega, lahko rečem bogatega graščaka, imela bo lepo doto, in dasi njen oče ni plemenitnik, ima vendar češčeno, poznano ime.

In jaz! — Nimam nič, ne veljam nič, nisem nič! Žalibog!

Ali bi ne bilo potemtakem več ko nespa-
metno, ko bi se jaz vdal srcu in njegovim na-
gonom? Ali bi ne bilo naravno, da bi padel,
ako bi tako visoko letal?

Vidiš, kako si ti te reči vse premalo pre-
mislil, preden si zapisal svojo trditev, da sem
„zaljubljen“.

Velikokrat sem že premišljal, velikokrat
sem na tihem tožil nad svojo usodo, ki me je
postavila tako nizko. Ne da bi bil s tem neza-
dovoljen, kar mi je Bog dal, ne da bi se bil

hudoval nad svojim rojstvom pod malo, borno streho, nikakor ne, da bi me bilo sram, da sem iz najnižjega ljudstva; samó zavoljo nje, da mi je nemogoče na njo misliti, to mi je bridko. Nečem ti prikrivati, da sem imel dostikrat hude boje, da sem potlačil take misli, in da me skrbi, bom li imel dovolj moči zatirati čut, ki bi nesrečnega storil mene in njo, ako prodere. Celo vraža me malo straši. Tukaj je namreč, kakor sem ti menda že omenil, čuden človek, prerokovavec deseti brat. S tem sem se bil sešel na prvem potu v grad, in dejal mi je z nekako vzvišenim glasom, da bom svoje stanovanje in življenje na tem kraju pomnil svoj živ dan. Čeravno ne dam nobenega groša na take besede, so mi vendar prišle že dostikrat na misel, in menim, da je izrekovavec morda res videl mojo prihodnjo nesrečo.

Vsak si sam kuje svojo srečo; zato upam, da se bodo vse izkušnjave ubile nad mojim značajem, ki ga hočem in moram ukrepiti in utrditi. Ob pravem času čem paziti, da ne bo imel moj gospodar vzroka, spominjati se me kot nehvaležneža.

Pamet je boljša ko žamet, da govorim kakor Sanho Pansa v pregovorih, in pamet mi Bog ohrani, pamet in preudarek, pa bo dobro!

Pa bodi dovolj tega modrovanja; sicer boš porednež še iz tega delal svoje sklepe in me

morda v prihodnjem pismu domislil na volka, ki se je ravno s tem izdal, da je tele snedel, ker se je preveč branil. Nič ti ne zaupam, sama nagajivost te živi.

Ker govori po psiholoških zakonih vsak najrajši o tem, s čimer se peča, se tudi jaz ne smem izprevreči, ampak ti moram kaj povedati iz svojega učiteljevanja. Moj učenec je kaj bistre glave in to me veseli tolikanj bolj, ker nisem tega pričakoval. Spomladi lahko začnem že po malem z latinščino, ker je bil fantič že precej pridobil od sestre, ki ga ima neznansko rada, preden sem jaz prišel. Če ostanem kaj dalje časa tu, si upam pravega mladeniča napraviti iz njega. Za prvega me je bilo volja ostati le kvečjemu dve leti, ali zdaj se pomišljam in pravim, da, če bo tako ko zdaj, ostanem tri leta. Ta čas si prislužim lep kupec in potem se vidiva, ti v zadnjem, jaz v prvem letu. Starejši moj učenec, stric prvega, pa je postal moj učitelj. Predvčerajšnjim me je bil izvabil, da sem šel z njim v krčmo, kjer so mi kmetje veliko ponujali piti, samo nazadnje sem moral jaz plačati več praznih bokalov. Ti na mojem mestu bi bil rekel: rad imam kmeta, dokler ga ne vidim; ali meni ni nič žal ne za denar, ne za čas, ker sem se veliko naučil po možakarjih.

Prijatelj, prijatelj, kaj bo iz mene! Včeraj, ko sem ti do tukaj pisal, sem govoril tako, préej potem sem se svojim mislim, skoro bi rekel, izneveril in danes, ko zopet jemljem pero v roko, moram govoriti drugače. Res je, predragi moj Nande, kar si trdil; res je, česar sam ne morem ali nisem mogel ne sebi, ne tebi povedati: usadil se mi je v srce čut, ki je več ko spoštovanje in prijateljstvo.

In kje je moj razum? Kaj mi veli? Pravi mi, da ne ravnam prav, da sebi in nji nakopavam na glavo nesrečo, da svojemu prijatelju Marijanu delam krivico. Pripoveduje mi um, da je vsaka misel na njo nespametna, da njen oče nikdar ne dovoli, da nejevoljen in jezen iztira človeka iz svojega domovja, ki ni prinesel s seboj nič razen deset prstov na rokah in staro suktnjo na sebi, ki je kot služabnik v njegovi hiši — in si upa vendar oči povzdigniti do nje, do njegove hčere.

Kje je tista moja glava, tista moja trdna volja, ki sem mislil, da jo imam? Nikjer je ni, nikdar je nisem imel.

In jaz sem eden tistih ljudi, ki so ga navduševale besede starega pesnika, ki poje: če se svet pogrezne, v razvalinah ostanem mož neustrašen, dosleden svojim prvim namenom in načelom! Ne, samo slaba trstika, tenka šibica sem, ki raste v hitrem potoku. Vsak valček,

dve združeni mali kapljici jo zazibljeta, vsaka lahka sapica jo zamaje in pošibi. Nestalnost, neznačajnost, to je podedoval vsak Evin sin od svoje matere in tudi jaz nisem ostal brez te podedine.

Pa stoj! Ni res, kar sem tu izgovoril.

Ni me genil majhen valček, ni me premeknila sapica! Rajši primerjam burne terjatve človeškega srca goratim morskim valovom in hrupnemu viharju. Rajši se ti opravičujem, kakor obtožujem. Nisem še omamljen, ali otrpnila mi je moč tolikanj, da kljuboval ne bom več dolgo, to vem.

Vdati se moram, srce tako hoče, da, vdal sem se že!

In kako bi se človek mogel ustavljati čutu, ki mu je mil, ki mu je sam stvarnik odločil zanj velik del srca, ki je najblažja, najlepša izmed vseh potreb njegovega notranjega, višjega dela!

Pa zakaj ti pripovedujem vse te reči? Naj ti s hladno, mirno krvjo povem najin včerajšnji pogovor in potem boš sodil, zakaj je drugi del tega mojega pisma različen od prvega. Reci na to, kar hočeš, jaz pravim samo to: na mojem bi ravnal ti ravno tako. To se ve, marsikdo drugi bi se mi posmehoval, zato pa jaz te reči razkladam le tebi, ker ti poznaš mene in jaz tebe.

Včeraj popoldne sem se bil naveličal pisati. Mislil sem: pismo do Nandeta skončam lahko jutri ali drevi, zdaj pa naj se malo izprehodim na prostem. Ravno je prav gorko sijalo solnce, sneg se je po strehah topil; slišal sem v svojo izbico, kako se je drevje po vrtu veselo otre-salo zimskih bremen, izkratka: bil je najlepši zimski dan, kakor si ga moreš misliti le na deželi. Vzamem neko knjigo, bil je menda Katul, in grem vun.

Koncem vrta stoji uljnjak. Dasi čebele zdaj pozimi mirno spe v svojih panjevih, zahajam vendar skoraj vsak dan tjakaj na klopico sest. Ne bom dejal, da me mika na to mesto le solnce, ki ravno tusem posebno toplo sije vsako popoldne, ne, mar ti povem resnico, tudi zato hodim rad tjakaj brat, ker dostikrat nahajam tam Manico, s katero se kaj pomeniva. Pa da si ne boš mislil, Bog vedi kaki so ti pomenki, ti moram povedati, da se nisva še nikdar drugega razgovarjala ko najpametnejše reči, nikdar do — včerajšnjega dne.

Vselej sva imela pogovore, ki sem jaz veliko koristnega pridobil iz njih. Ne vem, če sem ti že povedal ali ne, da je ta deklica izobražena in razumna bolj kakor vsaka ženska, kar jih jaz poznam. Dostikrat sem se ji čudil, ko je govorila o Shakespearju, o italijanskih in nemških klasikih bolj, kakor bi bil govoril ti.

Posebno rada ima Valvasorja, pozna iz njega našo domačo zgodovino skoraj do pike in ker me je dostikrat osramotila s tem, da sem bil v tem gotovo potrebnem znanju tako neveden, sem se bil poprijel še jeseni našega zgodopisca in sem ga do dna pregledal samo nji za ljubo, da sem mogel o tem govoriti. Pesmi našega menišiča Vodnika zna iz glave in kadar začne kakšno deklamirati, se mi zdi za trikrat lepša, kakor če jo berem.

Sédel sem bil na klop pred uljnjak. Bil sem nekaj nemiren, sam ne vem prav, zakaj; morda so me pekle ravno besede, ki sem jih bil poprej napisal tebi. Nisem imel nič veselja do branja; vendar da bi se razmislil, odprem knjigo. Naletel sem na nesrečno mesto v svojem Katulu, zakaj kar mi je prvo v oči prišlo, so bile besede:

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.

Nescio, sed fieri sentio et excrutior.

Précej teh besedi sem imel zadosti. Zdelo se mi je, da so zame in name narejene. Zaprem knjigo in začnem — vest izpraševati. Kolikor bolj sem premišljal tisto tvojo opazko v poslednjem pismu, toliko bolj sem se preveroval, da si me prav spoznal, da je res, česar si sam nisem bil v svesti. Ali sklenil sem še enkrat tam pred uljnjakom, da se hočem premagovati, da še tebi ne povem, kaj je pravzaprav v meni,

ker se mi je zdelo, da laglje zatrem vsako ljubezen, ki ni na pravem mestu, ako se nikomur ne odkrijem, ako še sam sebi tajim resnico, ki je hladna pamet ne odobrava.

Dolgo sem menda tako sedel; solnce se je bilo pomeknilo že bližje na zahod, hladneje je bilo postalo na mojem sedežu.

Mil in prijeten glas me prebudi iz teh sanj, in ko kvišku pogledam, vidim njo pred seboj.

Vem, da sem bil rdeč ko rak. Na pozdrav nisem mogel odgovoriti besede. Stala je pred menoj; lepša se mi ni zdela še nikdar.

„Zdaj sem vas pa motila v kakih sladkih mislih. Tako ste bili vtopljeni, da sem se hotela tiho odtegniti. Samo ženska zvedavost, kaj ima pač tak mlad gospod, ki se mu veselo odpira širni svet, da podpira glavo in resno sedi tukaj, kakor bi bili pomrli vsi dobri ljudje, ta me je premagala,“ je dejala ona in sedla ne daleč od mene na klopico.

Jaz se posiljeno nesmehnem, odgovoriti nisem vedel kaj.

„O, navsezadnje vam še rdečica udarja v lice. Že vidim, da sem vas že zalotila, ko ste premišljali kake svoje prijetne skrivnosti. Ali se dado ugeniti?“

Njena veselost je bila nalezljiva. Hitro me je minila otožnost, vdal sem se v ta pogovor in sem ji rekel: „Pač težko, da bi ugenili, kaj

mi je ravno po glavi rojilo, a ne bom tajil, da ima nekaj skrivnostnega v sebi.“

„No, čedalje bolj sem védečna. Vidite, kako hitro uganem, kaj vam je! Kar z lica sem vam brala. Morda bi se še dalje prišlo od splošnega do posebnega. Kolikrat se sme ugibati? Postava je trikrat.“

„Če tudi večkrat rečete, ne pridite do pravega . . .“

„Le stojte! Naprvo mi povejte, ali so bili vaši spomini ali vaša premišljevanja, kakor rajši hočete, vesele ali žalostne vrste?“

„Kakor se pogledujejo,“ odgovorim jaz — „saj veste, da imajo vse reči po dve strani — eno svetlo in eno temno, ali . . .“

„Nič, nič! Že se mi odtegujete, pa mi ne uidete izlepa. Pa nič ne de, če tudi nečete naravnost odgovarjati, vseeno vam pridem do konca, le čakajte! — Trikrat je dovoljeno! — Potem pa morate biti tolikanj možati, da se boste vdali, kadar zadenem resnico.“

„To vam prav lahko obljubim,“ sem dejal v svesti, da sama na sebe ne pride. Čisto nič mi pa ni bilo dobro pri srcu, čeravno sem se drugekrati enaki nagajivosti lahko smejal.

„Začnem od zgoraj. Prijateljstvo se vam po vaših lastnih besedah, če se prav spominjam, zdi ena najvišjih in najblažjih idej. In ker ste tako srečni, kakor ste že pravili, da

imate pravega dobrega prijatelja, moram najprej misliti, da ste se njega spominjali. Mar ni tako?"

„Samo en del ste ugenili. Pač mi je bil tudi prijatelj v mislih, ali poglobitna oseba on ni bil,“ rečem jaz.

„Že dobro, kaj pa hočete še več. Précej vprvič en del, v tretje pride morda vse. Zares nemara, da se bom tako prevzela, da bom sama preverjena svojega bistrourmja in se bom sama hvalila. Le tiho! Vi, gospod učitelj, ste prav slabo odgovorili, ker ste se na dveh krajih odkrili, prvič da sem en del ugenila, in drugič ste rekli, da prijatelj ni glavna oseba. Iz tega poslednjega posnemljem, da ste na osebe mislili, in tako imam zdaj dva držaja, ki se jih lahko poprijemljem.“

„Ne, dovolite, gospodična!“ sem dejal jaz, „prvo ni bilo nič napačno. Da ste en del ugenili, to sem bil primoran povedati, ker ste me ravno prej na možato besedo priverili, da se moram vdati, kadar resnico zadenete. Drugo je bilo pa že manj premišljeno.“

„To je veliko, če prizna človek tudi svoje slabote. Ponižnost je lepa čednost. Drugekrati bi vam take nepremišljenosti ne odpustila, ali zdaj imam toliko samopridnosti, da vas prav rada odvezujem zato, ker je meni na korist,“ reče ona.

Ne vem, če sem jo prej še kdaj videl tako veselo, kakor v tem razgovoru.

„Kdo bi si bil mislil, da znate iz vsake besede delati sklepe,“ pravim jaz.

„O to je spet slab poklon in znamenje, da vi malo zaupate mojemu umu. Le tiho, ne dam vam popraviti te pregrehe. — Zdaj velja vdručič. Kakor dober vojvoda grem précej v središče sovražnikovo. Morda ste mislili na kako podobo, ki vam je še ljubeznivejša ko prijatelj, ki mi pa dozdam še niste ničesar pravili o nji.“

Nande moj! Kje so besede, da bi ti povedal, kako mi je srce bilo, ko je ravno ona to izgovorila! Kako mi je kri šla v glavo, kako se mi zagrnilo pred očmi, kako mi je splaval vsak pomiselk tistega razuma, vsled katerega do tedaj sam sebe nisem poznal!

Dasi mi je zastavila ono vprašanje kakor v šali in s svojim ljubeznivim smehljajem, se mi je zazdelo, da se ji je glasek malo tresel, da se ji je lice malo oživilo, oko hotelo pobesiti — in, prijatelj, to mi je bilo dovolj, kakor blisk me je prešinila misel, da bi mi ona lahko vračala tisti čut, ki sem ga jaz čutil, a zatiral.

Nisem v tem hipu mislil, kaj sem, kaj imam, nisem mislil na njenega očeta, niti na svet, ena misel je podrla in zatrla vse druge, in to je bila ona.

Ne morem povedati, kaj sem govoril, kako sem se vedel, ali nerodno ali spretno; le to vem, da me je bila glava popustila, da je srce govorilo namesto nje, da sem jo za roko prijel, da mi jo je pustila, da sem ji povedal več, kakor sem sam vedel do tedaj.

Pa morda si delam še preveč upanja. Odgovorila mi ni namreč še nič. Ni imela časa.

Kakor usoda človeku od rojstva do groba nagaja, tudi meni ni prizanesla, ni mi pustila, da bi bil slišal brž včeraj tisto besedo, za katero dam kri in življenje. Prišel je bil tretji človek, ki je storil vsemu konec.

Ne smeš si pa misliti, da je bil ta nepotrební tretji človek kak razjarjen oče ali srdit tekmeč, bil je hvala Bogu bolj neškodljiv, dobrohoten človek, preprost berač ali moj „deseti brat“, ki ni napravil drugega hudega, kakor da mi je ona izpulila roko iz roke in izginila za ulnjakom. Vselej sem tega človeka rad videl, ali včeraj bi ga bil kot neljubo pričo najrajši vrgel čez deveto goro.

Bojim se sicer ne, da bi me izdal, ali vendar me je nekako pretresnilo, ko me je ta čudni mož domislil tiste noči, ko sva bila prvič vkup in ko mi je prorokoval, da bom grad in grajske ljudi pomnil vse življenje. In kako bi mogel pozabiti tega večera, ko bi tudi drugega nič ne doživel več! Razloži mi, kako je ta človek vedel,

kaj me čaka? Odkraja sem mislil, da je nor, večkrat sem se pa že imel priliko prepričati, da je popolnoma pri umu. Zdelo se mi je, da ga to nekaj posebno veseli, česar je en del videl, dasiravno si ne morem misliti, kaj bi tega malharja vodilo, da se tolikanj briga zame. Zakaj že večkrat sem ga zagledal na raznih krajih naenkrat za seboj ali pred seboj.

Govoriti nisem potlej mogel več ž njo na samem.

Davi pri zajtrku se ji skoraj nisem upal v obraz pogledati, pa kmalu sem se prepričal, da se zna vse drugače zakrivati ko jaz. Kakor je ona poprijela govor, živ človek ne bi bil prišel na to misel, da je bilo med nama v poslednjem času kaj posebnega. Kmalu smo govorili, kakor vselej.

Vprašal boš morda, kaj zdaj mislim.

Naprej! Storil sem veliko stopinjo, nazaj mi pač ni več mogoče. Izkušal bom sebe, svoje oči in srce toliko čuvati, da bode ostala skrivnost samo moja in njena. Ali učiti se hočem iz vseh moči. Morda mi bosta glava in pridnost, ki sta me že do te stopinje spravili, tudi pomagali, da bom čez nekaj let mogel stopiti pred njenega očeta.

Ali Bog ve, če mi ni še poprej kaj drugega namenjenega. Saj se usoda človeku naglo premeni. Še tako dolgo človek tistih misli ne ostane,

kakor bi eno pismo pisal, kakor imaš živo pričo na meni in pričujočem listu. Naenkrat, v enem skoku sem se predrugačil.

Zdrav, prijatelj! Čim se mi pripeti kaj imenitnega, boš vedel po drugem pismu. Čeravno iz vsega tega presodiš, da je zaenkrat sangvinizem mojega temperamenta prevladal, vendar vem, da me ne boš grajal, zlasti ker bi nič ne pomagalo, kakor lahko previdiš.

Deveto poglavje.

Bilo ni godu, svatovšnje, semnjá,
da tje ne bili bi vabili ga.

Prešeren.

Marsikak ženin, ki je bil predpust zamudil, je klel in glavo podpiral na sredpostno sredo, da štiridesetdanski post dolgo trpi; marsikak mlad junak, ki je težko čakal tistega dne, ki mu pripelje izvoljeno nevesto na samošni dom, si je želel v pregrešnem srcu, da bi sveta mati katoliška cerkev ne bila postavila prepovedi: ne obhajaj ženitovanja ob prepovedanem času.

Tako je tudi naš Obrščan Francelj Dražarjev vse postne dni težko čakal tistega praznjega delavnika, Velikega ponedeljka, ki mu prinese dovoljenje, da bi storil, kar je Mrtinek Spak rad pel:

En krajcar imam,	da ljub'co imam.
ga fajmoštru dam,	Poročil me bo,
oznanim mu sam,	zvezal me ž njo.

Ali ravno ta Mrtinek, ki je te vsakdanje vrste popeval, je nekdam baje izgovoril modro besedo: potrpljenje je boljše ko medna hruška, boljše ko vsa mazila in zdravila, kar jih konjederka in zdravnik Vencelj premoreta. Da je

pa ta beseda desetega brata res vredna, da jo modro imenujemo, dokazuje menda gotova resnica, da se je Franceljnovo potrpljenje končalo z ženitovanjem. In povedi nam kdo bolj vesel konec dolgih pričakovanj, bojznosti in nepriležnosti!

Komaj so bili v cerkvi „aleluja“ odpeli v spomin, da je odrešenik iz groba vstal, se je pela v Obrhku druga aleluja v znamenje, da se mladi Dražar ženi in svatovščino obhaja.

Dražarjeva hiša, ki je to veselje doživela, res ni bila vredna enake časti kakor je svatovanje, zakaj po vsej pravici jo je deseti brat primerjal stari, suhi in grbavi babi, ki se samo še ob drenovi palici pokonci drži in vendar neče umreti, ampak zavidno gleda na mlajše svojega spola, ki imajo glajše lice in še vse zobe v čeljustih. Ta primera — ki se bo, kakor le vgredoč omenjamo, komu naših bravcev zdela vegasta in robata, ki jo pa mi že iz ljubezni do svojega desetega brata morda enostransko sodimo in ji dajemo višjo ceno, kakor bi jo dajal kak mirnejši mislec — ta primera se je nanašala na leseno ostenje, črvivo brunovje in opuščeno streho lesene Dražarjeve hiše. Vešči ljudje so si pravili v Obrhku, da bi bila Franceljnova mati, stara togotna Dražarka, ki je med lanskimi pasjimi dnevi popustila Obrhek in šla Boga gledat od obličja do obličja, kaj

leško popravila svojo domačijo, zlasti ker so bile dražarske njive najboljše v obrškem polju, ko ne bi bila ženica imela priskutne navade, potrositi vsak krajcar za žganje in bel kruhek. Znano jim je bilo, da se je bila rajnica te malo ženske navade navzela od svojega umršega moža, ki se je bil s to božjo pijačo seznanil v mladih letih pri brambovskih vojaki ob francoskem času. Obrške sosede, ki so bile tako ljubeznive, da so jo včasih obirale in črez zobe vlekli, bi ji bile še odvezo dale za to slabost; ali to da dolgove dela in ne misli, kaj bo sinu Franceljnu pustila, to je bilo v njih očeh huje ko tisti mutasti grehi, ki se še ne ve, kakšni so. Nobena izmed njih ni hotela očesa zasolziti, ko so lani sosedo pokopavali. Brž potlej se je slišalo, da bo Miha izpod Gaja, poglaviti dolžnik, prodal Dražarjevo, ker mu Francelj, novi gospodar, ni mogel plačati, kar je imel Miha terjati. In zdaj se je dejalo, da je dolg plačan, pismo je bilo narejeno, Francelj s Krivčevo hčerjo oklican in zdaj je bilo pirovanje! Napravljen smo imeli cel kolač kvant, kako so Obrščanke ugibale, kje je dobil mladi sosed denar; ali ker so manj imenitne, nečemo ž njimi častitih bravecev dolgočasiti. Pogledimo rajši v hišo, dasi je razkopana, lesena in stara; saj tako dolgo ne pade na kup, da mi vun pridemo.

Zbrana je bila v hiši lepa družčina ljudi! Če rečem, da so jim godci godli, se razume že samo po sebi, da so bili vsi vesele in židane volje; zakaj godci in mala nebesa — to sta pravemu Slovincu dve misli in dva pojma, ki ju ne more vselej naravnost ločiti.

Ženin in nevesta, vsa v veselju, sta sedela za mizo, upehana od plesa. Krivec in Krivčevka sta bila dobre volje, da že od svoje svatovščine semkaj ne tako. Zlasti je bila poslednja, dasiravno sicer skopa, na današnji dan vsa predrugačena. Dostikrat je vstala izza omizja, jemala razne potvice in mesene jedi iz skled in jih nosila tjakaj k peči, kjer je na ostanke prežala vsa nada prihodnjega Obrhka, otroci obojega spola ubožnih in imovitih Obrščanov. Med to krdeljo je sedel tudi naš prijatelj Krjavelj in se mastil s kostmi, ki so mu od vseh strani na obiranje letele od mize.

Cvet svatov pa so bili poglavni naši znanci: Kvas, deseti brat in Dolef, dasi so se razno vedli. Kvas je tiho sedel na oglu in opazoval ljudi in navade. Kmetje, sosebno starejšina Matevžek, ki je v kotu sedel in nekatero neumno in smešno razdrl, so si imeli in šteli za veliko čast, da je svatovščina imela gosposkega gosta. Zato so pa pokladali najtolstejše in najlepše prigrizljaje predenj.

Deseti brat ni hotel sedeti med gosti. V svoji navadni obleki je stal sredi hiše, zdajpa-zdaj se glasno zagrohotal in, kadar so godci kako novo ubrali, je nerodno vzdigoval bose noge, jih metal visoko od sebe in s peto bil v tla, kakor bi hotel plesati.

O Dolfu je malo drugega povedati, kakor da je imel kupico vedno med prsti.

„Naj Krjavelj pije! Povedal nam bo, ali je res hudič na svetu,“ pravi starejšina Matevžek.

„O res, to pa to, saj sem ga jaz presekal, na dva kosa sem ga presekal!“ zavpije Krjavelj vesel, slastno použije dar iz kozarca in brž je bil pripravljen praviti svojo povest.

„O svoji ženi naj kaj pove, zdaj smo na ženitovanju!“ — zavpije deseti brat.

„Kaj je bil kdaj oženjen Krjavelj?“ vpraša Krivec.

„O bil, bil!“ odgovori Krjavelj, „sveti Kozmes mi jo je bil dal, Bog mu daj dobro, Vsi sveti so mi jo pa vzeli, mojo Urško, Bog jim te grehe odpusti, jaz jim jih ne bom nikoli pozabil, kaj menite!“

In Krjavelj se nakremži in namrda, nabere lice v čudovite gubánice, razvleče usta na široko, stisne oči in si jih začne brisati s pestjo ter zatuli čudovit jok, da so se nekateri smejali, nekaterim pa se je začel smiliti.

„Nič ne jokaj, brate!“ ga tolaži deseti brat, „tvoja Urška ni bila latvice kislega mleka vredna. Zakaj bi tulil in solze pocejaj za njo.“

„Kaj lažeš!“ se srdi Krjavelj.

„Povej rajši, kako sta se seznanila, koliko časa sta bila vkup,“ pravi Krivec.

„Kako se bova seznanila!“ odgovori Krjavelj. „Jaz sem dejal ti, ona je dejala ti, pa je bilo vse. Jaz sem za pečjo ležal, pri Bučarji je bilo, pa trebuh me je bolel.“

„Zakaj ga nisi ozdravil tako, kakor kozo?“ vpraša deseti brat.

„Zato ker se nisem domislil. — Trebuh me je bolel; kar pride Bučar in mi pove, da je Hrvatom, ki so prašiče skozi hosto gnali, ena takih živali polegla v travo.“

„Crknila!“

„Kaj lažeš! Ni bila crknila, samo hoditi ni mogla več. Jaz nisem imel kaj jesti, pozabim trebuh in grem živinčeta iskat. Tam pri cesti je bilo iztegnjeno. Jaz poprimem za prednje noge — takole — potegnem vso žival čez hrbet, eno nogo čez eno, drugo čez drugo ramo, zadnje so mi pa doli pod hrbtiščem po mojih nogah opletale, in rilec je čez mojo glavo naprej molil, takole! Težko sem nosil, grozno so me slabosti obhajale, pa mrak se je delal in trebuh me je bolel. Tačas sem Boga klical na pomaganje, ali nič ni izdalo. Kar mi

je na um prišlo: „Ti, Krjavelj, danes je sveti Kozmek in Domen, to sta bila dva konjederčina brata, sta ljudi zdravila in dobra dela doprinašala; prosi ju, onadva ti pomoreta, da boš imel manj težav s prašičem. In ko sem roke povzdignil, sem ponevedoma izpustil obe gnjati, prase mi je izmuznilo po hrbtu na tla, rilec mi je še klobuk posnel. In potlej sem prosil svetega Kozmeka, naj mi pride na rame pomagat ali naj pa vsaj živo dušo pošlje, ker sam nisem mogel praseta zopet spraviti na ramo, kakor je prej bilo.“

„Ali te je uslišal sveti Kozmek?“ vprašajo oni.

„Kajpak, da me je,“ odgovori Krjavelj. „Komaj sem jezik za zobe dejal od molitve, že sem zagledal žensko, ki je mimo prišla.“

„Stara beračica je bila!“ reče Mrtinek.

„Kdo pravi! Kako bo stara, saj še šestdeset let ni živela do tačas! Kako bo beračica, kaj me je vbogajme prosila kali? — Jaz pravim: Ti, ženska, Bog te je ustvaril, Bog te je dal, pomagaj mi na ramo! In brž je poprijela prašiča za eno bedrésce in mi je pomagala vleči na ramo. Jaz pa sem brž dejal: to je dobra ženska, to bi ti vzela. To sem ji naravnost povedal iz oči v oči. Ona pa ni dejala nobene slabe besedice, samo z brado je pokimala in do dobrega sva se zmenila, da je nji Urška

ime, da se meni Krjavelj pravi, da ona ni nikjer doma, da imam jaz hišo in vse je bilo pri kraju. Za doto je nisem vprašal; pa sem vendar videl, da ima vrečo in nekaj v nji, bogve, kaj je bilo.“

„Oves!“ pravi Mrtinek.

„I, kaj še! Jaz trdim in mislim, da je bilo kaj boljšega tam notri. Pa naj bo že kar hoče, jaz bi jo bil rad imel, kakor še nihče ni človeka rad imel, ko bi gosposka, duhovska in deželska, ne bila samo zato na svetu, da ljudem nagaja in sitnosti dela. „Urška, kar z menoj pojdi, mrak je že!“ tako sem ji dejal, in šla je z menoj v mojo hišo. Postlal sem posteljo v hiši zanj, sam sem pa v vežéh ležal. Šest tednov je bila pri meni, to je od svetega Kozmeka do Vseh svetih. Dvakrat sem bil pri fajmoštru in sem lepo prosil, obete in obljube delal, ali vse zastonj. Ne smeš se ženiti, so mi dejali in vse so čekali, da sem nor, da nimam nič in Bog znaj, kaj še. Kar so govorili ta gospod, je dejal tudi oni gori na Slemenicah. Molil sem na Vseh svetih zjutraj pri prvi maši tri očenaše in dve veri na čast vsem svetnikom in svetnicam, prosil sem vse verne duše v vicah, da bi oméčile fajmoštru srce in gospodu malo premiselka vdihnile, da bi mi dovolil, česar ga pojdem v tretje prosit. Res, po maši pravim: sveti križ božji, da bi vse dobro steklo! Ko sem se vstopil

tja pred moža, sem začel moledkovati in prositi, kakor ne bom sv. Petra na poslednji dan nebes prosil.“

„Ali te niso uslišali?“ vpraša Krivec.

„O pač!“ pravi Krjavelj. „Naveličal se me je sveti mož poslušati in mi je nazadnje rekel: če ti gospod v gradu in soseska dovoli in če imaš ženo s čim preživiti, naredi, kar hočeš, pa kesal se boš. — In jaz sem vesel šel domov. Doma pa je bilo zaprto, Urške ni bilo nikjer. Reva je bila pobegnila, nikoli več je nisem videl.“

„Ali se ti kaj toži po nji?“

Krjavelj se spusti v jok in pripoveduje: „O pač se mi je tožilo. Že leto in zopet leto je minilo, Urška je bila že najbrž umrla in jaz sem še včasih mislil, kako lepo bi bilo, ko bi mi je ne bili Vsi sveti vzeli. Tisto jesen sem bil dosti pridelal, lahko bi se bil ženil. Krompirja sem imel poludevet naramnih košev, korenje mi je bilo dobro obrodilo, vsaka luknja ga je bila polna. Kaj menite, kadar so vrata zaškripala, vselej sem mislil: zdajle gre pa moja rajna Urška.“

Komaj je Krjavelj izgovoril in debelo solzo otrnil, ko res zaškripljejo vrata, ali namesto rajne Urške je prišel v hišo le Marijan. Vsi so veselo pozdravili gosta, samo desetemu bratu je lice zatemnelo; sedel je tja h godcem, ugodil

koščeno brado med palec in prste ter tako naslonjen tiho sam zase ždel, na nobeno vprašanje nič odgovoril in nikamor pogledal.

Tudi Lovreta je malo rdečica oblila, ko je Marijan, potem ko je skoraj vsakega svata posebej ogovoril in vsakemu napil, prisedel zraven njega in dejal: „Kaj ste tudi vi prišli?“

„Ravno skozi vas sem šel, in zvabili so me v hišo,“ odgovori Kvas. „Dobro je, če je človek včasih med dobrimi ljudmi vesel in si malo ogleda preproste stare navade.“

„To ste prav govorili; posebno za vas je dobro, da ste včasih veseli, saj tako vedno doma čepite, nikjer vas ni videti! Nikar mi ne zamerite, tako se mi zdi, kakor bi se me hoteli malo ogibati. Poprej v prvih časih, ko ste bili prišli na Slemenice, ste prišli včasih k meni, šla sva na lov ali kam drugam, da je čas minil. Jaz sem vas bil prav vesel, ker sem imel vsaj enega pajdaša. Ali zdaj že dober čas se mi dozdeva, da ste se jako izpremenili; kar ogiblujete se me.“

„Nikar me napačno ne sodite, prijatelj!“ pravi Lovre in malo barvo izpremeni, ker je bil primoran ugovarjati temu, kar je vedel, da je resnica. „Saj veste, da nimam nikakega razloga, da bi se vam odtezal. Jaz sem čuden človek, nisem za družbo, vem, da sem vas že dostikrat dolgočasil s svojo tovarišijo. Morate

mi torej odpustiti, če nisem tak, kakršen bi moral biti in kakršni so drugi ljudje. Vsak človek, pravijo, ima svoje slabosti, in jaz jih imam največ. Sam čutim, da bi se moral dostikrat drugače vesti in drugače ravnati, pa — ne morem.“

„Bežite, to so neumnosti! Bodite, kakor je drugi svet. In če vas nisem kdaj razžalil ali če vam nisem kaj storil, nikar se mi ne skrivajte, kadar pridem na Slemenice, zares se mi včasih tako zdi, kakor da bi vas ne bilo v soseščini, Če pridem k vam, vas ni; če Manico vprašam, kje ste, mi ne ve ali pa mi neče povedati, kakor bi ji bili prepovedali. Dostikrat sem se že namenil, da vas bom zato izpovedal in ravno prav je, da sem vas dobil.“

„Prav storite, da me oštejete!“

„To zopet ni nič! Vi mi morate obljubiti, da se boste poboljšali in da pridete précej jutri zjutraj k meni in potem jo udariva kam v hosto ali pa kam drugam, kjer bova vesela.“

„Pridem, ali povedati vam moram, da to pri meni ni tako lahko mogoče, kakor pri vas. Jaz imam svoje dolžnosti, vi ste sam svoj gospodar. Jaz moram sam sebe in druge učiti, če hočem kaj veljati kdaj na svetu in če hočem to zaslužiti, kar sem zdaj.“

„Kdo bo zmerom po tistih bukvah ril in dolg čas prodajal! To je le za včasih, če že

mora biti. Kar se pa fanta tiče, ki ga morate podučevati, vem, da vam ne bo gospod Benjamin nič rekel, če ga včasih pustite in greste pol dne ali pa cel dan z menoj z doma. Bom že jaz govoril ž njim.“

„To se ne bi spodobilo.“

„Spodobilo! Saj vas vendar nima nihče navezanega! Ljudje tudi niso tako spotekljivi na Slemenicah, da bi se človek brž zaletel, če ga ni pol urice doma. Zato pridite jutri k meni précej zjutraj, ali pa pridem jaz vas iskat. Samo da se mi ne skrijete, sicer bom res mislil, da sem vam kaj naredil, ali da me ne morete videti, kar bi mi pa bilo prav žal. — Čakajte, se že še zmeniva, jaz grem enkrat z nevesto plesat.“

Ravno so bili godci eno ubrali in Marijan je popustil svojega soseda, da bi se uvrstil med kmetiške stare in mlade plesavce.

Kvasa je ta pogovor z neskrbnim mladeničem čudno genil. Ni mogel dalje tu ostati, vleklo ga je vun na samoto, imel je veliko premišljevanj, česar tukaj med veselimi ljudmi ni mogel.

Vstal je izza ogle in razmišljen šel proti vratom, pozabivši celo zahvaliti se priljudnim ljudem za pogostovanje. Med vrati ga je zagledal Marijan, hitro popustil svojo plesavko in čude se vprašal: „Kaj že greste? Zakaj ne počakate, da bi šla vkup?“

„Imam še delo danes popoldne,“ odgovori Kvas brez pomiselka, da ravno laž izgovarja. „Saj vas jutri zjutraj obiščem.“

„Le gotovo!“ kliče Marijan za njim.

Dasiravno je človeška natura taka, da se težko ločimo od kraja, kjer prebiva veselje, smo primorani dostikrat v življenju drugače ravnati, kakor nam velevajo želje. Tako popustimo tudi mi, četudi neradi, Dražarjevo hišo in spremimo svojega Lovreta; poprej pa moramo še to opomniti, da, ako bi se kateri izmed bravcev našel, ki bi bil rad še Krjavljeve neumne spomine poslušal, kar pa ni verjetno, da tedaj Krjavelj ves tisti božji dan ni nič novega povedal razen stare pravljice o hudiču nanovo preoblečene.

Počasno je koračil Lovre od vasi po obrobju proti Slemenicam.

Veliko je iz zadnjega pogovora z Marijanom pozvedel, kar ga je v srce zbolelo. Izprevidel je, da ima ta mladenič blažjo dušo, nego jo je kdaj pričakoval pri tako vsakdanjem človeku, kakor se mu je izprva videl Marijan. Res je bilo, da se ga je on sam ogibal, ker mu vest ni dala po prijateljsko in kakor si je on mislil — po hinavsko bratiti se s tistim, kateremu je vzel najlepšo reč — ljubico.

Da je Marijan Manico ljubil, to je bil iz vsega za gotovo zvedel. Dasiravno namreč ni

Marijan deklici sami nikdar nič o tem govoril, se je vendar vedel proti nji tako, kakor bi se vse samo ob sebi razumelo, česar ni izgovoril. Ker je živel vedno samo med preprostimi ljudstvom, se je bil navzel menda tiste nature, ki jo med našimi ljudmi vidimo, da se vsako razkazovanje in očitovanje kakega notranjega globljega čuta zatira. Da se je zastran svoje prihodnje namišljene neveste rajši zmenil ž njenim očetom, kakor ž njo samo, je pripomoglo veliko tudi to, ker je čutil, da ga deklica, kar se tiče duha in dušnih zmožnosti, daleč preseza.

Da pa jo je ljubil bolj goreče, kakor bi bil človek sodil iz njegove vnanjosti in vedenja proti nji, se je razvidelo iz tega, da skoraj ni dan minil, da ga ne bi bilo na Slemenicah.

Manica je Lovretu sicer naravnost povedala, da se ji ne bi bilo nikoli mogoče zaročiti Marijanu, tudi ko ne bi bila njega nikdar poznala, vendar se Lovre ni mogel nikoli popolnoma utolažiti. Vselej, kadar je prišel mladenič v grad, se mu je umeknil s poti, nekaj zavoljo tega, da ga ne bi videl, nekaj da se ne bi izdal.

Da mu je poslednje dobro šlo izpod rok, je izprevidel danes. Neskrben je Marijan povsod drugod iskal vzrokov, zakaj se mu novi prijatelj odteza; le prava reč mu ni prišla na misel. Smilil se mu je ta prijatelj, očital si je veliko, ali pomagati si ni mogel.

Po vsem soditi, je bilo očitno, da Maničin oče dobro ve za Marijanovo nagnjenje do svoje hčere in da ga je volja dovoliti kdaj zakonsko zvezo z dedičem premožnega soseda, morda tolikanj rajši, ker si je mož želel, da pride lepo posestvo Polesek, nekdam s Slemenicami zedinjeno, zopet v prvo rodovino nazaj, čeravno samo po ženskem rodu. Še več: Manica je skoraj za gotovo vedela, da sta njen oče in mladi Poleščan že govorila o tej reči. Ali nikdar ji ni bila prilika dana, da bi odkrito povedala svojo misel. Oče ji ni o tem govoril, bodisi ker je mislil, da še ni čas zato, ali pa ker je menil, da se vse to vsled znanja med mladima človekoma od otroških let že samo po sebi ume. Marijan pa se je vedel proti namišljeni svoji nevesti bolj kot star prijatelj ali skrben brat, kakor pa kot ljubeč ženin. Nikdar ni bilo to, kar se je v njegovih govorih nanašalo na take razmere, toliko jasno, da bi bilo deklici po spodobnosti mogoče naravnost odgovoriti, kar bi bila seosebno po zadnjem seznanstvu z Lovretom gotovo storila.

Lvove je Manico in njen značaj predobro poznal, da bi se bal zanjo; ali vendar je imel nekatero uro, ki so ga v nji obhajale otožne misli, misli, ki so kakor nezgodne oblačice zdaj pa zdaj zaslanjale jasno, lepo solnce njegove sreče. Saj ni imel ničesar drugega zase kakor

ljubezen; vse drugo je bilo njemu nasproti. Kolikokrat bo še izhajalo in zahajalo solnce, preden mu bo samo mogoče odkrito povedati to, kar bi se zdelo zdaj ne samo predrzno, temveč marsikomu še smešno, da je oči obrnil previsoko, da je sam sebe pozabil.

Marijan je bil, kakor je Lovre izprevidel, pri vseh njega slabostih vendar dobra duša. Poprijel [se je bil Lovreta precej odkraja in vseskozi kazal gorkejšo prijateljstvo do njega, kakor ga je mogel Lovre povračati. Da je torej tega človeka izpodrinil, da je on kriv vseh bolečin in vse nesreče, ki jo bo ubogi mladenič občutil, kadar zve, da se njegovo tiho upanje ne izpolni, ker je drugi stopil na njegovo mesto: vse to se je Lovretu zdelo kakor greh.

Sicer je v takem preudarjanju našel veliko razlogov in veliko reči, s katerimi se je sam pred svojo vestjo zagovarjal; ali popolnoma srečen in miren ni mogel biti. Menil je, da Marijanu vendar le dela veliko krivico in to je bil tudi eden poglobitnih vzrokov, zakaj se ga je ogibal.

Deseto poglavje.

Bodo te ljudjé srečevali,
pa te bodo popraševali:
Kod si hodil, kje si bil?
Kje si čreveljčke rosil?
Narodna pesem.

Med takim premišljevanjem je prišel Lovre blizu grada. Namesto naravnost domov, ubere stransko pot navkreber čez senožet proti zarastlemu hribu, na katerem so stali škrbasti ostanki stare razvaline. Vedel je tam za klopico pod starim orehom sredi brinja, od koder je imel človek lep razgled daleč po vzhodno-severni strani čez polja in loge tjakaj do daljnega porobja sneženih gorâ. Tam pod orehom je bil njegov najljubši sedež, tam se je v lepih pomladanskih dnevih učil, tam je dostikrat ž njo v pogovoru sedeval, tam je nekatero uro — mislil, veliko mislil.

Po senožéti je že jela odganjati in zeleneti trava; trobentice in zvončki, v obleki nedolžnosti, so tuintam rili iz mehkih tal; tam v zabrežju v osoji, je ležal še zadnji sneg pol komolca na debelo. „Ve lepe prilike upapolne, vesele in neskrbnosrečne mladosti — je mislil Kvas — v vsej stvarnikovi krasoti ste razcvele,

ali slana ene noči vas lahko oveneli, vam pogoltne lepoto in življenje obenem. Tako je tudi z menoj!“

Ko pride vrh hriba in zavije okoli prvega grmičja, zagleda svoj oreh in svojo klopico in na klopici — noga mu nehote zastane, prijeten čut mu izpreleti vse ude, oko se mu razbistri in lice zardi od veselja — na klopici vidi sedeti Manico s knjižico v rokah.

Tiho po prstih se ji od zadaj približa in nalehko položi roko na njeno ramo. Deklica se zgane, obrne, in ljubo oko se sreča z očesom.

„Ti porednež, ali ne moreš drugače priti? Ali me moraš tako ustrašiti?“ ga je kregala deklica, pa mehki, ljubeznivi glas in smehljaj je pričal, da so te besede vse prej kakor nevolja.

„Samo zato sem te ustrašil, da bi bila malo huda, ker vem, da ti to prav dobro pristoji,“ odgovori Lovre, séde zraven nje in jo prime za roko.

„Čudna navada je to, izkazovati svojo ljubezen! — Zdaj mi pa najprvo povedi, kje si bil, potlej te bom šele dalje karala. — Stoj, poprej še poglej, kje je Balček, z menoj je prišel gor in leta doli po rebri.“

Lovre pogleda za dečkom in vidi, da sedi daleč doli v dolini in nekaj veže. Séde zopet k nji in pravi: „V vasi sem bil na ženitovanju.

Zdaj pa povedi, kar ti je na srcu; oštevaj me, kolikor hočeš, zakaj če me kregaš, te imam najrajši, menda zato, ker vidim, da me ne znaš in ne moreš.“

„Če je pa tako, naj ti prizanesem, dasiravno nisem bila nič kaj vesela, ker te nisem dobila tukaj, kjer si sicer vedno, kadar te ni doma. Prizanašam ti to malomarnost tolikanj —“

„Nikar me ne žali, Manica, —“ prosi Lovre.

„Daj mi besedo izgovoriti! Pravim tolikanj rajši, ker vem, da si bil ta čas med srečnimi ljudmi — srečen in vesel.“

„Ne, nisem bil, in zato sem šel sèm. Tukaj sem šele srečen, ko vidim tebe.“

„To tako bije na ušesa kakor kak poklon.“

„Pusti šalo, pusti! Pomeniva se kaj resnobra. — Z Marijanom sem govoril. Vprašal me je, zakaj se ga tako ogibljem in --“

„To te tudi jaz vprašam, dasiravno vem, kaj mi boš odgovoril. Sicer pa sva se že o tej reči, menim, zadosti zmenila, zato nikar ne govoriva o njem. Imam te za prepametnega, da bi si zavoljo njega belil glavo. Kar sem ti že dostikrat pravila, to ti potrjujem še zdaj, naj ti bo dovolj. Mislim, da si me dovolj spoznal, ali vsaj želim, da bi me bil, da mi priznavaš toliko trdne volje, kolikor mi je bo v najinih okolnostih potreba.“

„Da, predraga Manica, spoznal sem te, vem, da tvojega srca jaz še vreden nisem,“ — reče Lovre in živeje stisne njeno roko.

„V svoji pravdi človek ni pravičen sodnik. Zato le meni prepusti razsojo, ali si vreden, ali nisi. Kaj meniš, da jaz sebe in svoje srce tako malo čislam in cenim, da bi ga bila dala človeku, ki ga ne bi bil vreden? Tebi sem ga dala. Želela bi ti boljše deklice, kakor sem jaz, ravno ker vem, da je zaslužiš.“

„Druge bi mi želela? Za tako željo se ti ne bom nič dobro zahvalil. Če je še kje blažje bitje od tebe, bi bilo zame preblago, ne mogel bi ga razumeti in ravno zato ne ljubiti. Če mi hočeš dobro, želi mi samo sebe, druge ne maram, tudi ne, ko bi mi jo ti izbrala in zadržala, da je boljša ko ti.“

„Ne, do take idealne ljubezni se ne morem povzdigniti,“ reče smehljaje se Manica. „Ne vem, ali si me napak razumel, ali sem jaz nápačno govorila; hotela sem samo reči, da si želim boljših lastnosti, da bi te bila še bolj vredna.“

„Ali kaj, če te ravno jaz nesrečno storim, če —“

„Tega ne smeš!“ mu seže smejaje se Manica v besedo. — „Kaj ti pride na misel! In še ne bojiš se povedati kaj enakega naravnost iz oči v oči! Še dve taki, pa bi se bilo bati, da ne izgubim vere vate.“

„Nikar me ne razumevaj ravno narobe, ali mi vsaj prizanašaj s svojo nagajivostjo dotlej, da izgovorim. Jaz sem dejal: kako se me boš spominjala potlej, kadar boš videla, da sem jaz kriv, da si morda nesrečna; kadar ti morda jaz ne bom mogel pomagati in sama ne; kadar ti bodo starši očitali, da si se tako izpozabila in si govorila s človekom, ki —“

„Bodi dovolj tega tvojega črnogledega naštevanja. Odgovarjam ti le to, da jaz ne bom nikdar nesrečna. Tudi ko bi se res zgodilo, da bi oče ne dovolili, tudi če tebe ne bom imela, ne bom nesrečna — razumej me prav — zakaj potem mi bo spomin na tebe tako drag, kakor si mi zdaj ti. Starši moji mi res lahko kaj dovolijo ali ne dovolijo, siliti me pa ne morejo v nobeno reč in me ne bodo. Sicer pa ti mojega očeta še malo poznaš, če si domišljaš o njem vedno najhujše reči. Jaz mislim, da bi boljšega očeta ne mogla imeti. Gotovo ne želi on meni in tebi drugega ko srečo in zato se kdaj ne bo tako ustavljal mojim prošnjam. To se ve, da zdaj mora najino znanje ostati skrivnost, oče in mati bi me ne sodili prav, ker premalo poznajo mene in tebe. Pa kadar čez majhno let prideš zopet na Slemenice in te bomo že klicali za drja. Kvasa, potlej smeš stopiti brez skrbi pred svet, najprej pa pred mojega očeta, ki so premoder mož, da bi človeka sodili le po

premoženju in ne po poštenju in notranji, pravi ceni.“

„Jaz bi te v zvezde ukoval in poslušal do zadnjega dne. Tako me utolaži tvoja beseda, da se res za vselej skesam in te nikdar ne bom prosil odpuščanja, da sem ti razodel svoje srce. Govori mi še dalje, jaz bi te najrajši poslušal.“

„Le čakaj, saj nisem še pri kraju. Če me res rad poslušáš, preljubi moj Lovre, naj se te pa tudi moja beseda toliko prime, da se boš ravnal po nji. Že večkrat sem te opominjala očitno in skrivaj, da ne bodi tako otožen.“

„To je v moji naturi.“

„Že dobro. Jaz sem tudi take nature. Ali tebe sem svarila le, da ne imej vedno takih otožnih, kakor sem poprej rekla, črnogledih domišljij o najini prihodnosti. Čemu to? Samo zadovoljnost kale človeku, ne pomagajo mu pa nič. Da se nisi poboljšal, priča to, da si otodi spet začel govoriti o tem. Glej, danes je vesel dan, vse je vedro in svetlo, razvedri se še ti! Za jutri in za pozneje bo že Bog skrbel. Jaz vanj zaupam in ti moraš tudi. Ljudje so samo po podobi božji ustvarjeni in vendar so nekateri dobrega srca, koliko dober mora biti šele Bog! Torej dobrih ljudi ne bo zapustil. Jaz molim vsak dan za tvojo srečo in nikdar me ne obhajajo take misli, kakor trpinčijo tebe vuninvun.“

„Moraš mi oprostiti, kar se ne dá popboljšati.“

„To bi jaz hotela vprašati, če se res ne dá. Shakespeare sicer nekje pravi, da sta zaljubljenost in modrost dve sestri, ki se zlasti pri moških nikdar ne ujemata, temveč sta v vednem razprtju, kjer je ena, druge ni. Ali čeravno priznavam tudi jaz, da je ta mož svet in človeka poznal, vendar nimam take vere vanj, da bi menila: vse, kar je on dejal, je gola resnica brez izimkov. Človek ima srce, ima pa tudi um.“

„Ko bi bila ti na mojem mestu, ljuba moja, bi trdila, da je mož resnico govoril skozi in skozi. Spoznala bi, da se mora um le predostikrat vdati srcu, da človek želi takih reči, ki mu jih um postavlja pred oči kakor nemogoče.“

„Kakor ti govoriš, nisi vreden drugega, kakor da bi te malo ozmerjala. Jaz pa pravim, da blago srce v svojih željah manjkrat zaide, kakor oster razum. To tudi menda ni posebno prida, če človek vedno misli in misli. Razum, če predaleč zaide, in napačne poti najde, pripravi človeka ob vsako vero. Ne veruje na Boga, ne sam na sebe, niti na to, da so še dobri ljudje na svetu. In da ti naravnost povem, za tebe sem se tudi bala, da ne bi tako zašel.“

„Prav vesel sem, da praviš: sem se bala, zakaj to dokazuje, da se zdaj več ne bojiš. Pa tudi prav govoriš. Ti si moj angel váruh. Kadar

jaz ne bom molil, boš pa ti zame, in ko bi že vsemu svetu ne zaupal, ko bi mislil, da so sami sleparji, tatovi, lažnivci, da drug drugega pehari, kar je ljudi na svetu: vate bom imel zmerom vero.“

„Premalo mi obljubuješ. Pa ne govoriva več o tem. Nekaj drugega bi ti rada povedala. Ali je bil doli v vasi Mrtinek, deseti brat?“

„To se ve, da je bil! Zakaj pa to vprašaš?“

„Jaz sama ne vem. Nekaj čuden se mi ta človek zdi in jaz menim, da ni to, kar se na oči vidi. Jaz sem ga že videla, ko je bral; vem, da razume tudi nemški jezik; vem, da hodi v Polesek in da se nekaj skrivnostno vede, kadar meni, da ga nihče ne vidi. Vse to pa on taji. Videla sem že, da se veliko briga za te. To mi pa, da ti po pravici povem, ni nič po volji, dasi ga imam sama rada, kadar pride v grad. Povem ti torej, da se ga ogiblji.“

„Sama svojim načelom nisi zvesta. Veliš mi tu nekaj, ki ni vredno, da bi človek v misel jemal. Mar mi je berač! On je edini, ki ve, kar bi imela vedeti samo midva, najino ljubezen, predraga moja! Ne smem se mu torej zameriti, če nečem, da bi me ne izdal in bi te potem morda nikdar ne imel prilike tako gledati in poslušati ko zdaj. Samo enega človeka se mi je bati, in ta je Marijan!“

„Pozabil si že, kaj sva poprej govorila!“

Zdajci prileti glasno klicaje preko rebri Balček. Lovretov učenec prestriže ljubimcema pogovor. Z eno roko se obesi za komolec svojega učitelja, z drugo se prime sestre in vsi trije gredo s hribca dol proti domu.

Komaj odidejo izza grmovja, stopi Marijan na plano in séde tjakaj na klop. Bil je žalosten, kakor se mu je bralo na licu. Šibovec, ki ga je bil odrezal menda kje v meji za kratek čas, mu pade iz rok, glavo podpre z dlanjo na kolena in se zjoka naglas. Ko bi ga Lovre tu videl, tako sedečega, kako je solza za solzo kapala z mladega, sicer zmerom veselega in jasnega lica, bi bil spoznal mladeniča še od druge strani.

„Njega torej ljubi, ne mene!“ tako je vzdihnil in še bolj so ga zalile solze.

„Zdaj šele sem ugenil zastavico! Kje sem imel oči! Ali ne bi bil tega lahko videl že, kar je ta pritepenec tukaj? Stoj, še ni izgubljeno! Jaz mu povem, kaj in kdo je in mu pokažem pot. O, Manica, ko bi ti vedela!“

Nekaj zašumi, Marijan se ozre, deseti brat stoji za njim z nekim porednim smehom.

„Kaj gledaš nazaj s solznimi očmi, starega lisjaka sin, kakor svetega Roka pesèk?“ zavpije Mrtinek.

„Spravi se, ali ti posvetim!“

„O kaj še! Sam pojdem od tukaj! Bojim se te pa ne, še tisto uro se te ne bom bal, ko

mi bo prinesel duhoven smrtno popotnico. Poizkusi se me s tistim šibovcem zdajle samo dotekniti, in tako gotovo, kakor te ne bom nikdar na pósodo prosil, dobiš pri tej priči pol grunta pod ježo namesto svojega zadnjega bogastva. Pa kaj se to menim! Le povedati sem hotel, kako takemu močnemu mlademu možu slabo pristoji, če se po babje in otročje joka zato, če se mu babnica skuja. Ne boš je imel te Manice, jokaj ali ne jokaj! Tvoja ne bo, ko bi bil tako bogat, da bi kupil nebeško kraljestvo, tako lep ko breskov cvet in tako prebrisan, da bi vedel, koliko je vernih duš v vicah, vseh tistih, kar jih na pratiki gole glave naprej tišči. He, he, he!“

„Povedal sem ti že, da te težko vidim in da mi je najljubše, če se pobereš od mene. Klical te nisem!“

„No, no, to je že drugo govorjenje. Vidiš, vidiš, ti očetov sin! Če človek po svetu hodi in nas pametne ljudi posluša, se nauči počasi govoriti in še marsikako drobnjav. Vso svojo jezico boš skril, kakor skriva in taji gad noge. Tvojo ljubico dobi drugi, ti se boš ustil in boš sam ostal doma ko berač na žegnanju. Ali vse te bo minilo ko starega konja dirjanje.“

Marijan vstane in se pripravlja na odhod. Deseti brat se zagrohota in stopa nekaj stopinj za njim.

„Hoj, kam?“ vpije za njim. „Deseti brat zine kakšno modro in resnično. On ti bo pravil lepe in prave, ti pa nastavlja in pobiraj. Ribničan je za pečjo sedel in je poželjivo na mizo v skledo gledal. Majhno je manjkalo, da mi niso jest rekli, je bil dejal, a bil je vendar lačen. Majhno je manjkalo, da te ni marala, pa je vendar ne boš imel; vse je manjkalo! Vidiš, kaj deseti brat zna, ki te ima rad ko trn v peti!“

Marijan je bil že daleč v dolini. Lehko bi bil še slišal veselo smejanje Mrtinkovo, ko ne bi bil imel drugih misli. Deseti brat je dolgo stal gori na robu hribca. Ko se pa stori mrak, popravi svoje prevezane črevlje na ramo in gre na levo stran, se izgubi v grmovju in zapoje neko robato pesem, da se razlega daleč po dolini.

Enajsto poglavje.

Jaz mislil sem, da nam bo zet
naš sosed, ki je lep in vrl.

M. Valjavec.

Na Slemenicah je nekaj dni potem že precej pozno zvečer pospalo staro in mlado razen gospodarja in njegove žene, ki sta se v spalnici pri užgani sveči še pomenkovala o raznih rečeh, ki zadevajo gospodarstvo in družino. Tikoma njune spalnice je spala Manica. Zunaj je bila precej mrzla pomladanska noč.

„Ne vem, kaj je, da Marijana ni več blizu,“ pravi gospodar Benjamin.

„Meni se to tudi čudno zdi. Morda smo se mu kaj zamerili. Manica je tako čudna proti njemu, da je ne morem razumeti,“ odgovori žena.

„Vprašal ga bom enkrat, kaj je, da več ne prihaja. Meni to ni všeč. Za Manico bi jaz ne vedel kje izbrati boljšega ženina, kakor je on. Čeravno bi si ga jaz želel za nekatere reči drugačnega, vendar mi je še najbolj po volji. Menim, da bi se naredil, kadar mu pridejo leta. Takemu je ne smemo dati, ki nima nič. Zato sem bil onidan prav vesel, ko me je vprašal, ali bi mu jo kdaj dal, ali ne.“

„Silila je pa vendar ne bova, saj je sama pametna. Jaz tega že ne pustim, da bi ji kdaj rekel: moraš ga vzeti. Saj veš, da zet v glavi in v srcu prinese največjo in najlepšo doto. Jaz tudi nisem prinesla kdo ve kaj k tvoji hiši, pa nisi zdaj nič slabejši, kakor bi bil drugače.“

„Jaz se bojim, da boš še priliko imela zares storiti, kar zdaj samo govoriš. Ali to ti povem, da jaz ne bom nikdar dovolil v kakšen tak zakon.“

„Zakaj se bojiš?“

„Mislil sem že vse te dni, zakaj se nas Marijan ogiblje, in na mar mi je prišlo, da bi kaj sumil na našega učitelja Kvasa. Opazoval sem potlej njega in Manico. Nisem ničesar mogel videti, da bi mi bilo čisto potrdilo to misel, vendar se mi malo nevarno zdi zanjo. Videti je, da prav rada govori ž njim. Fant je sicer res pameten, ali mlad je in to je dovolj.“

„E, beži, to že ni nič!“

„Tudi jaz želim, da ne bi bilo, a iznimar ne smeš puščati vsega. Mene večjidel ni doma. Ti moraš gledati, da ne prideta na samem vkup in da nimata prilike govoriti. Daj ji vedno kaj posla.“

„Naša Manica zopet ni tako neumna! Kar prvemu se ne bo na vrat obesila. Saj ve, kdo je ona in kaj je naš učitelj.“

„Saj veš, kaj je mladost. Ko si bila ti mlada, tudi vem, da nisi imela bogve kaj modrosti.“

Žena se zasmeje in odgovori: „No, posebnih neumnosti in norosti mi menda ne moreš očitati iz mojih prejšnjih let. Premalo premišliš, kaj izrečeš.“

„Živa si bila ko večina žensk.“

„Pa bi bil iz manjšine eno mrtvo izbral. Jaz te nisem snubila, saj si ti mene,“ reče ženska smejaje se.

„Nič se ne huduj, žal mi ni bilo nikdar, da sem te snubil. Na Manico pa moraš paziti, da bo tudi ona lahko enkrat enako rekla.“

„Ko si si že enkrat v glavo vzel, kar upam, da ni nič, bom gledala in kmalu boš zvedel, da ni nič.“

„Pa dekletu ni treba ničesar praviti. Ako bi bilo kaj res, ga bom odpravil izlepa in tiho od hiše, dasi ga imam prav rad. Fanta prav dobro uči in uboga ga skoraj bolj ko mene. Zato prav želim, da bi bil mladenič pameten.“

Rekši pogasi gospodar luč in se spravi spat. Dolgo pa sta še oče in mati ugibala o otrocih, o družini in druge enake reči, preden sta zaspala in so ju popustile vsakateri skrbi.

Tam v drugi sobici pa je čulo mlado uho vsako besedico. Deklica, o kateri sta se skrbna roditelja pogovarjala, ni spala. Ko sta stara dva utihnili, ji je pritekla iz lepega očesa grenkobna solza ter kanila na belo rjuho, solza, ki jo je rodila in ožela ljubezen, vir sladkega veselja in

bridke bolečine. Misli so se ji podile po vroči glavici in skrb je s tesnim povoslom objemala boječe srce. Malo pred dnem šele so se stisnile trudne oči in v sanjah so se čudovito razpletale reči, ki jih je bila glava polna.

Drugo jutro je bil lep solnčni dan. Drevje po vrtu je bilo v lepem cvetju, čebelice so šumele po njem. Lehka sapa je gibala in osipala tupačam z vej bela cvetna peresca.

Lovre Kvas se je šetal po ozeleneli travi preko vrta. Zagleda Manico daleč pri uljnaku, kjer je ravno prej bral. Bil je tam samotni kraj, za njega tolikanj imenitnejši, ker so se nanj vezali prijetni spomini prvega spoznanja. S precej hitrimi koraki jo krene Lovre tjakaj, misleč, da bo zopet imel priliko, vsaj tri besedice izpregovoriti ž njo. Prišedši do tja deklice ne najde. Ob drugi strani je bila odšla v grad. Njegova knjiga, ki jo je bil prej tam pustil, je ležala še na klopici na solncu. Zazdelo se je Lovretu, da je premaknjena, in vedoč, da jo je ona imela v rokah, jo poprime Lovre z nekim prijetnim čutom.

Ko knjigo odpira, pade majhen listek papirja iz nje. Naglo ga pobere in razvije. Bila je njena pisava, v hitrici s svinčnikom začrtane besede: „Preljubi, varuj se! Oče in mati nekaj sumijo. Pazijo nate in name. Ne išči me in ne govori z menoj veliko. Vsak svoj postopek

premisli prej. Ne skrbi pa nič, vse se bo s časom dobro izteklo. Še malo let!“

Roke so se mladeniču tresle, ko je bral in zopet bral to malo pisemce. Česar se je dolgo bal, je bilo tukaj. Že je videl svojo bisago navezano, že je menil slišati resnobno besedo gospodarjevo, ki mu pot kaže od svoje hiše, od njegove ljube v daljnji svet. Ne vedoč kam, se obrne proti izhodu čez vrt in travnik proti potoku. Misli so se križale po možganih, a druga je drugo pobijala, sam ni vedel za nobeno, ni mislil nič.

Prišel je dol do potoka in tam taval po stezici ob vodi.

Sede tam na travo in zre v šumečo vodico. Počasi se umiri. Zamaknjenemu vase in svojo bližnjo okolico mu je bilo pri srcu kakor pesniku, ki je pel:

„Sedel sem v mislih pri potoku,
igranje gledal sem vodé,
kako valovi v hitrem skoku
veseli se naprej drevé.

Čul šepetanje sem, šumenje,
ljubezni sladko govorico:
Al meni táko govorjenje,
le meni kráte to pravico
ljudje krivični, svet nemil.

Sem videl lašno pripogniti
cvetico v znožju se do tal,
vodico videl poljubiti,

poljub ji val nazaj je dal:
le zame, zame ni poljuba,
skrivaj dobiti ga ne vem,
očito vzeti ga ne smem.

In vrbo gledal sem pijano
od radosti voden'ga hlada,
in v srcu bilo mi je znano:
življenja veseli se mlada.
A meni žalost se rodila,
usoda kriva namenila
mi neveselo je mladost.“

Pisemce, ki ga je imel v rokah, mu je bilo padlo na tla. Ni čul človeka, ki je prišel tiho po stezi ob potoku, postal za njegovim hrbtom in opazivši, da ga ne vidi, se sklonil po strani in tiho pobral papirček.

„Lep dan je danes, prijatelj!“

Po tem ogovoru se Lovre ozre in vidi za seboj Mrtinka.

„Kaj tako žalosten ždiš, kakor bi te zima in mrzlica tresla. Solnce sije, in še božji volek je vesel, ki nima več uma in pameti od Boga, kakor da na prag svoje luknjice izleze, kadar je solnčen dan. Ti si pa učen in uma imaš ko devet drugih in te ni sram tu sedeti, kakor da bi bil lačen in žejen. Hej! Poskočen bodi in vesel! Tisto pisemce, ki leži ondukaj na tleh, ki ti ga je pisala tvoja ljubica, poberi in shrani! Že veš, kam se devajo take reči, ki od nje dohajajo. V zglavje, da se človeku kaj pridnega in prijetnega sanja!“

„Kako veš, odkod imam to pismo?“ vpraša čude se Lovre.

„Oj, ti ljuba učenost in dobrota ti!“ odgovori Mrtinek. „Kaj ne veš in še zdaj ne veruješ, da sem jaz pravi deseti brat? Desetim bratom pa je Bog toliko več vidnosti in vednosti dal, kar se enkrat v malho dené.“

„No, če kaj veš, povedi, kaj je tu v pismu?“ vpraša Lovre.

„Mrtinek Spak, deseti brat, ve nekatero, ki je ti, učenost in dobrota moja, ne veš. V pisanju se bere tako, da zate ni nič dobro na Slemenicah, da ne smeš bogvekaj hoditi za svojo. Jaz pa tako rečem in pravim, če boš ti pameten, nikdar je ne bo imel Marijan, vrag ga jemlji! Pamet imej in hodi še nekaj časa tod okoli, pa boš videl in slišal take reči, kakršnih še bral nisi, nikar še doživel. Videl boš, kaj se pravi ‚deseti brat‘. Le meni zaupaj, pa brez skrbi bodi!“

Lovre se zasmije.

„Ti! Varuj se, da se mi ne zameriš! Jaz sem že nekaj izkusil. Ti si pa še mlad prevrat, vse bi rad naglo storil, kakor lačen pes, ki ga izpusti hišna mati v golido k pomijam!“

„Povej mi po pravici, Mrtine, kaj si pravzaprav in kaj si bil. Deseti brat nisi, tega ne verjamem. Vidim pa, da si poseben človek,“ pravi Lovre.

„Ne verjameš, da sem deseti brat? Kakor hočeš! Vera je taka zver, da je še modri Bog ne more nikomur v rejo dati, ampak vsak jo ima, če rad hoče.“

„Vidiš, to si tudi tako povedal, da moram verovati, da si se nekaj učil,“ pravi Lovre.

„Kaj sem se učil in še marsikaj, tebi nič mar. Zato me ne izkušaj, in ne izprašuj! Če boš živel in če mene kakóv pust ne brcne,

boš zvedel še veliko. Da boš imel troho več vere, ti povem še eno. Ti namreč ne ravnaš po zapovedih, ki so ti dane, in modro ravnaš.“

„Zakaj praviš to?“

„Tvoja ti je odsvétovala, da se nikar ne pečaj veliko z menoj.“

„Kako to veš?“ vpraša Lovre in se še bolj čudi.

„Jaz sem deseti brat, hudir! Trdoglav si! Pa v Svetem pismu se tako bere, da babnice niso za gospodarstvo. Poslušaj jo babo tačas, kadar ti prav veli, sicer pa ne sezuvaj hlač, da bi jih ona nosila. Ne zamerim ji nič, saj ne ve, kaj beseduje, kadar govori o desetem bratu. Ali tebi bom pa zameril, če se me boš ogibal, in proč bo s tvojo srečo. Ti si se mi bil prav prikupil, zato sem se pa zagovoril, da me moraš pomniti.“

Rekši se Mrtinek obrne, in kakor bi ga kdo podil, hitro koraka po stezi naprej.

„Počakaj malo, greva skupaj!“ kliče Lovre za njim.

„Le sam hodi, sam, vesel bodi, muhe zapodi, pa zapoj,“ — vpije deseti brat nazaj — „če druge pesmi ne znaš, pa kakovo dolgočasno zatrobi kakor je tale:

Vstanite dekleta!

Ura je deveta,

ubogajte očeta;

zapovedi so pa tudi leté:

ubogajte še matere!

Le to zapoj, grdo na debelo zahrešči in če imaš gino ali katero drugo bolezen v grlu, vse te bo minilo.“

Lovre se napoti domov. Med potjo sreča strica Dolfa, ki je bil namenjen v vas k Obrščaku na kozarček brinovca. Moral ga je precèj dolgo poslušati, ker pravil mu je nanovo, kako je nekdam, ko je bil še v latinskih šolah, pre-pijal in bil vesel s svojimi pajdaši in vinskimi brati.

Dvanajsto poglavje.

Saj polje več cvetic rodi,
devic dežela več goji.

Fr. Levstik.

Gospodar na gradu slemeniškem je imel navado, obhajati svoj rojstni dan z večjo pojedino, na katero je vabil vse svoje prijatelje in znance iz obližja. Če pravimo vse, se ne sme misliti veliko krdelo družin z materami in hčerami, starimi in mladimi sinovi, zakaj Bog je posadil ta grad tako na samijo, da je gospod Benjamin vse svoje izobražene in polizobražene povablence, vštevši celo prifarnega dolgopetega šolmoštra, zračunil lahko na prstih obeh rok, kadar se je reč najbolje obnesla.

Tega leta pa je hotela nesreča, da mož še tega malega števila ni mogel popolnoma zbrati na praznovanje svojega godu. Eden sosednjih graščakov se je bil zadnji Božič preselil tjakaj, kjer vedno godove obhajajo; njegova vdova in njeni hčeri, o katerih so jeziki hteli vedeti, da niso lepe, so nosile črno obleko in zdelo se jim je nespodobno ta znamenja neveselega srca razkazovati po veselicah. Družina bližnjega gospoda sodnika se je bila odpravila nekam v

mesto na svatovščino starega strica po drugem kolenu, ki so ga muhe v tretje gnale v zakon. Tako so se možu gostje odpovedali, kakor tistemu bogatemu revežu v svetem evangeliju. Gospod Vencelj s svojo hčerjo, fajmošter, star oficir v penziji in šolmošter, ti so obljubili. Marijana in njegovega očeta so sicer tudi vabili, a se ni vedelo, ali prideta ali ne, ker sina že dalje časa ni bilo blizu, stari pa je imel svoje odurne navade.

Sosebno stari hišni Urši je bilo tolikanj črez glavo, da letos najboljših gostov ne bo. Dva večera ji je ta huda preglavica spanec jemala. Seštela je namreč umna žena, da ji to nič manj škode ne prizadene, ko cele tri šmarne petice. Vse božje leto se je veselila gospodovega godu, da ji bo ta ali ta kaj okroglega v v pest stisnil, za kar ne bo drugega treba delati ko malo postreči. Samo to je še tolažilo varčno ženico, da iz njene škode izhaja gospe korist. Koliko se bo namreč prihranilo mesa, zabele, vina in druge take ropotije.

Lepo, jasno jutro je bilo na Benjaminovega godu dan.

Marijan je bil zgodaj vstal, poklical psa s seboj in šel črez travnik. Zapalil si je bil pipo tobaka in je ravno preudarjal, ali bi šel na Slemenice, ali ne. Veliko vzrokov je menda govorilo za pojdi, še več pa menda za vrni se,

zakaj večkrat je postal, obrnil pogled v tla, debelo potegnul dima in zopet storil nekaj počasnih stopinj. Nazadnje pa ni bilo dvomiti, kako se je odločil, zakaj pot, ki ga je ubral, je držal proti hosti, torej je Slemenice imel za hrbtom.

Tam na robu gozda léže znak v senco, natlači vdrugo tobaka in, kdor bi ga videl tako brez vsega opravka na tak lep dan in še dopoldanšnjo uro zreti samo za sivimi oblaki, ki jih je malomarno izpuščal iz ust, bi bil dejal: to je živo pisana podoba takih ljudi, ki ne delajo nič, ne mislijo nič.

Ne moremo trditi, da bi naš gospodič ne bil zares nič mislil. Nasproti se pa tudi današnji dan ne da več dognati, kaj bi mu bilo rojilo po glavi: ali je morda preudarjal, kako bi se kadilo, ko bi dal pipi napraviti novo srebrno okovanje, ali pa je premišljal, kar poje narodna pesem :

Snoči je pa slan'ca pala	Men' pa ni za rož'ce moje,
na zelene travnike;	če jih slan'ca pomori;
je vso trav'co pomorila	meni je za dekile moje,
in vse žlahtne rožice.	če me ona zapusti.

Naj bo že tako ali tako; upam, da ne bomo sami ene misli ostali, če rečemo, da je vrlo malo romantičnega pri mladeniču in da ga vsaj malo po slabejši strani obseva ta resnica, da je konci negotove meditacije — trdo zaspal,

tako, da mu je njegova najzvestejša ljubica, pipa, iz ust padla.

Zbudi se šele, ko ga nekdo s palico podreza. Odpre oči in vidi svojega očeta pred seboj.

„Ali se nisi ponoči naspal?“ ga vpraša stari malo osorno.

Sin vstane, pobere pipo in klobuk, pa ne odgovori nič. Oče se obrne proč in hoče iti zopet svojo pot, ker veliko še s sinom navadno ni govoril. Pa kakor bi se nekaj domislil, se vrne, nekako ostro pogleda sina in vpraša: „Kaj, da ne greš danes med ljudi? Ali te niso vabili?“

„Ne grem!“

Stari malo molče postoji, potem pa pravi: „Sin, vidim nekaj dni sèm, da si več doma, ko si imel navado biti. Vem tudi, da se ti je nekaj zgodilo, naj bo že, kar hoče, da si se tako izpremenil. Povedi mi, kaj ti je?“

Marijan takega vprašanja od svojega vedno tihega očeta ni pričakoval. Dasi je bil tudi glas nekako nenavadno mehak in očetovski, mladenič ni bil vaje razkrivati očetu srca, ki se vsaj na videz ni brigal za njegovo dejanje in nehanje, zato je tudi zdaj odgovoril: „Nič mi ni, motite se, če menite, da sem se izpremenil. Na Slemenice zdaj ene dni nisem šel, ker se mi ravno ne ljubi. Danes pa bo tako dovolj ljudi gori, mene lahko pogrešajo.“

„Odkdaj te lahko pogrešajo?“

„Jaz le tako mislim, da grem lahko drugo pot gor, ne ravno danes.“

„Fant, ti nisi odkritosrčen! Praviš, da ti ni nič. To lahko rečeš kmetu, ki zna do pet šteti in ne dosti več. Tvoj oče pa je videl svet in pozna človeka, kakor ne želi tebi, da bi ga poznal. Mene ne boš preslepil z besedo; ne motim se tako brž, kakor meniš. Ker ti meni nečeš povedati, povem tebi jaz, kaj ti je. Vsa ta otožnost izvira iz tega, ker ti neka ženska — imena nečem imenovati — ni po volji. Ali ni res?“

Marijan je očeta debelo gledal. V tem trenutku bi bil skoraj sam sin verjel, kar so ljudje ugibali, da v starem čemerikavcu tiči nekaj vražjega, zakaj živi duši ni sam ničesar govoril o tej reči. Kako je oče zvedel?

„Odgovori, če te vprašam!“ pravi stari in nevoljen nabere čelo.

„Res je, res!“ pravi Marijan polutiho. „Mamico sem ljubil, pa zdi se mi —“

„Že vem, kaj se ti zdi; pa pameten bodi! Kadar boš starejši, mi boš hvalo vedel, da sem te prav učil. Če te ženska neče, pusti jo, še bolj je prav. Tako ne boš imel prilike, pustiti jo sam. Svet je velik, na ta kot pa nisi navezan. — Zdaj pa pojdi v grad med ljudi!“

„Danes ne grem rad.“

„Jaz pravim: pojdi! Dokler si mlad, bodi vesel in uživaj! Kadar boš star, tedaj se boš plazil okrog.“

Marijan se takemu povelju ni mogel ustavljati. Komaj pa je dvakrat prestopil, ga pokliče oče nazaj in pravi: „Ker že ravno govoriva, naj ti povem še to. Če imaš kaj hvaležnosti v sebi, pojdeš po moji smrti odtod. Pojdeš kam, kjer tvojega očeta niso poznali. Zato se ne zmeni veliko, naj te imajo tu ženske rade ali ne. Zdaj pa le pojdi!“

Kakor da bi bil več izgovoril, nego je mislil, korači starec naglo ob robu hoste proti domu, Marijan pa prek polja proti Slemenicam. Kaj bi bil mladenič dal, ko bi si bil mogel v tem hipu razjasniti očetove besede! Bil je ta razgovor z očetom najdaljši; nikdar mu ni več povedal. Zakaj ne bi smel tukaj ostati? Nehote mu je prišlo na misel, da oče ni popolnoma zdrave pameti; ali greh se mu je zdelo kaj takega misliti in našel je več reči, ki so mu naravnost kazale, da so vse očetove besede preišljene. Dasi si je stari nekako prizadeval govoriti ostro, je bilo vendar zlasti v poslednjih besedah nekaj pristrčnega, prosečega in očetovskega, in ravno zato, ker sin ni bil vajen tega videti pri očetu, ga je genilo tolikanj bolj. Čeravno ni mogel razumeti razlogov, zakaj mu oče veli, naj se malo meni za ljubezen tukajšnjih ljudi, si je

bil namenil že iz hvaležnosti, ravnati se po njegovem svetu in celo — ta namen je bil malo težak — Manico pozabiti.

Ko pride na kolovozno pot, ki drži do Slemenic, zasliši voz za seboj.

„Počasi, počasi, prijatelj! Saj vas komaj s konjičem dohajam po tem kamenitem potu. Se boste malo obesili in se bova kaj pogovorila!“ Tako je klical zdravnik Vencelj, ki se je peljal na svojem vozičku in zdajpazdaj zarentačil, da Slemeničan ne dá pota popraviti. Marijan séde tik njega.

„Kam ste pa Maričko deli, da je ni z vami? gospod Vencelj?“ vpraša Marijan.

„Saj je že dva dni tu gori pri Manici! In vi ne veste tega? Včasih so mi ljudje pravili, da ste vedno pri sosedovih — več ko doma,“ pravi zdravnik.

„Zdaj že več dni nisem bil in tudi danes nisem bil namenjen tja.“

„Ne? Tako je ta reč! A, že vidim, že vidim kje je rana. Malo ste se z Manico — svojo nevesto, le dovolite, da tako rečem — razprli in to vam je dalo nekaj muh v glavo. Pa to nič ne de, malo prepira med dvema, ki se ne vidita težko, to je ravno tako, kakor kakova majhna bolezen. Človek ne ve, kaj je zdravje, dokler ni bolan. Solnce zvečer zato zaide, da se ga človek ne naveliča: vsako jutro se mu

zdi še lepše. Tako je tudi prepir v ljubezni, ha, ha! Jaz vem, sam sem bil ravno tak v svojih lepših letih. Kaj ne, da sem ugenil?“

„Ne, razprtja ni bilo nobenega,“ odgovori Marijan.

„Tedaj vas pa že ne presodim, zakaj bi bili postali tako samotarski. Dvomim, da bi vam bilo doma tako kratek čas. Pa le majhno počakajte, ko prideva na Slemenice, potlej bova že vkup, précej bom vedel, ali sem prav mislil, ali ne. Kaj pa kaj počne gospod Kvas?“

Pri tem imenu je Marijan zardel. Zdravnik je to opazil.

„Ne vem nič,“ pravi mladenič.

„Zdaj vas imam šele, prijatelj?“ se smeje Vencelj. „Tako, s Kvasom sta si navzkriž! Le tiho, le tiho! To pa že ni prav. S poštenim prijateljem pa ne sme biti prepira. Le čakajte, jaz bom vaju spravil, če le zlomek ni. Dolgo me že ni bilo tukaj gori. Glejte no, da se še taka mirna duša, kakor je ta Kvas, lahko skrega s kom, ki je zopet tako neškodljiv ko vi, tega bi ne bil verjel.“

Marijan je izprevidel, da bi ga gospod zdravnik v gradu lahko pripravil v zadrego, ko bi napeljal govorico na reč, o kateri še mislil ni rad, nikar da bi moral še govoriti. Zato je menil, da je najbolje, če mu vse pove.

Gospod Vencelj je čudé se poslušal Marijanovo pripovedovanje.

„Ali pa dobro veste, da je to vse res? Ali se niste motili?“ vpraša mladeniča.

„Slišal sem nekaj besedi v njunem pogovoru, pač težko bi bilo, da bi se motil,“ odgovori Marijan.

„Verjetno je, verjetno! Mladost je mladost, ne premišlja, je li mogoče to ali to, ali se dá izvršiti, ali ne. Sicer je prav pameten mlad mož, jaz sem ga rad imel précej, ko sem ga spoznal; ali če je taka, se zdi tudi meni, da je previsoko pogledal. Svet je že tak. Človek v vaših letih meni, da se živi o ljubezni, da za življenje ni drugega treba ko malo srca! Pa tiho zdaj, tukaj sva, naproti nama gre celo krdelo; le pamet, le veseli bodite, vse se bo dobro napravilo.“

Ko se je vozič ustavil pred veliko grajsko lopo, so se bližali z vrta sèm gospodar Benjamin s fajmoštrom, Manica s starim dosluženim vojakom gospodom Grašičem in Lovre z zdravnikovo hčerjo. Za vso družbo pa je repil dolgi učitelj Zmuznè, ki je tovariševal sam sebi, ker je iz žalostne izkušnje vedel, da se ne more nikjer mešati v pogovor.

Po navadnih pozdravilih prime gospodar svojega prijatelja zdravnika za podpazduho in ga pelje proti hiši.

Marijan si je sicer prej zatrdno namenil, da se bo kolikor mogoče ogibal Manice in Kvasa in govoril z drugimi. Ali ko je videl pred seboj deklico, s katero je igral prve mladostne igre, pri kateri je kot deček sedeval neskrben in vesel, za katero se je kot mladenič nevede kdaj vnel in bil srečen v tihi ljubezni, ki si je ni bil še skoraj sam v svesti: ko jo je videl pred seboj, je pozabil očetove besede in nekako milo se mu je storilo. Zdaj šele je videl, da je Manica lepa, da on lepše ne najde.

Lovreta torej še pogledal ni, ko ga je pozdravil.

„No, Marijan, kaj pa je tebi?“ ga ogovori domača hči. „Ali smo se ti kaj zamerili, da te ni več videti? Bala sem se celo, da nas še danes ne boš razveselil, vendar smo tako srečni, da te še enkrat vidimo. Mislili smo, da si zbolel, pa ljudje so te videli povsod, samo na Slemenicah ne.“

„Tudi na Slemenicah bi me bili videli, ko bi bil vedel, da ni nikomur neprijetno, če pridem, ko bi bil vedel, da najdem . . .“

„Veš, da si veliko izgovoril,“ pravi Manica resnobno. „Mene sicer ne moreš tako naglo razžaliti, vendar moram na tvoje besede opomniti, da si bil v naši hiši zmerom

dobro sprejet. Zatorej ne razumem, zakaj tako govoriš.“

„Nič bolj vesel bi ne mogel biti, kakor ko bi vedel, da me res ne razumeš. Pa se ti že še izpovem naravnost, tako da se ne boš mogla izgovarjati z nevednostjo. Glej, ta vrag je nama že za petami; rad bi poslušal menda. Tega imam jaz v želodcu. Pa se že zmeniva, jaz ti bom govoril naravnost in menim, da bom tudi od tebe zvedel resnico.“

Predzadnje besede so zadevale Kvasa, ki je bil, kakor se je videlo, v živem razgovoru z Maričko.

Zdaj šele je Manica izprevidela, da je tudi Marijanu znano, kar bi bila rada vsaj nekaj časa še prikrivala pred svetom. Pomislila je, da bi se prav lahko zgodilo, da bi Marijan ali očetu reč razkril, ali pa imel z Lovretom kaj opraviti, in barva po lepem licu se ji izpremeni in oči pobesi v tla. Sklene pri prvi priliki govoriti z Marijanom.

Prav sreča je bila, da je bil ravno stotnik Grašič pristopil k Marijanu in ga zamotil s celo vrsto vprašanj, da ni zapazil izpremembe na dekličinem obrazu. Rad ali nerad je bil Marijan kmalu zapleten v pogovor o zajcih in lisjakih, in celo šolmošter Zmuznè je katero vmes zinil, dopovedovaje gospodu stotniku, ki je marsikaj po svetu izkusil, da boljšega lovca

ga ni, kakor je Marijan. In kakor je bil ta naš mladi znanec vaje hitro obdelati resnobnejše reči, je bil tudi zdaj kmalu ves v govoru, pozabivši „deklice nezveste“ in tekmeča in vseh očetov na svetu, razen starih zajcev, o katerih je veliko pravil, kako mu je tukaj pa tukaj kateri odnesel kožo in življenje.

Trinajsto poglavje.

Kaj mu je danes sreče tat?
Zamoril radost kakšen strup?
Prevaril li ga je kak up?

M. Valjavec.

Pripovedovavec večje povesti bi se dal primerjati ameriškemu volovskemu vozniku, ki ima več voz zapreženih. Če poganja živino v prvem vozu, mu zaostaja ona v zadnjem, in če se povrne k poslednjemu, zaide spredaj rogata neubogljivost iz tira, tako da se revež semtertja tekaje ves upeha in mu še ne gre vse po volji. Tako tudi pripovedovavcu zastane marsikak prizor, ki bi utegnil biti zanimiv vsaj za tistega, ki se je po vzgoji ali po svojih načelih navzel lepe čednosti, ki ji v navadnem življenju pravijo natančnost. Vemo sicer, da se s to krepostjo posebno baha mogočen sosed nas Slovencev, trdeč, da je nekatere reči šele on do tal pregledal, do dna premislil. Mi Slovenci pa smo zopet pohlevni možički; ko bi Pavliha prišel še enkrat na svet, bi dejal morda še več; zato se ne predrznemo svojemu sosеду te samoslave ometati, naj si je že včasih tudi neljubezniv proti nam. Znano je, da so slabe, grešne lastnosti nalezljive. Nasproti pa tudi ni

niti Platon, niti sveti cerkveni očak Avguštin dokazal — vsaj kolikor je nam znano — da ne bi imele take navade tudi dobre lastnosti, torej čednosti in kreposti, da bi ne prehajale od enega na drugega človeka; temveč človek ima celo tako malo originalnega na sebi, da obrača vse svoje dejanje in nehanje tako, kakor druge vidi. Po tem bi mi sklepali — ne bomo se pa rotili, da je ta naša logika prava — da je tudi med Slovenci že kaj takih natančnežev.

Ti pošteni ljudje bi nas utegnili torej prijeti in reči: „Ti, izobražen gospodar mora po stari dobri navadi seznaniti tujca z novimi gosti, ki jih vpelje v svojo hišo. Kako je torej to, da se nahajajo v tvoji povesti ljudje in še celo mlada deklica, hči tistega zdravnika, o kateri ne vemo še nič več, kakor da je na svetu.“

Ko bi se kaj takega primerilo, in sosebno od mlajših bravcev se bojimo enakega očitka, ne vemo drugega boljšega izgovora, kakor da rečemo: pisec ni prejel od Boga tiste potrebne lastnosti, da bi bil ob enem istem času na vseh krajih. Ako spremlja to osebo, mora ono izpustiti iz oči; posezanje n a z a j pa je morda temu ali onemu prijatelju rednega in pravilnega napredovanja nevšečno. Upati pa je morda oproščenja, če tu popravimo zamudo, kakor se ravno dá, namreč da predočimo častitemu bravcu nove goste po njih podobi in po njih značaju.

Vencljeva hči, ki je sedela pri obedu zraven Kvasa in starega gospoda Grašiča, je bila deklica kakih devetnajstih let. Bila je v primeri z Manico majhne postave, vendar, kar se zrasti tiče, ne bil bi ji mogel očitati tudi zaviden sodnik nobene nepravilnosti. Malo drobni, okrogli obraz z živim očesom je bil zrcalo vedno veseloga srca, kakor je tudi neka gibčnost in lehkota v vsem njenem vedenju oznanjala veselo mlado kri, ki svet in ljudi sodi in pozna le od medene plati. Njen oče, gospod Vencelj, kakor v svojem poklicu tako v vseh rečeh praktičen mož, jo je bil vzgojil po nápačnem načelu, da ženska ne sme več vedeti, nego ravno kolikor potrebuje kot dobra gospodinja in da zna govoriti v omikani družbi vsaj tako, da se ji ne more ničesar očitati. Sicer pa je skrbel za njo kakor za svoje oko, in nekateri pravijo, da mož ni bil nikdar pri boljši volji kakor tačas, kadar je kdo njegovo ljubljenco pošteno pohvalil. Ob taki priliki mu je včasih — sosebnó če je bil poprej kaj pil — ušla beseda, da bo srečen, kdor jo bo imel, da je pa tudi ne bo vsak, ne ta, ne oni, v zakon dobil.

Gospod Grašič je nekđaj cesarja služil in je bil tako srečen, da je prišel do stotnika. V sloveči bitvi pri Lipsiji mu je bil palec na levi roki odstreljen. Tedaj je imel gospod stotnik tudi veliko srečo, da je svojega poveljnika Ko-

loreda, generala kranjskega polka Reus-Plauen, ubranil francoske sablje; in ta sam po sebi prav majhen dogodek si je mož štel v toliko čast, da so morali njegovi znanci nekaterokrat poslušati to staro novico, ponovljeno od prve do zadnje pike. Po obrazu soditi stotnik ne bi bil imel veliko črez petdeset let; ali sam je trdil, da mu jih ne manjka veliko do sedemdeset, in gotovo je sam najbolje vedel. Samo to, da je še vedno najrajši govoril z mladimi deklicami, je vrivalo nekaterim vero, da se starejšega dela, kakor je res. Hvalevredna bi morda bila taka laž zato, ker je nimajo vsi ljudje, zlasti ker se, kakor pravijo hudobni ljudje, ženske rade ravno narobe lažejo.

O šolmoštru Zmuznetu, ki je sedel na zadnjem koncu mize zraven domačega sina, ne vemo drugega povedati, kakor da je bil dolg, košččen mož in mu ni bilo veliko mar za razgovor, temveč je bil ves živ in mrtev na slastne jedi in dobro vino, ki jih je goltil, kakor bi nazadnje v svojem življenju jedel. Tega mu pa ne zamerimo, saj je mož dobro vedel in dobro znal, da je graščakov rojstni god samo enkrat v letu in da mu njegova preljubezniva doma drugega ne privošči leto in dan ko slabo za-beljene močnike ržene moke. Da pa ni nič govoril, za to je imel tudi veljavne vzroke. Videl je namreč onega nekoliko rejenega moža z naočniki

na nosu, sivimi lasmi in dolgo, rjavo suktnjo, ki se mu pravi po domače fajmošter in ki sedi tik gospodarja na drugem koncu. Pri neki enaki priložnosti je namreč Zmuznè, misleč, da se s tem prikupi gospodinji in ga bo kaj večkrat doletelo povabilo na tolsti obed, vedno in vedno hvalil jedi, ki so romale na mizo. Ali fajmošter so tako siten in hudomušen gospod, da so potem Zmuznetu medpotoma domov očitali, da je nespodobno jedila hvaliti, če nas nihče ne vpraša. Zato se je bil že tačas zagovoril, da bo vprihodnjič molčal in te obljube se je držal danes tembolj, ker si je mislil: „Ni dobro za človeka, če se fajmoštru zameri, zakaj njemu so velike oblasti dane za ta in oni svet.“

Ker družba ni bila velika, je bil razgovor večjidel splošen; sosed ni mogel imeti s sosedom posebne govorice, da ga ne bi bili vsi slišali. Tudi se je reč naglo izmenjavala, zdaj so se besede pletle o gospodarstvu in letošnjem pridelanju, zdaj o vsakdanjih prigodkih v okrožju. Stotnik je včasih ujel — kadar ravno ni imel kake šegave za svojo lepo sosedo na jeziku — katero besedo, ki bi se dal nanjo navezati ta ali oni zanimiv spomin iz vojaškega življenja in razširiti v daljšo povestico. Zdravnik pa mu je včasih nasprotoval, zastavlja je mu mala vprašanja, ki jih je sicer vojak vselej razložil, pa so ga vendar bolj ali manj motila v pripovedovanju.

Mi bi te pogovore razsnovali bolj nadrobno, ali ker so bili taki, kakršni se v življenju slišijo povsod, jih opustimo tem rajši, ker ne vemo, ali bi ustregli vsem bravcem ali ne, sosebno ker so se jih malo udeleževali mlajši ljudje te poštene družčine, ki jih imamo povsod najbolj pred očmi in jih tudi bravcem priporočamo.

Proti dvema popoldne, „ko so bile gostom želje po jedi in pijači ukročene“, da po Homerjevo govorimo, so vstali izza mize vsi razen gospodarja, fajmoštra in šolmoštra, ki je vrtel vedno kupico v roki. Gospodinja je peljala starega stotnika, ki bi si bil nemara rajši izbral drugo družčino, na vrt, pokazat mu novo zasajeno nemško zelje in rožmarin, ki raste že deseto leto. Marijan in Manica, potem Lovre z Maričko, kateri je bila Kvasova družba nekaj posebno pogodju, so se napotili za gradom navkreber proti razvalini.

Videti je bilo, da je Marijan nalašč tako oprezoval, da sta šla Lovre in njegova tovarišica precèj naprej. To je menda Lovre tudi opazil, zakaj postal je naenkrat nekako tih in ni odgovoril na vprašanje, ki mu ga je Marička ravno zastavila. Ne more se naravnost reči, da bi bil ravno ljubosumen, zakaj poznal je Manico in ji zaupal, ali obšlo ga je vendar neko čudno čuvstvo.

„Kaj ste tako nanagloma obmolknili, gospod Kvas?“ ga vpraša Marička.

„Saj veste, da se človek včasih česa spomni in se tako nehote zamisli. Upam, da mi boste to razmišljenost oprostili, dasiravno vem, da ni lepo, če se v vaši družini kaj takega primeri. Kaj ste me že vprašali?“

„Sama sem že pozabila. Pa menda vam vendar niso moje prejšnje besede vzbudile tega spomina, ki mora biti kaj posebnega. Ali se ne sme vedeti, česa ste se ravno domislili?“

Kvas je bil zopet malo v zadregi. Hotel se je že nekaj malega zlegati. Deklica, ki je vanj uprla svojo bistro oko, je menda to opazila in naglo dejala: „O, že vidim, da je kaj takega, česar ne poveste prav radi. Nečem vas nadlegovati. Zvedela bom pa že še, da le enkrat tanje spoznam vas in vaše dvomljive okoliščine. Čakajte, takoj ko pridem dol v grad, bom prišla Manico; ona ima oster pogled, gotovo vas je že izpregledala, in vem, da sva toliko prijateljici, da vas bo izdala.“

„Tako! Vi verujete, da imam jaz kake dvomljive razmere.“

„Verujem ravno še ne, ali zdi se mi. Pa vse pride na beli dan, kar se zgodi. Če pa pravim dvomljive, ne smete misliti te besede v slabem pomenu. Jaz nisem tako učena

ko vi, ne znam besedi premišljati, ampak govorim, kakor mi na jezik pride.“

Zdaj sta se bila že skrila za grmovjem v ovinku. Marijan in Manica sta bila toliko zadržana, da se nista več videla.

„Kje sta pač ostala onadva?“ govori vesela deklica dalje. — „A, naj bosta, kjer hočeta, menda imata pomenke, ki jih midva ne smeva slišati. Zato ju nečeva motiti. Zdaj sva na vrhu. Glejte, kako lepo se vidi po deželi. Vidite tam leono belo cerkvico na hribu? Tukaj čez Polesek?“

— „Vidim.“

„In potem pogledite majhno na levo.“

„Tam ste vi doma, gospodična, ne?“

„Doma pač, [ali rojena sem v mestu, torej sem meščanka, če je ravno malo mestnega na meni. Oh, tam pri oni cerkvici so pokopani tudi moja mati. Kaj bi dala, ko bi bili zdaj tukajle med nama ljuba mamica. Kadar pridete k nam, vam pokažem grob.“

„Ali je že dolgo tega, kar vas je zadela ta bridka izguba?“

„O, komaj osem let sem bila stara. Pa, gospod Kvas, nič veliko me ne smete izpraševati o tej reči, sicer bi vam naredila tako zabavo, da bi se začela jokati.“

In res se deklici prikaže pol solzice pod bistrim očescem.

„Prav trd človek bi moral biti, ki bi vam zameril kaj takega, kar kaže blago srce. V tej reči se solz ne smemo sramovati. Kdaj pa vas smem obiskati?“

„Veselilo bo očeta in mene, kadar pridete. Jaz sem vedno doma, in oče tudi malokdaj kam gredo, posebno zdaj poleti, ko so ljudje zdravi. Le kmalu enkrat pridite. Vsaj danes teden, če vam prej ni ljubo.“

„Porabil bom to vaše prijazno povabilo; to to se ve, ako ne bom nadlegoval vašega gospoda očeta.“

„Lepo vas prosim! Če menite, da na mojo besedo še ne morete k nam, vas bodo še oče povabili. Samo potlej pa morate ostati mož beseda. Pozabiti ne smete; moški radi pozabijo svoje obljube.“

„Tega pa še vendar ne veste iz izkušnje?“

„Čeravno ne,“ odgovori deklica malo zardela, „pa se vendar sliši in bere. Vi morate dokazati, da ste v tem boljši ko drugi. In kadar pridete, vam bom razkazala svoj vrt in rože in svoji dve ovčici, moje največje veselje.“

„Ali dobim kaj z vašega vrta?“

„No, to se samo ob sebi razume, da do boste najlepšo rožo za spomin, če jo boste hoteli vzeti. In tukaj vam brž dam aro.“

Rekši utrga z grma divjo rožo in mu jo da. Lovre bi bil lahko opazil, da se nežna ro-

čica za malo spoznanje trese, ko ne bi bile njegove misli drugje.

Prišla sta bila zdaj na majhno porobje tako da sta lahko razgledala ves hribec. Precèj daleč zdolaj sta na potu stala Marijan in Manica. Kvas je videl iz Maničinega vedenja, da Marijana nekaj prosi, česar mladenič neče obljubiti. Dasi je Lovre slišal le nekatere besede Marijanovega govora, je razvidel naglo, kaj govorita in obraz se mu je nekako čudno izpremenil. Strmel je tja dol in videč, da se je Marijan hitro obrnil od Manice in sam koračil proti gradu, je pozabil, da ni sam, in dejal je napol naglas: „O nespamet! Povedala mu je. Vse je izgubljeno.“

Marička, ki je nekoliko poznala razmere med Marijanom in svojo prijateljico, je razvidela zdaj s tisto žensko ostroumnostjo, ki je celo mladim, tudi malo izkušenim deklicam v enakih rečeh lastna, kaj pomenja Kvasov malo preglasni izrek. Tih vzdihljaj se ji ukrade globoko od srca. Précej pa se umiri in reče: „Gospod Kvas, ali ne greva zopet nazaj?“

Glas tega vprašanja pa je bil ves drugačen, kakor v njeni prejšnji govorici. Lovre je molče koračil tik nje po poti navzdol. Tudi nji se ni ljubilo začenjati nove govorice. Morala je stopati precej hitro, da ga je dohajala. Kaka dva pota ga je opomnila, da preveč hiti.

Kmalu sta bila zopet pri gradu, skoraj ob istem času ko Manica, ki je bila veliko pred njima. Marijan je hotel iti proti domu, a zdravnik Vencelj ga je zagledal in vlekel po sili nazaj gor v sobo, kjer se je zopet zbrala vsa družba.

Toda mlajši ljudje so bili vsi nenavadno tihi. Marijan je slonel na stolu in zdajpazdaj jezno pogledal Kvasa. Gospod Vencelj, ki je morda nekoliko slutil, kaj je tej izpremambi vzrok, si je pomagal zdaj tako, zdaj drugače, da bi se jeziki zopet malo otajali. Ali kmalu je videl, da mu gre to tako malo izpod rok, da je celo gospodar opazovaje pogledoval zdaj svojo hčer, zdaj Marijana.

Ne vemo, kdaj bi bilo konec te situacije, ko ne bi bila hišna Urša naznanila, da je Krjavelj odzdolaj in da hoče po vsej sili govoriti z gospodi.

„Aha, to je tisti pomorski vojak, ki pripoveduje, da je hudiča presekal?“ vpraša gospod Grašič.

„Tisti, tisti! Le brž naj gor pride; jaz tega neumneža prav rad slišim,“ pravi Vencelj.

Ko je tudi gospodar potrdil, kar je bil dejal zdravnik, je šla ženica vun, in kmalu potem se vrata počasno in polagoma odpro in naš smolar se zmuza v sobo. Kakor ni nič potrkal, tako tudi širokega klobuka ni snel z glave, ampak debelo je gledal zdaj enega zdaj drugega in ne

vede, koga bi ogovoril, vedno še vrata pritiskal, dasiravno so bila že zaprta.

„No, Krjavelj, kaj bi pa ti rad?“ ga vpraša gospodar Benjamin.

„Bog daj, da bi vam dobro teknilo, če ste jedli — vsem!“ pravi Krjavelj.

„Je že dobro! Le povedi, po kaj si prišel!“

„Pa odkrij se! Kadar prideš med gospodo, ne smeš imeti klobuka na glavi,“ pravi fajmošter.

Krjavelj se odkrije in pravi: „Saj res, odkriti sem se bil pozabil. — Prišel sem povedat, da sem v hosti videl dve čudni živali. Dopoldne sem smolo bral po smrečju. Še košek sem bil doma pustil, prav pozabivši sem ga bil pustil, in moral sem si narediti kozico iz brezovega lubja. Komaj pol sem je bil nadrgnil tam pri tisti debeli smreki v Kavki, kjer imajo vrane vsako pomlad mlade. In kaj sem zagledal? Dve zveri sta obirali gabrovo zelenje komaj tako daleč, kakor tista moja puška streli, ki sem jo ono leto, ko je bila tista suša, od ciganov kupil. — Pa veste kaj, ljudje božji, ne morem lahko praviti, ker odavi si nisem nič skuhal. Tako mi je nekaj grčavo po grlu — ko bi mi hoteli privoščiti pol glažka takega vina, kakor ga imate ondukaj, da bi ga popil. Bom pa molil zanj.“

Ko so se stari in mladi na to prošnjo, ki se po Krjavljevi misli že sama ob sebi lahko

razume -- glasno zasmeljali, postane malo srdit in za dlako je manjkalo, da ni debelo po tleh pljunil in se obrnil. Ali ta srditost ga naglo neha, ko vidi, da je grajski gospod vzel prazno kupo in jo do vrha natočil.

Poželjivo zvrne pijačo v se do zadnje kaplje, odpre potem usta in z nekim nepopisljivim glasom na znanje dá, kako slasten požirek je bil to.

„Bog vam daj zdravje, da bi šele čez dolgo časa pomrli. Dobro je bilo, tri ure pred smrtjo bi tako pil.“

„No, zdaj pa povedi nadalje, kakšne živali si videl?“ vpraša Vencelj.

„Kdo je dejal, da so živali? Zveri so, zveri, pravim! Ne vem, če so sloni ali so levi ali kakova druga divja teleta. To pa vem, da medvedje niso, ni volcjé ne, še lisice ne!“ odgovori Krjavelj.

„Naj bodo pa zveri, samo povedi, kakšne so.“

„I, kakšne! Štirinogate, rogate, kosmate, tolike kakor koze, pa vendar niso koze. Repa nimajo, pa vendar ne vem; zdi se mi, da repa nisem videl. Divji sta pa, saj sta tako dirjali čez goščo ko svetega Elija voz po oblakih, ko sem malo zateptal nad njima. Pa sta vendar tudi malo krotki, zakaj précej potlej sem ju videl vrh hriba. Zato bi jaz dejal, da puške vzamete, pa ustrelite kleka divjega. Ko bi mesa

ne hoteli jesti, i nu, jaz bi ga prav rad vzal in za zimo posušil.“

„Ali je pa tudi res, kar praviš? Ali niso bile kake domače koze?“ vpraša gospodar.

„Ne, kozi pa že nista bili. Saj ju je tudi Obrščak videl, kako sta šli mimo njegovega kozelca davi ob petih; potlej Matevžek ju je pod Obrhkom srečal in deseti brat ju je tudi ogledoval. Mrtinek je trdil, da sta divji kozi, ki prihajata s hribov. Jaz pa pravim, da ni res, zakaj o divjih kozah nisem slišal nikjer, še tačas ne, ko sem bil pomorski vojak. Druga zver je to!“

Stotnik in zdravnik sta dejala, da naj bi se šlo malo pogledat.

„Divje koze pridejo večkrat spomladi ali jeseni. Pred dvema letoma sem eno jaz sam ubil. Ni jih težko zalesti, ker so večjidel mladici, ki se v dolino upajo,“ je rekel gospodar.

„Halo, le po orožje! Saj imamo dva mlada junaka, ki imata urne roke in dobre oči. Posebno vi, Marijan, poznate vse kote po hosti. Vi nas boste razstavili.“

„Danes se mi nič kaj ne ljubi,“ odgovori Marijan.

„Ohe! Ali vas ni sram take besede!“ vpije stotnik. „Ko sem bil jaz v vaših letih, se mi je ljubilo vse. Nobena noč ni bila tako temna in nobena deklica taka, da ji ne bi bil kadet

Grašič znan — gospodični tu mi boste že dovolili, da se malo pohvalim.“

„Če gredo vsi drugi,“ je dejal Marijan ter nekako s strani pogledal Lovreta, „grem tudi jaz.“

„Saj pojdejo še gospod fajmošter z nami,“ pravi gospod Vencelj.

„Meni se ne spodobi morilnega orožja nositi okrog,“ odgovori stari mož.

„Bog je živali zato ustvaril, da so človeku na korist. Zato jih vsak sme za potrebo pobijati. Ko bi jaz bolj iz glave znal Sveto pismo in Življenje svetnikov, bi vam dokazal, gospod fajmošter, da so dostikrat sveti možje nosili morilno orožje. Sveti Hubert, sveti Florijan, sveti Juri in vedigabog kako se jim še pravi,“ reče stotnik.

„Oni so imeli drug poklic in jaz imam drugega,“ odgovori fajmošter ter vstane.

Gospodar je bil v tem več pušk prinesel in, ko si je vsak eno izbral, je vzel po ponudbi še Zmuznè eno dolgocevko, dasiravno se je videlo že na tem, kako jo je prijel, da ni imel še nikdar kaj enakega v roki. Fajmošter se poslovil.

Zdaj stopi Krjavelj za korak naprej in pravi: „Gospod grajski, ko bi kaj smolnjaka za kola potrebovali, zdaj imam prav dobrega. Tak je ko olje, kakor laneno olje; ni zgoščen, niti ne voden. In vam ga dam prav po ceni,

zato ko ste vi, krajcar bom odmeknil pri dveh funtih.“

„Le k hlapcu pojdi za take reči! — Tukaj imaš za pot.“

In petica izgine v Krjavljevem žepu.

„Gospod grajski, ko bi jaz smel oni posekani javorjev hlod, ki v Kavki leži, domov vzeti? Vidite, žlica se mi je strla, nimam s čim jesti, rad bi si drugo izdolbel.“

„Žlice ne boš delal iz cele golí! Le pojdi dol k Urši, pa naj ti da eno žlico.“

„Bog vam daj zdravje! Pa, gospod grajski, ko bi smel jaz svojo molzavo kozo po vaši senožeti ob gozdku včasih malo popasti; zdaj mi še latvice mleka ne dá, ki nima dobre poklaje.“

„Po senožeti bomo kosili. Pasel boš jeseni! Le pojdi, zdaj si že opravil.“

„Gospod grajski, ko bi — —“

„Le pojdi, le pojdi! Zdaj ne utegnemo.“

S tem mu je gospodar prestrigel celo réd prošenj, ki si jih je bil namislil govoriti Krjavelj. Zato je po stopnicah grede godrnjal na vražjo gospodo, ki je tako skoporita, da še ene koze ne pusti napasti in ne dá ene javorjeve goli, ki bi se dobro prodala, in človeku še celo ne privošči, da bi vse izgovoril. In ko je medpotoma to premišljal, je vzkliknil: O Krjavelj! O ti sam zlodej ti, o ti živi nepridiprav ti! Zakaj si govoril o javorjevem hlotu? Ko bi

bil jezik za zobmi držal, kaj bi ga ne bil lahko skrivaj pofulil in unesel in ukradel? Kaj bi bil kdo vedel, ka-li? Nihče bi ne bil vedel, da si ga ti! Še deseti brat ne bi bil vedel! Saj pravim, moja pamet je taka ko moje koze rep. Zmerom je zadaj, če se prav koza trikrat obrne. Ti nepridiprav ti!“

Pobitega srca je bil Krjavelj zarad javorjeve goli tako dolgo, dokler ni petice zapil pri Obrščaku, kjer je našel tudi strica Dolfa, ki se je s svojim bratom Benjaminom tako malo razumel, da se je na njegovega godu dan rajši vezoval v krčmi kakor doma.

Štirinajsto poglavje.

Me vpraša — — —
zakaj več zanj ne maram,
zakaj več on ni moj?

M. Vilhar.

O ti veliki Shakespeare, mož modrosti in spoznanja, katerega pritlikavci dolže, da je božjo vrednost na človeku preveč v ničevo deval, kako modro besedo si ti zinil, ko si dejal, da je tista uboga stvar, ki po dveh nogah hodi in se človek imenuje, včasih najneumnejša na tej božji zemlji. Kaj ne, da nisi ni v spanju mislil, da se bo čez tristo let priplazil k tvoji velikosti eden iz dežele Ilirije, ki je bila tebi tako mitično daleč, kakor preprostemu slovenskemu dedu neznana, srečna Olentova dežel, vprašaje te: „Kaj ne, ko si ono besedo izrekel, so ti bili posebno zaljubljeni ljudje na mislih?“

Ali! Gotovo si imel te vrste ljudi pred očmi. Zakaj, ali niso ravno ti reveži najbolj vrtoglavi? Ali ne sanjarijo, da v srcu nosijo zdaj nebesa, zdaj pekel? Ali ne trdijo, da se jim je v srcu vnel in razpalil tak požar,

da ne mogo vgasiti
potoci vse ga zemlje,
deževje vsega neba
in vse široko morje.

Ali si ne domišljajo, da imajo „kragulja“ v sebi, da imajo globoke „srčne rane“, ki jih ne ozdravi sam Eskulap, ali, da po krščansko govorim, ki jim ne vesta zdravil še sveti Kozma in Damjan ne? Gotovo si te ljudi mislil, ljubi moj „velikan učenosti“, saj ti je bilo gotovo znano, da si taki ubožčki žele včasih najabotnejših reči, postavim perotnic in kril, da bi kakor Dedal letali po zraku do drugega svojega srca; da si voščijo zdaj večnosti, zdaj kolnejo in se rote nad počasnim tirom tiste nevidne abstraktnosti, ki ji pravijo čas; da priletni, razumni možaki po otročje šepetajo in besedujejo in se prav po golobje obnašajo.

Lehko si torej misliš, ti velikan, kako srečni smo mi Slovenci, da imamo med malim številom svojih filozofov take miselce, ki nam z jasno in učeno modrostjo dokazujejo, kako norostno, neslovensko, da, celo kužno je tako dejanje in nehanje. Ne vem sicer, kaj bi ti rekel, ko bi bil slišal poštenega moža, ki mi je misel izgovoril, da se mu velik filozof zdi tovorni osel, ki s svojo težko krošnjo potrpljivo kobacá črez brv in se za težko palico, ki mu udriha krotovice na pošev po životu, samo toliko zmeni, da malo zamiga z dolgimi ušesi. Zanimivo bi pa morda bilo zate in zame, ko bi ta štirinogati mož — če je res tak modroslovec in ne neumen, kakor hoče vedeti hudobni svet — ko

bi ta mož ljudem izpregovoril in bi jim naravnost povedal svoje misli o zaljubljenicah. Mogoče je, da bi potlej vseh nevernih Tomažev pri nas Slovencih in pri drugih rodovih popolnoma zmanjkalo, da bi svet vse neslano „objemčkanje in popevčkanje“ popustil in da bi pesniki po nasvetu slavnega moža samo zdrave in jedrnate pesmi peli, postavim: „kak pride luje se krompir najbolj“.

Pa stoj, pero moje! Kam si zabredlo! Ni dobro biti tako odkritega srca. Izprašuj vest in spoznalo boš, da se ti je bati zamere pri mladih lepoticah, pesnikih in še pri drugih možeh, ki bodo hudo črez te šli in te razvpili za zabavljivo, hudobno in celo umazano dete po lehkovernem svetu. Tega se pa varuj, zakaj iz izkušnje veš, kako neradi nekateri odpuste, če se jim malo po robu staviš. Oporekati svojo besedo ni moško. Edini pot, po katerem se še pošteno izkoplješ iz te zadrege, je morda ta, da naravnost poveš, da ti še „na kraj pameti“ ni bilo, koga razžaliti, temveč da si čenčalo le zato, ker ti je narisati v tem poglavju nekaj glav zaznamovane zaljubljene vrste, kaj so pametnega in — naj ti bo še enkrat dovoljeno pregrešno ziniti — nespametnega govorile in počele.

Lovci — s katerimi je po dolgi prošnji smel iti tudi Lovretov učenec Balček — so se bili

že skrili med grmovjem nad Poleskom, ko sta se Manica in Vencljeva hči šetali po potu od Slemenic proti travniku. Obema ni bil jeziček nič posebno uren, zakaj razgovor je večkrat obvisel. Obe sta menda imeli mnogo premišljati. Videlo se je, kakor da bi vsaka izmed njiju rada zaupala prijateljici, kaj ji je na srcu, pa bilo je obeh sram začeti.

Saj sta si imeli obe veliko povedati. Danes se je prigodilo marsikaj, kar je obema nekaj zasuknilo misli. Marička je danes izprevidela — zakaj ne bi naravnost povedali — da ji je bilo začelo prav skrivaj globoko doli v mladem srčecu nekaj tleti, česar gotovo ona prva ne bi bila razkrila živi duši. Ob pravem času pa jo je ozdravilo spoznanje, da je zaželjena reč zanjo nedosegljiva, ker se ne bliža nji, ampak prijateljici. Hotelo se je sicer deklici vzdigovati v mladi človeški krvi nekaj takega kakor zavist, toda bila je preblagega srca, zmagala je boljša stran in privoščila je namišljeno srečo prijateljici prav srčno.

Manica pa je čutila v tem hipu prav malo sreče. Danes je govorila z Marijanom. Kako neprijazno ji je mladenič, ki mu ni nikdar obetala ljubezni, očital nezvestobo! In kako sirovo se je rotil zoper Lovreta proti nji; kake priimke je dajal njemu, ki je bil po Maničinem prepričanju kot človek toliko boljši, toliko višji od

njega! In vse to ga je morala poslušati samo zato, ker je — Bog vedi kako — vedel skrivnost, ki bi jo bila ona rada še nekaj časa skrivala. Prosila ga je za Boga, naj vsaj molči, naj bo toliko blagodušen in naj ne unesreči nje in Lovreta. Pač je Marijanu prišla solza v oko, ali ta solza je bila bolj znamenje jeze in žalosti, da ga ljubljena deklica ne mara, da njega zaničuje in ljubi človeka, ki ji celo svojega domovja ne more ponuditi. Rotil se je, da ga spravi iz hiše in — sama ni vedela, kaj še! Bala se je zdaj, da že danes vse razodene očetu, in kdo se bo potemtakem čudil, da je govorica med deklicama vedno zastajala.

Prišli sta bili do lipe na travniku in sedli na klop.

„Manica,“ je dejala zdravnikova hči, „jaz te moram malo okregati. Ti me nimaš čisto nič rada. Glej, tako si žalostna, da se mi smiliš, če te pogledam, in še ne poveš mi, kaj ti je. Dolgo sem čakala, zdaj pa, ko vidim, da nečeš sama povedati, moram jaz začeti. Naravnost ti povem, meni ni nobene sile, ali ko bi bila na tvojem mestu, se mi zdi, da bi bila popolnoma srečna.“

„Ali se znam res tako malo prenegovati, da že vsak vidi in ve!“ je dejala Manica.

„Ti! To bi me pa vendar lahko razžalilo in tako bi ti zamerila, da me ne bi bilo nikdar

več k vam, ko bi le mogla. Kaj vsak ve, če jaz vem? Povej mi naravnost, kaj ne, da imaš rada gospoda učitelja in ne Marijana, kakor pravijo ljudje?“

Za odgovor se Manica nasloni prijateljici na ramo in šepeče: „Marička, če že veš, prosim te, nikar ne pravi nikomur, tudi svojemu očetu ne! Jaz bi bila povedala tebi, ko bi bila le komu. Mislila sem, da vem jaz sama in on. Pa vse se je menda zagovorilo proti meni. Da bi le sama ti vedela in nihče drugi, kako vesela bi bila, ko bi imela razen njega še enega človeka svoje enakosti, postavim tebe, ljuba moja, da bi govorili o moji sreči. Ali zdaj ve že nekdo, ki bi imel vedeti eden najzadnjih.“

Marički je bilo to vse še nekako novo. Zardela je v lice in se veselo nasmehnila. „Ti, Manica,“ — pravi — „ali se mora o takih rečeh tako žalostno govoriti? Jaz bi pa plesala in bila vesela na tvojem mestu. Naj počno drugi, kar hočejo; naj vedo, kar hočejo! Če te kdo vpraša, saj ni da bi mu morala povedati, poženi ga in reci: kaj ti mar! Kako me more kdo siliti, da bi povedala, kaj mi je v srcu, če nečem!“

„Ti ne veš — —“

„Nič, nič!“ Že vem, če hočeš, bom molčala tako ko ta kamen; še sama si ne bom upala vedeti. Da bi očetu to pravila, to še mogoče

ni, in komu drugemu naj bi mogla kaj takega govoriti? Skoraj sem tako neumna, da bi me bilo sram, in ko bi morala, res ne vem, kako bi govorila. Samo tebi bi lahko povedala, da, tebi pa naši gospodinji Lizi. — Kaj meniš, kako sem jaz zvedela?“

„Ali ti je Lovre sam povedal?“

„O ne, on ne pove nič. Posebno danes je bil tako molčeč, da se mi je včasih čudno zdelo. Glej, zakaj mi nisi poprej povedala, da bi mu ne bila toliko prizadela, ko bi bila vedela, da ima samo tebe v glavi. Pa vendar sem ga pripela tako, da mi je moral obljubiti, da pride oni teden enkrat k nam. Tačas mu pa malo ponagajam s teboj, če smem. On mi ni nič povedal, ali prav nazadnje sem ga izpregledala, kaj je pravzaprav. — Pa poprej si rekla, da o tem nekdo ve, ki bi ne imel vedeti. Kdo je to?“

„Marijan!“ pravi Manica.

„No, prava reč! To ni vse nič! Jaz ne vem, zakaj bi se zato žalostila. Če ga ne maraš, pa ga ne maraš, kaj ti more?“

„Velike žalosti mi lahko stori. On je prav svoj človek; včasih se pokaže, kakor bi imel nekaj dobrega srca, in zato sem ga jaz rada imela, dasi bi ga ljubiti nikdar ne mogla; včasih je pa zopet tako trmast in ves predrugačen. Danes je nalašč iskal prilike, da sva govorila. Morala

sem slišati čudna očitanja od njega, ki mu nisem nikdar ničesar obetala. Bil je ves divji in rotil se je, da hoče Lovreta spraviti iz naše hiše, preden bo en teden, rekši, da očetu pove vse. Jaz sem mu naravnost rekla, da ga zdaj res ne ljubim, pa vsaj spoštujem: če pa to stori, ga bom zaničevala. Da, nazadnje sem ga za Boga prosila, naj bo tiho, pa obljubiti mi ni hotel, in sama si lahko videla, da me je pustil samo in je šel. Kakšna imena je Lovretu dajal, tega ti ne morem praviti, vsaka beseda pa me je globoko in ostro zbodla.“

„Kaj pa je, če očetu pove, saj mu ne bodo verjeli prej, da tebe vprašajo. Ti pa lahko rečeš, da ni nič, saj taka majhna laž — —“

„To ni tako, ljuba moja! Slišala sem onidan pogovor med materjo in očetom in vem, da že sami malo slutijo. Bogve kako so na to misel prišli. Prav lahko bodo verjeli, posebno če jim Marijan pove. On je nekdam slišal razgovor med nama, zagotovo ve in jaz mu tudi nisem mogla tajiti. — Sicer bi pa tudi ne mogla legati, zlasti svojim staršem ne.“

„E, saj ne bo povedal. Jaz ga nikdar več ne pogledam, če to stori.“

„Menila sem včasih, da moj oče drugače mislijo o takih rečeh. Zdaj pa vem, da, če zvedo, bo moral Lovre našo hišo zapustiti. Jaz bi ga pa ne mogla pozabiti in nesrečna bi bila,

prav nesrečna. Včasih sem več zaupala svoji moči, zdaj pa, ko mi nekaj pravi, da — —“ Manica ni mogla izgovoriti. Solze so ji prišle v oči, objela je prijateljico in tiho jokala.

Znano je, da so ženske mečjega čuta in da jih ni posebno težko pripraviti do grenke kapljice, ki, znamenje veselja ali še rajša — žalosti, izvira iz zrcala človeškega srca, iz očesa. Zato tudi Marička, videč prijateljico jokati, ni mogla dolgo zadrževati solzice na trepalnici.

Obe deklici sta sedeli potem precèj časa tiho, le zdaj pa zdaj je Marička kaj vprašala, da bi napeljala govorico na druge reči, toda tudi nji se je videlo, da ji zmanjkuje besedi.

Manica je v misli zadolbena zrla proti oblakom, ki so se trgali in vlekli proti gozdu. Visoko gori nad deklicama je nesel kragulj pišče, v vasi uplenjeno, svojim mladičem.

„Ali vidiš kragulja?“ vpraša Manica.

„In pišče! Uboga živalca, kako vpije, ko bo moralo umreti!“ odgovori prijateljica.

„Če žival kaj misli, gotovo se temu piščetu zdaj zdi, kakor da bi bilo ž njim vred vsega sveta konec.“

„Kako ti pride taka čudna misel v glavo!“

„Res je morda čudna, pa ravno ta me je nekako potolažila v tem hipu. Mislim si, če mora že ta živalca tako gorje dočakati, kakor je smrt v mladosti, zakaj bi potem druga božja

stvar ne nosila svojega bremena? Bog je pravičen, razdelil je gorje med vse svoje stvarjenje. Zato se tudi jaz ne smem braniti, če mi pride kaj, česar bi se rada ognila.“

„Lepo te prosim, ne govori tako čudno! Kako te more tolažiti, če vidiš še drugje gorje, kakor ti praviš. Meni se pa živalca prav smili. Nazadnje bi bila ti vesela, ko bi še jaz imela nesrečo.“

„Vesela ne, ali ravno ker te imam rada, bi pozabila sebe — —“

„Beži, beži, kaj bova govorili o takih rečeh, saj hvala Bogu do zdaj ni niti tebi, niti meni nobene sile. Le iz glave si izbij take reči! Jaz pravim, da bo Marijan vendar toliko moški, da ne bo ničesar govoril, in drugo se počasi vse na dobro obrne. Če ga imaš rada, gospoda Kvasa, moraš misliti, da si srečna. Vredna si ti njega in on tebe.“

Medtem je bil kragulj s svojim plenom, ki je bil dal deklicama nove snovi za kratek razgovor, preplul poljano in sédel sredi gozda na visoko smreko.

Pol streljaja daleč je stal Lovre na stališču, ki so mu ga bili odločili lovci. Puško je nerodno in malomarno imel ob sebi naslonjeno in ne da bi bil pazil po gošči in potih, kod pride zverjad, je zrl v tla. Tovariši njegovi so se bili razkropili daleč okrog; bil je sam. Da

mu je bilo za lov vsega sveta danes malo mar, se lahko razume, zakaj ravno prej mu je na strani Marijan nekako jezen rekel, naj ga počaka drevi vrhu Skal na koncu gozda. Kaj mu je imel povedati, to mu ni bilo čisto neznano. Rad bi bil nekaj dal, da mu ne bi bilo treba sniti se ž njim; na drugi strani pa si je zopet mislil, da nikakor ne bi bilo možko, ko ne bi dopolnil besede, da mu je skoraj dolžan nekega odgovora, opravičenja.

Zdelo se mu je, da že predolgo stoji tukaj — zastonj in po nepotrebnem. Rad bi bil poprej še z Manico govoril, preden z Marijanom, zato ga je vleklo, da bi bil popustil svojo mesto in šel domov. Ali zopet ni vedel, kako bi se izgovoril potem, če ga vprašajo, zakaj ni drugih počakal. Ni bilo torej drugega kakor ostati na odločenem stališču.

Fofotanje kraguljevo v njegovem obližju ga je predramilo. Nehote je vzdignil puško in strelil. Kragulj je sfrfolel po vejah na tla.

Drugi lovci so čuli strel, in kmalu je slišal Lovre od več strani klice, ki so se mu bližali.

„Ali je morto?“ je vpil gospod stotnik, ki je prvi pripehal iz gošče. Z druge strani so prilomastili gospod Benjamin, Vencelj in Marijan.

„Samo kragulja sem ubil,“ odgovori Lovre, ki je zdaj šele izprevidel, da ni prav storil, ker

je premotil lovce, da so menili, da je streljal divjo kozo.

„Zakaj niste pustili vruga pri miru?“ pravi gospodar. — „Psi bi bili prišli vsak čas na pravi sled in imeli bi bili morda kaj več domov nesti kakor tega ptiča.“

„Nič ne de,“ — odgovori zdravnik Vencelj, ki se je bil menda že tudi naveličal zastonj stati. — „Tvoji psi niso vredni, da jim jesti daješ. Zmerom so okoli človeka, samo na sledu ne.“

„Ali pa nas je oni človek osleparil?“ pravi stotnik.

„Preneumen je za to!“ reče Vencelj.

„Saj so nekateri tudi za lov preneumni, bolj ko za druge reči,“ pravi Marijan in po strani nekako zaničljivo pogleda Lovreta.

Poslednjega je kri zalila, hotel je tudi pikro odgovoriti, pa v tem hipu je počila puška precèj visoko vrhu hriba.

„To je Zmuznè!“ reče Vencelj.

„Slepa kura najprva zrno najde,“ pristavi stotnik.

Ne dolgo potem prisopiha Zmuznè preplašen in krvavega lica, vlekoč puško za seboj.

„Tukaj nate vruga namalanega. — Nikdar nisem streljal, nikdar ne bom,“ pravi šolmošter jezen ter vrže puško ob tla.

„Kaj vam je, da ste krvavi po licu?“ ga vpraša Benjamin.

„Divja koza ga je brcnila,“ pravi Marijan, smeja se so.

„Da bi bila tebe in tvoj jezik!“ — odgovori šolmošter in hoče oditi.

„Počakajte no, nate pa se obrišite in povejte, kaj in kako ste streljali.“

„Kakor sem druge videl, kar živim! Ali udarila me je puška s kopitom, da boli mene bolj kakor zver, če sem jo ravno v bedra zadel.“

„Kaj ste kozo videli?“

„To je da, če sem jo streljal, prav od blizu. Dve sta bili, eno sem tako, da ne pojde deset stopinj z mesta. Ko bi me le tako ne bolelo!“

„Morda sem vam dal táko puško, da je bila že nabita in je strel v cevi zarjavel, vi ste pa še vdrugič natlačili. Sicer moje puške ne udarjajo. Pa se vam že zaceli; zmijete se, pa bo dobro, zdaj pojdimo gledat. Če je žival ob-streljena, pokažemo psom sled in pred večerom bomo imeli obe. Ali veste, da sta dve?“

„Dobro sem ju videl, kakor vas zdajle vidim, gospod graščak!“ je dejal šolmošter Zmuznè in si brisal lice.

Našli so res krvave sledove in nekaj od-streljene dlake. Takoj potem so izvohali psi v gošči onemoglo zver. Bil je mladič. Sklepali so

možje, da bi se lahko dobila tudi še druga. Toda psi so bili danes tako leni, da so vedno izgubljali sled. Tedaj se napoti vsa tovarišija z enim plenom domov, ker se je že bližal večer.

Marijan ni hotel iti na Slemenice nazaj. Dejal je, da hoče pregledati še po hosti. Preden pa je družbo popustil, se je ozrl proti Lovretu in mu tiho dejal: „Drevi, ko solnce zajde, pridi vrh Skal!“

Lovre pomigne. Vsi odidejo. Solnce je bilo že precèj nizko. Lovre je torej začel medpota misliti, da pač ni vredno hoditi domov in kmalu zopet isto pot nazaj.

„Gospodje, jaz bi imel skoraj tudi še veselje ostati v hosti. Morda ravno mene sreča čaka,“ je dejal.

„Kakor vam je ljubo,“ — odgovori gospodar — „če ostanete, bosta z Marijanom vsaj dva, bo vama krajši čas. Drevi pa se podvizajte o pravem času domov in pripeljite še Marijana!“

„Pa varujte se prepirov!“ zašepeta Vencelj in zamežika.

Lovre ga debelo pogleda. Ali kaj ve ali sluti? Ni mogoče, to je menda govoril brez misli.

Krene jo brž, ko pride lovcem izpred oči, proti Skalam. Tu je bilo veliko porobje med vasjo in hosto. Proti zahodu je viselo strmo

pečevje, prerastlo z leščevjem in trnjem, proti vzhodu pa je bila tjakaj do meje peščena zemlja, po kateri je redko med brinjem in kostanji rastla starikava resa.

Tik roba leže Lovre na tla, prislonivši svojo nenabito puško ob kamen. Ravno se je mesec, velik in bled, vzdigaval v vzhodu. Bolj sentimentalni zaljubljenec, kakor je bil Lovre Kvas, bi bil gotovo govoril glasen monolog nanj in dajal ubogi svetilnici na nebu oči, sluh in pamet, pozabivši, da luno pač malo skrbimo mi črvi, ki lazimo po zemlji in menimo, da presezamo vesoljnost! Kvasu pa je bilo lune zdaj malo mar. Imel je druge reči v glavi.

Dasi je skoraj želel, da Marijana ne bi bilo le-sem, vendar ga je težko čakal, ker si ni mogel misliti, kako se pogovorita, posebno na tako samotnem kraju. Enkrat mu je prišla misel, da bi se morda hotel bítí ž njim. Ali ta misel se mu je zdela preneumna. Moral bi biti ta Marijan bolj romantičnega duha, da bi mu kaj enakega prišlo na um. Ko bi bil vedel, da je mladenič bral veliko tistih romanov, ki jih šiba Cervantes v Don Kišotu, bi se mu bilo zdelo še mogoče; a tako mu še zaupal ni, da bi vedel, kaj je tista nespametna sodba, ki ji pravi svet dvo boj. Zastavil si je tudi vprašanje, kako bi ravnal, ko bi se mu res pripetilo kaj takega. Čutil je, da bi bil hudoben duh v njem skoro

pripraven. Ali pamet, sodnica za dilemo: da ali ne, je razločila naravnost za poslednje. Naj bi reč tako ali tako iztekla, ona in svet bi bila zanj izgubljena. In vendar je njo šele spoznal, svet se mu je šele odpiral, kako bi ga mogel izgubiti izlahka prej, preden je izpraznil namenjeno mu kupo — bodisi sladkega veselja, ali bridke toge. —

Ko se je zavedel takih misli, se je moral glasno zasmejati. Obenem pa je čutil, da se je nekdo s palico doteknil njegove noge. Bil je deseti brat. „No, no! Pečena mačka! Tako vesel? Pa tukaj? Kaj si morda iznašel, da so gori v letej reti (kaže na luno) tudi neumni zaljubljeni, in to te je tako razveselilo, da se ti je pečica potresla?“

„Nič takega nisem iznašel, Mrtin! Kje si pa bil? Kako da tod domov hodiš?“

„Ti, prijatelj, vprašal bi te jaz lahko, kje je moj dom? Povprašal bi te tudi lahko, kaj tukaj delaš. Ali vsega tega nečem, ker sem vesel, da sem te enkrat slišal, kako se smeješ. Prav je tako, vesel mora človek biti in poskočen. Zato te rajši vidim, da si enkrat vesel, kakor da bi tri zime snega ne bilo in črevljev ne treba. Sicer imaš vedno navado, da delaš obraz na kisko, kakor tisti ubožni oče, ki razdeli zadnjo plesnivo skorjo med svoje tri paglavce, sam pa pokadi luknjo tobaka, da si utolaži

kruleči želodec. Pa to ni prav; človek naj se včasih kislo drži, postavim kakor za praznik, kadar nima kaj poštenega delati, ko ta svet premišljevati in njegove madeže.“

Nastala je tema. Vsak čas je moral priti Marijan. Zato je Lovre mislil, kako bi Mrtina izlepa odpravil.

„Lehko noč, Mrtinek, če greš spat. Jutri kaj pridi!“ pravi.

„Je! Kure in otroci se zdaj že zarijó, pošten človek pa ne mara za dve-tri ure, če se pomudi pri dobrem možu. Kaj ne moreva kake razdreti, ki se bo nama modra zdela? Zakaj, če se midva hočeva iz óči v óči malo pohvaliti, lahko rečeva, da sva moža, kakršnih ne pobirajo matere za plotovi in vode takih ne prinašajo, ampak pravi sta naju rodili. Še bo šel včasih dež, preden se bosta dva enaka izlegla in izvalila na dan. Ni vsaka ženica otovrej.“

„Pojdi torej v grad, če ne greš še spat. Tam je lepa družčina, dobiš lahko pijače!“

Mrtinek se čudno nasmehne. Spoznal je bil, da bi ga prijatelj Kvas rad odpravil. Videlo se je, da je hotel nekaj vprašati, pa izpremisli si je in rekel samo: „Pijače bo deseti brat med gospodo dobil? Da, ko bi bil kdo drugi, dobil bi je. Ali zdaj mu rajši dade — kakor ribniškim povablencem, ko se je ženin Urh Prekánjeni z

Marjeto Režajlo — tepkovca in pisiker lesnikovca. Drugod pa še zavdávica nimajo zanj. Bog te obvaruj in naj se ti o sami ljubici sanja!“

Rekši odide, komaj pa se toliko zavije za grmovje, da ga ni mogel Kvas več videti, postoji in čaka.

Petnajsto poglavje.

Zrela hruška sama pade.
Narodni pregovor.

Mrtinek ni dolgo stal na svoji preži, ko je zagledal, da nekdo dohaja. Kdor bi ne bil imel tako ostrih in dobrih oči kakor on, bi ne bil spoznal Marijana, zakaj bilo je precèj mračno in vedno ga je zakrivalo grmičje.

„Kaj imata pač ta dva tukaj opraviti?“ go-drnja deseti brat ter se naglo zavije navzdol in potem počrez. Pripognjen in tiho prileze prek kamenja blizu do mesta, kje sta bila mla-deniča. Kvas je bil vstal in stal Marijanu nasproti.

„Jaz bi vedel samo enega človeka na svetu, kateremu bi zdaj précej odgovoril na tako vprašanje,“ je slišal Mrtinek govoriti Kvasa.

„No, bom pa še jaz ob kratkem govoril“ — pravi Marijan. — „Če se v štirinajstih dneh, ne, v enem tednu ne odpraviš izlepa odtod za vselej, povem to ljudem, ki jim je mar, da se Manica ne obesi na berača, ki je vzeti ne more. In če to nič ne pomaga, dobiš od mene kroglo v glavo, in ko bi ne vem kaj bilo.“

Dasi je imel Lovre dovolj vzroka na take besede odbijati bet s cepom, se je premagoval in dejal mirno: „Marijan, jaz vam naravnost povem, da sem vas imel za bolj blagega moža. Da mi podtikate nekove namene, kakor bi jaz deklico samo začasno sleparil, vam ne morem zameriti. Želim, da bi me bolj poznali, sicer —“

„Sicer je vse hinavščina, prazne besede, katerim se je dala preslepiti tudi ona. Povedal sem ti že, kar sem mislil. Jaz bi ti že drugače pokazal, ko ne bi bilo zavoljo nje. V enem tednu!“

„Prosim vas, dajte mi izgovoriti besedo! — Žal mi je, da sem nedolžen vzrok vaši nesreči, ali preverjen sem, da vi ne bi bili nič na boljšem, ko bi mene ne bilo nikdar v ta kraj. Ko bi bil vedel, da ona ljubi vas, bi se veselil z vami kakor prijatelj s prijateljem in nikdar ne bi bil poizkušal ničesar zase in nikdar bi se ne bil tako izpozabil, da bi vam bil po namenjenem svojem prizadevanju odtegnil ali ukradel njeno ljubezen, kakor mi očitata.“

„Kaj je nisi, lažnivec?“

„Menim, da mi morete izkazati malo laži. — Verjemite mi ali ne verjemite, od kraja, ko sem mislil, da je Manica namenjena vam in da tudi sama misli na vas, sem zatiral vsak čut ljubezni. Zdaj pa, ko od nje same vem, da vam nikoli ničesar ni obetala, imam tudi precěj lahko vest.“

„Pa boš imel kmalu še lažjo, ko boš culo navezal in se pobral po svetu, od koder te je vrag prinesel.“

„Gotovo lažjo, kakor vi, Marijan, zakaj kar mi že tudi storite, drugega ne boste na dobičku, kakor da si boste lahko očitali, da ste veliko pomogli pripraviti v prezgodnjo nesrečo človeka, ki vam ni storil drugega žalega, kakor da vas je nekaj časa poznal. Lehko noč! Premislite to, kar sem vam rekel; pa storite kar hočete!“

„Prav je, da greš, ravno bi me bila skoraj volja, zalučiti te čez kamenje, da bi se nikdar ne pobral.“

„Pretepavat se nisem prišel,“ pravi Lovre — „pa mislim tudi, da bi se vam ne dal vsak kar tako za nič lučati po kamenju. Če hočete izkušati kaj takega, treba vam bo koga drugega najeti, ne mene.“

Rekši Lovre odide.

Svojo puško je bil pozabil na mestu ob kamen naslonjeno.

Marijan je obstal. Kvasova mirna beseda in to, da mu sam ni mogel ničesar odgovoriti na marsikaj, ga je razkačilo še bolj.

„Ko bi je jaz nikoli ne imel in ne iskal po očetovi želji, ta pritepeni bukvar je tudi ne bo! Ko bi ga zlodej zdajle nazaj prinesel, da bi ga malo pretresel!“

In da bi svojo jezico, ki je zdaj ni mogel ohladiti nad Kvasom, poizkusil nad njegovo tu ostalo puško, jo je prijel srdito ter jo zagnal pet sežnjev daleč po grmovju.

To delo so dopolnjevale tri krepke in robate kletve. Tik pred seboj je zdajci zaslišal preglasen poreden smeh desetega brata.

„Ti grešnik, grešnikov sin, kaj kolneš Boga in hudirja! Ali ne veš, da preklinjavci ne bodo gledali nebeškega kraljestva?“

Po teh besedah se začne Mrtinek zopet grohotati. Ko bi bil ne vem kdo Marijanovih prijateljev v tem trenutku prišel k njemu, bi ga bil z jezo odgnal. Lehko se torej ume, kako je zavrelo v njem, ko je ravno ta človek stopil predenj in še s tem zaničevalnim smehom. Bilo je zdaj že vdrugič, da mu je v enakem trenutku prišel pred oči ta mož, kakor nagajiv hudoben duh.

„Ti pes! —“ je zavpil Marijan in zavzdignil kopito svoje puške.

„Nič pes, niti dlake od psa ne najdeš na moji koži, v nji pa samo malo ubogih človeških kosti, ustvarjenih iz takega očeta, pa iz boljše matere, kakor si ti. Bog, ti meni greh odpusti, da te imam takó rad, da ti ne morem oglja zbirati na tvoji črepinji, kakor pravi Salomon ali neki drugi modrijarh v Svetem pismu. Nu, nu, le pusti tisto palico kovano le, že vidim,

da je puška! Kaj praviš, prijatelj Narobe, mož Hudojec, ali bo vzel bognasvaruj tega Kvasa v pekel, ali ga bo peljal v zakonska nebesa z graščakovo hčerjo? Povedi, kaj meniš? Jaz pravim, da bo tako, kakor sem nazadnje dejal; tebi bo pa kaj odmečka vrgel. Ali bi ne bilo tako prav? Kaj?“

Za odgovor na neprilичno šalo je dobil Mrtinek s puškim kopitom po kolenih, da je omahnil.

Ravno tedaj se je pokazala luna izza sivega oblaka in obsinila desetega brata, ki je prav polagoma odkladal kamižolo, črevlje z rame, palico in kučmo. „Fantè, udari še enkrat, da bom vedel, da se nisi bil izpozabil, ko si me mahnil! Udari, če hočeš poznati desetega brata.“

„Ná, hudič!“

Rekši mahne Marijan srdito vdruđič.

Mrtinek uskoči novemu udarcu, pa v tem hipu drži Marijana z eno roko za puško, z drugo za vrat. Mladenič se je zvijal, da bi se oprostil berača, pa zastonj; videl je, da ima Mrtin več moči, kakor bi je bil kdo pričakoval v teh koščenih, presušjenih udih. Zdajpazdaj je Mrtinek vrlo pomikastil svojega nasprotnika in smeja se vedno govoril: „Vidiš, vidiš, žaba! Tako se iztresajo norosti iz neumnih, prevzetnih buč. Ni pridno, če človek meni, da vse ustrahuje.“

In ko je jel Marijan zopet srdito otepati z rokami in nogami, ga je zavihtel Mrtinek okrog sebe, zopet malo pomikastil in dejal: „He, konjiček, pohleven bodi in ponižen! Glej, kako bi te lahko neki mož zalučil črez pečevje v dolino, kakor si ti ravno prej obetal nekomu, ti zgaga ti! In zalučil bi te kakor leščevo batino, da ne bi cela ostala nobena tvojih koščic, ko ne bi bil po nesreči nekoga sin, ki bi, to se ve, meni najrajši zapisal v testamentu bolezen za dedino. — Le počasi, kadar se mi bo zdelo, pa te bom pustil. Ali se boš poboljšal? Bojim se, da si podoben tistemu psu, ki je s svojim gospodarjem v cerkev romal, tam fajmoštrovo pridigo poslušal, da je greh krasti, pa je šel iz cerkve naravnost krast. Bomo videli.“

Rekši ga pahne od sebe.

Srdit popade Marijan puško s tal in mahne s cevjo po Mrtinku, ki se pa z isto urnostjo ko pred umakne.

„Tako! Čaki, podlasica neizboljšljiva, jaz ti iztresem še druge muhe iz glavice.“

Pa preden je utegnil deseti brat Marijana drugič dobiti v svoje klešče, je ta za tri korake odskočil in napel petelina pri puški.

„Eno stopinjo stóri proti meni, pa bom sprožil!“ vpije srdit Marijan.

Mrtinek se zasmee in v enem skoku je bil pri njem. Ali nerodno je puško prijel, zakaj

v tem hipu se je sprožila. Mrtinek je imel kroglo v sebi; vendar je bil še toliko v moči, da je svojemu nasprotniku iztrgal orožje iz rok in ga ves divji loputnil s težkim kovanim kopitom po glavi tako, da se je zvrnil z ubito črepinjo. Potem se tudi on ni mogel držati več pokonci, zgrudil se je na tla. Kri mu je tekla s curkom iz globoke rane pod prsmi. S svojim robcem, ki ga je izvlekel iz nedrija, si jo je zatlačil toliko, da si je kri nekoliko ustavil, poprijel palico, črevlje, kamižolo in kučmo ter se vzdignil. Počasi se je vlekel po stezi naprej.

Mesec je lepo svetil na nebu in obseval mladeniča, ki je ležal na tleh kakor mrtev. Tiho je bilo precèj časa daleč okrog, le murni in drugi mrčesi, ki so za grmovjem prišli po toplem dnevu na večerni hlad, so žvrgoleli svojo enomerno nočno pesem in tam doli iz vasi se je slišalo lajanje dveh psov, ki sta odgovarjala drug drugemu.

Črez kaki dve uri je bilo slišati ohripelo petje posamnega glasu, ki je prihajalo počasi, pa vedno bližje. Bil je to stric Dolef, ki je šel iz krčme Obrščakove po svoji navadi 'precèj vinski domov.

Bil je že komaj streljaj daleč na samotni stezi, ki je držala prek Skal. Ali kakor se je videlo, ni se možu posebno mudilo domov, ker

na svojem potu je večkrat zašepétal malo v stran, zdajpazdaj padel na jarek in se naprvo na vse štiri, potem na dve zopet pokonci skobácal in vedno govoril. Naposled se je vstopil na grič in začel peti v dolino:

„Je huda zver ko sam hudir
ta žena moja, stara para;
ne dá pezdir miru nikir,
me vara vun in vun in kara.“

„Rodovine sem dobre, poštenega očeta,“ je govoril stric Dolef sam med seboj na dalje. — „Pa tudi nisem bil nikoli tako neumen ko drugi ljudje ter nisem vtikal vratu babjemu vragu — —“

Rekši se spotakne ob ježo in pade. Ker je svet na onem mestu skoro še bolj visel ko kje drugje, je bilo nevarno za strica, da se ne bi strkljal v dolino. Ali Dolef je bil mož, ki je znal vince piti in nositi, tudi če ga je bilo nekaj odveč po stari hvalni navadi. Kakor hitro je torej mož, plemenitega očeta sin, zapazil, da je v tej postelji glava veliko bližje osredku matere zemlje nego noge, se je vrlo poprijel za brinov grmiček in po nekaterih težavah se je tako zasukal okoli brina, da po naravnih postavah ni več silila kri v glavo in da jo je brez vse skrbi lahko položil na krtino. Objemši še z drugo roko brin je pel s slabotnim glasom:

„Bo prišla grenka smrt,
hramček bo zaprt,
glažek djan na stran,
jaz pa zakopan.
Dira la la la lom!“

Potem se postavi črez nekaj časa zopet na vse štiri in ko dotiplje stezo, si večkrat zastonj poizkušaje opomore na noge. „Bomo zlezli domov. Pa še jutri. Dva bokala sem dolžan! — Nič nisem dolžan! Obrščak, po pravici delaj, ne pripisuj, saj smo kristjanje; midva oba! Petra si vun vrgel in si ga! Kaj ti je; htel? — Le prepira ne, tepeža ne! Potrpimo! vino je Bog dal, mi smo pa otroci njegovi, žganje pa smo sami napravili, če mi ne, pa drugi; saj

vinska trta
nima grla,
da bi sama
vince žrla.

Kaj boste vi! Pijte pa molčite! Ne veste drugega, kakor kar drugim ljudem iz ust pričakate. Jaz pa sem poznal že drugačne pivce. I, ko bi tebe vragulja prinesla, ti moj prijatelj Fric Prec ga imava kupo in zapela bi tisto, kako se že poje, čakaj:

Gaudeamus igitur,
juvenes dum sumus . . .

Ne znam.“ —

Med tem samogovorom je bil prišel Dolef do tjakaj, kjer je ležal Marijan.

„Aha, tu je tudi eden, ki ne sme vina videti. Revež, jaz sem se tudi včasih tako našel, da nisem imel stopinje, zdaj pa —“ Dolef se spotakne in pade tikoma k ležečemu. „Hoj, hoj, brate moj, vstaniva!“

Zdajci zapazi, da je namišljeni pijanec — Marijan ter da je krvav po glavi. Znano je, da kaj čisto naglega in nenavadnega človeka iztrezuje iz najhujše pijanosti, kakor postavim strah. Dolfa pa, sploh miroljubnega in dobrotnega moža, bi nobena reč ne utegnila bolj prestrašiti kakor kri in smrt.

„Kaj še! Marijan ubit! Kdo je to storil, za križanega Boga!“

Pretipavši ga bolj natanko, je zapazil stari stric, da mladeniču žila še bije, da pa ima glavo prebito. Klical ga je, tresel in z roso močil po čelu, pa ni se genil.

Zarja se je jela žariti v vzhodu, ko si je Dolef jenjal prizadevati in začel premišljati, kam bi šel po ljudi. Odločil se je naposled na Polesek in dirjal je, kar so ga mogle nositi noge.

Težko je stari Dolef sklical Krivca in Krivčevko iz postelje, da jima je mogel povedati, kaj se je zgodilo, kaj je videl. Ko je pa oskrbnikova ženica zaslišala strašno poročilo, da mladi gospod polmrtev leži v rebri, je bilo to-

liko vpitja po gradiču Polesku, da se je moral zbuditi tudi stari gospod.

„Kaj bo, kaj bo! O sveta Barbara pomagavka na poslednjo uro, Mati božja, pribežališče grešnikov, kaj bo!“ je vpila majka Krivčevka in lomila roke.

„Nikar ne kriči ko beraške klešče, grča babja! Kaj bi tantigoval, ko ne pomaga nič; povedi, kaj je početi,“ pravi njen mož, ki je stal nekaj časa kakor panj.

„Ti grdoba grda!“ je zmerjala baba in brisala debele solze. „Saj pravim, ti nimaš nič srca; trd kamen imaš v prsih; ko bi imel kaj srca, bi se jokal, že če samo mene vidiš jokati, nikar pa, ko je naš lepi, mladi, dobri gospodič ubit. Oh, rane krvave! Kaj bo z našo službo, če je mrtev, ali če šele bo!“

„Baba, tebe je Bog oče ustvaril, ko je bil ravno pri slabi volji ali pa že truden; če te ni napravil sam bognasvaruj.“

„Drugikrat se pripravajta, zdaj vsaj pokličita gospoda, da pojdemo pogledat in da ga prinesemo domov,“ pravi Dolef.

V tem hipu se odpro vrata in gospod Piškav stopi z nabranim čelom, s svečo v roki, razoglav in v dolgi hali iz tankega črnega platna. Ostro pogleda zbrano trojico ter pravi osorno: „Kaj to pomeni! Oba bom segnal iz hiše. Jaz nečem nikakega krika.“

Po teh besedah se obrne pri vratih in hoče oditi.

„O milostivi gospod, ko bi vedeli, kaj — —“, je začela Krivčevka, pa stari ji jezno prestriže besedo: „Nič nečem vedeti, molči!“

Zdajci popade Krivčevko sveta jezica, razkačena postopi za njim in prime za vrata.

„Črna živina ste vi in moj mož. Kaj ste vi oče, ko vaš sin umira zunaj na polju, vi pa pravite, da moramo molčati, da vam še povedati ne smem?“

Samo dve besedi je stari slišal: „sin umira“ in bilo je dovolj. Barvo je izprevergel, obledel ko zid, sveča mu je padla iz rok.

„Kaj praviš? Moj sin! Kje je Marijan?“

Na to hlastno vprašanje pa Krivčevka ni bila pri volji brž odgovoriti, kakor je gospod v svojem smrtnem strahu hotel, ampak mislila mu je še to in ono očitati, ker je menila: zdajle je urica. Pa stric Dolef ji je storil skazo in v treh besedah vse povedal.

Takega ni še nikdar nihče videl starega gospoda na Polesku, kakršen je bil v tem hipu. Nekaj časa je stal ko okamenel in srpó gledal zdaj tega, zdaj tega. Pa takoj je z roko posnel sive lase s čela in kakor ne bi več mogel po svoji navadi zatajevati človeštva in človeškega čuta, je postal naenkrat ves beseden, hitro in z neko skrbljivostjo je zapovedal, kaj naj se

zgori, in vsled tega so kmalu potem prek polja koračili vsi trije: gospod Piškav, Dolef in Krivec.

Botra Krivčevka pa je jokala in tulila okoli Poleska, da je bilo strah. Popolnoma z uma bi se pa bila rada dela, ko so proti dnevu prinesli Marijana v rjuho zavitega in popolnoma v nezavesti.

Lehko si je misliti, da je botra Krivčevka kakor poštena katoličanka najprvo nasvetovala gospodu, naj pošlje po duhovnega gospoda, da pride s sv. poslednjim oljem in obhajilom. A stari gospod ji je s tako ostro besedo prepovedal živega človeka klicati v hišo, da se ni upala ziniti nobene več. Tudi o zdravniku ni hotel slišati ničesar, temveč izpral je rano sam in sam obvezoval sinovo glavo in sicer se je pri tej reči vedel tako zvedeno, da je Krivčevka pozneje možu dopovedala, da trije gospodje Venciji ga ne bi bili tako obvezali. In ko je videla, da se ni skoraj nič odmeknil od sinove postelje, ampak vedno pazil na vsak dihljaj, tipal, kako žila bije in koliko ima glava vročine, je pritegnila sama sebi, da ima vendar še nekaj očetovskega srca, da, več srca ko njen mož, ki se še jokati neče, kadar ona veka. Ko bi le še majhno skrbel za njegovo dušico in ga dal prevideti, pa bi človek htel kakov očenaš moliti zanj, je mislila. Večkrat jo je obhajala

izkušnjava, da bi kar sama in natihoma šla po fajmoštra, da bi ranjenca vsaj izpovedal, al^a bala se je, da bi po svoji nepokorščini ne izgubila službe, zato je v joku naredila obljubo, da pove pri prvi izpovedi opustitev svoje svete dolžnosti kakor glavni greh.

Šestnajsto poglavje.

Bolan leži, milo ječi.
Narodna pesem.

Stric Dolef je takoj potem, ko je zapustil Polesek, začutil vsakdanjo potrebo, namreč da ne bi bilo nápačno, malo zaspati. In ker mož ni bil vaju odrekati svojemu telesu, kar mu je lahko privoščil, je legel doma pred lopo na voz in je spal vse jutro do trdega dne. Tako ni utegnil Slemeničanom zgodaj praviti, kaj je danes to noč izkusil in videl.

Lovre je bil zarana vstal in je po svoji navadi sedel na klopi pod grajskim orehom. Včerajšnje skrbi so mu bile prešle nekaj znemar, tako da se je prav z veseljem in pridom pečal s svojo knjigo.

Zdajci je zaslišal krevsanje nerodne stopinje po peščenem potu proti gradu in, obrnivši se, je videl znano podobo Krjavljevo, ki je sopihal naravnost proti njemu.

„Ali ste vi tisti, ki zna gosposke otroke učiti in ki ga za Kvasa kregajo?“ vpraša Krjavelj stopivši predenj.

„Jaz sem tisti, ki ga imate v mislih,“ odgovori Lovre in se zasmije. To pa Krjavlju ni bilo po godu in je dejal:

„Slišite me vi, zakaj se mi rigate in smejete? Jaz sem bil na vojski, na morski vojski, pa se mi niso smejali, to vam povem. In pri fajmoštru sem bil, pa se mi niso smejali, glejte! Samo enkrat so se mi smejali, pa so bili še tačas bolj neumen mož ko jaz, čeravno znajo točo ustaviti. To je bilo tačas — da boste tudi vi to reč vedeli in se je naučili — tačas ko smo hodili za velikonočno izpoved na izpraševanje iz krščanskega nauka. Pa so mislili gospod, da me bodo prav ujeli in me vprašajo: ‚Krjavelj, pravijo, ‚koliko je bogov?‘ — Nič več ko eden, pravim jaz. — Kaj nisem dobro povedal?“

„Prav dobro.“

„Nu,“ pripoveduje Krjavelj dalje, „potlej malo tobaka natlačijo v nos, se obrišejo s tisto majolkasto ruto in me še vprašajo: ‚Krjavelj, pravijo, ‚kje pa je Bog?‘ — Jaz pravim: Povsod. — Oni me vprašajo: ‚Torej, pravijo, ‚če je povsod, ali je tudi v tvoji hiši?‘ — Tudi, pravim. — ‚Ali je v tvojem hlevu?‘ — Tudi. — ‚Ali je v tvoji kleti?‘ vprašajo; jaz pa pravim: Gospod, ne bodite hudi name, v moji kleti ni Boga; nobenega Boga ne najdete v moji kleti, če ga iščete tudi z užgano trsko; niti hudiča ne najdete v nji, čeprav mrtvaške bukve primate v roko. Tako sem jim bil povedal in malo so šobo napeli in dejali: ‚Krjavelj, pravijo, ‚Krjavelj, zakaj ni Boga v tvoji kleti? Poprej

si prav povedal, da je povsod, zakaj bi ga v tvoji kleti ne bilo? — Jaz pravim: Zato ni Boga v moji kleti, ker nobene nimam. — Tačas so se mi smejali.“

„Zato, ker si jim dobro povedal.“

„Kaj ne da! Pa skoro bi bil pozabil, da me je po vas poslal deseti brat Mrtinek,“ pravi Krjavelj.

„Kaj bi mi pa rad?“ vpraša Lovre.

„Veste, kaj bo najbrž? Mrtinek je zbolel, leži, pri kraju je ko buča v zelniku, pete bo iztegnil. Testament mu boste zapisali, menim jaz!“

Ker je Krjavelj to čudno novico tako malomarno pravil, kakor bi je bilo slišati vsako uro, mu Kvas zaprvega ni verjel. Ali Krjavlja je to zopet ujezilo in rotil se je na svojo mater in svojo morsko vojaščino, da govori resnico. Tudi je bilo zastonj vse Kvasovo odpovedavanje, da ne more in ne utegne od doma, da naj koga drugega poišče, zakaj Krjavelj je dejal, da ne sme o Mrtinkovi boleznì živi duši nič povedati razen njemu.

Do ure, ob kateri se je slemeniška družina spravljala k zajtrku, je bilo še precej časa in pot do Krjavljeve kočè ne ravno dolga. Zato se je Kvas naposled napotil s svojim tovarišem proti Obrhku.

„Veste, kaj vam pravim,“ je dejal medpotoma Krjavelj, „jaz sem mož; to so tudi po

svetu vedeli in vedo. Zakaj sem bil pa pomorski vojščak? To vas vprašam. Stara ciganka, Bog ji daj špeha in masla, je bila pri meni že pred dolgo leti in mi je povedala za tako srečo, da bom, preden sveti Božič pride v deželo, nekaj podédoval. Morda je imela letošnji Božič v mislih. Kaj menite vi, ki ste učen fant, kakor so se pri Obrščaku o vas menili, ali bi se ne dalo tako narediti, da bi jaz za desetim bratom kako stvarco dobil? On ima nekaj srebrnih kebrov. Vi boste pa testament pisali, če jaz prav mislim. Postavite v pisanje take besede in podkrižajte jih, da bom jaz tudi kaj dobil. Posebno tiste črevlje bi rad, ki jih ima; saj vidite, da bom na zimo bos. In Obrščaku sem naredil trinajst krajcarjev dolga, te bi rad plačal; zakaj če dolg na oni svet nesem, ko bi se primerilo, da bi umrl, ne dosežem večnega izveličanja. Pa še eno kozo bi si tudi rad kupil, ko bi denar imel. In kamižolo imam raztrgano; glejte, komolec mi jo je preril; Brzetov Tonek pa ima eno na-pródaj. Kaj, ko bi se kaj denarja dobilo? Naredite vi otovrej testament; saj ne maram ravno zastonj, ene krajcarje bi vam htel vreči za molk in poštenje. Nekaj bo rekel — vem, da — Mrtinek sam vpisati, če ga opomnite, nekaj pa sami priznámovajte!

„Kaj meniš, da bi bilo to prav, ko bi se tako naredilo?“

„Oj, kako ste neumni! Tako govorite, da ni ne za na ramo, ne za na voz; prav tako mislite in govorite, kakor bi po temi hodil in sence iskal! Le poslušajte me: jaz imam dve kozi, eno mlado, eno staro — Dimko in Marogo. Če Marogi pokladam, ji dam mrve in slame, kaj ne? Nu, če ona zboli in umrje — sveti Luka volovske podobe jo varuj! — kaj bo v jaslih pustila in komu? Seno bo pustila in slamo, kaj ne? Pa komu? Meni ne, ki sem ji ga dal in ki sem njen gospodar, zakaj jaz tega ne jem; ampak Dimki bo pustila, ki stoji ž njo pri enih klinih privezana. Ali ne bo tako, ka-li? Kaj pravite?“

„To bo morda vse tako, Krjavelj? Ti že umeš, kakóve so kozje postave, jaz ne. Ali povedi mi najprvo to, kaj je desetemu bratu, kakóvo bolezen ima?“ pravi Lovre.

„Nič, zdaj je to govoriti, koliko mi boste v Mrtinkov testament zaznamovali. Saj vem, da znate, če le hočete; zakaj ljudje govore takisto, da ste črno šolo študirali, še hudobo znate zagovarjati. Zastonj ne bo, če mi dobro storite. Ali bom enkrat za žganje dal, da ga bova pila, ali vam bom kake tri tolste polhe prinesel za večerjo — še ne veste, kako so dobri in užitni, v krompirju kuhani — ali bom pa poln svinjski pisker smolnjaka za kola mazati prinesel v grad, dobrega, oljna-

tega, da se bo vlekel od kuhalnice ko dežni curek.“

„Le tiho bodi, Krjavelj, vsega tega ne boš nosil.“

„Kaj!“ se zadere možanec. — „Kaj misli kdo, da ne morem, ali da lažem! Vse, kar jaz rečem, je tako res, kakor bi pribil in privezal s klinom in s trto. Le stojte, da vam eno povem, potlej boste spoznali, če sem resničen mož jaz, ali je kdo drugi.“

„Že vem, da si pravi mož, le povedi, kar sem te vprašal, kako bolezen ima Mrtinek,“ pravi Lovre.

„Čakite no, saj ne gori voda in obesil se ni nihče, to moram razpovedati, kar sem začel. Jaz sem resničen mož. Na svete Lucije dan so Hrvatje praščičev gnali — ono leto je bilo, ko se je Izvirnikova črešnja podrla; ota je bila in stara kakor naša vas. Pa so jih gnali po poti in topli po ščetinah, in grd, kosorep, črn pes jim je poganjal. Tisti kosorepi pes poganja, laja in leta okoli takistih praščičev kakor sama božjast. Jaz pa gledam in ogledujem tisto žival. Kar ti jo ubere en praščič od krdela čez njive in dirjiha gor za mojo hišo in proti hosti. Jaz ves vesel mislim, Bog ti daj zdravje, prase, ti boš v hosto ubežalo, Hrvatje, bogme, te bodo pustili in jaz te bom našel in jedel. Ali tisti pes kosorepec leti za praščičem in ga grozno

grize in ustavlja. Bil je že klek, kmalu ga prižene nazaj, pa bil je ves krvav in raztrgan od pasjih zob. Komaj je hodil. Jaz postopim in pravim Hrvatom: Možje, pravim, vi svinjski prekupci, pravim, ta žival bo crknila, preden na semenj pridete, in bo! Dajte jo meni za dar božji. Srečo boste imeli, pravim, kamor boste prišli. Pa mi je niso hoteli dati. Kar me jeza popade in pravim jim: Šleve hrvaške, skoporitci, šemeži, svinje ženete gor, svinje boste gnali dol; prodali ne boste nič, zato ker ste nevoščljivi. In kaj se je zgodilo? Jaz sem tisti večer molil na čast sv. Lucije in ona je Hrvatom tako naredila, da sem jaz resnico govoril. Prekupci niso skoraj nič prodali na semnju. Drugi dan sem videl, da so več gnali nazaj ko tri polovice tistih praščičev.“

„Ali bi tudi zdaj sv. Lucijo prosil, da bi meni naredila škodo?“

„Nemara da bi jo hotel poprositi. Ona me ima rada, to sem že tačas videl pri tistih praščičih.“

„Te molitve te bom odrešil, zakaj nobenega testamenta ne bom delal, če je prav Mrtinek res bolan, kakor praviš,“ reče Lovre.

To je Krjavlju upanje malo potrlo. Prizadeval si je po svoji najboljši moči Kvasa prepričati, da ne na to, ne ono stran ne bi bilo nápačno, ko bi se kaj takega napravilo, kar je

on želel. Ko je pa videl, da mu neče obljubiti ničesar, je obmolnil in se jezno držal.

Tako sta prišla do Krjavljeve hiše, ki jo hočemo bravcu natančneje postaviti pred oči, nekaj zaradi tega, ker je enakih človeških stanovanj že poredkoma najti po Slovenskem, nekaj pa, ker smo te vere, da se je naš Krjavelj, vsem svojim slabostim in pomanjkljivostim vprek, vsaj kateremu izmed bravcev toliko prikupil, da bo potrpljivo bral, kje in v kakóvem je stanoval. Krjavljeva hiša je njegovega lastnega dela, torej ji ne moremo zameriti, če ni stavljena po nobenem pravilu. Ko se je bil ta mož zatrdno namenil, da si napravi zase stanovanje, ni najprvo sédel in mislil, kak črtež bi si naredil, po katerem bi potlej skladal, temveč ugozdil je v zemljo štiri stebre pokončnike, prevezal te z vprečnjaki, utvoril na vsakem koncu brano in vrhu vsega obesil sleme. Vse to je delal, ne da bi vedel, kaj bo iz tega postalo: ali hlev ali hiša ali oboje. Kakor vsak, ki dela dom, je želel Krjavelj, da bi hitro izdelal, pa hotel je tudi, da bi bilo dobro. Za lepoto mu že ni bilo toliko, več za gorkoto. Začel je med tramovi pokončnjaki zidati, ali bolj prav, prostor zadelavati. Pa dasi se je ilovnati zid precèj hitro vzdigoval od tal, se mu je vendar vse to zdelo dolgočasno, zato je naložil v zid panjev, golí, okornih skal in

vsega. Zato še zdaj, ko Krjavlja več ni, niso stene gladke. Streha je bila sicer le ena, pa mnogovrstna, zakaj Krjavelj je pokril nekoliko s slamo, nekoliko z mahom, nekoliko z deskami ali s pazdirjem, po vrhu pa je imel naloženo kamenje in stara kolesna platišča, da mu ne bi sapa trgala strehe. Ker Krjavelj ni bil v zemljo postavil nobene kamenite vloge, se je bila njegova hiša poobesila tako na zapadno stran sveta, da je Lovre stopivši skozi duri malo mislil, ali si je človek tu življenja v svesti ali ne.

Še bolj čudno je bilo to stanovanje od znotraj, zakaj bilo je tukaj vse v enem: hlev, izba, kuhinjska shramba in klet. V enem kotu sta bili privezani dve kozi, v drugem je bilo natovorjeno dokaj črnih piskrov, krompirja, koškov za smolo in druge ropotije. Tam v poslednjem kotu pa je na slami ležal Mrtinek Spak.

Sedemnajsto poglavje.

Tjà v kamro, tjà v kamro
že sije prebeli dan,
pomenek, pogovor
še ni dokončan.

Narodna pesem.

Ko je deseti brat začutil, da je Krjavelj s Kvasom stopil v hišo, se je obrnil od stene. Videlo se je, da mu dela vsako gibanje velike težave in bolečine. Lovre je obstrmel, ko je videl, kako zelo se je Mrtinek od snoči izpremenil. Z rjavega lica je bila izginila kri in vseh tistih značajnih prog ni bilo po obrazu.

„Ali ste prišli? Prav je, da ste prišli. Krjavelj, primeknì gospodu tisti panj, naj séde,“ pravi deseti brat.

Lovre je zapazil, da se Mrtinku ni izpremenil samo način govorjenja sploh — poprej ga je tikal, kakor skoraj vse ljudi — temveč tudi glas.

„Krjavelj, idi vun, midva imava svoje pomeneke,“ pravi Mrtin nadalje.

Dasi ne posebno rad, se je pobral hišni gospodar Krjavelj vendar iz hiše, poprej pa je pol skrivaj namežikal Kvasu in dejal: „Kaj sem pravil, da bo testament!“

„Mrtin,“ reče Lovre, „jaz vidim, da si zelo bolan; pošlji po zdravnika! Če ti kaj manjka, nič ne skrbi, se bo že dobilo. Zdravje je draga reč, pa nikdar predraga.“

„Za take ljudi, kakor ste vi, zame ne! Meni noben zdravnik ne pomaga. Moje ure so se iztekle.“

„Te misli ne smeš imeti. Ti si nisi dal življenja sam, torej nisi gospodar svoj in ne veš, doklej imaš živeti. Kaj ne, da privoljuješ, da pošljem po Venclja. Na Slemenicah je zdaj, takoj bo tukaj,“ pravi Lovre.

„Če povem, da imam svinec v sebi, mislim, da boš tiho — prosim, ne zameri, da te tičem in govorim, kakor v dnevih svoje neumnosti. Jaz že vem, zakaj te tičem.“

„Svinec?“ je vprašal Lovre.

„Cel strel! Pa ne vprašaj dalje, odgovora ne boš dobil. Kar sem izteknil, to je zaslužno. Rad grem gor k svoji materi. Upam, da mi bo Bog milostiv,“ pravi Mrtinek.

„Ali bi ti ne bilo veliko tolažbe, ko bi poslal po duhovnika?“

„To bom že oskrbel,“ pravi Mrtinek. — „Tebe bom pa nekaj drugega prosil. Veliko ljudi je, ki so me radi videli in marsikoga sem tudi jaz rad imel, zaupal pa nisem nikomur. Tebe bi bil lahko sovražil zavoljo tvojega imena in rodu, ki me na nekoga domišlja. Toda ko

sem te prvič videl, sem te spoznal, da nisi še drugemu svetu podoben, zlasti pa enemu človeku ne, ki ti je v rodu, ki sem ga pa jaz sovražil žive dni, Bog mi odpusti ta greh! Zato sem te rad imel in zato sem te prosil, da si prišel zdaj k meni, ko mi je treba človeka, ki mu moram nekaj zaupati. Ali smem tebi?“

„Če ti jaz morem kaj storiti, ti storim z veseljem. Vendar če imaš kaj posebnega povedati, premisli, komu poveš. Jaz sem ti še skoraj napol tujec.“

„To ni res! Ti si med dvema eden, ki ni verjel, da sem jaz to, kar sem bil na videz. Eden je vedel, ti si pa mislil. Rad bi šel s sveta, da bi to med vama ostalo. — Posezi tu v zglavje!“

Lovro poseže v zglavje, in dobi nekaj v ruto zavitih listin. Mrtinek se iztegne in jih vzame v roke, nekoliko razvije, oko se mu zasveti, in poljubi jih: „Prijatelj! samo ena duša je bila na širokem svetu, ki je mene ljubila, kakor bolj ne more, in to je bila -- moja mati. Ona je te črke pisala. Smrt imajo v sebi, zakaj enega človeka lahko pogube. In vendar jih je pisala ljubezen, ljubezen do sina!“

Pri teh besedah desetega brata je Lovre videl, da se mu je solza utrnila z očesa.

„Ali tvoja mati še živi?“ vpraša Mrtinek.

„Še!“ odgovori Lovre.

„Kaj pa oče?“

„Tudi oče še žive.“

„Ali pa ti tudi ljubiš svojega očeta?“ pravi deseti brat. — „Da, gotovo ga ljubiš. Srečen človek si, zakaj nobena reč ne žge in ne peče bolj človeka, kakor če ima očeta in ga mora sovražiti.“

„Mrtin, ti si zelo bolan, nikar še bolj ne kvari svojega zdravja s tem, da si enake reči domišljaš,“ je dejal Lovre.

„Domišljaš? Vprašam te, prijatelj, ali si je treba domišljati, če je človek imel vse življenje take misli in izkušnje. Ti boš dejal, da takega ni, pa pogledi njega, ki pred teboj leži in videl boš takega človeka. — Zdi se mi, da sem ti več povedal, kakor sem bil namenjen. Tukaj vzemi to pisanje pa nesi ga na Polesek. Tam poišči starega gospodarja in daj mu vse to. Reci mu, da sem ga pred svojo smrtjo prosil, naj mi odpusti. Tam gori bom ž njo vred — tako mu povedi — prosil Boga, da mu bo tudi on odpustil. Pa rotim te na svoje poštenje in na ljubezen do matere, ki te je rodila, in te s trudom, skrbjo in potrpljivostjo odgojila, pomni, da ne pokažeš te reči živemu človeku razen njemu. Tudi sam jih ne smeš pogledati.“

Lovre je mislil šop že spraviti, ko je Mrtinek še v drugo iztegnil roko in rekel: „Daj, še enkrat daj edini žalostni spomin moje matere. Kadar sem imel tole v roki, sem se nje spo-

minjal, kako je na smrtni postelji od mene jemala slovo z jokom in s težkim srcem. Tačas sem prisegel, da se bom maščeval. Da se nisem, se imam zahvaljevati samo nji, njenemu dobremu srcu. Deseti brat bi bil lahko imovit mož, a ni hotel biti zaradi nje, ki je v revščini in nadlogi živeła.“

Vse, kar je Lovre danes slišal in videl, vse to se mu je zdelo tako čudno in posebno, da ni mogel razmotati vsega. Pač že prej ni veroval, da bi bil Mrtinek v istini deseti brat z vsemi lastnostmi, ki mu jih je kakor takemu prisojalo ljudstvo in ki si jih je tako dobro prisvajal sam. Ali zraven vsega tega ni nikdar mislil, da bi bil ta človek kaj več kakor bistroglav in lokav mož, ki je znal morda nekaj iz samopridnosti ali pa iz posebnega veselja svojevrstno in čudovito živeti ter radoverne ljudi varati. Dasi bi mu bili ta ali oni prigodek, kdajšnje Mrtinkovo govorjenje in vedenje lahko zbudili misel, ki se je je ta dan prepričal, vendar ni prišel do tega, bodisi da mu ni bilo mar, ali pa da je z lastnimi rečmi imel dovolj preudarjanja. Nehote mu je tedaj vstala človeštvu sploh znana slabost zvedavosti in pozabivši, da je deseti brat bolan, je dejal: „Mrtinek, do danes te nisem poznal natanko. Iz tega pa, kar si zdaj govoril, posnemam, da si preživel drugačno življenje, kakor sem jaz mislil. Za vse to ne vprašam;

že veš, zakaj si zakrival reč. Samo to bi rad vedel, ali ti je resnica, kar si prej dejal, da bi namreč mene lahko sovražil zaradi mojega imena in rodu.“

„Ti si Kvas,“ odgovori Mrtinek. — „Kvas se lahko izpremeni v besedo Kaves. Ti si iz kraja doma, kjer je neki Kaves doma.“

„Na imenu in domu pač ni ležeče,“ pravi Mrtinek!“

„Vem, da ne, prijatelj, vem, da ne; če je človek pošten in dober, ostane pošten in časti vreden, naj ima kazno ali nekazno ime. Po imenu in po licu jaz ne sodim ljudi. Pa to pravijo ljudje, da na lesniki ne zraste jabolko.“

„Tako ti je torej kdo iz moje rodovine storil kaj žalega?“

„Meni ne, meni ne!“ odgovori deseti brat ter postane naenkrat bolj resen. Lovre je mislil, da mu njegovo vprašanje ni ljubo, zato je obmolnil. Ko tudi Mrtinek nekaj trenutkov ne reče nobene besede, vstane Kvas in pravi: „To pisanje bom že izročil, kakor želiš; ne skrbi! Sicer pa pride zdravnik k tebi, če dovoliš, ali ne dovoliš.“

Mrtin je med tem gledal v okajeni leseni strop in ni poslušal, kaj pravi Lovre. Šele ko je ta mislil oditi, ga je poklical nazaj in dejal: „Sédi na panj nazaj!“

Lovre se je domislil, da se ne utegne muditi, da ga bodo v gradu pogrešali, vendar se ni mogel izgovarjati. Nekaj mu je dejalo, da naj ostane in ustreže možu, ki je imel pač nekaj zanimljivosti zanj, dasi do tega dne ne več, ko toliko, kolikor mika vsak original mislečega človeka, ki hoče poznavati čudno kodrčijo tega sveta, v katerem je on sam en del, čeravno neznanljivo manjši, kakor si v svojem egoizmu včasih domišlja.

„Od kod si doma in kaj je tvoj oče, to sem vedel prej, preden sem te videl,“ je dejal Mrtinek. „Zdaj te vprašam, ali ne moreš vedeti, če se je kdo iz tvoje sorodvine kdaj šolal?“

„Pač!“ je dejal Lovre. In kakor bi mu nekaj na um prišlo, pogleda desetemu bratu v obraz. Pa dasi je bil poslednji na videz postaran in nagrban, toliko let, kakor bi jih bilo za potrdilo njegove hitre misli treba, ni mogel pri-sojati Mrtinku.

„Koliko je že tega in kdo je bil to?“ vpraša Mrtinek. — „Jaz sem vedel, da se ne motim.“

„To je kakih štirideset ali še več let, kar se ne ve zanj. Mislimo, da je umrl. Mojega očeta brat je bil.“

Ko je Mrtinek to slišal, se je uprl z levo roko v zglavje, napol sédel in s čudnim, strmečim glasom dejal: „On je tvoj stric!“

Takoj po teh besedah pa se zgrudi na posteljo nazaj. Iz tega, kako je razvlekel usta in zatisnil oči, se je videlo, da ga je rana hudo zbolela, ko se je nagloma sklonil pokonci.

„Da, res je, lahko je tako,“ je govoril potlej Mrtinek kakor sam s seboj. — „Mislil sem zagotovo, da je kaj takega. Da bi bilo pa tako... stric, stric — tega nisem vedel. Da, v enem pismu sem našel Kvas, drugod je Kaves. Ali pa veš, da ni še kdo drugi tvojih prednikov šel od doma?“

„Nobeden. Tudi za tega so doma pozabili. Le dvakrat sem slišal o njem praviti. Sicer so bili vsi kmetje. Moj oče je bil osem let star, ko je šel oni od doma. Potem se ni več oglasil. Pa kakor vidim, ti nekaj več veš o njem.“

„Vem, vem, še preveč vem!“ — pravi Mrtin nekako zamolklo. — „Ker te zdaj še bolj poznam, ti moram zgodbo povedati, ki je nisem drugemu ko sam sebi še nikoli pravil, da boš tudi ti vedel, kdo sem jaz.“

Ker je Mrtinkova povest precejšnje dolga, jo stavimo blagovoljnemu bravcu v naslednji odstavek.

Osemnajsto poglavje.

On, ki je sam bil ljubi moj,
on, ki je pravi oče tvoj,
šel je po sveti, Bog ve kam,
tebe in mene ga je sram!
Prešeren.

Že je tega nekaj let — tebe in mene še ni bilo — ko je v glavno mesto naše dežele prišel mlad doktor zdravnik; imenoval se je Peter Kaves. Ni mi treba praviti, da je bil to tvoj stric. Zakaj je svoje rodovinsko ime izpremenil, tega ne vem. Mislim, da mu ni bilo všeč in hotel se je napraviti bolj učenega.

Hitro je bil znan po mestu kakor najboljši svojega poklica. Imeli so ga za najbolj učenega, in res je ozdravljjal ljudi, ki so imeli take hromote, da že zdravja niso več upali. Tako se je raznesel glas o njem tudi po okrožju.

Nekega dne je dobil povabilo, naj pride v graščino, ki je bila kake tri ure od mesta proč. Obenem se mu je s prošnjo vred poslal voz. Ker je ravno utegnil, je šel še tisto uro. Plemenitaš Strug — tudi ime smem povedati, ker je ta rodovina do današnjega dne že vsa pomrla — ga je prijazno sprejel in mu naznanil,

da je njegova stričnica, bratova hči, ki jo kakor za svojo ima in ljubi, že več časa na očeh bolna. Tudi mu je tako povedal, da je doktor lahko umel, da ne gleda na noben, še tolik denar, če se le deklica ozdravi.

Doktor Kaves je bil denarja lakomen. To je bila njegova največja strast. Za to je storil vse, kakor bom še povedal.

Ker je doktor videl, da bo tukaj plača jako dobra, je dejal, ugledavši bolne dekličine oči, da mora nekaj dni opazovati, odkod izvira bolezen. Graščak je bil tega vesel in mu je zadržal, da, če se za nekaj dni ustanovi v gradu, se bo dobro imel, kakor bi bil doma.

Majdalena Strugova je imela tačas kakih devetnajst let. Lepa ni bila po obrazu, pa imela je lepo dušo, srce dobro, ah, najboljše srce, kar sem jaz ljudi poznal.

Doktor Peter Kaves se je na gradu seznanil bolj natanko z graščakom in njegovo stričnico. Bog mu je bil dal dober jezik, dar, ki ga ne dobi vsak, po katerem se pa vendar vsak sodi. Govoril je doktor v tej mali družčini o tej in oni reči, vse pa je znal govoriti lepo in dobro. Tako se je prikupil graščaku in moji ma — — moji materi — saj ti moram povedati, da je Majdalena Strugova moja mati. Seznanil se je Kaves pa tudi z drugimi rečmi na gradu, tako na priliko je natanko zvedel, kolikšno je pre-

moženje Strugovo. Tudi je zvedel, da po stricu dobi vse Majdalena.

On je bil lakomnež. Takoj je izprevidel, da ne bi bilo težko priženiti Strugovo imetje. On je bil lepe vnanje postave in veliko je tudi zaupal svoji zgovornosti.

Res se ni motil. Moja mati je verjela prilizljivim lepim besedam mladega doktorja. Revica je mislila, da je ves svet tak ko ona, da ne zna varati, legati in krivo prisegati!

Moja mati ga je ljubila v resnici in z vsem srcem. Tudi on je dejal in kazal, da jo ljubi tako in tako. Ona je premalo poznala ljudi in svet, da bi bila ločila hinavščino in pravo misel.

Ko se je doktor tako preveril, da mu na eni strani ni nobene ovire, je potipal nalahko še na drugi, da bi zvedel, kako misli njen stric, varoval se pa je naravnost vprašati in povedati, da ravno on namerava dobiti bogato Strugovo. A tukaj je zvedel, da stric nikakor ni namenjen s svojo deklico tako nizko sestiti, da bi jo dal temu ali onemu, ki nima niti gotovega imetja, niti vsaj njemu enakega imena. Vendar ni obupal. Plemenitaš je bil star. Dolgo ni mogel živeti. Črez pet let bo deklica zadosti stara, da se lahko sama odloči. Tako je sklenil čakati, kaj pride.

Oko je bilo ozdravljeno, in doktor je moral zopet v mesto. Plemenitašu se je bil znal toliko

prikupiti, da ga je ta pri odhodu vabil, naj pride večkrat v njegovo hišo. Sicer pa je imel tudi po zimi priliko govoriti z mojo materjo, ko je s stricem prihajala v mesto.

Tako jo je tri leta slepil s svojo ljubeznijo, ki je bila, to se ve, samo navidezna. Vse to zaradi bogastva!

Moja mati je izpolnila dvaindvajset let. Ženini so se jeli oglašati. Marsikateri med njimi je snubil morda iz ravno tako nepoštenih razlogov kakor Kaves. Vendar vem, da bi bil najslabši med njimi boljši od doktorja. Pa mati je imela vero, da boljšega in blažjega nima vesoljni svet. Zato se ni vdala v stričevo voljo, ki je, že slaboten in póstaren, želel, da bi se možila pred njegovo smrtjo, in ji je nasvetoval zdaj tega, zdaj onega izmed tistih, ki so mu bili po godu.

Stric je bil že nevoljen in je pretil tako in tako.

To je doktor vse zvedel. Ker se je bal, da bi mu ne izpodletelo, česar je čakal že tri leta, da bi namreč stric moje matere ne prisilil vzeti katerega drugega, je sklenil kaj takega nemogoče storiti. To, kar je malopridnež naredil, se zgodi v naši deželi težko še kdaj. Pregovarjal je mojo mater, da bi se ž njim na tihem poročila. Moja mati je bila preveč vestna ženska, da bi se bila temu takoj vdala.

Ko je razvidel, da sam ne opravi ničesar, je dobil za denar nekega malopridnega duhovna, ki ni hotel poznati svetosti svojega stanu in je bil zategadelj po višji duhovski oblasti od službe odstavljen zaradi več pregreškov, ki so vsi izvirali iz pijanstva. Ta je moji materi dokazoval, da tako dejanje v teh okolnostih ne bi bilo niti zoper cerkveni, niti zoper deželni zakon, če se le poroka čez nekaj let očitno razglasi ali na videz ponovi pred svetom. Ker je doktor to obetal, je privolila moja mati in omenjeni duhovnik ju je poročil.

Pač se je moja mati kesala in grenke solze točila, ko je bilo to končano. Nekaj ji je menda v srcu dejalo, da ta reč ne more doseči srečnega konca. Tudi se ji je takoj zdelo, da se je doktor, poprej ves ljubezniv in prijazen, po poroki vidno izpremenil. Pa revica je molila in prosila Boga, da bi obrnil vse na bolje, in molitev ji je dajala upanje. Upanje — upanje! Neumnost! —

Od strani je slišala, da doktor Kaves, o katerem ni živ krst vedel, da je njen zakonski mož — da ta doktor Kaves ne živi posebno v strahu božjem in pošteni čednosti, kar se ženstva tiče. — O zakaj ni tega prej slišala! — In vendar tudi zdaj ni verjela, ni mogla verjeti! Ko sta se sešla, kar pa je bilo malokdaj, ga je vprašala, ali je to res, ali ne. On je sicer

tajil, pa ne veliko. In ko se je začela bridko jokati, jo je pustil in šel. „Neumnica!“ to je bila vsa tolažba, vse opravičevanje!

V nekem pogovoru jima je prišla govorica na sv. vero in na Boga. Iz nekaj besedi, ki jih je govoril, se ji je razvidelo, da nima nobene vere. Ko se je s strahom obrnila od njega, roke sklenila in zavpila: „Jezus, kaj bo s teboj!“ se je zaničljivo zasmel, vstal in šel, pozdravivši jo z lepo besedo: „Ti si neumna!“

In vendar ga je imela rada. Molila je zanj, molila je tačas in še potlej v drugačnih časih, in še jaz sem moral ž njo moliti zanj!

Kakih šest mesecev po oni nesrečni poroki je stric moje matere zbolel. Naredil je testament. Moja mati ga je ljubila kakor očeta, in ker ji je vest vedno očitala, da se je v poslednjem času zelo pregrešila zoper njega, mu je stregla še z večjo neutrudnostjo noč in dan.

Doktor Kaves je bil poklican k staremu gospodu. Do tega je imel stari največje zaupanje. Mislil je, da je to njegov prijatelj, da ga bo on še smrti otel, če ga bo le kdo. Kako strahovito se motimo na tem svetu!

Moja mati je doktorja, preden je bolnika videl, poklicala na stran ter ga s sklenjenimi rokami prosila: „Peter, ljubi Peter! Skrbi z vso svojo vednostjo, da boš strica ozdravil. On je moj dobrotnik in bo tudi tvoj. Bog naju

varuj pregrešne želje, da bi umrl! Temveč jaz rada čakam še deset, dvajset let, da so le stric živi in zdravi!

„Skrbel bom!“ — je dejal on.

Dal mu je nekega črnega zdravila. Polovico je bolnik v dveh dneh popil, tretji dan je umrl. Tačas moja mati ni slutila nič hudega. Pozneje pa je v svojih burnih dnevih govorila, da je Kaves stricu zavdal. Izkazati mu ne morem! Enkrat sem mu to omenil in na obrazu sem mu bral, kakor bi bilo res! Bog bo sodnik! Naj bo milostiv!

Sodišče je po stričevi smrti vzelo testament in imetje v svoje varstvo. Majdalena Strugova je bila imenovana v poslednjem stričevem sporočilu za edino dedinjo. Doktor Kaves je mislil, da je na koncu svojega namena.

Pa Bog je drugače obrnil.

Izkazalo se je, da plemenitaš Strug, moje matere stric, vprek svojemu bogastvu ni imel nič svojega imetja. Vse je bil namreč podedoval po neki teti. Ta pa je imela sina, za katerega se ob njeni smrti ni vedelo, kje je, tako da so ga sorodniki proglasili za mrtvega.

Leto pred stričevo smrtjo je z daljnjega prišel v svojo domovino nazaj. Ker pa je videl, da je stric na koncu svojega življenja, ni hotel précej terjati svoje pravice. Zdaj pa po Strugovi smrti se je očitno oglasil in izkazal. Testament

je bil ovržen, Majdalena ni imela nič, razen zapuščine svojega očeta, ki pa ni bila veliko večja, ko dota vsake boljše kmetiške hčere.

Pravda, ki jo je moja mati začela po pri-ganjanju doktorjevem, se je iztekla na njeno izgubo prav v kratkem času, ker je bilo vse očito po zakonu.

Zdaj šele je prišlo moji materi spoznanje, popolno pa strašno spoznanje!

Ko je doktorja, ki se je je odslej čisto ogibal, poiskala in ga opomnila, naj se sklenjena zveza razznani; ko mu je povedala, da pridem jaz v kratkem času na svet kot sad te zveze, tačas se ji je pokazal pravi doktor Kaves.

„Jaz te zdaj ne poznam! Beračice ne maram, posebno grde ne!“ To so bile zadnje besede, ki jih je govoril ž njo. Ta izkušnja je bila pač podučna, ali draga moja mati bi bila skoro življenje dala za njo. Morda bi bilo bolje!

Ko je ozdravela na vročinski bolezni, se je pokazala druga bolezen, blaznost. Razum in zdravje na duhu sta se ji za nekaj časa povrnila, ko sem se jaz rodil. Pa ne dolgo potem in zopet se je je lotilo. In vse njeno življenje se je menjavalo zdravje in blaznost.

Pač je imela dokaze sklenjenega zakona z doktorjem Kavesom v roki. Pa tožiti ga ne bi bila hotela — ljubila ga je še zdaj, nevredneža; in ko bi ga bila hotela tožiti, ne bi bilo

več mogoče, zakaj Kaves se je kaj takega bal in je šel iz dežele tačas, ko je moja mati ležala pri tujih ljudeh in napol mrtva. Kam je šel, ni vedel nihče.

Od kraja je stanovala moja mati v mestu. Kmalu pa je izprevidela, da v mestu njeno malo imetje ne bi trajalo dolgo. Preselila se je z menoj na kmete. Sorodnik, ki je bil namesto nje podedoval Strugovo graščino, ji je ponujal svojo pomoč. Pa ničesar ni hotela vzeti.

Jaz sem ji bil edino veselje. Le enkrat se spominjam, ko ji je bila zopet temna senca prevzela um in pamet in sem jaz deček štirih let jokaje gledal čuden njen obraz ter poslušal nenavadne, nekaj divje besede svoje ljube matere in si v smrtnem strahu nisem tega mogel razložiti, tačas se spominjam, da me je pehnila od sebe in dejala: ‚Proč, ti si njegov!‘ Pa takoj v tistem hipu se ji je um povrnil, stisnila me je k sebi in dejala: ‚Ni res, moj, moj!‘ Ko bi sto let živel, tega ne bi mogel pozabiti.

Ko sem nekoliko odrastel, me je učila brati in pisati sama. Sicer pa mi je vedno pripovedovala, da bom študiral, da bom učen mož. Meni to ni dopadalo. Rajši sem letal okrog po hosti in polju, nego sedel pri bukvah. Sicer pa mi je mati nevede jemala veselje do učenja in mi cepila kali takega brezpridnega življenja, kakor sem ga res imel. To pa je bilo posebno

tačas, ko se ji je bolezen vračala in mi je, nevede, kaj govori pravila vse, kar sem jaz tebi povedal in še več, vse bolj natanko. Tako sem se, dasi vem, da mati ni nikdar tega hotela, navzel sovraštva do tistega moža, ki mi je dal življenje, ki je pa materi tako neusmiljeno podrl in pokopal srečo. Že kot mlad fantè sem si ga želel dobiti, da bi tako ravnal ž njim, kakor je on z materjo. Le z nevoljo in da bi matere ne žalil, sem molil zvečer ž njo vred ‚za časno in večno srečo očetovo‘.

Kolikor je bila moja mati starša, toliko bolj poredkoma jo je obiskovala bolezen. Zadnje leto sem jo spoznal, kadar jo je zapustila razumnost šele po tem, da je postala zgovornejša in mi pravila o mojem očetu, ki ga sicer ni jemala v misel.

‚Ti boš učen, kakor on!‘ mi je govorila ob takih prilikah. — ‚Ti boš znal govoriti, še slaje kakor on! — Legati in slepariti se boš naučil in o! — še zavdajati, strupe poznavati, vsega se boš naučil kakor tvoj oče. — Pa ne smeš izkušati, kar boš znal, greh je to! On je greh storil — grehov veliko! Ti boš drugačen, ne boš podoben očetu. On ni imel srca, ne ljubezni!‘

Tako mi je govorila. Meni se je šola pristudila. Mislil sem, da so vsi učeni enaki tistemu, ki ga mati imenuje očeta.

Štirinajst let sem bil star, ko me pošlje mati v mesto, da bi hodil v šolo. Od nje sem se bil precèj naučil, tako da bi bil lahko izhajal.

Svoje imetje je posodila mati kmetu, pri katerem sva stanovala in živela. Tačas je bilo že še toliko, da bi se bil jaz lahko vzdržal nekaj let. Za pozneje, ko bi bil starejši, pa je imela mati namen, poprositi svojega sorodnika za pomoč, ki jo je bil pred nekaj leti ponujal.

Toda ni je bilo treba.

Komaj je mati s solznimi očmi v mestu od mene vzela slovo, naročevaje mi, naj bom priden, in odšla od mene, ko sem jaz izprevidel, da sem preveč navajen nje, kakor da bi se mogel privaditi tujim ljudem. Komaj je bilo en teden, že sem bil na potu domov — ali ker pravega doma nisem imel, bolj prav — k svoji materi. Našel sem, da je ona taka ko jaz, da je jokala noč in dan za menoj. Vesela me je bila, ko sem prišel, in karala me je obenem. Prosila me je, naj grem nazaj, in videlo se je, kako rada bi imela, da bi ostal pri nji.

Naredila sva, da bom še eno leto odložil šolo, da se bom pridno učil od nje vsega, kar je mogoče, prihodnje leto pa pojdem zastalno in zagotovo nazaj v mesto.

Ali tega prihodnjega leta ni doživela. Jaz sem mislil, da jo bom zmerom imel. Ah, ko bi

jo še enkrat, le enkrat videl na tej zemlji, po kolenih bi šel do konca sveta!“

Do sem je Mrtinek mirno pravil, le včasih se mu je poznalo, da mu spomin te ali one reči zbuja čuvstva, ki jih težko kroti. Tu pa je naenkrat obmolknil, nekaj časa ni trenil z nobeno gubó na obrazu, potem pa mu je pritekla debela solza iz očesa in zjokal se je kakor otrok.

Tudi Lovre je bil ginjen. Domislil se je svojih roditeljev in vprašanje mu je prišlo: Ali si ti tako spoštoval svojo mater, kakor ta spoštuje njen spomin? Koliko globočje, nežnejše čuvstvo ima ta človek, ki bi ga marsikak izobraženec zaničljivo po strani pogledal in obsodil kakor siroveža, češ, da blažjega čuvstva, kakor ga imajo živali, niti zmožen ni!

„Še tisto zimo je moja mati nevarno zbolela“, je pravil Mrtinek dalje. — „Preden sem vedel, ali je mogoče ali ne, sem jo videl ležati mrtvo. In kakor bi z neba na zemljo padel, sem bil sam, brez sorodnikov, brez prijateljev!

Na smrtni postelji mi je izročila svoja pisma in izpričevala. Ž njimi mi je rekla poiskati in se izkazati svojemu očeta, tvojemu stricu. Kadar boš v veliki sili, ga poišči, tako mi je naročala; povedi mu, da ga prosim, naj tebi popravi, kar je meni hudega storil; povedi mu tudi, da mu iz srca odpuščam.

Tega poslednjega mu nisem nikdar povedal. Prosim torej tebe, bratranec moj! — Pa morda te je sram, da te tako imenujem?“

Kvas ni mogel odgovoriti. Podal mu je roko, ki jo je Mrtinek smehljaje se prijel in stisnil, rekoč: „Bratranec! Ko si pred precèj veliko dnevi prvič prišel v ta kraj, sem ti prerokoval, da me boš pomnil. Tačas sem to mislil drugače, zakaj čeravno se mi je zdelo, da si mi morda po njem nekaj v rodu, nisem vedel, da si moj bratranec, in kar je še več vredno, bratranec dobrega srca. Pozabil pa nisem, kaj sem obljubil. Pa kaj sem te že hotel prositi? Že vem! Povedi mu ti, da mu je moja mati na smrtni postelji odpustila, povedi mu précej zdaj, ko mu boš izročal pisma, ki sem ti jih dal.“

„Gospod Piškáv je tvoj oče?“ — vpraša strme Kvas.

„In tvoj stric! — Piškáv se imenuje. Menda mu je bilo ime Kaves zoprno in prekrstil se je, odkar se je naselil tukaj.“

Ker sem ti že toliko povedal, moram do kraja povedati.

Po materini smrti bi bil imel jaz oditi zopet v mesto v šolo. Ali ni mi bilo mar naučiti se kaj več. Umrl bi bil najrajši, zakaj nisem vedel, ali imam kaj opraviti na tem svetu ali nimam. Le ena misel mi je vedno in vedno prihajala, namreč ko bi njega dobil, ki je moja mater

tako ponižal in prevaril in storil, da je meni umrla zgodaj, prezgodaj; kako bi ga hotel pestiti, kako bi mu hotel zbudjati hudo vest! To je zoper naravo, zakaj oče je oče, pa jaz sem imel svojo strast in ustrezal sem ji!

Kmalu sem videl, da me težko gledajo ljudje, pri katerih sem bil. Zapazivši to, nisem vprašal, koliko imam še materinega denarja dobiti ali kaj drugega, temveč navezal sem culo ter sem šel. Kam grem, tega nisem vedel. Tako se začenja moje desetokratovanje.

Ti boš morda vprašal, kako je to, da sem obrnil ravno ljudsko vero na desete brate v svojo korist in brez posla živel.

To vprašanje sem si dostikrat sam postavil, zakaj sem tako začel, pa sam ne vem, če znam pravi odgovor ali ne. Od začetka sem hodil od kraja do kraja. Jesti sem dobil povsod, da še prosil nisem; več nisem potreboval. Moja mati je včasih norela, kakor sem ti pravil, tudi že tačas, ko še jaz nisem bil prišel na svet. Kmalu po njeni smrti, ko sem začel tako čudno živeti, sem čutil včasih tudi jaz, da sem njen sin. Včasih mi je čudno vrelo in kipelo po glavi; imel sem tačas nagnjenje do burne veselosti in sem govoril, da dostikrat skoraj nisem vedel, kaj. Tako so ljudje sami začeli ugibati, da sem deseti brat. Meni je to nekako dopadalo in navdil sem se.

V poslednjem času, kar me ti poznaš, in že tudi prej precèj dolgo nisem več čutil tistega vretja v glavi. Vse, kar si videl ti na meni, je bila navada. Dostikral je bila moja veselost samo odeja. Tukaj v srcu sem jaz drugače čutil in mislil.

Ta pisma sem nosil s seboj kakor spomin svoje matere. Očeta iskati mi ni bilo mar. Da sem ga našel, to se je prav naključilo. To je bilo tako :

V ta kraj sem prav rad zahajal, ker so mi bili ljudje po volji. Ta gospod Piškáv se je bil naselil že pred nekaj leti. Večkrat sem ga ogledoval, da nisem vedel, zakaj. Nekega popoldne sem na jarku sedel pri hosti in sem prebiral razna pisma, ki jih je imela mati od doktorja Kavesa. Mimo mene je prišel on in, dasi sicer ne ogovarja nikogar, se mu je zdelo menda čudno, da tak človek bere, kakor sem jaz. Vpraša me, kaj imam in, ker mi je bilo ravno ponevedoma neko pismo padlo na tla, pobere in pogleda. Bilo je pismo doktorjevo moji materi, ko še nista bila poročena. Ne vem, kako je to, vsakemu drugemu človeku bi bil list iz rok izpulil, njemu ga nisem. Komaj je papir pogledal, so ga izprevrogle barve, čudno me je pogledal in vprašal :

„Kje si to dobil, človek?!“

Zakaj to vpraša, zakaj je prebledel? sem mislil in naenkrat se mi je posvetilo: zdelo se

mi je, da je meni majhno podoben, nihče ni vedel kdo, niti kaj je! Nihče drug ne more biti! In rekel sem!

„Doktor Kaves, dajte pismo nazaj!“

„Kako veš ti moje — — —?“

„Ime? — O to je lahko! Kako ne bi sin Majdalene Strugove vedel imena tistega moža, ki ga je v življenje spravil!“ — sem dejal jaz.

Tako sem njega spoznal in on mene. Od tistega sem mu bil kakor slaba vest. Zbadal sem ga, kjer sem ga dobil. Gluh sem se naredil za vse, česar me je on prosil. Spoznal sem, da to ni prav, pa drugače, sem mislil, da ne morem delati.

Še manj je bilo prav, da sem sovražil njegovega sina Marijana, ki ga ima menda iz kakega drugega zakona. Zato me je Bog kaznoval snoči.“

Dalje deseti brat ni mogel govoriti. Zakašljal je in kri mu je šla skozi usta. Lovre mu je pomagal, da je sédel.

„Le pojdi, bratranec! — Rad bi bil zdaj sam. — Po duhovna pošljem, da poravnam posvetnosti! — Reci mojemu očetu, naj pride k meni! — Pozvedi, če sem Marijana zelo poškodoval. — Bog ne daj! — V jezi in brez premiselka se je zgodilo!“

Lovre mu obljubi, da vse opravi, zdravnika pošlje in popoldne zopet pride. Potem odide.

Devetnajsto poglavje.

Vi bi bolje briti
kakor pak soditi
znali,
mali
briči! Hudiči!

A. Kančnik.

Krjavelj je sedel ves ta čas v veži in nekov star koš zapletal z vitrami. Kesal se je, kesal, kolikor se je mogel, da je tačas, ko je delal hišo, naredil tako hentano debela hrastova vrata, da se iz hiše vunkaj ne sliši nobena besedica. Zakaj, da se dela v hiši testament, tega je bil Krjavelj tako zvesto prepričan, kakor da pride enkrat v nebesa, kjer bomo samo dobro jedli in pili, če je to naš Krjavelj pravo vedel. In voljan je bil ob tej uri svetemu Petru storiti obljubo, da se bo tam gori v večnem izveličanju pol dne postil, da bi le zdaj slišal, komu misli Mrtinek Spak izročiti tiste tolarje in dvajsetice, ki jih ima nekje zakopane in dane vragu v shrambo. Trikrat se mu je vitra utrgala, tako z jezo jo je nategoval, ko je videl, da se ne dá ničesar slišati.

Začel je torej mož misliti, s čim bi se Kvasu, kadar pride ta iz hiše, tako prikupil,

da bi zvedel, kako je testament narejen. Dolgo je preudarjal, kaj bi mu dal. Nazadnje jo je menda pogodil, zakaj vrgel je koš od sebe in vesel mencal roko ob roko, nazaj pomeknil klobuk in razvlekel usta, kakor da bi se mu zdéhalo.

Kvas je prišel iz hiše.

„Počakite, počakite!“ — je vpil Krjavelj nadenj. „Posnamem vam eno latvico takega kislega mleka kakor kraški sir. Kozje je res, pa če se vanj zadrobi skorja prosenega kruha, se naredi taka jed, da nikdar tega. In ko boste vi to jedli, se bova nekaj pogovorila.“

Kvasa ni bilo volja se ukvarjati s šemo, zato ni ničesar odgovoril in šel.

„Ti bleda voda ti!“ — godrnja Krjavelj — „ti srobot iz grmovja ti, dolgohlača ti! — Meni, da je cesar ali pa še kralj, če mu tisti suknjeni répec doli visi! Le molči, Bog ti bo eno priložil okoli ušes in še rad boš žrl kozje mleko. Pa tačas ti ga ne bom dal, ne! Naj bom pet let v vicah za to gorel, če ti ga bom dal!“

Lovre Kvas tega rohnenja ni slišal, nekoliko ker je bil že predaleč, nekoliko, ker je Krjavelj govoril bolj za svoja ušesa, ko za katera druga.

Solnce je bilo že visoko na nebu, ko je Lovre koračil domov. Vedel je, da so ga medtem

na Slemenicah pogrešili. Vprašanju, kje se je tako dolgo mudil, se ni bilo nikakor mogoče ogniti. Če naravnost povem, da sem bil pri desetem bratu tako dolgo, se jim bo pač čudno zdelo — si je mislil. Vsega povedati ni smel. Izmisлити si kaj neverjetnega, je bilo težavno in sitno.

Ko bi bil pisma, ki mu jih je Mrtinek izročil, precej nesel gospodu Piškávu, ki ga je zdaj poznal, bi se bil zamudil še dalje. Zato je sklenil, najprvo iti na Slemenice in pozneje dobiti priliko, da se iznebi Mrtinkovega naročila . . .

Pustimo svojega junaka, naj premišlja, kar je danes slišal in videl, ter poglejmo drugam, kako se zbirajo oblačice nad reveževo glavo, ki misli v sedanjem trenutku manj kakor kdaj, da ga čaka kaka nevarnost.

Kaki dve uri poprej se je bila na Slemenicah zbrala družčina k zajtrku. Razen domačih so bili gostje prejšnjega dneva: stotnik, zdravnik Vencelj in njegova hči. Čudno se jim je zdelo, da ni Kvasa nikjer in ugibali so tako in tako, kam bi bil šel. Kmalu pa so moški zašli na drugo govorico o včerajšnjem lovu, o fajmoštvem značaju in raznih malo imenitnih rečeh.

Manica je bila nekaj tiha ter je odgovarjala na več vprašanj svoje prijateljice tako, da je

poslednja videla, da so njene misli drugod kakor pri pogovoru, in je naposled obmolknila, premagavši izkušnjavo nagajati ji, da se boji za nekoga, ki ga ni tukaj.

Zajtrk je bil že dokončan, ko stopi cesarski sodnik iz okraja, gospod Mežón, v sobo. Spremljal ga je dolg, suhoten in na eno nogo malo šepast duh, ki mu ljudstvo pravi birič.

„Tako! Šele danes prihajate na moje povabilo? To ni lepo, gospod sodnik! Ko bi bil vedel, da ste bili včeraj doma, bi se že kako maščeval, da mi niste izkazali časti — —“

„Sero venientibus ossa — kosti so dobre zame“, — prestriže hišnemu gospodarju besedo gospod sodnik Mežón, debeluhast, rdeč mož velikega nosu in kratko ostriženih las. „Pa nekaj drugega vam moram naznaniti. Zdi se mi, da še ne veste, da se je zgodilo v vaši okolici strašno hudodelstvo?“

Vsi so se začudili in prestrašili.

„Ali je kak poboj?“ vpraša Vencelj.

„Skoraj bi bil, ali pa se morda še naredi. Mogoče je, da umre,“ pravi sodnik.

„Kdo?“ je vprašalo več glasov.

Bližnji sosedje ste in ne veste nič! Jaz sem pa prišel danes prav ponevedoma sèm in na potu zvedel, da je neki hudobnež skoraj do smrti potolkel sina tega starega gospoda s Poleska.

„Marijana?! — Ni mogoče, morda niste prav zvedeli. Snoči je bil pri nas!“ — pravi Vencelj.

„Marijana, pravim! Danes ponoči se je to zgodilo. Da se ne motim, vam priča dovolj ta protokol. Bil sem zdaj na Polesku. Ne govori nič, in njegov stari, ki je nekaj zdravnika, kakor sodim, trdi, da tri dni ne sme biti izpraševan. Vendar sem jaz namenjen preiskavo takoj začeti. Gospodo pa bom prosil, da mi bodo pomagali.“

Po tem naznanilu je Manica vstala. Strašna slutnja se je je polotila. Komaj je šla od mize proti vratom. Mati je to opazila in je hitela za njo vun.

„Z mojim učiteljem, gospodom Kvasom, sta snoči ostala v hosti. On je kesno prišel domov; vedel bo, v kateri kraj se je Marijan obrnil in in če je bil še kdo pri njih,“ je dejal gospod Slemeniški.

„To denem v protokol. Dobro! Gospod Kvas je prva priča. Kje je, prosim, pokličite ga!“ reče sodnik.

Gospodar je odgovoril, da ga danes že vse jutro ni. Vsi so obmolknili.

Zdravnik Vencelj je rekel svoji hčeri, naj gre vun. Ravno tako gospodar svojemu mlademu sinu.

„Gospodje, ne zamerite,“ — je dejal sodnik Mežón — „li ne veste, morda sta si bila ta

gospod Kvas in Poleščanov sin kaj navzkriž, postavim, kakor je to med mladimi navada, zaradi kake deklice ali kaj? Jaz ne dolžim in ne mislim nič. Ali da je ta prigodek velike važnosti in da je moja dolžnost, reč natanko preiskati, to mi boste pritrdili. Zato samo vprašam in menim, da je govorjeno samo med nami.“

„Ravno nasproti vaši misli, gospod sodnik! — Bila sta vedno prijatelja in jaz svojega učitelja dobro poznam in vem, da kaj enakega ne bi mogel storiti. Vi ste se preuaglili,“ je dejal gospodar.

„Prijatelj, ti ne veš, kako je,“ — se oglasi Vencelj. — „Tudi jaz imam tega Kvasa rad, prav rad. Do te ure mu ne bi bil ni slabe misli prisodil in še zdaj upam, da je prazno, česar se bojim. Da je Marijan Kvasa sovražil ravno zaradi kaj takega, kar je gospod sodnik omenil, to vem za gotovo. Včeraj zjutraj mi je sam pravil.“

Sodnik se je vesel svojega bistrourmja in pozabivši veliko resnost tega pogovora obrnil malo na smeh. Pa takoj se je spomnil, da to ni lepo, in je dejal modro: „Dva razloga sem imel, da sem to vprašanje postavil, gospodje! Prvi razlog, ali kakor smo včasih rekli ‚indicium‘, je bil ta, ker je Kvas snoči pozno prišel domov; drugi, da ga danes nikjer ni vi-

deti. Zdaj je pa povedal častiti gospod zdravnik še tretjega. Preiskava se mora začeti.“

Zdajci je stric Dolef, ki se je bil šele zdaj zbudil, stopil v sobo in jel praviti novico, ki so jo že vedeli. Ker je bil na mestu hudobnega dejanja in še potlej v Polesku, je zapisal sodnik vse, kar je Dolef povedal. Sosebno važno se mu je zdelo, da je zvedel, kje se je vse to godilo, česar mu na Polesku niso bili povedali.

Odpravili so se vsi proti Skalam.

Tam na mestu so pogledali vsako potlačeno travo okrog tistega kraja, kjer je bilo pokrvavljeno.

Kri je bila videti na dveh krajih. Tudi boso nogo so na dveh krajih sledili.

To poslednje je nekoliko podrlo sodnikove razloge in „indicije“, ki je hotel po njih dolžiti Kvasa.

Pridružil se je bil preiskovavcem kmet iz vasi. Ta je trdil, da je snoči čul strel na tem mestu. Sodnik mu je ometal, rekši, da laže, zakaj Marijan je u d a r j e n, ne obstreljen. Kmetič si iz spoštovanja do gospoda ni upal svojeglavo trditi. Rajši je verjel, da se mu je sanjalo, ali kaj takega. Ko je pa malo po grmovju okrog hodil, je našel puško, ki jo je bil prejšnji večer Kvas pri kamenu pozabil in Marijan potem po gošči zagnal.

Spoznali so Kvasovo puško in bila je izstreljena.

Sodnik je imel četrty in peti vzrok. Dejal je, da mora Kvasa prijety in v ječo odvesti.

Drugi so molčali. Pet razlogov je govorilo zoper Kvasa, in samo eden, bosonoga stopinja, za njega.

Znano je, da, če enkrat začnemo koga sumiti, podpira ta naš sum vsaka najmanjša stvarca iz sedanjosti in prejšnjih časov. Tako se je tudi gospod stotnik med potoma proti gradu začel domišljati, kaj se mu je vse v včerajšnjem Kvasovem obnašanju proti Marijanu in vsej družini čudno zdelo.

Vtem je bil Kvas prišel domov. Stara Urša, ki mu je prinesla zajtrk, mu je pravila, kaj se je zgodilo z Marijanom. Iz Mrtinkovih besed in po tem pripovedovanju je presodil, kako je ta reč. Namenjen je bil iti takoj v Polesek in se prepričati, ali je res tako hudo, kakor pravi dekla. Vsekakor pa je sklenil molčati in ne izdajati svojega ravno najdenega bratranca.

Kam so gospodje šli, tega mu Urša ni vedela povedati.

Ravno je stopil iz veže, da bi šel na Polesek, ko ga srečajo sodnik, gospodar in drugi.

„Gospod Kvas!“ — je začel sodnik s svojim najslovesnejšim glasom. — „Pojdite z nami v grad nazaj, nekaj bomo govorili z vami.“

Ko so prišli v sobo, ga je prijel gospod Mežón za ramo in dejal: „V imenu cesarske postave vas dam jaz tukaj ukleniti in greste z menoj!“

Kaj takega Lovre pač ni pričakoval; zato je malo osupnil. To je sodnik opazil, namežikal je drugim in imel je šesti podpirajoči razlog ali indicij, da se ne moti. Takoj pa je bil Kvas zopet miren in dejal: „Ali smem vedeti, zakaj me je doletela ta čast, da moram uklenjen z vami?“

„Prosim, potrpite za odgovor,“ — pravi sodnik. — „Če se mi vsi ne motimo, doboste popolno opravičenje. Zazdaj pa vsi dokazi govore proti vam in jaz kakor sodnik moram storiti svojo dolžnost!“

„Torej storite svojo dolžnost!“ reče Kvas.

„Ne, jaz vem, da je gospod Kvas tako nedolžen, kakor jaz,“ — je dejal stric Dolef. — „Samo recite, da z Marijanom niste imeli nič, in jaz vam bom verjel.“

Zdaj je Lovre vedel, česa ga dolže. Moral je v ječo iti za nekaj časa in ljudem pustiti vero, da je on hudodelec, ali pa izdati desetega brata. Pomislil je na Manico in izkušnjava ga je obšla, da bi govoril. Saj bo Mrtinek prej umrl, preden bi mu sodišče moglo kaj, mu je dejalo. In če ta umrje in Marijan tudi, ali ne bo sum na tebi ostal za vselej? Pa ne, to bi ne bilo moško!

„Ne bilo bi mi težko izkazati vam, gospod sodnik, da me po krivem dolžite, ko bi hotel in smel govoriti. Grem z vami, saj se ne bom mudil dolgo, upam. Samo to vas prosim, da se gredoč oglasimo na Polesku. Jaz bi rad Marijana videl, kako mu je, in sicer imam še nekaj opravka, ki me bo, kakor upam, opravičil,“ reče Lovre.

Ugovora ni imel sodnik nobenega. Prosil je gospodarja, da bi šel nekaj časa ž njimi. Birič je pristopil in izvlekel železje, da bi Kvasa uklenil. Pa zdravnik Vencelj in drugi so po Kvasovem vedenju in govorjenju že dvomili, da bi bil on kriv. Dejali so, da železja tukaj ni treba. Sodnik jim je pritegnil s tem pogojem, da Kvas s pošteno besedo obljubi, da ne bo izkušal ubegniti, kar je tudi obljubil.

Zdajci se vrata odpro in Manica stopi v sobo, bleda in objokanih oči. Kakor ne bi nikogar videla v sobi razen Kvasa, je stopila k njemu, položila roko njemu na ramo in dejala: „Kaj ne, Lovre, da te ne poznajo, da tebi ni mogoče storiti kaj takega? Če te ves svet obsodi, jaz te ne bom; samo reci, da ni res!“

Gospoda Benjamina je oblila rdečica.

„Dobro, deklica, dobro!“ — reče poštenjak stric Dolef. — „Jaz tudi tako pravim.“

„Ni res! Izkazalo se bo!“ je dejal Kvas in tudi on je zardel, zakaj vedel je, da mu od-

sihdob, ko se je Manica tako očitno izdala, ni več obstanka na Slemenicah. Rad bi ji bil v roko segel; rad bi se ji bil zahvalil in rad bi bil tudi kako popravil, kar je napačnega naredila v prenaelem strahu. Pa pogledal je njenega očeta in se preveril, da vse to ni mogoče.

„Verjamem ti! — Tebi bolj ko drugim!“ — je rekla ter mu podala roko. — „Zdrav! Pojdi, opraviči se in nekoč se vrni! Vseeno, če ves svet ve: ti, ali nobeden!“

Lovre se ji je zahvalil z enim pogledom.

Oče njen, ki je dozdej strme stal kakor pribit, je stopil k nji ter jo prijel za pod pazduho. Od jeze mu je gorelo lice.

„Kaj to pomeni? Hajdi, tukaj nimaš ničesar opraviti!“

Molče je šla z očetom iz sobe. V svoji sobi si je šele razjasnila, kaj se je zgodilo, in grenke solze so ji nekoliko olajšale težko srce.

Kmalu potem je drdrala grajska kočija, v kateri sta s Kvasom sedela sodnik in grajski gospodar. Birič je sédel spredaj h kočijažu. Večkrat pa se je ozrl nazaj, kakor da bi se hotel prepričati, če jetnik še sedi med dvema gospodoma.

Zbog poslednjega graščaku in sodniku neprijetnega prizora, ni hotel ne ta, niti oni začeti kake govorice. Najmanj pa je mogel govoriti Lovre. Molče so se tako pripeljali do Poleska.

Tu šele je graščak stopivši z voza izpregovoril in dejal obrnivši se h Kvasu:

„Gospod Kvas! Jaz nečem dvojiti, da se boste opravičili, in iz srca želim tega. Vendar, ako premislite, sami izprevidite, da se v mojo hišo ne morete več vrniti po tem, kar sem žalibog ravno zdaj doživel in videl. Očitati vam nečem ničesar. Mlad človek ne pomisli, kaj počenja. Jaz sem bil do poslednjega trenutka z vami zadovoljen, prav zadovoljen in res mi je žal, da ste se izpozabili. Vem, da je moja hči tudi sama kriva, morda toliko, ko vi. Zato se razhajava kot prijatelja in želim vam vso srečo po svetu. Tudi me bo veselilo, če se v poznejših letih, ko bo ta reč na oba kraja pozabljena, oglasite pri nas, zdaj kmalu pa ne. Vaše obnašanje in vaš značaj mi je všeč. Vendar po premiselku boste lahko našli vzroke mojega ravnanja. Kar imava še skupaj, vam pošljem, kadar in kamor hočete. Zbogom, dobro se imejte, zdaj grem jaz domov.“

S solznim očesom je stisnil Kvas roko, ki mu jo je graščak podal. Hotel mu je odgovoriti, pa beseda mu je ostala v grlu, in ko se je zavedel, je bil mož že odšel.

Dvajseto poglavje.

Mogočni svetec, grmeči Elija,
glej, zvezane imam jaz roké,
tí pa grmiš po širokem nebu
in skoraj ne vidiš pod sabo zemljé.

Fr. Levstik.

Gospod Mežón, o katerem so mi stari očanci pravili, da je bil trd in oster mož, ki ni drugega poznal in veroval kakor suho postavo, je pokazal v tem hipu, da vendar ni tako brez srca, da se mu ne bi nihče smilil; in tako je menda ovrženo natolcevanje omenjenih modrijanov iz tedanjega časa. Ko je namreč videl solzo v Kvasovem očesu, je padla polovica tistih „indicij“, in mislil si je: človek, ki je drugemu hvaležen in se težko od njega loči tačas, ko ga ta pahne od sebe, tak človek ne postane lahko pobožnik.

„Le pomirite se, gospod Kvas!“ — ga je tolažil. — „Kakor pravite in kakor vam jaz tudi verjamem, boste kmalu zopet prosti. Meni pa ne smete zameriti, jaz imam ostre dolžnosti, kakor se boste sami prepričali; saj se boste učili pravice, kakor sem čul. In potlej, kadar vas oprostim vsega sumá, bom govoril z go-

spodom graščakom, in preverjen sem, da bo moja beseda nekaj veljala. Kar se deklice tiče, to se ve, da jo boste morali potlej v iznemar pustiti. Pa saj je svet velik in deklet ima vsakovrstnih, da jih pride deset na enega. Meni verjemite, jaz sem nekaj izkušal. Jaz, postavim, sem šele peto vzel za ženo izmed tistih, ki sem jih izbral. Ječe se za nocoj tudi ne bojte! Skrbel bom, da se vam dá poštena soba in da se vam postreže, kakor boste želeli.“

„Hvala!“ je odgovoril Lovre ob kratkem.

„Zdaj pa pojdiva v to razneseno gnezdo, v Polesek, da pozveste in opravite, kar bi radi.“

Na pragu je stal gospod Piškav in kadil tobak. Ker od velike starosti že ni dobro slišal ne videl, je zagledal prišelca šele, ko ga je sodnik ogovoril. Pogledal je kvišku, še bolj nagrbančil suhi obraz in vprašal: „Kaj želita, gospoda?“

Sodnik vpraša: „Kako je Marijanu?“

„Hvala! Bolje!“ pravi oče skoraj osorno.

„Ali bi ga ne smel videti?“ vpraša Kvas.

„Ni potreba. Govoriti še ne sme, tudi ko bi lahko,“ odgovori starec ter se malo pokloni in jima meni nič tebi nič obrne hrbet, da bi šel v hišo.

Kvas stopi bližje in mu tiho reče: „Gospod doktor, vaš sin Mrtin vas lepo prosi, da bi še

danes prišli k njemu v Krjavljevo kočo. Bolan je in nekaj imenitnega bi vam rad povedal.“

Stari je poročevavca debelo pogledal in lice mu je malo zardelo. Rekel pa ni nič, ampak šel v hišo.

Kvas bi mu bil rad dal Mrtinkova pisma, pa nekoliko ni hotel tako, da bi bil sodnik videl, nekoliko pa ni bilo mogoče, ker starec ni hotel počakati.

„Čuden človek je ta Piškav. Pa trdne nature mora biti. Jaz sem že petnajst let tukaj za sodnika, in vedno se mi enak zdi, nič se ni izpremenil,“ je govoril gospod Mežón, ki bi bil jako rad videl, da bi se kak pomenek začel med njim in njegovim jetnikom.

Pa Kvas je odgovarjal, kar se je najkrajše dalo.

„Zdi se mi, da vam je vsa ta današnja reč preveč do srca segla,“ — pravi dalje sodnik. — „Pa to ni prav! Kaj pa bi bilo to, ko bi se bila res sprijela! Saj pravi stari, da je dobro! Če pa umrl ne bo, potlej ne bo take sile. Mlad človek ne sme precej žalosten postati. Jaz, postavim, ko sem na Dunaju študiral, sem bil tudi nekdam v tako reč prišel. Zunaj mesta smo enkrat pili štirje rojaki. Pri drugem omizju je pa bilo vse polno rokodelskih pomočnikov. Pozabil sem že, kako je bila med nami prišla navskriž zabava, to pa še vem, da je onih

eden enega naših udaril. Prec smo bili pokonci in po kranjski — to se ve malo preveč prvotni — navadi smo odlomili vsak eno stolovo nogo in smo klepali Dunajčane, da je bilo veselje. Policija je prišla, in vsi štirje smo bili eno noč zaprti. Sicer smo se pa znali tako dobro izgovoriti, da so bili oni otepeni še posebej kaznovani, mi pa nič. Kaj takega je človeku na stare dni prijeten spomin mladih, divjih let.“

Naposled je vendar tudi gospoda Mežóna minila zgovornost. Stisnil se je v drugi kot kočije, roke del pod pazduho na križ in gledal, kako konja vzdigujeta noge in kako se zbirajo oblaki.

Za Kvasa je bil današnji dan imeniten in odločilen. Ni mogel skoraj sam sebi verjeti, da bi se bilo danes vse to zgodilo. Našel je dva sorodna človeka, o katerih ni nikdar vedel, da sta kje na svetu. In kakšna čudna sorodnika! Toda za dobičkom, če se more to imenovati dobiček, da človek spozna na smrtni postelji ležečega bratranca in čudnega starega pusteža, strica, ki govoriti neče, za dobičkom je prišla koj izguba. Česar se je bal, se je danes zgodilo. Ni zapustil Slemenic s skrivno ljubeznijo do nje v srcu in obenem z zaupanjem, da se čez malo let vrne in bo uslišan! Ni šel, kadar bi bil sam hotel; moral je iti, in pot nazaj mu je zagrajena. Da, celo pustil je v trenutku marsikoga v dvomu, da je morda pobožnik, torej

nevreden gost poštene družine. In kdo je bil prvi vzrok tega?

Bolj kakor kdaj si je Lovre v tem hipu želel imeti zraven sebe prijatelja. Le ž njim bi bil lahko govoril, govoril veliko. Pa bil je daleč od njega! Tako mu je prišla misel, kaj bo ž njegovo najbližjo prihodnostjo. Drugega mu ni kazalo, ko v daljni svet iti za prijateljem, če ravno je bil prej namenjen še nekaj časa počakati, da bi se izboljšale tiste sitne okolnosti, ki jih tako ostro terja slabejši del našega bitja. Domov mu nikakor ni bilo iti. Kako bi stopil pred staro majko in resnega očeta in kaj bi rekel? Da je bil hudodelstva dolžen, ali celo, da je moral popustiti grad zaradi druge razmere, ki bi jo skoraj gotovo po svojem enostranskem razumu napak sodila?

Med takimi mislimi je Lovre pozabil, da se pelje v ječo. Voz obstane, in sodnik pravi: „Zdaj smo doma. Do večera pojdite z menoj. Jaz vas predstavim svoji ženi in ji ne bom pravil, zakaj ste prišli z menoj. Opazoval sem vas vedno in veselim se že, da vas bom imel prositi za zamero. Zato bodite nekaj časa moj gost, ne jetnik, da se ta reč razjasni. Spali boste v čedni sobici, ki jo je imel dozdej moj pisar in, če kaj potrebujete, le povejte.“

„Zahvaljujem se vam lepo, gospod sodnik, za vašo dobrotnost. Pa zdaj vas prosim, odka-

žite mi sobo, o kateri ste govorili. Rad bi bil malo sam. Upam, da se bom malo časa mudil pri vas, morda tako dolgo, da bo Marijan mogel govoriti, ali pa še ne. Potem, ko bom suma popolnoma očiščen, porabim vaše prijazno povabilo, da me seznanite z gospo.“

„Kakor vam je bolj po godu,“ pravi gospod Mežón.

Tako je prišel Lovre v ječo. Neka nevolja ga je prišla, ko je bil sam v stanici. „To je pravica?“ je mislil sam pri sebi. — „Po praznem domišljevanju in površni preiskavi zapro poštenega človeka in ne pomislijo, kaj lahko vse pride iz takega početja. Kdo bi si bil davi mislil, da bom spal nocoj v najbližji soseščini navadnih tatov.“

Večerji, ki mu jo je s porednim smehljajem prinesla mlada sodnikova služabnica, Lovre ni veliko škodoval. Prosil jo je, naj mu od sodnika prinese papirja in pero in je začel pismo pisati svojemu prijatelju. Da bi druge neprijetne misli odpodil, mu je popisoval kolikor mogoče humoristično svojo ječo in vzroke, zakaj je prišel vanjo.

Škoda, da se je iz prič in dokumentov, po katerih smo snovali to istinito povest, z drugimi imenitnimi rečmi vred izgubilo tudi to Kvasovo pismo. Zakaj dobiček bi bil dvojen, ko bi se bilo ohranilo: prvič bi bil bravec videl,

kakšen humorist je bil ta prečudni Lovre Kvas; drugič bi bili pa mi še na konec tega kratkega poglavja lahko pristavili kaj boljšega in kratkočasnejšega, kakor je od spredaj — in morda bi se bili dobili še ljudje, ki bi bili imeli napčno misel, da je pismo dobro narejen falzifikat. To pa bi nas bilo povzdignilo v očeh tistih učenih glav, ki se imenujejo kritiki. Pa kaj hočemo: kar ni, pa ni — kakor je dejal tisti, ki je iz prazne kupe vino pil.

Enoindvajseto poglavje.

Štef. Če si človek, pokaži se;
če si hudir, stori, kar hočeš.
Trinkul. O, odpusti mi moje
grehe!

Shakespeare.

Mesec se je na večer pokazal izza vzhodnih gorâ; od kraja velik, je postajal vedno manjši, kolikor višje se je vzdigoval. Nastala je lepa, tiha noč, brez sape in brez oblakov na nebu.

Ko bi bil kdo hodil okrog Poleska, bi bil videl v črn plašč zavitega moža z veliko kučmo na glavi in debelo, precèj dolgo palico v roki priti tiho iz veže in s počasnim, gostim korakom, kakor je navaden starim ljudem, kreniti po poti proti vasi.

Vsak, kdor bi bil tu znan, bi bil ugenil, da je ta ponočni šetavec gospod Piškáv, ali če ga imenujemo s pravim imenom, doktor Kaves.

Dasi je mesec jasno svetil, se je vendar videlo, da so starca že jele popuščati oči, zakaj tipal je vedno s palico pred seboj in še se je spotikal tu in tam ob kamenje, ki je nepotolčeno ležalo po pustem potu do Obrhka.

Prišedši do blizu vasi, je malo postal in premišljal, kod bi šel, da bi bilo bolj prav.

Zagledal je luč na hribcu, kjer je stala Krjavljeva koč, in ne zroč mnogo na steze in meje, je koračil vse vprek. Pred koč pa je zopet postal, kakor da bi se pomišljal, ali bi potrkal ali ne. Odločil se je naposled ter dvakrat udaril s palico po durih.

Okno se opre, in Krjavelj pomoli svojo debelo glavo vun. Pa kakor da bi ga bil gad pičil, se pomakne hitro nazaj.

Doktor Kaves bi bil lahko slišal, kako je dirjal Krjavelj po hiši semtertja in ves v strahu vpil: „O Jezus in sv. Lucija! Na pomaganje! — O kje imam žegnano vodo, žegnano vodo! In oljkovo vejico od cvetne nedelje! Hudič, hudič, sam hudič je prišel pote! Pred vrati stoji, ves črn je. O sv. Lucija! Moli, Mrtinek, moli! Gotovo si poprej, ko so bili gospod pri tebi, kakov smrtni greh zamolčal.“

In ko je Krjavelj našel v neki črepinji, s pajčevino zavlečeni, žegnano vodo in oljkovo vejico od cvetne nedelje, je začel skozi okno neusmiljeno škropiti in vpiti: „Hudoba, poberi se, hudoba, poberi se!“ Ali hudoba pred vrati se ni hotela pobrati.

Trkalo je čedalje bolj.

Krjavelj počene tja v zadnji kot in začne moliti, ropotati in regljati, da je bilo groza.

Težko je bilo Mrtinku toliko utolažiti Krjavlja, da si je dal dopovedati, da zunaj ni

hudiča, ampak najbrž Lovre ali pa gospod Piškáv. Tako se je dal preprositi, da je šel odpirat. Vzel je svojo črepinjo z žegnano vodo, storil križ in junaško odrinil zapah od vrat ter obenem za dva koraka odskočil.

V veliko njegovo tolažbo je namesto hudebe v izbo stopil samo stari Piškáv. Mrtinek je Krjavlja prosil, naj gre vun.

Bravec je gotovo že zapazil, da je naš Krjavelj nagle jeze in da sosebno rad godrnja, če se mu ne godi prav povšeči. Ni nam torej treba pravi, da je tudi zdaj prav slabe volje šel vun.

„Da bi te sapa vzela, sivec ti sivi!“ je govoril zunaj pred vrati in je oddihovaje se ogledoval luno. „Kako sem se ga ustrašil! Prec bi ga otepel, če je prav gospod, ko bi se le upal. Da bi se le ne bila kakova žilica utrgala v meni, ker tako dehtim ko kovaški meh. Še enkrat naj pride ta starec in naj me tako zastraši, jaz mu tri take povem tja v zobe, da se bo za uho prijel; saj jaz tudi njega ne strašim, zakaj bi pa on mene? In pa še to to! Ti škrici v mojo hišo dohajajo, jaz moram pa zunaj biti ta čas. Čaki me, čaki, kar noter grem, pa ga vprašam, kdo je hišo zidal, jaz ali on? Čigava je, moja ali njegova? To me pa prav zares grabi! Jaz bom videl, kdo bo men rekel: pojdi vun! Kaj sem mačka, ka-li, ali pa še pes, da me bo vun gonil?“

Krjavelj vstane in hoče iti v hišo, da bi Mrtinka in Piškava pošteno in do dobrega ozmerjal. Pa ravno tako naglo se skesa in zopet sede.

„Kaj jim čem?! — pravi. — „To so vsi coprniki! Nobeden ni v gnadi božji zapisan. Če se takih bolj ogibljete, boljši možje boste.“

Nekaj časa se zamisli.

„To pa to!“ — začne zopet. — „To mu pa précej jutri povem, desetemu bratu, da potlej, ko bo mrtev, me ima pri miru pustiti. Tega jaz kratko in malo nečem, da bi z onega sveta nazaj hodil in ponoči okrog moje hiše lazil in strašil. Če ima kaj na vesti, naj mi zdaj pove. Kaj je meni tega treba, da bi spati ne mogel ponoči od straha? Tega meni ni nič treba!“

In enakega je Krjavelj še mnogo ugenil, luno ogledovaje. Gospod Piškav pride iz kočee in hitro odide.

„Pa reci kdo, da je ta človek v gnadi božji!“ godrnja Krjavelj in gleda za njim. — „Star je ko zemlja in vendar ti dirja, kakor bi kraško burjo izpustil.“

In res je imel stari posebno spešné korake. Palica mu je malo rabila in le redkokrat se je spoteknil.

Pomenek, ki ga je imel s svojim sinom, desetim bratom, menda nikakor ni bil tak, da bi se mu bilo srce olajšalo, temveč videlo se

je, da je posebno nemiren in razburjen. Večkrat je pogledal proti nebu, roka se mu je pestila in čuden glas je bil slišati iz njegovih ust, glas, ki se je globoko od znotraj privil na jezik kakor vzdih, ki je pa bil bolj divjega, nerazločnega značaja.

Prišel je domov. Vrata so bila še odprta. V svojo sobo prišedši je užgal luč, potem pa naglo hodil po sobi gor in dol, kakor da bi nekaj premišljal.

Naposled je sédel k mizi, nateknil naočnike in začel pisati.

Pisal je dve uri.

Potem je iz zaklenjene omare vzel več pisem. Bile so menjice in drugi papirji denarne vrednosti.

Vse je skupaj zapečatil in naredil napis: „Mojemu sinu Marijanu!“

Cel zapečaten šop je potem uteknil v plaščev žep.

Še enkrat se je vrnil k omari, vzel iz polne vrečice nekaj tolarjev in s klina snel pištolo, ki jo je skrbno ogledal. Potem je zopet vse zaklenil.

Ogrne plašč, se ozre še enkrat po sobi in gre vun po stopnicah dol.

Zdolaj je Krivčevemu stanovanju nasprotležal Marijan. V to sobo starec tiho stopi. Krivčevka je dremala na stolu pri bolniku in se ni prebudila.

Oče pristopi bližje k bolnemu sinu, položi roko na čelo, potiplje žilo in šepeta: „Umreti ne more!“

„Sin, bodi srečnejši, ko je bil tvoj oče!“ pravi, ko je nekaj minut gledal Marijana. — „Kolni ga, če hočeš!“

In morda črez dolgo časa je prišla zdaj solza v oko možu, ki solz ni poznal.

„Ponoči in v boleznih te puščam, kakor volk svoje mlade v brlogu. Puščam te, da te ne bom nikdar več videl, da se bom poslovil od tega sveta, od te smrdljive luže! O da bi ti imel drugo prepričanje o življenju, da bi ostal vedno v dosedanjih sanjah! Zato te nisem budil, zato nečem, da bi ti kdo očital očeta.“

Pri teh zadnjih besedah se je bila Krivčevka zbudila. Stari je ni opazil. Odšel je.

„Kaj neki to pomeni?“ si je mislila. „Bogve, če je bolezen zagovarjal, ka-li? Moram vendar pogledati za njim!“

In ko je šla po prstih iz sobe, je našla vežna vrata na stežaj odprta. „Za božjo voljo, kaj bo neki delal zunaj?“ je mislila in gledala po dvorišču in po vrtu. Gospoda ni bilo nikjer. Ravno je bila namenjena zapehniti vrata, ko zasliši tam pri hlevu nekaj šumenja.

Gospod Piškav je bil osedlal konja, in Krivčevka je videla, kako ga je zasedel in odjahal z dvorišča po poti proti Slemenicam.

„Da bi le ne znorel! Prehladil se bo, potlej ga bom pa morala okopavati, kakor zdaj Marijana. Zmerom sem mislila, da ne bo nič dobrega, ker je ponoči zunaj ostajal. Zdaj je pa izteknil, česar je iskal. In stari še lažje kaj dobi.“

Tako je gostolela majka, zapiraje vrata, potem pa šla svojemu ljubeznivemu povedat, kaj je videla.

Na Slemenicah je bila še luč, čeravno je bilo že precèj pozno ponoči. Bili so zdaj v gradu samo domači, zakaj stotnik in Vencelj s hčerjo so se bili takoj odpravili, ko so videli, da bi bili po neprijetnem dogodku s Kvasom vsej družini skoro nadležni gostje.

V navadni sobi sta sedela graščak in njegova žena. Manica in prejšnji Kvasov učenec sta bila odšla spat. Oče in mati pa sta ukrepala to in ono. Mati je zagovarjala hčer, kolikor je mogla, oče pa ji je očital, da bi bila ona morala bolj paziti. Naposled sta se zedinila v tej misli, da bi bil Kvas dober zet, ko bi imel le kako imetje; preverila sta pa drug drugega, da bo deklica kmalu pozabila vse to in se rada možila, kadar pride dobra prilika.

Ravno sta tudi onadva vstala, ko je prišla stara Urša na vrata povedat, da je gospod s Poleska tukaj.

Précej je stopil Piškav v sobo. Čudila sta se temu prihodu tembolj, ker ju odurni sosed še po dnevi ni imel navade obiskovati.

„Dober večer, gospod Piškav! Kako je kaj Marijanu? Vendar ne slabše?“ reče graščak.

„Bo že, že!“ — odgovori stari ter séde.

„Prav hudo nam je bilo, ko smo slišali tole nesrečo, ki vas je zadela; zakaj radi smo imeli Marijana, kakor bi bil naš domač,“ pravi gospa.

Doktor Kaves izvleče iz svojega plašča zapečaten šop pisanj ter ga dene na mizo, rekoč : „Gospod sosed, nekaj vas bom prosil. Obljubite mi, da boste tako dobri in mi boste to opravili.“

„Z veseljem, če je le v moji moči!“ odgovori graščak.

„Jaz moram zdaj précej, še to noč odpotovati. Prosim vas, dajte to pisanje, zapečateno kakor je, mojemu sinu, kadar bo čisto zdrav. Prej ne!“

„Bodite brez skrbi! Shranjeno bo dobro!“

„In še to. Vi ste imeli tukaj nekega Kvasa za učitelja, kakor sem slišal. Ta je obdolžen, da je poškodoval mojega sina. To ni res. Torej vas pooblaščujem v svojem in sinovem imenu, da ga rešite vseh sitnosti. — Da se vam veruje, prosim, dajte mi malo papirja in pero.“

Piškav zapiše te besede :

„Lovre Kvas ni bil pri poboju mojega sina Marijana. Sicer pa je moja in bo tudi

mojega sina želja, da se ta reč ne preiskuje dalje.“

„To izročite sodišču, brž ko morete. — Mogoče je, da bi dobil moj sin med tem kako drugo bolezen. Ko bi se to primerilo, dajte zdravniku Venclju to, kar bom zdaj napisal. On bo že vedel, kako se ima ravnati.“

In napisal je stari nekaj latinskih besedi in znamenj, ki jih graščak ni umel.

Potem je Piškav vstal in šel. Graščak ga je spremil po stopnicah dol in ko je videl, da ima konja pred vrati privezanega, mu je pomagal, da je zajahal.

Poslovil se ni nič, vzpodbodel je konja in kmalu ga ni videl več graščak in — nihče ne več!

Dvaindvajseto poglavje.

Hamlet. Prav po niti morava govoriti, sicer naju z zlogi zbode do smrti. Zares, Horacio, jaz sem ta tri leta opazoval: današnji čas je tako prebrisan, da daje kmet dvorjanu zapetnike.

Shakespeare.

Štiri tedne pozneje je bilo zopet nekaj pivcev zbranih pri Obrščaku.

„Pravijo, da se je bil tisti učeni, ki je bil tukaj gori v gradu za šolmoštra, nekaj zameril, zato so ga odvrgli,“ reče Matevžek.

„Kako so mu že dejali?“ vpraša eden tovarišev.

„Znano ime je imel,“ odgovori Matevžek, „prav kmetiško ime. Pa mi ne pride na misel. Čakaj no! Če Kavelj ali kako? He, Obrščak, ti boš vedel!“

„Kaj imate v pogovoru?“ vpraša krčmar, pristopivši od druge mize.

„Radi bi vedeli, kako se je tisti pisal, ki je grajskega fanta učil?“

„Za Kvasú se je pisal. Pravi fant je bil tisti. Škoda, da je moral kopita pobrati iz našega kraja.“

„Pravijo, da se je pri grajski ženil; to je bilo že malo neumno, zakaj ta deklè bo petična in denarna, in kdor jo bo hotel dobiti, ne bo smel imeti suhega mošnjička. Ta Kvas je bil pa legák za okrogle stvari, ki izpod palca uha-jajo,“ ugiblje Matevžek.

„Saj to ni res, da bi se bil ženil. Fant je bil premoder,“ ugovarja krčmar. — „Ljudje govore belo in črno. Pameten človek ni, da bi vse verjel. Samo zato, ker so ga dolžili, da je bil Marijana pretepel, zato ni htel več hoditi tod okoli.“

„Da, pa le dobro pomnite,“ reče tretji, „tako dobro se mu ne bo godilo nikjer, kakor se mu je tukaj v gradu. Tukaj so mu stregli kakor otročnici.“

„Zakaj pa ne?“ — pravi Matevžek. „Saj je tisti pijani Dolef onidan pravil, da je šel na Dunaj, kjer ima cesar svojo hišo in ministri njegovi, ki denar delajo.“

„Bogve če ima kaj zemljišča cesar ali ima samo hišo?“ vpraša priletel mož.

„E, kako si neumen!“ pravi Matevžek. — „Čemu bo cesarju njiva in travnik? Saj taki veliki gospodje se ne pečajo s kmetijo; saj lahko na kupičku živi in še prav dobro. Le pomisli, koliko denarja mu pride v mošnjo iz davkov, ki mu jih dajemo.“

„Saj tega ne mislim, da bi sam hodil orat ali vlačit ali kosit; ampak takole kakor naš

graščak na Slemenicah ima delavce, ki delajo, on pa ukazuje,“ pravi oni.

„Šleva neumna!“ reče Matevžek. — „Naš graščak je muha proti cesarju in berač. To bi mu jaz v zobe povedal, ko bi bil tukaj. Cesar ima samo denar pa vojsko, da jo komandira. Njemu je že otovrej dobro, da mu ni treba za nobeno delo prijeti. Zakaj je pa naš gospodar in zakaj vsako nedeljo molimo zanj po litanijah?“

„Res je tako, kakor ti praviš, Matevžek!“ potrdi krčmar.

„Ne pregovorite me ne,“ reče oni kmetič. — „Če ste vi modri, tãk sem jaz tudi. Jaz vem, da ima cesar okoli svoje hiše vsaj toliko prostora, da kakóvo zelje posadi ali kako solato. Kaj mislite, da, kadar hoče cesarica za svojo družino skuhati, vselej košaro vzame v naročje in leti k sosedovim kupovat? Kaj še? To bi ne bilo imenitno, ko bi kaj takega doma ne imela, kar imajo druge žene, ki so manj ko ona in ji morajo biti pokorne.“

„Glej ga no! Kaj si tako neumna, da misliš, da cesarica sama kuha? Kaj ne more imeti ene kuharice, ali pa še dveh? Cesar ima drugače večjo družino, ko ti ali jaz. Bog ga vedi, koliko hlapcev in dekel ima in še pastirjev, da mu konje paso. Zakaj on se vozi gotovo s štirimi konji, kakor so se njega dni grofje. In svojo

ženo ima, vem da, tako rad, da neče, da bi se s kuho upirala in ubijala.“

„No, če vi bolj veste, pa vedite!“ reče kmetič in, malo razžaljen, da so vsi potegovali z Matevžkom in ni obveljala njegova, si natlači pipo tobaka in molči.

V tem hipu je prišel Krjavelj in že na vratih vprašal krčmarja:

„Ti, glej ga no! Zaupaj mi ga en lunek, pol fraklja, žganega! Smolnjak bom popródal in ne bom te pozabil.“

„Ti rad pozabiš, Krjavelj!“ odgovori krčmar.

„E, ne bodi, ne bodi! Zaupaj, zaupaj! Saj ti ni na srcu zrastle, ampak Hrvat ti ga je pritoril na konjskem hrbtu,“ prosi Krjavelj, in krčmar ni bil neusmiljen ter je prinesel žganja.

„Saj ti lahko plačuješ, Krjavelj! Deseti brat, ki je pri tebi umrl, je imel dvajsetice,“ reče eden kmetov.

„Ka-je?“ vpije Krjavelj naenkrat ves srdit, ko je imel glažek v roki. „Cucek ga podiši, desetega brata, figo mu bom pokazal, takole, kadar se snideva na onem svetu!“

„Zakaj si tako hud?“

„Kaj? Ali se ne bi spodobilo, da bi bil po njem dobil kakov denar jaz, ki sem ga pasel in pod streho imel in muham branil?“

„Ali nisi ničesar dobil?“ ga vpraša Matevžek.

„Nič! Toliko ne, kakor je to žgano vince vredno!“ odgovori Krjavelj. — „Jaz sem bil pomorski vojščak, imel sem sabljo in kjer sem bil, povsod so me imeli v čislih. Ta prekanjenec mi pa tako naredi. Le čakaj, škodilo mu bo to! Če mene Bog sliši in vidi, on ni izveličan. To je krivica, taka, ko tisti mutasti greh, ki v nebesa vpije.“

„Saj lažeš, gotovo si kaj pograbil, pa tajiš, ko gad noge.“

„Kaj sem pograbil? Kaj? Tri umazane dvajsetice sem našel, to je vse! Kaj sem pograbil? In pa tiste njegove črevlje imam doma na polici. Pa so mi še v urbasih preozki! Deseti brat je imel pa še eno butaro bankovcev, bogve koliko. V ruto je imel zavite in zmerom jih je nosil pri sebi, v nedriju. Ko je ležal, jih je imel v zglavju. V ruto je bilo zavito in povezano, in enkrat sem videl, da je čudno pomalan papir notri. Kaj pa je bilo tisto, če niso bili bankovci? In ko je umrl, sem iskal povsod tistega, pa ni bilo nikjer. Kam je prešlo? Gospoda so vzeli, ta lakomna gospoda!“

„Katera gospoda?“ vpraša krčmar.

„Kaj ti vem, kateri je vzeli? Tri dni poprej, preden je umrl Mrtinek, so bili trije pri njem. Tisti Kvas, ki ni več na Slemenicah, fajmošter in stari s Poleska, ki je zdaj pobegnil, kakor pravijo.“

„Gospoda fajmoštra menda vendar ne boš dolžil tatvine?“ pravi Matevžek.

„Kaj?“ vpije Krjavelj — „Zakaj je bil pa tak lep pógreb? Pógreb in maša denar velja.“

„To je vse plačal mladi Dražar, ki mu je deseti brat zaklad izkopal. Le molči, Krjavelj, in pazi, kaj govoriš!“ ga svari krčmar.

„Tako sta pa ona dva kradla. Naj! Saj jima ne bo nič zaleglo, če Bog mene sliši. Človek bi si bil vsaj še eno kozo kupil, ko ne bi bili ti lakotniki bankovcev požrli.“

In prav milo se je storilo Krjavljju. Ni se dal preveriti možem, da morda deseti brat ni imel bankovcev, ampak kako drugo pisanje. Kako je bilo Krjavljju hudo pri srcu, to utegne le tisti popolnoma umeti, ki je izkusil kakor on, kako človeka jé in peče, če vidi, da mu je dolgega upanja izpolnitev splavala po vodi. Ker pa vemo, da je med našimi blagovoljnimi bravci malo malo takih, ki bi poznali žalost in otožnost po kozi, ki bi lahko bila, pa je ni, se bojimo, da baš večina ne bo umela Krjavljeve reve in nadloge. Zakaj še kmetje, Krjavljevi znanci, ki so bili vrhu vsega tega še sami kozarji, niso umeli Krjavljevega srca ali ga vsaj umeti niso hoteli. Brezsrčno so se smejali ubogemu možu. Krjavlja, ki si je bil dobro v svesti, da je pametnejši ko vsi ti praznoglavci, je to posmeho-

vanje majhno jezilo in, da bi svojo misel še bolj zatrdil in se tako malo maščeval, je začel še bolj rentaćiti in kleti desetega brata, ki mu ni ničesar zapustil, razen premajhnih črevljev in treh dvajsetic. Ali kmetje tudi tukaj niso hoteli biti njegovih misli, hvalili so desetega brata, rekši, da ga je škoda, da je umrl, in Matevžek se je celo predrznil Krjavlja podučevati, da pregrešno govori, če tako obira koga, ki je umrl. To je bilo pa poštenjaku vendar preveč. Klobuk je jezno potisnil na glavo, vse žganje naenkrat izpil in zavpil: „Kaj, vi boste meni pravili, kaj je greh? Pa vi? Kaj boste zame plačevali ali kako? Vi vsi vkup še ne veste, kdaj ste siti! Jaz sem bil pomorski vojščak, svet sem obhodil, pa nihče me ni učil, kaj je greh! Učenega Hrvata sem imel na barki za prijatelja, on je več vedel ko vi vsi in ni me učil, kaj je greh.“

In odhajaje zaloputne Krjavelj duri za seboj, da se je vsa obrščakovina potresla.

Po Krjavljevem odhodu se je nekaj časa pletla govorica o njem. Kmetje so ga sodili in obirali po svoje, kakor so najbolje vedeli in znali, in so tako prišli na njegov smolnjak, na dobra kola in sploh na kmetovanje. Naposled se je pa po stari navadi pomenek tako zasuknil, da so govorili zopet o prvi reči, o Kvasu in desetem bratu.

„Tedaj je vendarle umrl Mrtinek! reče eden izmed mož. — „Pač ga je škoda! On je znal lepo govoriti, kadar se je podal. Takega ne bo več nekaj časa, ali pa nikoli.“

„Kaj menite, vendar je to čudno,“ pravi Matevžek. „Človek živi, vesel včasih, včasih žalosten. Nazadnje ga pa zmanjka. Črez tri leta ne bo že nihče vedel, da je deseti brat živel. Komaj ga bo še eden izmed nas pomnil, kakovega lica je bil.“

„Saj smo za nebesa ustvarjeni, kakor pravijo učeniki naši. Naj bo, kakor je božja volja,“ odgovori drugi.

„Šembrano lep pogreb se je bil napravil,“ reče krčmar.

„Kajpak!“ odgovori Matevžek. „Kadar boš ti umrl ali pa jaz, ne bo svet tako vrel skupaj, tako je po pravici govoriti. Posebno gosposkega ne bo nobenega za teboj. Pri pokopavanju je bil graščak, Vencelj, tisti Kvas in vedi ga Bog, če še kdo, ka-li.“

„Tistega Kvasa ni bilo potlej več videti, kar so desetega brata pokopali,“ dostavi krčmar.

„Veste, kaj bom jaz rekel, možje!“ se oglasi kmetič, ki je bil ostal v prepiru o cesarju v manjšini, „kadar jaz umrjem, nič ne skrbim in malo mi je mar za to, ali pojde kak gosposki človek za menoj za pogrebom ali ne. Jaz sem

včasih, kadar nisem mogel spati, premišljeval in pravim, da ima Bog kmetovo molitev rajši ko gospodovo. Saj še ne vem, če gospoda kaj moli ali nič. Le v cerkvi ga oglej! Pokonci stoji in še z ustmi ne gane. Bog ima kmetiško molitev rajši ko gosposko, zato ker kmet več molitve stori.“

„Kaj še, ti ne veš nič,“ se brž oglasi Matevžek. „Če gospod le križ stori, pri Bogu menda več zaleže ko tvoj cel roženkranc. Le ti na pratiko poglej, kjer svetniki malani stoje, črni in rdeči. Pa razbiraj svetnike in videl boš, da so vsi gosposkega stanu. Ta ima škofovo palico namalano, ta kraljevo krono, ta ima bukve v rokah. Kmeta pa ne najdeš med svetniki in svetnicami ne.“

Oni mož od jeze zardi, da se mu zopet omeče njegova beseda. Takoj se pa nešesa domisli, vesel udari ob mizo in zavpije: „Ni res, kar praviš! Sveti Gol na pratiki nima niti bukev, niti škofove kape namalane zraven sebe, ampak panj čebel nese na rami. Kdo pravi, da ni bil kmet, če nosi čebele?“

„Jaz pravim!“ vpije Matevžek. „Ti ne veš prav. Le poslušaj, bom jaz povedal! Zakaj se pa pravi v pregovoru:

Sveti Gal
Panj čebel ukral!

On ni bil kmet in čebel ni imel v svojem uljnaku, ampak ukradel jih je bil pri sosedu. Zato je pokoro delal in potlej v nebesa šel za svetnika.“

„Nemara, da je res tako,“ pravijo drugi.

Oni kmetič malo pomisli, vdrugič ob mizo udari in pravi: „Pa je vendar tudi en kmet svetnik, recite kar hočete. Zakaj pa se od svetega Zidorijusa poje, da je bil kmet in da je ovčice pasel, na Oljski gori 13 let.“

„Nu, naj bo!“ pravi Matevžek. „Pa tega ne veš samo ti. Tudi mi vemo, da je bil sveti Zidorijus poprej kmet! Pa preden je s svetim Petrom porajtal, da ga je med svetnike v nebesa izpustil, je stopil v žolnirski stan, kakor pesem pravi. Saj se poje:

Zvesto je cesarja služil,
Še bolj pa gospod-Boga.

Ali se ne poje tako?“

„Naj se!“ odgovori oni. „Obrščak, kaj sem dolžan?!“

„Nikar še ne hodi!“ ga tolaži krčmar.

„Nečem, da bi se kdo ujedal in mi vsako besedo ometal. Kar vem, to vendar vem, ne? Naj pa Matevžek govori, ki vse ve in zna!“

„Toliko že ko ti! Zgaga sitna!“ se huduje Matevžek.

„To se ve, pratiko boš naredil!“ pravi oni, plača in odide v jezi.

Možje tudi tega dobro obero in, ko jim besedi zmanjka, govore zopet o desetem bratu, ugibaje, kako čudno je to, da je umrl, kje se je neki rodil, koliko je vedel in druge preimennitne reči, katerih ne bomo razkladali.

Triindvajseto poglavje.

Že truplo moje bo trohnelo,
in glej ... pa kaj sem in kako,
to pač ne bo ljudi skrbelo.

L. Lérmontov.

Čeravno smrt ni največje gorje, ki lahko zadene človeka, nam vendar vsak pritegne, da je zdravje največja dobrota. Tega je pač preverjen, kdor po dolgi bolezni zopet enkrat stoji ozdravljen pod milim nebom z nekim nepopisljivim občutkom, kakor da bi se danes rodil, kakor da bi bilo vse okrog njega novo in bolj prijazno ko kdaj prej.

Te občutke je imel Marijan, ko je nekega jutra vprvič čez dolgo zopet sedel pred hišo.

Stari oče njegov je prav slutil, ko je odhajaje mislil, da se utegne lotiti sina še druga bolezen. Zdravnik Vencelj je imel dokaj posla in hoje, preden ga je ozdravil. Danes šele mu je dovolil, da sme iti kam iz hiše, dasi ga je svaril in mu zabičeval, naj se še vedno varuje.

Toda čisto veselje zopet zadobljenega zdravja so Marijanu kalile druge misli. Očeta ni bilo, in nihče mu ni mogel povedati, kam

je šel. Zdravnik Vencelj, ki je vsak dan prihajal na Polesek, mu ni hotel povedati ničesar več, kakor da je odpotoval nekam po opravkih. Slemeniški graščak, ki ga je tudi semtertja obiskoval, je govoril še manj, in stara Krivčevka ni vedela povedati drugega, kakor kar je videla tisto noč. Dejala pa je vedno, da morajo na Slemenicah več vedeti, ker je bil stari nazadnje tam, kakor so pravili ljudje.

„Danes moram zagotovo zvedeti,“ si je mislil Marijan, vstal s svojega sedeža in počasi koračil proti Slemenicam. Noge so se mu pod koleno šibile, tako da je potreboval do graščine trikrat toliko ko drugokrat.

Prvo je videl Manico, ki je sedela pred gradom pod lipami. Bila je jako izpremenjena od poslednjega časa, bledejšega in bolj upadlega lica. Ko ga je zagledala, jo je oblila za hip lehnà rdečica; vstala je in mu segla v roke, rekoč: „Marijan — že na nogah? To me prav iz srca veseli. Naj bom jaz prva na Slemenicah, ki želi, da bi ti ostalo zdravje stanovitno. Sedi, nemara da si še slaboten.“

„Izpremenila si se, Manica! Morda si bila tudi ti bolna?“ pravi Marijan.

„Ne — zdrava sem.“

Oba sta potem nekaj časa tiho sedela. Marijan je gledal v tla, deklica pa v svoje delo.

„Manica,“ izpregovori Marijan zopet, „nikdar te nisem videl še tako blede. In prav žalostna se mi zdiš. To pa tudi mene boli, zakaj vkup sva zrastle in vselej sem te imel rad — —“

Mladeniču je beseda zastala. Videlo se je, da res čuti, kar pravi.

„Hvala ti! Lehko je, da se motiš. — Ali si danes naprvo vstal? Ali ti ne bo škodovalo, da si se précej tako daleč spustil?“ vpraša Manica, da bi napeljala govorjenje na drugo stran.

„Zmeniva se do kraja!“ pravi Marijan. „Kakor mi je predvčeranjim pripovedoval gospod Vencelj, tãk sem jaz vzrok, da si žalostna. Natanko sem to reč premišljaj, tega pa nisem menil, da ti pojde tako do srca. Kaj ne, da sem pravzaprav jaz vzrok?“

„Jaz ne bi nikogar dolžila. In tudi ko bi bil ti res vzrok, vem, da si nedolžen in ne moreš ničesar predrugačiti. Pa prosim te, ne govori o tej reči!“

Zopet nastane malo časa molčanje.

„Kaj ne, Manica, da mi ne zameriš! Ko bi jaz ne bil s Kvasom na Skalah, vsega tega ne bi bilo. Pa ko bi še enkrat tako prišlo, bi ravnal drugače, že zarad tebe. Pokoro sem storil . . .“

„Prosim te še enkrat, govoriva o čem drugem,“ je dejala deklica. „Zameriti ti ne morem in ti nimam kaj.“

„Pa prijatelja ostaneva, kaj ne?“ pravi Marijan.

„Od moje strani gotovo!“

„Ali kaj veš, kam so šli moj oče?“ vpraša črez nekaj časa mladenič.

„O tem ti pa ne morem povedati ničesar. Zadnji večer so bili pri nas. Oče ali mati ti morda utegnejo kaj razjasniti.“

„Ali ni to čudno in žalostno zame, ki nimam nobenega človeka razen očeta, da me na smrtni postelji pusti in gre, da nihče ne ve kam, morda po majhnih opravkih? Tebi lahko povem, da mi je prav hudo, drugemu bi ne mogel.“

„Ni prav, da tako misliš. Gotovo je imel tvoj oče imenitne opravke, da te je pustil.“

Zdajci je prišel graščak Benjamin iz veže in opazivši Marijana, ga je pozdravil vesel in sédel k njemu, izpraševaje ga to in ono. Manici je bilo po godu, da ni bila več sama z Marijanom, dasiravno je z veseljem izprevidela, da se je mladi sosed po svoji bolezni nekako izpremenil, kakor ji je bilo prav. Porabila je prvo priliko, da je pustila očeta in Marijana sama.

Nista se dolgo menila o navadnih rečeh. Marijana je skrbelo pozvedeti, kje je oče in zakaj je odšel od doma.

„Ali mislite, da ste popolnoma zdravi?“ vpraša graščak.

„Zakaj to vprašate?“

„Pismo vam imam dati od vašega očeta. Dejal je, da naj ga vam izročim, kadar boste popolnoma trdni. Mislim, da ga danes že smete brati, in zvedeli boste več, kakor vam morem jaz povedati. Zakaj, da vam resnico povem, tudi jaz ne umem vašega očeta.“

„Prosim, dajte mi brž pismo,“ pravi Marijan.

„Hlastno je Marijan razpečatil debeli šop. Našel je veliko papirjev denarne vrednosti, ki jih je odložil. Zraven njih je bil list še vdrugič zapečaten, napis je bil kakor zunaj: „Mojemu sinu Marijanu.“

Naglo je mladenič pismo odprl in prebral. Kar je v njem našel, to menda ni bilo posebno tolažilno, zakaj položil je prebrani list po mizi, pokril obraz z rokami in se naslonil na kormolce. Graščak je mislil, da je še od bolezni slab in mu ravno zdaj ni dobro. Vprašal ga je, kako mu je, če česa potrebuje. Namesto odgovora Marijan vstane in gre dvakrat po sobi gor in dol.

„No, ste kaj zvedeli iz pisma? Kam so šli oče? vpraša graščak.

Marijan pade na stol nazaj, pokrije lice in se zjoka.

„Mrtev je! Nikdar ga ne bom več videl“, odgovori Marijan čez nekaj časa.

Graščak se je ustrašil. Tega ni mislil. Marijan mu porine pismo in pravi: „Berite!“

Gospod Benjamin je vzel list v roke in je bral:

Sin moj!

Kadar dobiš ti to v roke, tvojega očeta že ne bo! Živel sem dolgo, predolgo. Moje življenje ni bilo takšno. kakor drugih ljudi, ne takšno, kakor bo tvoje. Na življenju mi ni bilo v poslednjem času nič ležeče; živel sem zaradi tebe. Od tega hipa pa, ko to pišem, nečem ravno zaradi tebe več. Nečem, da, ko morda jutri svet spozna tvojega očeta, da bi se tega ti spominjal v poznih letih. Dokazi mojega življenja so v drugih rokah in dasi ne vem zagotovo, ali pridejo v ljudske roke — da, celo ne vem, če ni eden vmes, ki bi me na stara leta osramotil: ognem se vendar tako, da bo vse nemogoče.

Razloge boš posnel iz naslednjega. Mislim, da sem ti dolžan razložiti svojo nekdanjost, tebi samemu. Beri in spoznaj nekoliko tistega, ki ti je bil oče. Spoznati ga moreš le nekoliko. Popolnoma bi ga umel le, ko bi imel življenje za seboj, kakor sem ga imel jaz. Tega pa ne želim nikomur, tebi najmanj! Ko bi me hotel umeti, bi moral umeti svet in samega sebe. Tega pa ti ne boš nikdar, tudi ne izkušaj. Srečnejši boš ko jaz.

Beri, poznavaj me, pa ne sodi me! Pozabi, pa ne kolni me!

Rodil sem se v majhni vasi na Gorenjskem, v revščini in pomanjkanju. Revščina je bila moja nesreča, ne sama po sebi, temveč po svojem nasprotju.

Zbudila mi je željo po bogastvu, ne navadno željo, ampak ognjeno strast, ki ne loči pripomočkov v dosego zaželenega namena.

Študiral sem. S trdom sem dokončal svoje učenje in postal sem doktor.

Moje in tvoje pravo ime je Kaves, ali, kakor se rod piše, Kvas. Vendar želim, da ostaneš pri tem imenu, ki si ga imel dozdej. Ime je prazen glas, človek vse.

Oženil sem se bil kmalu. Ne iz ljubezni do ženske, temveč do njenega imetja. Ko sem izprevidel, da sem se motil, sem jo pustil v ubožnosti in nesreči in sem šel iz domovine v glavno mesto cesarstva.

Iz tega mojega prvega zakona imaš brata. Človek, ki je kot berač hodil tod okrog, ki si je dajal ime: deseti brat, ki si ga ti v svojem nesrečnem pretepavanju ranil, da ne dočaka tvojega zdravja — on je moj sin in tvoj brat. On je imel več pisanj v rokah, ki pričajo zoper mene. Zdi se mi, da je nekaj vmes, kar bi mi napravilo sitnosti. Drugega ni ko zdravilski recept. Vse to je prišlo v tretje roke, v roke

človeku, ki se piše kakor jaz — Kvas in ki je mojega brata sin, kakor sem zvedel danes. Zaradi tebe je zaprt in dokumente ima pri sebi. Lahko se zgodi, da, ko bodo njega preiskovali, pridejo oni listi na dan. Tega ne počakam. Živel sem dolgo dovolj.

O tvoji materi nekoliko.

Prišel sem na Dunaj. Kmalu sem bil znan. Kakor se je širilo moje ime, toliko več posla sem imel. Dohodki moji so rastli. Kmalu sem si pridobil imetje, ki ti ga puščam tu v priloženih papirjih.

Toda ko sem imel, po čemer sem hrepenel, ni me veselilo. Srečen nisem bil. Spomin moje prve žene, ki sem jo pustil v nadlogi, me je pekel vedno in strašno. Sin, ohrani čisto vest, varuj se strasti!

Spoznal sem ubožno mlado deklico, h kateri sem bil poklican v njeni bolezní. Ta je bila tvoja mati. Podoba njeno nahajaš v moji sobi na steni visečo. Videl boš podobo tiste ženske, ki sem jo jaz ljubil s strastjo, s strastjo sovražil. Mati je tvoja, imej jo v čislih in mislih, če hočeš in moreš. Vendar ti moram povedati vse.

Vzel sem jo v zakon. Ljubil sem jo jaz in mislil sem, da tudi ona mene ljubi. Kadar sem mogel pozabiti svoje prve in prave žene, o kateri si nisem upal pozvedati, če še in kako živi — kadar sem nje mogel pozabiti, sem bil zažovoljen.

Toda malo malo časa. Usoda me ni bila pozabila. Maščevala se je nad menoj glavo za glavo.

Varal sem in bil sem varan!

Sin! Težko mi je — zapisati besedo, pa hočem jo.

Tvoja mati ni bila poštena žena!

Jaz sem mislil, da sem vzel v zakon žensko, ki je sicer s šivanko živela sebe in svojo staro mater, ki je pa bila — po mojih mislih nedolžna, brez izkušnje, brez poznanja sveta.

Črez leto in dan si prišel ti na svet. — Nekaj dni pozneje sem zvedel, da je tvoja mati že prej živela, ko sem jo jaz poznal, živela tako, kakor si misliti ne moreš ti, ki sem te izredil daleč od mest.

To bi bil jaz prej lahko vedel, lahko poznal po tem in onem. Pa bil sem slep!

Takoj, ko sem to zvedel, ko sem bil prepričan, sem hotel umoriti njo in sebe.

Pa domislil sem se svoje prve žene. Domislil sem se, da je usoda pravična, da se je maščevala nad menoj!

Tvojo mater sem pustil. Če še živi, ali če je v nadlogi umrla, tega ne vem. Nikdar nisem pozvedoval. Tudi tebi ni treba, in menim, da ne moreš. Zato sem sežgal vse listine, ki imajo njeno ime, zato ti tukaj njenega imena ne imenujem.

Nekaj časa sem bil s teboj v malem mestu na Nemškem. Potlej sem se naselil v ta kraj.

Po tem, kar sem ti nakratko povedal, razsodiš nekoliko moje obnašanje. Bolje boš sodil, kadar boš starejši.

Ne morem ti veliko več, ne natančneje razkladati reči. Roka moja je stara in posebno v tem trenutku ni za veliko pisanje. Samo še svojo poslednjo voljo ti povem.

Vse moje imetje je tvoje, izvzemši hišo Polesek in kar je zraven. Da ti te ne pustim, imam več razlogov. Prvič želim, da ne bi ostal v tem kraju, kjer so mene poznali in me bodo morda še bolj, če one listine pridejo na dan. Dasiravno bom skrbel, da moje smrti ne zvedo ljudje tod okoli, je vendar mogoče, da se to zgodi, in ti si potem sin samomomorivčev, kar bi se ti med neumnim ljudstvom utegnilo kdaj očitati. Drugič se mi pravično zdi, da pred smrtjo ustrezem želji svojega prvega sina, omenjenega človeka, ki se imenuje desetega brata, da se za nekaj popravi krivica, ki sem jo gotovo storil njegovi materi. Želja tega pa je, da nekoliko njegove dediščine pustim človeku, ki se imenuje Kvas in je na Slemenicah. Tretjič je ta Kvas meni v rodu. Torej hočem, da pustiš Polesek temu Kvasu. Kar je v tej reči potreba, ti bo svetoval Slemeničan. Preverejn sem, da boš mojo poslednjo voljo spo-

štoval, tembolj, ker ti tukaj izročam toliko, da lahko kupiš tri boljša posestva drugje.

Bolje bi morda bilo, da bi bil s seboj nesel nekoliko tega, kar sem ti povedal. Prosim te torej, ne premišluj veliko. Zdaj, ko veš, da nimaš nobenega človeka na svetu, si izkušaj dobiti prijateljev; uživaj življenje po pameti, brez strasti in tako, da ne boš nikomur na poti; kar sem ti pa jaz tu grenkega povedal -- pozabi! —

Bodi srečen!

Tvoj oče

Peter Kaves.

Pripis: Mislim, da se dobi dober tuj človek, ki mi izkoplje grob, grob na samoti, kakršen mi bo prav. Drugega ne potrebujem. Tudi tega ne potrebujem, da bi ti vedel zanj. Pusti torej iznimar vse. Ne trudi se popraševati, kje sem bil poslednji čas. Skrbel bom, da bo daleč od tebe.

Štiriindvajseto poglavje.

Če hoče je dobro,
če noče, je prav.

Stara pesem.

Gospod Benjamin s Slemenic je imel dokaj let. Tudi je bral nekatero pismo in marsikateri testament. Vendar si je mož v tej uri priznaval, da enakega pisma in testamenta ni še imel v rokah. Čuden človek, čuden oče, pisec tega pisma! Kakor ga ni mogel umeti v življenju, tako se mu je zdaj iz pisma videl nerazumljiv. Ali je mogoče, da ima tak človek kaj ljubezni do svoje krvi, svojega sina, ki mu z mrzlo, kratko besedo pripoveduje, da je njegova mati zavržena; ki mu razlaga vse svoje grehe; ki ga na smrtni postelji pušča in se gre daleč na tuje obešat ali streljat! In vendar, če je graščak to reč ogledoval od druge strani, si je moral pritegniti, da je imel ta čudni človek še precèj veliko ljubezni. Zaradi majhnega vzroka — vsaj Slemeničanu se je majhen zdel — je pustil življenje, da ne bi nadlegoval sina; šel je daleč, da ne bi nadlegoval sina. — Pa vse to bi bil lahko storil, da ne bi bil sinu odtegnil zagrinjala od skrivnosti, ki mu je morala vse

življenje kaliti pravo veselje, kadar se je bo domislil. Zopet pa je morda bolje za človeka, če si zna to in ono razložiti, kakor če ostane neveden in v temi o takih rečeh, katere bi rad vedel, naj so potem dobre ali slabe.

Tako je premišljal graščak, prebravši pismo.

Kar je bral o umrlem desetem bratu, kar je videl v testamentu o Kvasu, vse se mu je zdelo čudno; ni skoraj vedel, ali bere prav ali ne.

Dolgo je vrtel pisanje v rokah, še enkrat in še enkrat bral in skoraj ni vedel, kaj bi rekel Marijanu, kako bi ga tolažil.

„Kaj čem storiti zdaj?“ pravi Marijan.

„Ničesar ne. Izkušajte se razmisliti na druge reči. Delati je še čas. Slabi ste še in najprvo se morate varovati. Ko bi bil mogel vedeti, da je pismo tako resnobno, ne bi ga vam bil še dal.“

„Razmisliti? Kako!“

„Bo že kako, že! Ni tako hudo, kakor si mislite. Očeta res nimate, pa bodite preverjeni, da imate prijatelje, ki bodo storili za vas vse, kar je mogoče in kar potrebujete dejanja in sveta. Vsaj kar morem jaz, to vam je gotovo.“

Marijan seže graščaku v roko.

„Morda ni po volji vašega rajnega očeta, da sem jaz bral to pismo, ki je gotovo pisano samo za vas. Za to pa ne skrbite. Vedel bom

te reči sam. Sicer pa vam svétujem, ne kažite ga nikomur več. Nadalje vam svétujem, da ostanete nekaj dni pri nas. Tu imate boljšo postrežbo ko doma in — —“

„Dóma nimam,“ pristavi Marijan.

„Imate denar in dómov je potlej veliko; pa o tem bova že še govorila. Tukaj pri nas imate nekaj družčine, kolikor toliko, in v zdanjem stanju je morda bolje za vas, da niste sami.“

Marijan je ostal na Slemenicah.

Več dni se je graščak skrbno ogibal napeljati pogovor na te reči. Videl je, da se ni motil, ko je mislil, da mladeniču žalostna vest ne bo segla toliko do srca, da bi škodilo njegovemu še slabemu zdravju. Po svoji dobri naturi je v družčini kmalu pozabil, kar bi ne bil tako prebil marsikateri drugi v enakem stanju.

Zdravje se mu je kmalu utrdilo in ž njim vrnil precejšnji del prejšnje veselosti.

Z Manico je govoril Marijan ta čas precèj mnogo. Tudi tega je bil graščak natihem vesel, zakaj povedali smo že prej, da je imel mož zraven vseh svojih dobrih lastnosti tudi precèj samopridnosti in bil preveč praktičen, da ne bi vedel, koliko veljave ima denar na svetu. Všečna pa mu je bila misel, da bi mu bogati Marijan utegnil vendarle postati zet. Vendar se je tudi Kvasa domišljjal in priznavati si je moral, da

je zdaj majhno drugače sodil dediča posestva na Polesku, ko prej svojega učitelja.

Toda ko bi bil skrbni oče vedel, kakovi so pogovori med Marijanom in Manico, bi bil pustil prvi del svojega številjenja. Marijan se je ravnal po ukazu, ki mu ga je bil dal oče v poslednjem pismu: ne bodi nikomur na poti. Ker mu je Manica naravnost in za vselej odrekla, se je vdal in govoril ž njo o Kvasu. Mladeniču, ki je bil brez vsake globlje in stanovitne strasti, zlasti po zadnjih izkušnjah to ni bilo težko. Da, celo neko veselje je naposled imel, ko mu je deklica obljubila prijateljstvo in je to njeno dobrôto povrnil, da je prejemal Kvasova pisma na svoje ime in jih oddajal Manici.

Kakih pet tednov je tako minilo. Marijan je skoraj pozabil, da ni domač.

Benjamin ga neko popoldne povabi, naj gre ž njim k nekemu sosednjemu graščaku, kaki dve uri od Slemenic. Dasiravno ne posebno rad, se je Marijan vendar vdal, ker ni imel nobenega izgovora. Sedla sta na voz in se odpeljala.

„Danes se morava zmeniti do dobrega,“ pravi graščak po poti. — „Onidan nisem hotel z vami govoriti o rečeh, ki vam bude gotovo le neprijetne spomine, zlasti zato ne, ker ste bili še slabega zdravja. Zdaj ste se okrepcali

in mislim, da ste se že tudi privadili in vdali v to, kar je in drugače ne more biti. Jaz mislim, da se vam bo treba ozreti za kako domačijo. Polesek morate tako prepustiti Kvasu. Dobro pa je in najbolj varno, da svoje imetje kam naložite, to je, da kaj kupite. Bog varuj, da bi mislili, kakor bi se vas jaz ali kdo drugi naveličal v naši hiši, temveč radi vas imamo vsi ko sina, in pri nas ste lahko, kadar in dokler hočete. To pa sami izprevidite, če kaj pomislite, da je prav, kar vam svétujem.“

Marijan pobesi glavo in molči.

„Kaj mislite?“ vpraša Benjamin.

„Vi me domišljate, da moram po očetovi želji iti od tod. Pa kam čem iti? Zares težko mi je to. Tukaj sem ljudem in kraju vajen, drugod se ne bi mogel privaditi,“ pravi mladenič.

„Saj vam ni treba hoditi bogve kam. Oče vam ni določil, doklej. Če kupite dve uri od Poleska kako domačijo, niste več na Polesku. In jaz ne vem, zakaj bi hodili daleč, niti ne umem, zakaj vam je vaš oče dal ta svet. Gotovo je, da je to ena njegovih čudnih želj, za katero ni imel nobenega važnega vzroka. Česar se je bal, da bi namreč tista pisma ne prišla v tretje roke, to se ni zgodilo. O njem tukajšnji svet ne ve ničesar. Torej so gotovo vsi njegovi razlogi izpodbiti in brez vsake vesti lahko mi-

slite, da je njegovi volji ustrezno, če storite, kakor vam jaz pravim.“

Marijan zopet nekaj časa ni odgovoril.

„Kvasu moram Polesek prepustiti. Kadar boste hoteli in utegnili, narediva pisanja, kar jih je treba, da se mu pošljejo,“ pravi potem.

„To ni mogoče. Vi niste še dovolj stari in ne morete izkazati, da ste očetov dedič, če pisma ne pokažete, česar pa gotovo ne boste storili. Za zdaj ne morete na svoje ime ničesar kupiti, ničesar oddati. Črez tri leta pa, ko očeta ne bo nazaj, ga lahko razglasite za mrtvega in potem boste delali na svoje ime.“

„Kako! Jaz sem že Kvasu pisal, da je Polesek njegov in sem mu poslal, kar sem dobil za letošnjo najemnino.“

„To me prav veseli in je pravično. Tako lahko delamo tri leta in potem se reč popolnoma uravna. Vse to bom jaz preskrbel, če hočete. Tudi če boste kaj kupovali, bom delal jaz za vas.“

„In kje bi se kaj kupilo?“

„Tukaj, kamor ravno zdaj greva. Ako bo vam po volji, se zgodi brž, jaz sem to reč že prej pozvedel in premislil. Da se vam pa ne bo treba bati, vam dam vsa pisanja v roke.“

„Dobri ste zame ko drugi oče, zaupam vam brez vsega in bom vam hvaležen.“

Graščak se nasmehlja in pravi: „To bi storil vsak pošten mož za vas.“

„Kupila bova, naj bo, kakor hoče. Potem ostanem vaš sosed, in Kvas pride menda kdaj sèm. Zdaj vem, da mi je v rodu in prav rad bi videl, da bi kmalu prišel. Zmerom sem ga rad imel do zadnjega, ko sva se sprla. Tačas nisem bil pameten. E, še vesele dni bomo imeli, kadar pride. Da, kupila bova, naj velja, kar hoče.“

„Tedaj ste Kvasu že pisali?“ vpraša Benjamin čez nekaj časa.

„Že precèj dolgo je tega. Dvakrat sem pisal. V prvič ni hotel verjeti.“

„Kako ste zvedeli naslov in zakaj niste ničesar povedali?“

Marijan malo zardi.

„Resnico vam povem. Od Manice sem ga zvedel.“

Benjamina je ta novica malo čudno zadela. Umolknil je in stisnil ustnice. Ta beseda ga je podučila, da se je zmotil v svojem upanju, da mu bo nazadnje vendarle Marijan zet.

„Jaz sem menda enkrat z vami govoril zastran Manice. Zdaj pa vidim, da ni mogoče, in ne hotel bi, da bi se zgodilo, kar bi ji ne bilo po volii. Zato sem si namenil, da bom pri vas govoril za Kvasa, kar sem mu v zadnjem pismu tudi obljubil. In Manica me ima od tega časa rajša ko prej.“

Benjamin se je naslonil na vozu in ni rekel nič.

„Kaj ne, da se ne boste branili? Jaz ji privoščim srečo, in Kvas — tudi ni napačen človek. To se ve, da bi jaz rad videl, da bi bilo — — —“

Poslednjega stavka Marijan ni mogel ali ni hotel dokončati. Slišal je pa graščak zdihljaj in namesto odgovora mu je podal roko in rekel:

„Dobro srce imate, malokdo bi tako govoril.“

Petindvajseto poglavje.

Kdor pa hoče še peti,
mora od kraja začeti.
Narodna pesem.

Dobra štiri leta pozneje je mlad mož nekega jesenskega popoldne peš koračil po kamenitem potu od Obrhka proti Polesku in Slemenicam. Do vasi se je bil pripeljal in pustil voz in voznika pri Obrščaku, sam se ni mudil, ni vprašal ničesar, govoril ničesar, kakor naročilo, da naj se vozniku dá piti in jesti, kolikor hoče na njegov račun. Obrščak ni bil vajen sprejemati gosposkih gostov, zato se je čudil temu gospodu in, izkušaje obnašati se prav vljudno, je bil videti neroden in neumen. Zdelo se je staremu krčmarju, kakor da bi bil tega gospoda že nekje videl. Preštel je v svojem spominu vse oskrbnike bližnjih graščin, tržaške hrastarje in druge kupčevavce, ki jih je kdaj videl v vasi ali po semnjih, pa nobenega ni mogel najti, da bi bil tako čedno črno opravljen, da bi imel tako rjavo brado in bi bil tako mlad, kakor ta, ki ni mogel naštetih veliko več ko šest ali sedemindvajset let svoje starosti.

Med tem, ko je krčmar tako premišljal in ni mogel ugeniti, je prišel mladi gospod blizu Skal. Tam je malo postal, se naslonil na svojo

palčico in nekako otožno gledal črez strme pečine. Takoj pa so mu prišle druge misli in koračil je naglo dalje po stezi.

Prišedši z ovinka in iz grmovja je zagledal pred seboj Slemenice. Solnce je nekako čudno obsevalo belo grajsko hišo, ki je ponosno in samotno izmed zelenega drevja molila svojo rdečo streho na kvišku. Ta razgled je bil res lep, našemu popotniku pa je menda še posebno ugajal, zakaj vidno je bil ginjen, obstal je vdrugeč in dejal pol naglas: „To je tvoja rojstna hiša! Tam si se rodila zame, zame se razcvela; tam sem čul tvojo prvo sladko besedo, da me ljubiš: tam si me čakala dolgo in dosti dni in si mi ostala zvesta. Tudi katero grenko uro si morda imela zaradi mene, in vendar je tvoja blaga duša vredna, da bi poznala le srečo in mir. Dom moje ljube! Kolikrat sem te videl v svojih sanjah in zdaj si mi v resnici pred očmi; zdi se mi, kakor da bi mi star, ljub prijatelj molil roko.“

In kakor bi hotel utešiti srce, ki mu je nemirno tolklo v nedriju, je prekrizal na prsih in pod pazduho roke in gledal. S polja je bilo že večjidel vse pospravljeno, lehnà sapica je majala visoko odžeto strnišče po ravnini daleč tja do gradu. In tam pod gradom je videl grajsko čredo na travniku, pastirja, ki je ležal na tleh, in psa, ki je kakor skrben varih letal okrog rogatega krdela in zdaj to, zdaj ono neubogljivo

živinče oblajal in vračal. Na poslednji njivi pa je mrgolelo delavcev, ki so rezali in na kupe znašali turšico. Zdelo se je Kvasu — vemo, da ga je bravec že spoznal — da vidi tudi visoko postavo gospoda Benjamina, ki je stal sredi svojih hlapcev in tlačanov. In nehote mu je prišlo na misel, kako se je ločil od tega moža in od tega kraja, kjer je bil srečen, srečnejši nego kje drugje v daljnem svetu. Kako bi bil tačas mislil, da se bo tako vrnil, povabljen, pričakovan! Kako bi mislil, da bo kdaj lastnik malega gradiča, ki ga je videl na vzhodni strani!

Iz teh in enakih misli ga je prebudilo kričanje, ki ga je slišal za seboj iz grmovja: „Hej, pravim! Zgaga, bleda voda! Hej, kozača!“

Ozre se nazaj in zagleda znano podobo iz nekdanjih časov, namreč Krjavlja. Mož je bil malo póstaren, še slabeje oblečen ko včasih, pa še vedno tistega zabuhlega obraza, z malimi, živimi očmi in čokatim životom. Gnal ali bolj prav vlekel je za seboj sirasto kozo, kateri je bila debela vrv zavezana okoli vratu. V levici pa je držal polenu podobno palico, in ker se mu je koza z vsemi štirimi nogami upirala, je včasih postal in jo pretepel, potem pa zopet vlekel za seboj in klel: „Bleda voda, volk te potiplji, konjska smrt, da bi hudiča ne videl, hej! Jaz ti bom že dal pasje obisti in palico po rebrih, da se mi boš vedela izgubljati.“

Tako je privlekel Krjavelj kozo do Kvasa. „Kaj se ti je zamerila žival, da jo tepeš?“ pravi Kvas.

„Kaj?“ pravi Krjavelj in korači vštric Kvasa s svojo kozo. — „Izgubila se mi je bila. Že dva dni nisem videl te bêrdje potepilne. Pasel sem in črevelj sem šival, pa je je zmanjkalo. Za vraga je ni bilo nikjer. Koliko sem prebil zavoljo tega kleka! Dve noči nisem spal in obe noči se mi je sanjalo le od koze in od koze. Jesti nisem mogel nič, ne kislega mleka, ne kruhovca. Zmerom sem je iskal po hosti in po polju, klical in vpil: Sirka, ná soli, ná, sirka! Pa menite, da sliši? Jokal sem po hosti, kaj pravim: jokal, da mi je sedem vrst solz teklo po licu, kakor da bi se domislil rajne matere ali svoje Urške. Pa menite, da se kozi človek smili? Ko bi se na meh drl, ne smili se ji! Čakaj, čakaj, ti bom že dal!“ —

In res se Krjavelj zopet obrne in jame srdito natepavati po kozi za kazen, da mu je prizadela toliko nadloge in žalosti.

„Nikar ne tepi!“ brani Kvas. „Žival nima pameti!“

„Kaj!“ rohni Krjavelj. „Če vi mojo kozo zagovarjate, ki je pred Bogom in pred ljudmi poredna in pregrešna, niste nič boljši ko ona.“

Kvas se nasmeje moževi jezici.

„Ali mi veš povedati, kaj je na Slemenicah novega? Kaj počne stric Dolef?“ ga vpraša, da bi napeljal govor na drugo, obenem pa da bi kaj zvedel.

„Dolef? Kaj ste ga poznali? Pač, pač, saj on je bil tudi gospod, ko je bil še mlad. Dolef je že tam, kjer muh ni, tri črevlje pod ježo, kakor je dejal deseti brat Mrtinek Spak, ko ni bil še umrl. — Pa kaj ste poprej dejali, da koza nima pameti?“

„Umrl je, praviš? Ali je to res?“ vpraša Kvas strme.

„Deseti brat? Kaj pa da!“

„Dolef?“

„Tudi Dolef. Pri Obrščaku se je bil lansko zimo nalezal brinovca in je v snegu obtičal za svinjakom. Mesec mu je držal luč, svinje so mu pa za zadnjo uro krulile — Bog jim odpusti, saj jih je Obrščak že zaklal, in jaz sem tudi dve klobasi dobil od njih — Dolef je pa zmrznil.“

Po tej vesti je postal Kvas resen in se zamislil. Pač žalosten konec za moža, kateremu je bil Bog dal obilo uma in drugih darov. — Tako Kvas ni slišal obširnega Krjavljevega razlaganja, da ima koza več pameti kakor človek, da se to jasno vidi na njegovi kozi, ki samo zaradi slabe vesti neče rada iti za Krjavljem, temveč se mu vedno ustavlja itd.

V svojem blebetanju je Krjavelj omenil tudi desetega brata kakor veljavno pričo, da je res, kar trdi o kozji pameti. To je Kvasu zaneslo misli od nesrečnega Dolfa na Mrtinka in da bi zvedel, v kakem spominu je njegov bratranec, je vprašal: „Ali je že dolgo, kar je deseti brat umrl?“

„Naj umrje, mrcina!“ zagodrnja Krjavelj. „On je imel denar in pri meni je ležal in jaz sem mu stregel. Pa menite, da mi je kaj pustil? Nič! Pa jaz že vem, kdo je tega kriv.“

„Kdo?“

„Tukaj gori na Slemenicah je bil nekdanj — ni dolgo let tega, ravno tisto leto je deseti brat umiral — nekov maslè, slepar in podpihovavec za šolmoštra, za takega, ki uči brati in pisati in kaj vem, kaj še. Tisti nepridiprav je bil zadnje dni pri Mrtinku in mu je odsvétoval, naj mi ničesar ne zapusti. Jaz vem, da je tako storil, dasiravno sem ga za pet ran prosil, naj me v testamentu zaznamuje. Ako bi ga jaz še enkrat dobil v pest, ko bi mi prišel pred oči, jaz bi ga pomikastil in pretrl in pretepel, kakor se pretepe snop. V vodo bi ga vrgel, v globoko vodo, ali pa še ozmerjal bi ga, da bi me pomnil.“

„Ali bi ga poznal, ko bi zdaj k tebi prišel, Krjavelj?“

„O kaj pa! Kakor srebrn groš, tako bi ga poznal. Tolikšen je ko vi in tak, ves tak, samo

brade nima take volčje podobe ko vi. Pravijo nekateri, da mu je Marijan, ta, ki se je tukaj na Stavnik, dve uri od tod, preselil in zdravnikovo hčer za ženo vzel, Polesek dal zastonj, prav zastonj! Jaz pa tega ne verujem, zakaj dobro vem, da Marijan ni tako neumen, da bi kaj takega zastonj dajal. Sosebno pa takemu malopridnežu ne, kakor je ta. Mar naj bi dal meni kaj ali pa komu drugemu, če ima preveč.“

„Ali pa veš, da je tisti šolmošter, kakor mu praviš, res tako malopriden, Krjavelj?“

„Vem, vem. Pa čigav ste pa vi in od kod ste, da mene po imenu poznate?“ vpraša Krjavelj zvesto.

„Z Dunaja prihajam.“

„Kaj me tam poznajo? Glejte si no! To bom pa pri Bučarju povedal, drevi na preji. I, lahko je, da, je že tako! Slišali so menda tudi na Dunaju, da sem jaz tisti Krjavelj, ki je bil pomorski vojščak in je hudiča razklal, na dva kosa razklal. Kaj ne da? Glejte, glejte! Bog zna, ali tudi cesar ve zame ali ne? Kakšen je neki cesar? Ali sta kaj govorila kdaj?“

Lovre se nasmehlja. Da je lahko tudi Krjavelj svoje slave — to se ve, da žalibog le namišljene — vesel, tega ni vedel.

„Kako vam je pa ime, gospod? Rad bi vedel, da bom znal povedati,“ pravi Krjavelj.

„Lovre Kvas mi je ime in oni Polesek je moj.“

Krjavelj debelo pogleda, se ustavi s svojo kozo, dene debelo in velikansko roko Kvasu na ramo in pravi ves v veselju: O, kaj ste res vi? Ste že vi! Ste že! O, bolj sem vas vesel, kakor da bi svojo rajnico Urško videl, ki sem jo rad imel. Bog vam daj zdravje! Raca na vodi, konjska smrt, hudiča ne videl, — zmerom sem dobro o vas govoril in hvalil sem vas, kamor sem prišel, pri Bučarju in Obrščaku in v hosti pri smreki, ko sem smolo drl.“

„Ali nisi poprej, ko me nisi poznal, drugače govoril?“

„Kaj? Jaz slabo govoril, grdo govoril? Ni res, kdo pravi? Vprašajte, kogar hočete, vsak vam bo povedal, da sem vas hvalil. Kaj ne, da mi boste pustili po vaši hosti kako smreko zasekati, da bo rajša smolo cedila? Saj nečem tako zastonj. Ampak črevlje vam zakrпам za to in dobro vam jih zašijem. Če je treba še tako velik županec ali zaplato prišiti nanje, jaz znam. Glejte, kako sem svoje dobro okrpal.“

Še več takega je Krjavelj pravil, preden sta prišla do razpotja, kjer se je Kvas obrnil proti Slemenicam, Krjavelj pa proti hosti domov s svojo zopet najdeno kozo, ki jo je iz gole ljubezni zdaj pa zdaj lopnil po boku.

Kolikor bližje gradu je Kvas prihajal, toliko počasneje je korakal. Raznovrstni čuti so ga premagovali. Srce mu je bilo polno. Zdelo

se mu je, kakor bi bil šele včeraj hodil tod. Vsak grmiček, vsak jarek ga je domišljjal, kaj je nekdanj tod sprehajaje se mislil in čutil. Hrepenenje, da bi videl njo, mu je pospeševalo stopinjo, pa zopet je koračil počasi in zdelo se mu je, kakor da bi ga nekaj težilo.

Gospod Benjamin je bil ž njive zagledal iti tujega gospoda proti gradu. Šel je torej k poti in gostu nasproti. Ko sta se sešla, ga je brž spoznal. Vesel ga je pozdravil in mu pomolil roko.

Izpraševal ga je po prvem srčnem pozdravu to in ono in zvedel, da je svoje učenje srečno prebil, da je zdrav, da je poslednje pismo prejel itd.

„Gospod doktor, pojdite gor na dom! Manica je doma in mati. Jaz imam svojim ljudem še nekaj povedati, potem pa takoj pridem in pomenimo se nadrobno in več,“ je dejal graščak.

V gradu je Lovre zvedel, da je Manica v svoji sobi. Deklica je sedela pri knjigi, ko je stopil Lovre prednjo. Ko ga je zagledala, je vstala s stola, vzkliknila, mu podala roko, oko je govorilo, kipeče veselje ji je zvezalo jezik, izgovorila je samo njegovo ime, a v tem imenu je bilo povedano vse! Šele ko so pritekale po lepem, bledem licu bleščeče, vroče solze, oznanovavke nečesa neizrekljivega, so prišle besede, vpraševanje in odgovarjanje.

In pol leta, pol dolgega leta pozneje je poštenjak Krjavelj sedel sredi vaških otrok in beračev na Slemenicah v družinski izbi in se dobro mastil v jedi in pijači. Zakaj bila je svatovščina, na katero so bili povabljeni Marijan s svojo ženo, Vencljevo hčerjo, in veliko drugih ljudi, Krjavelj pa se je bil povabil za prežarja sam. In dobro se je možu godilo, dejal je, da je v malih nebesih. Proti večeru ga je doletela celo čast, da je bil poklican v gosposko sobo, kjer sta ženin in nevesta, dr. Kvas Poleščan in Manica s Slemenic, skupaj sedela sredi gospode in je Krjavelj moral povedati, kako je hudiča presekal in kako se mu za rajnico preljubo Urško toži, s katero sta korenje zasadila, da ga je bila vsaka luknja polna, s katero sta od sv. Kozmeka do Vseh Svetih v božjem strahu živela in gledala, kako so drugi pogačo rezali. Celu s spominom o desetem bratu se je bil ta dan zlepa spravil, ko je slišal, da sta mu Marijan in Kvas postavila na grob spomenik iz rezanega kamena, ki je svetu oznanjal, da tukaj počiva:

„Deseti brat“.

Urednikove opombe.

„Kloštrski žolnir“. — Ta povest je prvokrat izšla v Janežičevem „Slov. glasniku“ 1866, šte. 1—3, 5—6. Ko je v aprilski številki iz neznanih vzrokov njeno nadaljevanje izostalo, se je na koncu te številke urednik pred čitatelji opravičil z opazko: „Po nepriliki se je moralo nadaljevanje in konec ‚Klošterskega žolnirja‘ za prihodnji list odložiti“. Da bi odškodoval prijatelje Jurčičeve umetnosti, je Janežič v to številko uvrstil dva druga Jurčičeva krajša spisa, namreč povestico „Golida“ in narodopisni sestavek „Mogile pri Virji in národna pravljica o njih“. „Kloštrski žolnir“ se je potem nadaljeval v majski in zaključil v junijski številki „Slov. glasnika“ 1866. leta.

V drugo ohranjeno nam beležnico, ki jo je Jurčič rabil v prvem svojem visokošolskem letu 1865.—6., si je naš pisatelj zapisal naslednje podatke, da jih upotrebi za historično ozadje te povesti: „Iz Valvasorja: V letu 1424. je gospodaril v Kostanjevici grof Friderik Celjski, ki je bil vzel nesrečno in lepo Veroniko Deseniško. (O Veroniki glej v Valvasorju pri popisu Friedrichsteina in Kočevja.) Tu-sèm so celjski grofje postavljali viteze kot sodnike in oskrbnike, burgrafe, rihterje, hauptmane, pflgerje. Eden teh je bil Albreht Kozjak od 1388—1406. Po usmrtitvi Ulriha Celjskega od Ogrov l. 1456. sta prišla mesto in grad avstrijski hiši v last. Avstrijski hauptmani ali pflgerji (Jobst = Jošt). Mesto je ostalo avstrijsko, grad je kupil l. 1570. Janez Krstnik Valvasor, obrist in proviantni mojster slovenske, hrvaške in mörške meje. Potem je prišel ta grad po dedovanju na rod go-

spodov Moškan, potem Barbo, kateri so ga pa zamenjali z Auerspergi za Čušperk. In nazadnje ga je kupil samostan. Mesto je imenovano že 1248 pod gospodom Henrikom in Konradom de Landtrost, Henricus castellanus de Landtrost. Zadnji Landtrost je bil Oton I. 1306. Mesto. Kajti Ulrih, vojvod koroški, ki je imel tudi Kranjsko in stanoval v Ljubljani na gradu, dobi Kostanjevico v last. Po njegovi smrti je prišel Filip — od umrlega brata in Otokarja namenjen za patriarha oglejskega, da bi Otokarju Kranjsko in Koroško dobil kot stričnik Ulrihov — z veliko vojsko na Kranjsko ter je pregnal prošta iz Brna (probst zu Brinn?), ki se mu vdá z dvema najboljšima gradovoma. To zaslišavši pride Otokar sam v deželo Koroško in pošlje nekega Liechtensteina z vojsko na Kranjsko, ki je obsedel Ljubljano in Kostanjevico, in patriarh Filip je bil vjet in nekaj časa zaprt v Kremso na Avstrijskem, kjer je bil pozneje mitničar in lastnik na gradu Posenberg in do smrti sodnik, čeravno se je še pred smrtjo l. 1278. pritožil pri cesarju Rudolfu v državnem zboru avgsburškem. Leta 1305. je grof Majnhard, Alberta goriškega grofa brat, zastavil Kostanjevico Avstrijcem.“ — Ta beležka v tem Jurčičevem notesu predstavlja kratek posnetek tega, kar pripoveduje o kostanjeviškem mestu in gradu Valvasor v svojem znanem delu „Ehre des Herzogthums Krain“, XI. knjiga, str. 329—333.

Str. 8: „Lepi gozd Krakovo“. O tem hrastovem gozdu, razprostirajočem se še danes med Kostanjevico, Leskovecem in Rako, govori Valvasor v omenjenem svojem delu na dveh mestih (knj. XI., str. 248 in 329).

Str. 23: „Že letna številka 1248. govori o njem (kostanjeviškem mestu) in njegovem gospodarju.“ Kar tu pripoveduje prior Avguštin o zgodovini Kostanjevice, je skoraj dobesedno posneto po Valvasorju, kjer se čita: „Im Jahr 1248 haben zween Brüder, nemlich Heinrich

und Conrad von Landtrost, dasselbe (das Schloss), mit einander zugleich besessen. Eben dieser Herr Heinrich hat sich im Jahr 1251, also unterschrieben: Henricus Castellanus de Landestroft.“ (Valvasor, o. c. XI., str. 329.)

Str. 24: Latinski citat, ki ga navaja prior o ustanovitvi samostana in ki si ga je Jurčič tudi notiral v svojo beležnico takoj za gori navedenimi zgodovinskimi podatki, se glasi pri Valvasorju v širši zvezi takole: „Der Stiffter war Bernhard, Hertzog von Kärndten; welcher zur Dankbarkeit, dass Gott ihm wider den Bischoff von Bamberg den Sieg verliehen, dieses Kloster aufgerichtet. Solches bezeuget neben Andern Ladius, wann er schreibt: Bernardus, Carinthiae Dux, fundat Coenobium Cisterciensibus in Landtrost, post debellatum Episcopum Bambergensem, cum quo propter limites ditionis certabat.“

Str. 48: „Hribovska vas Remuse“ (izgov. Remse) se nahaja v Gorjancih južno od Kostanjevice.

Str. 62: „Ostrožan“; Ostrog je vas, ležeča ne daleč od Kostanjevice na njeni severozapadni strani.

Str. 63 in dalje: Bajko o povodnem možu je Jurčič morebiti posnel tudi po Valvasorju (knj. XI., str. 685 in knj. XV., str. 460), kjer se pripoveduje o Urški Schäfferjevi, češ, da je plesala s Starega trga v Ljubljano, kar je dalo snov Prešernu za znano njegovo balado.

Str. 66: O „Olentovi deželi“ ima Jurčič v svojem notesu iz l. 1865.—6. naslednjo beležko: „Olentova dežela je najlepša, kakor je trdil rajni Trpot, ki je pol sveta obhodil.“ In nekoliko strani dalje v isti beležnici se čita še enkrat: „Schlaraffenland = Olentova dežel.“

„Deseti brat“ se je pojavil prvič v tisku v Janežičevi leposlovni zbirki „Cvetje iz domačih in tujih logov“, ki je to delo prinesla v svoji peti šestki v tekoče štetih snopičih 29.—32., izhajajočih takó, da je začetek romana

izšel nekako koncem februarja 1866, konec pa v marcu 1867. Kot celotno delo v „Cvetju“ je nosil „Deseti brat“ številko 20. zvezka in letnico 1866, dasi je bil dotiskan šele v zgodnji pomladi 1867.

Na prvi sled „Desetega brata“ naletimo v notesu, ki ga je rabil Jurčič za svoje beležke kot osmošolec v šolskem letu 1864.—5. Tukaj čitamo takoj za osnutki Jurčičevih lastnih epičnih pesmi, natisnjenih v I. zv. te zbirke, za citati iz raznih tedanjih slovenskih pesnikov („za epigrafe iz pesmi“) ter za izpiski iz Valvasorja naslednji s svinčnikom skicirani:

„Črtež“.

3. Deseti brat pride v grad Piškotov do hčere črevljarja, hišnega oskrbnika. Značaj črevljarjev in žene. Zgodovina gradu in njegovega lastnika, starega odljudnega moža, ki se malo peča za sina. Sin hud na desetega brata, ga spodi. Deseti brat hud.

4. Spak gre proti vasi in poje. Pride mimo Matjaža, kamenoseka, ki na solncu samotni kamenje kleplje. Pesem. Zmerom ženim druge, samega sebe pa ne morem. Oba gresta groše zapit, ki jih ima Spak; v krčmi najdeta Dolfa. Ta Spaku pove o novem učitelju. Krčmar Bolek. Deseti brat popusti družbo, potolaživši Matjaža, ki se jezi na graščaka, branečega mu rake in ribe loviti, in gre v

5. ponižno koč, kjer je stara starikava baba Mikčevka, tujka. Njen vnuk ljubi črevljarjevo hčer. Mlad, lep človek Tine, goreč, hodi delat na grad. Prinese mu pošto od nje. Stari babici pak pripoveduje, kako je na gradu. Obljubi ji pripeljati Kvasa.

6. Kvas se je bil privadil na gradu. Splošne črte o značajih, posebno o gospodarju — rusticus — vedno dobiti in pridelati željan. Izprehod na staro razvalino nad grad z gospico Manico in Katrico, z drjem. Brusom.

Poslednja dva zadaj. Kvas in Manica se zmenita mar-sikaj. Pokaže M. lepe ideje o domovini in njeni zgodovini. Pripoje lepo balado Tine mimo. O narodnem kr[asnem?] pesništvu sploh. Kvas navdušen za njo.

7. Ribji lov. Matjaž med ribiči. Piškot s puško spremlja Manico, ki pa govori prijazneje s Kvasom ko ž njim. Pogovor poslednjega s Tinetom, ki mu pove, da je gotovo Piškot ženin Maničin. Neka otožnost ga prevzame. Ni vesel celo lova. (Manica se zvrne.) Piškot se hoče izkazati, skoči iz čolna v čoln, pa pade v vodo, odplava ter stopivši zabrede v blato globoko do ust. Na krik mu pomaga prvi Kvas. Ta se mu mrzlo zahvali. Ko Manica to vidi, se ji ne zdi prav, ona se mu zahvali v njegovem imenu. To pa njega ravno razkači. Boj notranji.

8. Domov gredočega sreča Spak. Ta mu pove: ne skrbi nič, imel jo boš. Piškot bo [nečitljivo]...

9. Tisti večer pojedina v gradu. Piškot gre domov. Mimo cerkvice, tam vidi bel strah. Pade v omedlevalo. To je vzrok, da ne pride več v grad.

10. (Sneg je bil zapal. Lisičji lov. Povabi ga graščak, ki se je čudil, da Piškota ni več, in ki je vendar le želel, da bi Manico vzal.) [Ta točka je prečrtana in nadomeščena z naslednjo:]

10. Drugi dan gre Kvas na lov in v vas. Janeza dobi. Govori z babo. Njena povest. Domov grede vidi od daleč, da grajski pastir žene živino z vode ter da se Manica in Piškot izprehajata mimo vode. Bik zdivja in leti proti njima. Piškot se skriva za lipo in kliče gospico za seboj; toda ta se v strahu spotakne, pade, bik za petami puha in meče sneg v zrak — smrtna nevarnost. Zdajci pokne puška Kvasova in reši Manico smrti.

11. Izprehod na led. ‚jubim te.‘ Deklica ne reče nič, gleda v stran, potem pak: ‚ljubim‘. Tudi pove, da je Janez vzal ljubico. Učitelj: Pač jima bo dobro.

12. Večerna zabava v gradu. Družba, zdravnik, fajmošter, Brus etc. hvalijo pogumno delovanje Kvasovo. Dvomljivo, mrzlo vedenje tega. Piškot pravi, da je bilo vsakemu dolžnost storiti to . . . Deklici sestri gresta spat. Skupaj v eni sobi. Nežni razgovor. Manica razodene sestri svoje skrivnosti. Ta jo svari.

13. Gospici zaspita sladko. Kar jih po noči zbudi pesem. Študent poje na vrtu, krik, tepež. Manica zavpije, poslušaj, a vse tiho in tiho po temi. Hoče se iztrgati, sestra je ne pusti. Pošlje deklo, ta pregleda vse, najde kri in učiteljev dnevnik. Manica ga skrrije.

14. (Dnevnik bere.) Drugi dan učitelj resen, žalosten. Vse pusto in tiho. Pride dr. Kvas in zdravnik, povedó, da je Piškot ranjen, pa da ne pove, kdo ga je, dasiravno ga ve on in ga vsi sluté.

Med 14—15. Puškar gluhi Mahajec v koči. Pride k njemu deseti brat po puško.

15. Lisičji lov spomladi. Piškot razžali učitelja, postavivši ga na zadnjo stajo, sebe na najboljšo. Puška počí, Piškot se zvrne v graben . . .

16. Brus dá Kvasa prijeti, zapreti. Izpraševanje. Sodba. Kaže se naposled, da je Kvas res kriv. Obsojen. Priče za Kvasovo dobro življenje . . .

17. (Deseti brat izgine.) Spak pri starem Piškotu: brat njegov mlajši. Maščevanje . . . Črez pet let. Stari Piškot umrl, zapustil premoženje ubogim in cesarju.

(18.) Katrica omožena. Graščak ima zeta Brusa, sinovi odrasli. Manica samica otožna.

18. V ljubljanskem gradu jetnik se oprósti. Na mađu, v mrví spi pri kačah. V temi dalje, dalje.

19. Nekega večera gre Janez spat. Nekdo potrka, gre odpirat, in noter pride póstaren, razmršen človek, suh: Kvas. Govorjenje o gradu. Drugi dan zbolí, umrje: zapove dati prstan z roke Manici. Tam leži pokopan pod

lipo in počiva v hladni zemlji. Listje šumi čudovito pesem nad grobom.

20. Ker ga je bil brat Piškot ogoljufal za premoženje, je bil Spak hud nanj. Maščevanje nad sinom, da ne bi imel premoženja nikomur pustiti. Prisega, da hoče ubožen ostati in bratu povrniti.

21. — Gre v sredo — Zdravnik Stikavt s svojo hčerjo pride na grad. Hči praktična, prozaična se zaljubi v Kvasa, rada ž njim govori in o njem, včasih vzdihne.

22. Deseti brat dobi pri sodbi Kvasa ter mu pošepetá na uho, naj bode brez skrbi, vse bo on dobro naredil. Res mu v temnico ljubljansko meče pile, da bi se rešil. Strah v beli obleki . . . pa je nesrečen in (pride sam v luknjo) ga ustrelé. Zadnje besede: „Jaz sem ga, jaz, on ga ni ubil.“

Deseti brat je med lovom ranjen in bolan leži v Mahajčevi koči. Pride k njemu zdravnik Stikavt, in vidi se, da ima Spak dosti denarja. Poprašuje, kako je s Kvasom, in prosi, da bi skoro ozdravel, toliko da bi šel k Piškavu.“

Str. 99: Začetno mesto prvega poglavja si je Jurčič skiciral v notes iz šolskega leta 1865.—6. s temi-le besedami, s katerimi je potem v nekoliko izpremenjeni obliki res pričel svoj roman: „Staro privilegijo imajo pripovedovavci, da svojo povest začno v krčmi, prostem rendezvous vseh popotnikov, kjer se najraznovrstnejši značaji brez ceremonij in skrivanja pokažejo, zlasti če je angleški krčmar vesel, odkrit etc. Slovenska krčma ima iste lastnosti; čeravno je značaj različen, v tem se ujemata.“ — Vrhutega ima Jurčič v notesu iz prejšnjega leta 1864.—5. še eno beležko o krčmi, v kateri naravnost imenuje Walterja Scotta. Ta notica, slabo čitljiva, se približno glasi: „Scena v Škotu v krčmi o lačnem gostu, Jozua

Gedes, Peter Pebles in oče krčmar in vretje drugih. Popiha pene od piva tako, da odlete njegovemu dobrotniku v glavo. Še en polič . . ." [dalje nečitljivo].

Str. 100: Glede Peharčka trdi Jurčičev brat Anton, da ga je Jurčič narisal po podobi svojega očeta, ki je bil, kakor znano, nekaj let tudi krčmar. Z ozirom na precejšnjo oddaljenost od Slémenic pa si je treba Peharčkovo krčmo misliti nekoliko stran od Muljave ob glavni dolenski cesti.

Str. 101: V zdravniku Venclju, meni brat Anton, da je Jurčič naslikal zdravnika Guliča s Hudega.

Str. 106: Pod izmišljenim imenom „Slémenice“ popisuje Jurčič po pričanju Levca („Lj. zvon“, 1888, str. 421) in brata Antona grad Kravjak, ki je v Jurčičevih časih stal na visoki planici pol ure nad Muljavo. Ta gradič, ležeč na prijaznem holmcu, nekoliko pod robom, na katerem je baje nekdam stal starejši grad Roje (prim. „Grad Rojinje“), o katerem se tekom povesti (str. 120, 235 in 272) tudi govori, je bil nekdam last slavnih kranjskih baronov Rauberjev, katerih grobnica se še danes vidi sredi farne cerkve na bližnji Krki. Pozneje so bili posestniki Kravjaka pl. Foedrantspergi, katerim so ondodnji kmetje rekali „Fedrmani“. Od nekega člana te rodovine je kupil okrog l. 1860. gradič Kravjak Nemeč Ott iz Hessen-Darmstadta, ki je v Jurčičevih dijaških letih tudi bival na gradu. Ta „Prajs“ (kakor so ga imenovali kmetje) je imel troje otrok, sina in dve hčeri, od katerih pa sta mu sin in ena hči umrla na Kravjaku. Ostala mu je samo hčerka Johana, katero je Jurčič o počitnicah l. 1864. učil slovenščine. Med učiteljem in učenko se je bilo ob tej priliki razvilo neko tiho nag-njenje, ki je zapustilo sledove tudi v Jurčičevih pesniških poizkusih (prim. I. zv. te izdaje str. XI. in 482). Grad Kravjak je Nemeč Ott l. 1878. prodal ljubljanskemu trgovcu Fortuni, ki ga je podrl in stavbni material

prodal okoliškim kmetom. Danes stoji na njega mestu le še neznamenit posip, last kmeta Kaščarja, ki si je napravil hišo iz grajske kašče. Ko se je l. 1878. selil Ott s svojo družino na Nemško, pripoveduje Levec, da je Jurčič Johano, stanujočo na prehodu skozi Ljubljano v hotelu pri „Slonu“, na njeno pismeno željo v tem hotelu obiskal. Po obisku „je bil čudno bledega in resnega obraza in delj časa ni izpregovoril nobene besede“. Brat Anton pa pripoveduje, da je Jožeta par let poprej v Ljubljani obiskal in mu rekel: „Jože, ljudje govore, da sta si z grajsko gospodično na roko in da se bosta vzela.“ Nato Jurčič: „To je nemogoče. Ona ni zame in jaz ne zanjo. Da bi ona kaj takega pripovedovala, za to se mi zdi premodra.“ — V graščaku Benjaminu G* je Jurčič opisal tega Otta in v Manici njegovo najstarejšo hčerko Johano, to tako natanko, da ji je dal celo starost (23 let), s čimer jo je naredil enako staro Kvasu, v katerem je pač nekoliko opisal sebe. To kronološko napako je odločno grajal že Levstik in pozneje Levec. (Prim. „Lj. zvon“, 1917, str. 42 in 1888, str. 421.) — Literarno ime „Slemenice“ je Kravjaku vzdal Jurčič najbrž po Slemenih, kakor se imenuje gozdnat hrib, ki se boči med Muljavo, počenši takoj za Jurčičevo rodno hišo, in med kravjaško planoto.

Str. 113 in dalje: Za model „desetega brata“ je Jurčiču služil neki originalen vesel beraček, Mrtinek doma iz Luč, vasice dobro uro oddaljene od Krke. O njem mi je pravil brat Anton poleti 1921 naslednje: „Lüški Mrtine, ki so mu ljudje rekli tudi Spak, je bil neki capè, malo štramkast (prismojen) in spašen, ki je hodil po deželi okoli, ne da bi prosil vbogajme. Hodil je po navadi bos in črevlje je nosil črez ramo s trto prevezane. Enkrat ga je imel Jože dva dni pri sebi, mu dajal žganja, ga izpraševal ter si zapisoval njegove istorije.“ — Te študije, ki jih je delal Jurčič nad Mrtinkom

iz Luč, so se vršile že o počitnicah l. 1863. Na prvi strani Jurčičevega edinega ohranjenega „Dnevnika“ čitamo namreč pod nadpisom „vtorek 4. avgusta 1863“ naslednjo beležko: „V soboto sem govoril z nekovim Martinetom, beračem. Ta človek je gotovo eden največjih originalov vseh potepuhov. Značaj, vesel venomer, misli zmerom na *женитв* [ženitev] in kar se ob tem suče. Vedno pride v svojih pripovedkah na to nazaj. Značajni so njegovi izreki: ‚To reč bom še tri dni pred smrtjo rad imel.‘ Ali pa govori (čeravno je že štirideset let star in ves zdelan od žganja): ‚Ženil se bom gotovo prej ali potlej; zbiral ne bom, da bom le kakšno krnilo dobil itd. Ravno tako: ‚Prokleta miš.‘ Kar me je najbolj razveseljevalo, je bil njegov fingirani jok po njegovi ljubici Urši, ki je nikoli imel ni. Čudno razvleče svojo fiziognomijo in natanko se naredi kakor kdo, ki mu strasten, neustrahljiv srčni jok razvleče usta, postrani nagrbanči lice, čelo med očmi se nabere, roka pokrije napol oči in obraz in jezik se trudi, da bi povedal svojo bol, a težak je, jok ga zapira, in glas je čuden, prisiljen, kakor da bi sapa iz pljuč le siloma bila ob glasila: ‚Kaj menite, oče, rajnica Urška je bila — (ne more povedati, ihti) — ona je bila le ona — (ihti) — kaj menite, kako je bilo nama dobro. Ona me je vendar poparila in požehtala, zdaj pa nimam nobenega človeka — huhu hiii — kako je bilo dobro, ko sva videla, kako so drugi pogačo rezali — hi hii hu — kadar so vrata zaškripala, sem se razveselil in sem dejal: zdajle pa moja rajnica Urška gre — hi hiii — e, ona je bila le ona — hii — ali pa, kako je nama korenje lepo obrastlo in obrodilo, vsaka luknja ga je bila polna — hu huuu — Bog ji daj gnado božjo. Zdaj pa ni vsega tega nikjer, kamor pogledam, od nikoder je ni — hi hi hi.‘ Naenkrat izginejo gube in nabrano lice se izgadi, vesel prime za kozarec in pije: ‚E, Bog daj, da bi ga z rajnico Urško spet še vkup pila. Kaj menite,

oče, ona je bila le ona.' — Iz početka nisem mislil, da joka le za šalo; mislil sem: Lejte človeka, pustil je svoje kvante za čas in spomin na umrle drage ga predrugači. Ali ko so se drugi, ki so njega in njegove navade poznali, glasno smejali, sem spoznal na šaljivih njegovih vzdihljajih tudi jaz, da se le pači, in smejati sem se moral, da so me lica bolela noter do ušes in pečica bi se mi bila kmalu pretrgala. — Zraven tega misli vedno v loterijo zadeti. Če se ne meni o babah ali če ne pripoveduje pripovedk, govori o terni in pripoveduje, kolikokrat bi bil že zadel, ko bi tega pa tega ne bilo, ali ko bi bil po svoji volji delal. ‚Sedemdeseto sem stavil, pa je enainšedemdeseta prišla; samo za tisti steber sem nápak postavil. — O jaz imam dobrega očeta, je bogat Jud v Trstu; ta mi bo dal doto, bom kupil kmetijo, potem pa ženo iskal. Pa potem ne bom več tako šnopsa pil — samo pol frakeljčka zjutraj — in ženske se bom bal.‘ — Značilno je, kako pripoveduje. Vzame prvi papir, prazen ali popisan, ali kakóvo knjigo, pa pripoveduje enomerno, kakor da bi bral. Ne ustavi se mu nikdar. Samó nazaj preobrača liste namesto naprej. To edino bi premotilo koga, sicer bi pa vsakdo menil, da res bere. — Zapisal sem od njega pesem od lindarske gore, litanije od hude žene, narodno pesem: ‚Po cesti gre en stari mož‘ in ‚Milkina smrt‘. Ve jih še veliko ali buča praviti neče. ‚Po zimi jih kvasim, zdaj poleti se mi ne ljubi.‘ Slišal sem od njega izraze: jabelček kehlkopf, zalótiti (Levstik), nemiljeno, zamuda in nagajivost. — ‚V praznikih‘ — je pravil — ‚sem bil v Ljubljani, ravno ko sem bil prišel od papeževih soldatov. Domov nisem imel kam, jesti ne kaj. Kaj je bilo storiti? Grem h gosposki in se dam zapreti, da bi me potlej (po šubu) domov dali. ‚Ali si zadovoljen biti zaprt osem dni? Zdaj v praznikih te ne bo nihče domov gonil, prazniki so tudi za biriče.‘ ‚Je, bo že za osem dni, če ne morete več.‘ In imel sem dobro

jesti in piti, dobil sem dvojje črevlje, ene take iz gombolastike, da so se vlekli, ene pa zašite. Vrgel sem papeške proklete škarpe, ki že niso imeli podplatov, in sem vzel rajši tiste črevlje iz gombolastike. Sem dejal, te bodo. A vrag se vleče, vleče tako dolgo, da se razvleče in raztrga.“ — Iz ust istega Mrtinka si zabeležuje Jurčič v „Dnevniku“ pod datumom prihodnjega dne „sreda 5. avgusta 1863“ še eno anekdoto: „Martine mi je pravil: ‚Po Gorenjskem sem hodil, pa sem slišal, kako je za menoj dejalo: klan-klan-klan. Mislim sem: Putrh vode nese kdo ali pa vina. Ozrem se, kar vidim deklico — tako lepó — ki ji je sok kankljal po želodec.‘“

Str. 117. Dva začetna verza „robate pesmi“, ki jo tu poje Spak, si je Jurčič zabeležil poleg kope drugih narodnih pesmi v notes iz l. 1864-5. v naslednji obliki:

„Stara žena Iskrca
je jedla sok iz piskrca.“

Podoba je, da je Jurčič ta dva verza res čul iz ust kakega veseljaškega beračka, dočim je ostale verze, aplicirane na Spaka, najbrž dopolnil pisatelj sam.

Str. 119: Potoček, vijoč se med vrbami in jelšami po kravjaški visoki planici, je popisan natanko po dejanjskem stanju, pravtako tudi pot, vedoč „proti koncu majhno navkreber“.

Str. 121: Na severni strani kravjaške visoke kotline⁹ tik pod obrobim gozdom, ki se še danes imenuje „Mačerolska hosta“, zares „komaj četrt ure“ od nekdanjega gradiča Kravjaka, je stal nekdanj po pripovedi okoliških kmetov gradič (ali morebiti samo grajska pristava) gospodov Mačerolov. Danes stoji na tem mestu kmetiška hiša „pri Mlakarju“. Tusēm je postavila Jurčičeva domišljija Polesek.

Str. 123: „Kostanjeve lase“ je pripisal Manici Jurčič iz svoje domišljije. Johana Ottova je imela, kakor zatrjuje brat Anton, že v mladosti osivele, skoraj bele lase.

Str. 130: „Kamenosek Matijec“, ki ga Marijan mimogrede omenja in kateremu je bil po svojem prvotnem gori natisnjenem „črtežu“ Jurčič namenil v IV. pogl. „Desetega brata“ kot „kamenoseku Matjažu“ nekoliko večjo epizodično vlogo, je bil neki Klemenov Matija, ki je Jurčiča kot svojevrsten original tako zanimal, da si ga je že v notesu iz l. 1864.-5. posebej zabeležil kot „slovenskega bogotajca“. A že leto poprej si je bil v svojem „Dnevniku“ začrtal o njem naslednjo notico: „Klemenov Matija, slovenski bogotaj. Znal je štiri jezike, pošteno slovensko ali kranjsko, francosko, laško in nemško. Služil je pri tržaškem škofu in pozneje, se mi zdi, tudi pri neki sestri Napoleonovi za strežaja. Vere ni imel popolne. Veroval je v enega Boga, a v drugo le malo. Sicer je molil. Svetnikov in takih reči ni imel nič za časti vredne. Na duhovnike je bil hud. Škofje, je dejal, da so taki kakor drugi ljudje, t. j. —. Ob grunt so ga bili pripravili z goljufijo. Dal je bil bratovemu sinu zapisati svojo lastnino, da bi bil vojaščine prost. A bratov sin se prepisan polasti zemljišča in mu ga res vzame. Celo kota mu niso pustili. Delal je potem kot kamenosek na starost pod nekim maklenom in obrezaval ter brusil kamenje za spomenike, prage, stopnice itd. Na smrtni postelji je baje dejal: ‚Za maše ni treba za menoj dajati. Čemu boš farje bogatil! Če daš za eno mašico, da se ne bodo ljudje spogledovali, ali pa če ne daš.‘ Duhovnika ni pustil blizu. Ko so ga vprašali: ‚Matija, kako je kaj?‘ je dejal: ‚E, gremo, gremo, pa vendar tako hudo ni, prestane se že.‘ Preden je umrl, je dejal: ‚Ko bi vedel, da so moji bratje, ki so me pripravili ob premoženje, v nebesih, ne bi šel gor, vrnil bi se že na pragu nazaj.‘ — ‚Nekaj sem dolžan‘, je dejal, ‚eni, ki sem jim dolžan, so

že šli iz tega kraja laži, v kraj resnice; s tistimi se bomo že na onem svetu poravnali in pobogali. Eni pa so še tukaj. Tem povedite, da naj le vzamejo, če imajo kaj.“

Str. 132: Popis lege gradiča Slemenic popolnoma odgovarja legi, ki jo je imel v Jurčičevih časih gradič Kravjak. Samo nebesne strani so zamenjane. Vrt, travnik in potok leže ne na južni, ampak severni strani. Vasica, ki jo loči od Kravjaka „kamenita strmina“, je Muljava, Jurčičeva rodna vas. Tudi „podružna cerkvice“ z ograjenim pokopališčem ter bronastim nagrobnim spomenikom gospodov pl. Foedranspergov stoji še danes sredi kravjaške „nizke višine“. Polesek (sedaj Mlakarjeva kmetija) tudi ne leži na vzhodni, ampak na severni strani od Kravjaka.

Str. 133: Sušilne jame, imenovane „pajštba“, stoječe na Kravjaku za gradičem, se brat Anton še dobro spominja. Način, kako pride Manica Kvasu naproti, je posnet po resnici. Jurčičev brat Anton pripoveduje, da se je Johana Ottova zelo zanimala za gospodarstvo. Ko so v gradu imeli plevice, je Johana vedno stala pred njimi in nadzorovala njih delo. Ko pa je zagledala čez hrib od Muljave sèm prihajati svojega učitelja slovenščine, Jurčiča, mu je vselej hitela naproti v veliko veselje plevic.

Str. 134: Figuro „strica Dolfa“ je posnel Jurčič po resničnem zapitem gosposkem originalu, ki je bil toliko v zvezi s Kravjakom, da je bil brat prejšnjega lastnika gradu. Kmetje so mu rekli „ta pijani Fedrman“. A živel ni na Kravjaku, temveč na bližnjem Hudem, kjer je še gospodaril njegov brat pl. Foedransperg, ki ga poznamo pod imenom Sova iz „Domna“.

Str. 141: Pod imenom „Obrhèk“ je Jurčič naslikal svojo Muljavo. Celó števila hišnih številk ni pozabil. Muljava je namreč takrat štela 22 številk (danes jih ima 35). Ime „Obrhèk“ je nadel Jurčič svoji Muljavi po griču

Obrh (izgovóri: Ambrh), ki tvori nad vasico Oslico prelaz med Muljavo in Kravjakom. Pri razlagi imena se pisatelj šali iz Trstenjakovih mitoloških razprav o krajnih imenih, ki jih je ta v velikem številu priobčeval v „Novicah“ in „Glasniku“.

Str. 142: Nekaj hiš na Muljavi je še danes lesenih, med njimi deloma tudi Jurčičeva rodna hiša.

Str. 143: „Čampljevo (= češpljevo) drevo“, ta izraz se ne nahaja v Pleteršniku.

Str. 144-145: V krčmarju Obrščaku je Jurčič narisal muljavskega krčmarja Bolka, katerega v „črtežu“ res tudi imenuje ž njega pravim imenom. (O Bolku glej II. zv. te izdaje str. 409 in 412.) Vrhutega pa je Jurčič po mnenju brata mu Antona dal Obrščaku nekaj črt svojega očeta, ki je na podoben način kakor Obrščak zapisoval svoje zadolžene pivce, napr. dolg debelega Golmana je označil s tem, da je poleg številke njegovega dolga narisal debe-luha, žagarja Kebaca (Šepca) je označil z žago, nekega Okljukarja s kljuko, pri številkah pa si je pomagal s križi in črtami.

Str. 146: Dražarjev Francelj, ki ga Jurčič v „črtežu“ imenuje enkrat Tineta, drugič Janeza, je izšel z imenom vred iz pisateljeve domišljije; tako tudi Miha izpod Gaja.

Str. 153: „Leznec“ (pravzaprav: Lezník) se imenuje hosta na zapadni strani Kravjaka, obrnjena proti Višnji gori.

Str. 158 in dalje: Nesmrtno figuro Krjavlja je Jurčič narisal po resničnem originalu, ki je bil pod tem imenom v Jurčičevih mladih letih znan po vsem muljavskem okolišu. Bil je to smolar, ki je imel svojo kočo pod hosto v Gorenji vasi, ležeči nedaleč od Muljave v smeri proti Zatičini. V Jurčičevih beležnicah se na par mestih nahajajo notice o njem. V notesu iz l. 1864.-5. se bere o tem smolarju naslednja Jurčičeva beležka: „Miha Krjavelj. Hudič na morju — ščeperk — štrbunk. Konja po rebrih. Kozo popravljaj. Tatovi, luknja v [nečitljivo].“

Mačko učil voziti. Crknino jedel, opravilo.“ — In v drugem notesu iz prvega vseučiliškega leta Jurčičevega stoji naslednji izrek: „Krvavelj. Jaz sem mož, ki se ne pobere za plotom in ki ga ne prinese voda. Mati je takega rodila, pa ne rodila bi ga vsaka“.

Str. 166: „Bučar“ se imenuje še danes neki kmet v Gorenji vasi pri Muljavi.

Str. 185: „Grmada“, ki jo tu omenja pisatelj, se v resnici ni nahajala na kravjaški planoti na Lezniku, ampak pod Jurčičevo rodno vasjo, na Polju blizu Tička, kjer je domoval stari Jakš, Andrej Pajk. Nastala je bila na ta način, da so ljudje, hodeči tam mimo v Zatičino, metali nanjo brstje ali kamenje, da bi našla mir in pokoj duša ubitega kramarja. Križa pa ni bilo ob grmadi nobenega.

Str. 205: „Kaj je ona, kaj si ti?“ Prim. zadnja dva verza Jurčičeve pesmi „Dvom“, posvečene Jurčičevemu čuvstvu do Johane Ottove: „Ali pamet, suha pamet pravi: — jaz zanjo nisem, ona ne zamé“. (I. zv. te zbirke, str. 482.)

Str. 210 (prim. tudi str. 190 in 193): Horaca in Katula je Jurčič v prvem vseučiliškem letu posebno mnogo prebiral. Njegova beležnica iz tega leta je polna citatov iz teh dveh pesnikov.

Str. 224—227: Jokavo pripovedovanje Krjavlja o njegovi dozdevni ženi Urški je skoraj doslovno posneto po gori citiranih pripovedih „Lüškega Mrtinka“, ki je v ostalem služil pisatelju za model Spaka. — Sv. Kozma in Damijan, ki ju Krjavelj omenja (str. 225) sta patrona župne cerkve na Krki. — Enega mesta iz pripovedovanja berača Mrtinka o njegovi Urški, ki se nahaja že v „Dnevniku“ iz l. 1863. in ki ga ima v docela osamljeni beležki Jurčič tudi v svojem prvem visokošolskem notesu, pisatelj tukaj ni vpletel v Krjavljevo povest o Urški. Kako dobro se je Jurčič spominjal takih izrekov

svojih kmetiških originalov, se vidi iz tega, da se to mesto tudi v notesu glasi skoraj doslovno tako, kakor v dve leti starejšem „Dnevniku“: „Ona me je vendar oprala, požehkala, ko so drugi pogače jedli, sva midva pa gledala“. (Prim. str. 416.)

Str. 241: S Shakespearjem, katerega se tu spominja Manica in katerega malo nižje tako zanosno apostrofira Jurčič (str. 284), se je naš pisatelj v času, ko je pisal „Desetega brata“, intenzivno bavil. Jurčičev notes iz l. 1865.-6. je poln njegovih izrekov in sodb o njem (iz Gervinusa i. dr.).

Str. 246: Valjavčev moto nad XI. poglavjem je vzet iz pripovedne pesmi „Zora in Solnca“, ki je izšla v „Slov. glasniku“, 1863, str. 104.

Str. 253: „Dolgočasno“ pesem, ki jo tu poje Spak, ima Jurčič v notesu iz l. 1865.-6. zabeleženo takole: „Pesem ponočnega čuvaja v Šmartnem:

Ura je deveta
Otroci vbogajte očeta
Zapovdi so pa tud le-té
Vbogajte še matere“.

Str. 258: „Najzvestejša ljubica pipa“. Jurčič je v visokošolskih letih sam kadil pipo in imel l. 1867. v dijaškem društvu na Dunaju šaljivo predavanje: „Smrt moje ljubice fajfe“, ki se nam je v rokopisu ohranilo.

Str. 263: Glede učiteljevega imena Zmuznè glej I. zv. te izdaje str. 496.

Str. 286: „Objemčkanje in popevčkanje“, izraz Luke Jerana za ljubavno poezijo.

Str. 297: „Skale“ imenuje pisatelj prelaz, na katerem se prevesi pot, vodeča iz Muljave preko Oslice na Kravjak. Ta z grmovjem porasli peščeni breg se imenuje pravzaprav Obrh.

Str. 309: „Zašepétati“ = zakolovratiti.

Str. 312: „Tantigovati“ = tarnati.

Str. 317: Krjavljevo povest o župnikovem izpraševanju zastran Boga, ki ga ni v Krjavljevi kleti, si je Jurčič zapisal najbrž iz ust naroda. Neko varianto te šaljivke ima v svojem „Dnevniku“ pod datumom „6. avgusta 1863“ z naslednjim uvodom: „Kmetiški slovenski človek živi prav po božji volji in méni, kakor tudi skolastiki srednjega veka, da vsaka in vsa učenost je v Svetem pismu, katerega pa v celoti nima nobena živa duša kakor samó duhovniki. Kdor ve posebne natančnosti iz Sv. pisma, ta je med kmeti umetalen, prebrisan ali, kakor pravi nemškutež, ‚kunšten‘. Kdor zna brati, si zapomni v pamet, koliko je bila Noetova barka visoka, dolga itd., vprašuje take reči sosede v krčmi, in ker mu nobeden ne zna dati odgovora, ga imajo za učenega. Pri tej priliki mi prihaja na misel, kako neumno pobožen in veren je naš narod — Bog mu daj dobro — zakaj mož bo celo v krčmi o Bogu govoril in trdil: ‚Bog je povsod, Bog je v hiši, na peči, v vreči, pod mizo, na mizi, v —‘. In ako mu sosed pravi: ‚— v vinu, ki je v kozarcu, je menda tudi, ker je povsod,‘ trdi on resnega obraza: ‚Tega pa ne tega, v vinu pa že ne more biti, potlej bi bil pijanec kakor mi; tega pa od Boga ne smemo misliti.‘“

Str. 361: Levstikove verze, stoječe kot moto XX. poglavja, je vzel Jurčič iz rokopisne zbirke Levstikovih pesmi in se je zato Levstiku v pismu opravičil, nakar mu je Levstik odgovoril, da so bili ti verzi že natisnjeni v „Napreju“. („Ljub. zvon“, 1917, str. 40.) Levstik se je prav spominjal: to pesem je on sam citiral v svojem dopisu, fingirano naslovljenem „Iz Radolice“, češ, da je najbrž Kančnikova. („Naprej“, šte. 73, str. 293.) Jurčič ima te verze notirane v beležnici iz l. 1865-6.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421891

Lu 38.-

